

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 53 EKİM - ARALIK 2021

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ



SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Ahmet Abdullah SEZEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: http://dergipark.gov.tr/spcd

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Salih AYVALLI

Yapım

Ankara Ardiç Kağıtçılık
Zübeyde Hanım Mh. Kazım Karabekir Cad. 37/21 Altındağ / ANKARA
Tel: 0312 384 10 12

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 53 EKİM - ARALIK 2021

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

Leyla Zeynep ÇAMLI

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Dr. Emre TÖRE



YAYIN KURULU

Doç. Dr. Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Ashlhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi



DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Sedat MURAT * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta: spcdergisi@ailvecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2021 senesinin son sayısı olan 53. sayımızla yeniden karşınızdayız. Dergimize farklı disiplinlerden yapılan yoğun başvurular bizleri oldukça mutlu ediyor. İtinalı bir seçim sürecinden sonra hakem değerlendirmesi olumlu neticelenen çalışmaları sıraya alarak dergimizde yayınlıyoruz. Bu çalışmaları, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemseyeceğimizi belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda 7 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma Çağla YİĞİTBAŞ ve Handan ÖZCAN tarafından kaleme alınan “Çalışmayan Kadınların Cam Tavan Algıları” isimli araştırma makalesidir. Bu çalışmada çalışmayan kadınların cam tavan algılarını tespit etmek ve kendilerine ilişkin algıları ile bazı sosyo-demografik özelliklerinin farklılık oluşturup oluşturmadığı ele alınmaktadır. Buna göre, yaş aralığı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi algısı, aile tipi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, çocuğun cinsiyeti, eşin çalışma durumu, sosyal etkinliklere katılma durumu ve kişilik yapısı algısı değişkenlerinin cam tavan algısının bazı maddeleri açısından farklılık oluşturduğu ortaya konmaktadır. Bununla birlikte iyileştirilebilir/geliştirilebilir sosyo demografik özelliklerden birçoğunun cam tavan algısı açısından farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

“Sosyal Politikalarda Yaşlı ve Yaşlanan Göçmenleri Yeniden Tartışmak: Avrupa Örneği” simli Ferhan Saniye PALAZ’ın çalışması derginin ikinci makalesidir. Çalışmada sosyal politikalarda yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik literatür değerlendirilerek bu bağlamda öncelikle sosyal politikalarda

bu grubun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Bu tanım çerçevesinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin nasıl kategorize edilebileceği ve bu kategorileri etkileyen yapısal faktörler olarak ekonomik sistemler, refah rejimleri, göç politikaları, vatandaşlık politikaları ve emeklilik sistemleri incelenmiştir. Buna göre kritik uygulama alanları belirlenip 1) sağlık ve sosyal bakım, 2) hizmet sağlayıcıların eğitimi, 3) kümülatif dezavantaj olarak cinsiyet ve 4) aktif yaşlanma başlıklarında konu analiz edilmiştir. Çalışmada, yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda; farklı göçmen grupların homojenleştirmemesinin önemli olduğu, yaşam seyri boyunca biriken ve yaşlılık döneminde önemli sonuçlara sahip olan kümülatif dezavantajların ve ulus ötesi yaşlanma pratiklerinin dikkate alınması gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Derginin üçüncü makalesi “Sosyal Çalışmacılarda Meslek Aşkı ve Prososyal Hizmet Davranışları İlişkisi: Yaşamın Anlamının Aracılık Etkisi” ismiyle Azime ARISOY ve Mehmet Ali TAŞ ’un birlikte yaptıkları çalışmadır. Bu çalışmada Sosyal çalışmacılarda meslek aşkı ve prososyal hizmet davranışları ilişkisi ve bu ilişkiye yaşamın anlamının aracılık etkisini araştırılmaktadır. Buna göre, meslek aşkının hem yaşamın anlamı hem de prososyal hizmet davranışları üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yaşamın anlamının da prososyal hizmet davranışlarını etkilediği saptanmıştır. Bununla birlikte, en önemli bulgu ise meslek aşkının prososyal hizmet davranışları ile ilişkisinde yaşamın anlamının aracılık etkisidir.

Dördüncü çalışma Emel TOPÇU ve Cumali ÖZBEK’in birlikte kaleme aldıkları “Uluslararası Göçte Geçici Koruma Politikasının Politika Transferi Çerçevesinde Karşılaştırmalı Analizi: Almanya, Hollanda ve Türkiye Örneği” isimli makalesidir. Bu çalışmada, Türkiye’nin uygulamakta olduğu geçici koruma politikasının hangi ülkeden esinlenilerek transfer edildiği ve politika transferi derecelerinden olan “kopyalama”, “adaptasyon”, “melezleştirme”, “sentez” ve “esinlenme” durumlarından hangisinin uygulandığı ele alınmaktadır. Buna göre Türkiye’deki geçici koruma politikasının Duldung ve TROO’dan etkilenmiş bir politika olduğu ve politika transferi derecelerinden olan esinlenme ve öykünme ile melez (karma) bir yapıda olduğu karşılaştırmalı yöntemler ile ortaya çıktığı saptanmıştır.

Seçil TAŞTAN tarafından kaleme alınan “Çalışma Yaşamında Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Umutsuzluk, Psikolojik Uyumsuzluk ve Yaşam

Kalitesi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: İstanbul İlinde 3-15 Yaş Arası Otizm Tanılı Çocuğa Sahip Çalışan Bireyler Üzerinde Bir Araştırma” isimli çalışma derginin beşinci makalesidir. Çalışmada 3-15 yaş arası otizmlı çocuğa sahip çalışan bireylerin iş yaşamında algıladıkları sosyal destek ile umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif etkilerinin olduğu görülmüş, bununla birlikte, algılanan sosyal desteğin bireylerin yaşam kalitesi algısı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir.

Derginin altıncı makalesi “Türkiye’de Metal Sektöründe Çalışan Sağır ve İşitme Engellilere İlişkin Bir Durum Analizi” ismiyle Ömer Kaya KALKAN ve Şener KARABULUT tarafından kaleme alınan çalışmadır. Çalışmada, metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engelli bireylerin istihdamına yönelik betimsel bir analiz yapılmaktadır. Metal sektöründe çalışan engelli bireylerin yaklaşık %67’sinin işitme engeli bulunduğu ve iş yaşamında karşılaştıkları en büyük zorluğun (%41,6) iletişim problemleri olduğu belirlenmiştir. Sağır ve işitme engelli çalışanların işe alımlarının büyük bir kısmı resmî kurumlar aracılığıyla (%43,3) gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, metal sektöründe çalışan engelli işgücünün iyileştirilmesine yönelik politika ve uygulamalarda, cinsiyet eşitsizliğini (%87-%13) gidermek adına kadınlar lehine bir ayrımcılığa öncelik verilmesi önerilmektedir.

Derginin son çalışması ise “Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerinde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi” ismiyle Ömer Faruk BİLGİN, Betül TAMKOÇ ve Özge AYDOĞDU tarafından birlikte kaleme alınan makaledir. Çalışmada Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmetlerin yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yerinde yaşlanma kavramı açıklanmakta daha sonra Türkiye’de yaşlılara sunulan hizmetlere ilişkin bilgiler verilmekte ve yerinde yaşlanmayı sağlamaya yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

- Çalışmayan Kadınların Cam Tavan Algıları
Glass Ceiling Perceptions of Non-Working Women779
Çağla YİĞİTBAŞ, Handan ÖZCAN
Araştırma Makalesi
- Sosyal Politikalarda Yaşlı ve Yaşlanan Göçmenleri Yeniden Tartışmak: Avrupa Örneği
Reconsidering Older Migrants in Social Policies: The Case of Europe795
Ferhan Saniye PALAZ
Araştırma Makalesi
- Sosyal Çalışmacılarda Meslek Aşkı Ve Prososyal Hizmet Davranışları İlişkisi: Yaşamın Anlamının Aracılık Etkisi
Relationship Between Calling and Prosocial Service Behaviors in Social Workers: Mediating Effect of Meaning in Life827
Azime ARISOY, Mehmet Ali TAŞ
Araştırma Makalesi
- Uluslararası Göçte Geçici Koruma Politikasının Politika Transferi Çerçevesinde Karşılaştırmalı Analizi: Almanya, Hollanda ve Türkiye Örneği
Comparative Analysis of Temporary Protection Policy in International Migration within The Framework of Policy Transfer: The Case of Germany, Netherlands and Turkey855
Emel TOPÇU, Cumali ÖZBEK
Araştırma Makalesi
- Çalışma Yaşamında Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Umutsuzluk, Psikolojik Uyumsuzluk ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: İstanbul İlinde 3-15 Yaş Arası Otizm Tanılı Çocuğa Sahip Çalışan Bireyler Üzerinde Bir Araştırma
Investigation of The Relations of Perceived Workplace Social Support with Hopelessness, Psychological Disharmony and Life Quality: A Research Study in Istanbul Among Working Individuals of Children with Autism Spectrum Disorder Between The Age 3-15887
Seçil TAŞTAN
Araştırma Makalesi
- Türkiye'de Metal Sektöründe Çalışan Sağırlar ve İşitme Engellilere İlişkin Bir Durum Analizi
A Situation Analysis of Deaf and Hearing-Impaired People Working in The Metal Industry in Turkey941
Ömür Kaya KALKAN, Şener KARABULUT
Araştırma Makalesi
- Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerinde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi
Evaluation of The Elderly Services in Turkey By Aging in Place Approach963
Ömer Faruk BİLGİN, Betül TAMKOÇ, Özge AYDOĞDU
Derleme

ÇALIŞMAYAN KADINLARIN CAM TAVAN ALGILARI

Çağla YİĞİTBAŞ¹

Handan ÖZCAN²

Öz

Araştırmanın amacı; çalışmayan kadınların cam tavan algılarını tespit etmek ve kendilerine ilişkin algıları ile bazı sosyo-demografik özelliklerinin farklılık oluşturup oluşturmadığını ortaya çıkarmaktır. Tanımlayıcı kesitsel tipte olan araştırma, iki ilin merkezinde yaşayan kadınlara uygulanmıştır. Araştırma öncesinde etik izin ve kurumsal izinler alınmış katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Yaş aralığı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi algısı, aile tipi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, çocuğun cinsiyeti, eşin çalışma durumu, sosyal etkinliklere katılma durumu ve kişilik yapısı algısı değişkenlerinin cam tavan algısının bazı maddeleri açısından farklılık oluşturduğu görülmüştür. İyileştirilebilir/geliştirilebilir sosyo-demografik özelliklerden birçoğu cam tavan algısı açısından farklılık oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Cam tavan algısı, kadın, sosyo-demografik özellik*

¹Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, E-Posta: caglayigitbas@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3789-1156

²Doç. Dr., İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü; E-Posta: hndnozn@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7131-1856

YİĞİTBAŞ, Ç., ÖZCAN, H. (2021). Çalışmayan Kadınların Cam Tavan Algıları. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 779-794. DOI: 10.21560/spcd.vi.760637

GLASS CEILING PERCEPTIONS OF NON-WORKING WOMEN

Abstract

The aim of this study is to determine the perceptions of women who do not work and to find out whether their perceptions and socio-demographic characteristics differ. This descriptive cross-sectional study was conducted in the center of two provinces. Informed consent forms were given to the participants who received ethical and institutional permissions before the study. Age interval, education level, income level perception, family type, marital status, having a child, gender of the child, spouse's working status, participating in social activities and personality structure were found to be different in terms of some items of glass ceiling perception. Many of the socio-demographic characteristics that can be improved / improve differ in terms of glass ceiling perception.

Key Words: *Glass ceiling perceptions, socio-demographic characteristics, women,*

GİRİŞ

Kadınların aktif bir şekilde çalışma hayatında olmaları, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma açısından çok önemlidir. Ancak hem dünya ülkelerinin birçoğu hem de Türkiye açısından oranlar istendik düzeylerin çok altındadır. Türkiye’de kadının işgücü piyasasında oluşu 1915 Balkan Savaşında erkeklerin orduya katılması nedeniyle azalan işgücünün takviyesi için oluşan bir zorunluluğun sonucudur (Ak,& Okur Çakıcı, 2018:259). O günden bugüne çalışan kadın oranı artmasına rağmen halen yetersizdir. Çalışma hayatı kadının ekonomik güçlülüğünü, öz güvenini, topluma katılımını sağlayacak sonuçları itibarıyla hem bireysel hem toplumsal kazanımları oluşturacaktır. Oysa çalışma hayatında kadının daha az tercih edilmesi, eşit iş yapmasına rağmen eşit ücret almaması, iş yerinde mobbinge maruz kalması ve iş hayatında yükselmesini engelleyen cam tavan yaklaşımlarına hem kendi cinsiyeti hem de erkek yöneticiler açısından açık olması gibi sebepler kadının çalışma hayatında olmasını engelleyen bazı nedenler arasındadır (Gümüšoğlu, 2008:40).

1970’li yıllarda Amerika’da ortaya çıkan “Cam Tavan” kavramıyla; çalışan kadınların üst düzey yönetici olmalarını engelleyen görünmez yapay engellerin varlığından bahsedilmiştir (Wirth, 2001). Çalışma yaşamında hem erkek hem de kadın yöneticilerin koydukları engeller ve kişinin kendine koyduğu engeller cam tavanın üç nedeni olarak açıklanmaktadır. Erkek yöneticilerin kadınları kişilik, kararlılık ve azim açısından yetersiz olarak görmeleri, kadınlarla iletişimin zor olduğuna inanmaları ve gücü elde tutma şeklinde istekleri bulunmaktadır. Kadın yöneticilerin cam tavan oluşturmaları ise kadınların referans alma yanılığısı ve kraliçe arı sendromuyla açıklanmaktadır. İlkinde kadının “ben bu noktaya nasıl geldiysem, herkes gelebilir, özel bir çabaya gerek yok mantığı” vardır. Kraliçe arı sendromunda ise kadınların birbirlerini çekememeleri söz konusudur. Cam tavanın üçüncü nedeni olan kişinin kendine koyduğu engellerde ise, cinsiyet rol tutumu önemlidir. Kadınların kendilerine karşı negatif olan önyargıları kabul etmeleri, iş-aile çatışması ve suçluluk duygularıyla başa çıkamamaları, özgüven eksikliği yaşamaları, kararsızlıkları, ne istediklerini bilememeleri, kendini geliştirme-koşullarını değiştirme isteğine/imkânına/inancına sahip olamamaları, sitemin değiştirilemeyeceğine

inanmamaları, sistemi desteklemeye kendilerini zorunlu hissetmeleri, kariyeri düşünmemeleri, kariyerin gereklerini göze almak istememeleri gibi nedenler bulunmaktadır (Örücü,& ark., 2007:120, Şiyve 2004:66). Yanı sıra eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri, toplumsal yargılar, örgüt kültürleri, toplumsal kültürel değerler, sosyal kalıplar ve normlar da cam tavan sendromu açısından önemli kriterler olarak açıklanmaktadır (Özbey 2004; Appold vd., 1998:555).

Türkiye gibi geleneksel ülkelerde kadınların iş hayatında olmalarında yine kadınların belirleyici oldukları görülmektedir (örn: kızım okusun, kızım çalışsın, benim gibi erkeğin eline bakmasın yaklaşımları oldukça fazladır). Literatür taramalarında ise kadınların iş yaşamında cam tavan sendromu algısının hep çalışan kadınlar üzerinde yapıldığı görülmektedir. Oysa kadını çalışma hayatına iten ve etkili bir güç olan çalışmayan kadının cam tavan algısıyla ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışma hayatındaki kadın cam tavan yaşasa bile kendine en yakın olan bir başka kadının desteğine/ yönlendirmesine ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle çalışmayan kadınların cam tavan sendromuna yaklaşımlarının sosyo-demografik ve kültürel özellikleri kapsamında açığa çıkarılması önemli bir toplumsal tespit olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı; çalışmayan kadınların cam tavan algılarını tespit etmek ve kendilerine ilişkin algıları ile bazı sosyo-demografik özelliklerinin farklılık oluşturup oluşturmadığını ortaya çıkarmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma tasarımı kullanılmış katılımcılara kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Tanımlayıcı-kesitsel tasarımda olan araştırmanın evrenini; çocuk kimliğini tamamlamış, bilişsel olgunluğa erişmiş ve üreme çağında olan 20-50 yaş aralığındaki kadınlar oluşturmuştur (kadınların cam tavan algılarının çocuklarının çalışma hayatında olmasını etkileyeceği öngörüsüyle). Örnekleme; Karadeniz bölgesindeki iki il dahil edilmiş, bu iller de amaçlı örnekleme yöntemine göre Gümüşhane ve Giresun İl merkezleri olarak belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu 2017 yılı verilerine göre; 20-50 yaş aralığındaki kadın sayısı Gümüşhane İl Merkezinde yaşayan kadın sayısı 13.131 kişi olup Giresun İl Merkezinde yaşayan kadın sayısı 27.101 kişidir ve toplamda 40.232 kişi araştırmanın evrenini oluşturmuştur,

%95 güvenirlilik aralığında %5 sapma ile örnekleme alınacak minimum kişi sayısı 382 kişi olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın verileri belirlenen illerdeki farklı düzey sağlık kurumlarına başvuranlardan Haziran-Ağustos 2018 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Toplanması:

Araştırmanın yürütülebilmesi için X Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan yazılı izin (15.05.2018) alınmıştır. Katılımcılar Helsinki kriterleri doğrultusunda aydınlatılmış, katılımcılara bilgilendirilmiş gönüllü olur formu verilmiş yanı sıra anket üzerinde açıklayıcı bilgi sunulmuştur. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmaya alınma ölçütlerini karşılayan kadınlara, araştırmacılar tarafından konu ile ilgili literatürün değerlendirilmesi sonucu hazırlanan anket formu uygulanmıştır. Bu form katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini (yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, aile yapıları, sigara ve alkol kullanma durumları vb. 16 soru) ve cam tavan algılarını (yedi soru) saptamaya yöneliktir. Sorular tablo 3'te yer almaktadır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen veriler istatistik paket programı ile değerlendirilmiş hata kontrolleri, tabloları ve istatistiksel analizleri yapmıştır. İstatistiksel değerlendirmelerde yüzde, ortalama verilmiş ve ki-kare testi yapılmıştır. Ortalamalar (Ort.) Standart Sapma (SS) değerleri birlikte verilmiş (Ort.±SS), $p < 0.05$ istatistiksel anlamlılık olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmadaki katılımcıların yaş ortalaması 34.03 ± 11.05 (min-max: 20-50)'dir. Katılımcıların %7.1'i okuryazar olmadığını belirtmiştir. Lisans düzeyinde eğitim alanların oranı %11.8'dir. Evli olanların oranı %60.7 olup %77.0'si çekirdek aileye sahiptir. Yaşamının çoğunluğunu ilde geçirenlerin oranı %34.8'dir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri (N= 382)

| Özellikler | | Sayı | % |
|--|-----------------|------|------|
| Yaş aralığı 34.04 ± 11.05 (min:20, max:50) | 30 yaş ve altı | 179 | 46.9 |
| | 31-40 yaş arası | 69 | 18.0 |
| | 41 ve üstü | 134 | 35.1 |
| Medeni durumu | Evli | 232 | 60.7 |
| | Bekâr/Dul | 150 | 39.3 |
| Aile tipi | Çekirdek | 294 | 77.0 |
| | Geniş | 76 | 19.9 |
| | Parçalanmış | 12 | 3.1 |
| Yaşamının uzun süreyle geçtiği yer | Köy | 101 | 26.5 |
| | İlçe | 148 | 38.7 |
| | İl | 133 | 34.8 |
| Gelir düzeyi algısı | Düşük | 61 | 16.0 |
| | Orta | 306 | 80.1 |
| | Yüksek | 15 | 3.9 |
| Çocuk sahibi olma durumu (n = 304) | Evet | 221 | 72.7 |
| | Hayır | 83 | 27.3 |
| Eşin çalışma durumu (n = 241) | Evet | 181 | 75.1 |
| | Hayır | 60 | 24.9 |
| Herhangi bir dernek ya da kulübe üye olma durumu | Evet | 18 | 4.7 |
| | Hayır | 364 | 65.3 |
| Sosyal etkinliklere katılma durumu (n=378) | Katılıyor | 177 | 46.9 |
| | Katılmıyor | 201 | 53.1 |
| Kişilik yapısı algısı | İçer dönük | 168 | 44.0 |
| | Dışer dönük | 214 | 56.0 |

Tablo 2. Katılımcıların Kendilerine İlişkin Algıları (N = 382)*

| Kendilik algıları | Sayı | % |
|--------------------------|------|------|
| Sorumluluk sahibi olma | 306 | 80.1 |
| Kendine güvenme | 235 | 61.5 |
| Azimli olma | 198 | 51.8 |
| Yeni fikirlere açık olma | 197 | 51.6 |
| Adil olma | 194 | 50.8 |
| Sorgulayıcı olma | 139 | 36.4 |
| Yaratıcı olma | 113 | 29.6 |
| Araştırmacı olma | 97 | 25.4 |
| Risk alma | 87 | 22.8 |

*Birden çok yanıt vermişlerdir.

Araştırmadaki katılımcıların kendilerine ilişkin algıları Tablo 2’de gösterilmiştir. Katılımcıların kendilerini en fazla (%80.1) “sorumluluk sahibi” olarak gördükleri belirlenmiştir. Risk alırım diyenlerin oranı %22.8’dir. Araştırmada katılımcıların cam tavan algıları da bazı sorularla ölçülmeye çalışılmıştır. Buna göre katılımcıların en fazla oranda “kadının işyerinde fazla zaman geçirmesi hoş değildir” dedikleri (%50.5) görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Cam Tavan Algılarına Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı (N=382)

| Sorular | Hayır | Kararsız | Evet |
|--|------------|------------|------------|
| Erkekler erkeklerle daha rahat çalışır. | 160 (41.9) | 65 (17.0) | 157 (41.1) |
| Erkekler kadınların yükselmesini işyerinin zararına olarak görürler. | 169 (44.2) | 77 (20.2) | 136 (35.6) |
| Erkek yöneticiler kadınların yükselmesini istemezler. | 137 (35.9) | 116 (30.3) | 129 (33.8) |
| Kadınların kariyer yönetimleriyle ilgili sistem yetersizdir. | 122 (31.9) | 125 (32.7) | 135 (35.4) |
| Kadın yöneticiler için dostane olmayan çalışma ortamı vardır. | 151 (39.5) | 100 (26.2) | 131 (34.3) |
| Kadının iş yerinde fazla zaman geçirmesi hoş değildir. | 136 (35.6) | 53 (13.9) | 193 (50.5) |
| Kadının işinde kariyer yapmasına gerek yoktur. | 228 (59.7) | 49 (12.8) | 105 (27.5) |

Tablo 4’de görüldüğü üzere; araştırmada bağımsız değişken olarak ele alınan sosyo-demografik özelliklerden yaş, eğitim düzeyi, medeni hal, çocuk sahibi olma durumu, sosyal etkinliklere katılma durumu ve kişinin kendi kişilik yapısı algısı erkeklerin erkeklerle daha rahat çalışacaklarını düşünme açısından fark oluşturmuştur. “Erkekler erkeklerle daha rahat çalışır” diyenlerin oranlarının 41 ve üstü yaş grup ($p= 0.016$), lisans mezunu olanlar ($p= 0.001$), çocuk sahibi olanlar ($p= 0.003$), etkinliklere katılmayanlar ($p= 0.014$), içe dönük kişilik yapısında olanlar ($p= 0.006$) olduğu görülmüştür.

Çalışma ortamlarının kadın yöneticiler için dostane olmadığını düşünmede ise; aile tipi ve gelir düzeyi algısı değişkenlerinin farklılık oluşturduğu görülmüştür. Çekirdek aile tipinde olanlarda hayır diyenlerin oranı ($p= 0.004$), gelir düzeyi algısı yüksek olanlarda ise evet diyenlerin oranları daha yüksektir ($p= 0.048$). Ayrıca araştırmada yaş, eğitim düzeyi, çocuğunun cinsiyeti, eşinin çalışma durumu ve sosyal etkinliklere katılma durumu değişkenleri ise kadının işinde kariyer yapmasına gerek yok algısı açısından farklılık oluşturmuştur. Daha fazla oranlarda olacak şekilde 30 yaş ve altında olanlar ($p= 0.009$), sadece kız çocuğuna sahip olanlar ($p= 0.022$), eşi çalışanlar ($p= 0.043$) ve

sosyal etkinliklere katılanlar (p= 0.014) kadının kariyer yapmasına gerek var derken, lisans mezunu olanlar (p= 0.007) gerek yoktur demıştır. Kadının iş yerinde fazla zaman geçirmesini hoş görmeme açısından ise gelir düzeyi algısı, çocuk sahibi olma ve sosyal etkinliklere katılma değişkenlerinin farklılık oluşturduğu görülmüştür. Gelir düzeyi yüksek olanların (p= 0.002) kadının işyerinde fazla zaman geçirmesini hoş bir durum olarak görmediği, çocuk sahibi olanların (p= 0.012) ve sosyal etkinliklere katılmayanların (p= 0.008) kadının işyerinde zaman geçirmesinin hoş olmadığı yönündeki algıya karşı oldukları bulunmuştur. Araştırmada ayrıca kendini yeni fikirlere açık olarak tanımlayanların daha yüksek oranda olacak şekilde (p= 0.006) kadının kariyer yapmasını gerekli gördüğü bulunmuştur. Kendine güvenmeyenlerin daha fazla oranda olacak şekilde (p= 0.049) kadın yöneticilerin çalıştıkları yerleri dostane olmayan yerler olarak gördükleri tespit edilmiştir. Erkeklerin erkeklerle daha rahat çalışacağına inanmama durumu ise kendini araştırmacı kişilik özelliğinde görenlerde daha yüksek oranda bulunmuştur (p= 0.029). Kadının iş yerinde fazla zaman geçirmesini hoş karşılamama durumu kendini araştırmacı kişilik özelliğinde görmeyenlerde (p= 0.018) daha yüksek oranda bulunmuştur (p= 0.029).

Tablo 4: Katılımcıların Cam Tavan Algılarının Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması (N=382).

| Bazı sosyo-demografik özellikler | Cam Tavan Algıları | | | | Test değeri* |
|----------------------------------|--|---|--|---|----------------------------|
| | Erkekler erkeklerle daha rahat çalışır. | | | | |
| | n | Hayır n (%) | Kararsız n (%) | Evet n (%) | |
| Yaş aralığı 34.04±11.05 | 30 yaş ve altı 69 31-40 yaş arası 134 41 ve üstü | 79 (44.1) 35 (50.7) 46 (34.3) | 37 (20.7) 10 (14.5) 18 (13.4) | 63 (35.2) 24 (34.8) 70 (52.2) | $\chi^2=12.23$ p=0.016 |
| En son bitirdiği okul | Okuryazar değil 61 İlkokul 80 mezunu 144 Ortaokul 25 mezunu 45 Lise mezunu Ön lisans mezunu Lisans mezunu | 23 (37.7) 28 (35.0) 71 (49.3) 11 (44.0) 24 (53.3) 3 (11.1) | 5 (8.2) 14 (17.5) 25 (17.4) 4 (16.0) 13 (28.9) 4 (14.8) | 33 (54.1) 38 (47.5) 48 (33.3) 10 (40.0) 8 (17.8) 20 (74.1) | $\chi^2=35.746$ p=0.001 |

| | | | | | | |
|---|---|-----------------------------------|--|--|---|------------------------------|
| Medeni durumu | Evli Bekâr/Dul Nikâhsız birlik | 230 150 2 | 87 (37.8) 73 (48.7) 0 (0.0) | 33 (14.3) 31 (20.7) 1 (50.0) | 110 (47.8) 46 (30.7) 1 (50.0) | $\chi^2=13.348$ $p=0.010$ |
| Çocuk sahibi olma (n=304) | Evet Hayır | 221 83 | 79 (35.7) 42 (50.6) | 33 (14.9) 18 (21.7) | 109 (49.3) 23 (27.7) | $\chi^2=11.476$ $p=0.003$ |
| Etkinliklere katılma | Katılıyor Katılmıyor | 117 201 | 75 (42.4) 83 (41.3) | 40 (22.6) 25 (12.4) | 62 (35.0) 93 (46.3) | $\chi^2=8.577$ $p=0.014$ |
| Kişilik yapısı algısı | İçe dönük Dışa dönük | 168 214 | 58 (34.5) 102 (47.7) | 26 (15.5) 39 (18.2) | 84 (50.0) 73 (34.1) | $\chi^2=10.078$ $p=0.006$ |
| Kadın yöneticiler için dostane olmayan çalışma ortamı vardır. | | | | | | |
| | | n | Hayır n (%) | Kararsız n (%) | Evet n (%) | Test değeri |
| Aile tipi | Çekirdek Geniş Parçalanmış | 294 76 12 | 127 (43.2) 23 (30.3) 1 (8.3) | 71 (24.1) 21 (27.6) 8 (66.7) | 96 (32.7) 32 (42.1) 3 (25.0) | $\chi^2=15.529$ $p=0.004$ |
| Gelir düzeyi algısı | Düşük Orta Yüksek | 61 306 15 | 17 (27.9) 130 (42.5) 4 (26.7) | 15 (24.6) 82 (26.8) 3 (20.0) | 29 (47.5) 94 (30.7) 8 (53.3) | $\chi^2=9.571$ $p=0.048$ |
| Kadının işinde kariyer yapmasına gerek yoktur. | | | | | | |
| | | n | Hayır n (%) | Kararsız n (%) | Evet n (%) | Test değeri |
| Yaş aralığı 34.04±11.05 (min:20-max:50) | 30 yaş ve altı 31-40 yaş arası 41 ve üstü | 179 69 134 | 121 (67.6) 41 (59.4) 66 (49.3) | 22 (12.3) 10 (14.5) 17 (12.7) | 36 (20.1) 18 (26.1) 51 (38.0) | $\chi^2=13.554$ $p=0.009$ |
| En son bitirdiği okul | Okuryazar değil İlkokul mezunu Ortaokul mezunu Lise mezunu Ön lisans mezunu Lisans mezunu | 27 61 80 144 25 45 | 27 (44.3) 50 (62.5) 93 (64.6) 18 (72.0) 30 (66.7) 10 (37.0) | 9 (14.7) 5 (6.3) 19 (13.2) 5 (20.0) 6 (13.3) 5 (18.5) | 25 (41.0) 25 (31.2) 32 (22.2) 2 (8.0) 9 (20.0) 12 (44.5) | $\chi^2=24.125$ $p=0.007$ |
| Çocuklarının cinsiyeti (n=221) | Sadece kız Sadece erkek Kız ve erkek | 46 48 127 | 33 (71.7) 30 (62.5) 58 (45.7) | 2 (4.4) 5 (10.4) 20 (15.7) | 11 (23.9) 13 (27.1) 49 (38.6) | $\chi^2=11.476$ $p=0.022$ |

| | | | | | | |
|---|------------|----------|------------------------|---------------------------|-----------------------|-----------------------------------|
| Eşin çalışma durumu (n=241) | Evet | 181 | 105 (58.0) | 26 (14.4) | 50 (27.6) | $\chi^2=6.297$ p=0.043 |
| | Hayır | 60 | 27 (45.0) | 6 (10.0) | 27 (45.0) | |
| Etkinliklere katılma | Katılıyor | 117 | 119 (67.2) | 20 (11.3) | 38 (21.5) | $\chi^2=8.605$ p=0.014 |
| | Katılmıyor | 201 | 106 (52.7) | 28 (13.9) | 67 (33.4) | |
| Kadının iş yerinde fazla zaman geçirmesi hoş değildir. | | | | | | |
| | | n | Hayır n (%) | Kararsız n (%) | Evet n (%) | Test değeri |
| Gelir düzeyi algısı | Düşük | 61 | 17 (27.9) | 6 (9.8) | 38 (62.3) | $\chi^2=16.735$ p=0.002 |
| | Orta | 306 | 107 (35.0) | 46 (15.0) | 153 (50.0) | |
| | Yüksek | 15 | 12 (80.0) | 1 (6.7) | 2 (13.3) | |
| Çocuk sahibi olma durumu (n=304) | Evet | 221 | 71 (32.1) | 28 (12.7) | 122 (55.2) | $\chi^2=8.837$ p=0.012 |
| | Hayır | 83 | 37 (44.6) | 16 (19.3) | 30 (36.1) | |
| Etkinliklere katılma | Katılıyor | 117 | 76 (42.9) | 25 (14.1) | 76 (42.9) | $\chi^2=9.733$ p=0.008 |
| | Katılmıyor | 201 | 57 (28.4) | 28 (13.9) | 116 (57.7) | |

*Chi-Square testi yapılmış ve satır yüzdesi alınmıştır.

TARTIŞMA

Kadınların çalışma hayatında yer almasında pek çok engel söz konusu olmakla birlikte kadının işgücündeki amacı liderlik olduğunda engellerin çeşidi, niceliği ve niteliği de daha zorlayıcı olmaktadır (Mulcaj&Linehan, 2014:428). Basmakalıp ya da geleneksel yargılar ise oldukça dikkat çekicidir (Dzanic, 2009). Bu araştırmanın amacı çalışmayan kadınların cam tavan algılarını sosyo-demografik özellikleri açısından ortaya çıkarmak ayrıca iki farklı il merkezinde gerçekleştirilen araştırma metoduyla coğrafik farklılık açısından da karşılaştırma yapmaktır.

Araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü halen Türkiye'nin gerçeği olmaya devam etmektedir. Araştırmada okuryazar olmayan kadın oranı %7.1, ilkokul mezunu kadın oranı %16.0 olup ortaokul mezunu olanların oranı %20.9'dur. Güncel olan Türkiye Nüfus Sağlık Araştırmaları 2018'de de bu araştırmadakine benzer eğitim oranları bulunmaktadır. Türkiye'de eğitimi olmayan kadınların oranı %9.0, ilkokul mezunu olan kadınların oranı %29.0 ve ortaokul mezunu olan kadınların oranıysa %20.0'dir (TNSA, 2018:30).

Bu araştırmadaki kadınların ancak %3.9'u gelirini yüksek olarak algılamaktadır. Küresel cinsiyet ayrımı raporunda kadın ve erkeklerin gelir dağılımı açısından Türkiye'nin gelir adaletsizliğinde 121. sırada olduğu belirtilmiştir. Raporda kadınların geliri 7.813\$, erkelerinki ise 26.005\$ olarak belirtilmiştir (Çalış Duman, 2017:520).

Araştırmadaki kadınların kendilerine ilişkin algılarında ilk sırayı sorumluluk sahibi tanımlamasının alması, araştırmacı olma, risk alma gibi özelliklerinin daha az olduğunu belirtmeleri önemlidir. Literatürde de kadınların özgüven eksikliğini sık yaşadıkları sorun olarak açıklanmakta bu durum kadının kendi kendine koyduğu engeller açısından önemli olarak görülmektedir. Kadınlara imkân verilse bile onların "üst pozisyona gelmeyi ev ilişkilerinde çatışma yaratan durum" algısında oldukları dolayı ve bu nedenle reddettikleri bu nedenle de çoğunlukla öğrenilmiş çaresizlik yaşadıkları belirtilmektedir (Akın Acuner, 2019:36). Öte yandan kadınlara toplum tarafından biçilen merhametli olma, insancılık, pasiflik gibi özellikler kadına biçilen rollerde stereotipliği tetiklemekte bu durum da kısır döngüye neden olmaktadır.

Araştırmadaki katılımcıların yarısından daha azının erkeklerin erkeklerle çalışırken daha rahat olacağını belirtmesi literatürde uyusmaktadır. Nitekim literatürdeki birçok araştırmada da üst pozisyonlara daha çok erkeklerin tercih edildiği belirtilmektedir (Uyar 2011, Ryan&Haslan 2005, Ashby 2007, Haslamvd 2010, Ryanvd 2011). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 raporunda da istihdam oranlarındaki farklılık dikkat çekicidir. Türkiye'de çalışanların %65.6'sını erkeklerin, %28.9'unu ise kadınların oluşturduğu bildirilmektedir (TÜİK; 2019). Yönetici pozisyonunda ise durum kadınlar açısından daha da aleyhtedir. Özel bir üniversitenin yayınladığı raporda Türkiye'de yönetim kurullarında yer alan kadınların oranı %15.2 olarak açıklanmıştır (Yıldız vd, 2019:432). Araştırmanın bulgularından bir diğeri ise, çalışmayan kadınların yarısının (%50.5) kadınların işyerinde fazla zaman geçirmelerini hoş görmemeleridir. Katılımcıların %27.5'i kadının kariyer yapmasına gerek yok demiştir. Akın Acuner'de araştırmasındaki katılımcıların; kadının yeri evidir düşüncesinin toplum nazarında hala varlığını koruduğunu, kız çocukların "kadınlara uygun mesleklere" yönlendirildiğini, çalışma hayatının kadının

eş ve anne olma rolünü olumsuz etkilediğini, çalışan kadınların iş ve ailesi arasında denge kurmada zorlandığını, çalışanların kadın yöneticiyle çalışmak istemediklerini, erkek yöneticilerin hemcinslerini kayırdıklarını belirttiklerini açıklamıştır (Akın Acuner, 2019:42).

Araştırmada orta yaş grubunda olanlarda, medeni halini bekâr ya da dul olarak belirtenlerde ve çocuğu olmayanlarda “erkek erkekle daha rahat çalışır” algısının olmadığı; ancak lisans mezunu olanlarda, sosyal etkinliklere katılmayanlarda ve kişilik yapısını içe dönük olarak tanımlayanlarda bu algının olduğu görülmüştür. Kadının kariyer yapmasına gerek yok diyenlerin çoğunluğunu ise okuryazar olmayanlar ve lisans mezunu olanlar oluşturmuştur. Lisans mezunu olanların bu şekilde düşünmesi Türkiye’de son zamanlarda bu grubun bu kadar okumalarına rağmen iş bulamamalarına bağlanmıştır. Zira ortaokul ve altı düzeyde eğitim alanların kadınların kariyerine olumsuz yaklaşım oranları daha yüksektir. Günümüzde eğitim ve kariyer olanakları artmış olmakla birlikte kadının geleneksel rolleri azalmamıştır. Buda kadının kendi kendine kariyer algısına set çekmesine neden olmakta, yükselme olanakları sunulsa bile annelik ile bunun zor olacağını düşünmesine yol açmakta ve kadın kariyer hedefinden uzak kalmaya çalışabilmektedir (Gündüz, 2017:82). Kılıç ve Çakıcı tarafından yapılan bir çalışmada da bekârların cam tavan algısının daha yüksek olduğu ve yaş ilerledikçe cam tavan algısının düştüğü bildirilmiştir (Kılıç & Çakıcı 2016:298).

Demir tarafından “kendini erkek dindar olarak tanımlayan” erkek katılımcılarla yapılan araştırmada; katılımcıların kadının çocuğu yoksa ya da büyümüşse çalışmasının uygun olacağını belirtmesi toplumsal normların varlığını devam ettirmesi açısından önemlidir (Demir 2017:333). Sağlık çalışanlarıyla yapılan bir araştırmada her iki kadından biri iş yaşamından dolayı aile yaşantısının olumsuz etkilendiğini belirtmiştir (Ertaş vd, 2018:450).

Buradan hareketle kadınların da erkeklerinde çalışma hayatında kadının varlığında azalmış olsa da halen olumsuz tutum beslediklerini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada çalışmayan kadınların bazı sosyo-demografik özelliklerinin cam tavan algıları açısından fark oluşturduğu görülmüştür. Araştırma kapsamına dâhil olan kadınların; gelir düzeylerinin çoğunlukla düşük ya da orta olması, dernek/külüp gibi sosyal gelişimlerine katkı sağlayacak ortamlardan uzak olmaları dikkate değerdir. Kadınların kendilerine ilişkin algılarının da araştırıldığı çalışmada yaratıcı olmak, araştırmacı olmak, risk almak ve sorgulayıcı olmak gibi davranışlarından uzak olduklarını bildirmeleri de önemli olarak görülmektedir. Kadınların çalışma hayatında toplumsal cinsiyet algılarının negatif yönlü olduğu belirlendi. Erkeklerin erkeklerle daha rahat çalışacağına inandıkları tespit edildi. Bu inancın yaşla birlikte arttığı ve ileri yaşta olan kadınların bu yönde düşünme eğiliminin daha fazla olduğu, eğitim düzeyi en düşük ve en yüksek olanlarda da benzer olduğu, nikahsız birliktelik yaşayanlarda, çocuk sahibi olanlarda, etkinliklere katılmayanlarda ve içe dönük kişilik yapısı olanlarda da fazla olduğu görüldü. Çalışma ortamının dostane olmadığını düşünenlerin çoğunlukla geniş aile tipinde olanlar olduğu ve gelir algısı yüksek olanların olduğu görüldü. Kadının kariyer yapmasını gerekli görmeyenlerin ise çoğunlukla; ileri yaşta olanlar olduğu, lisans eğitimi alanlar olduğu, çalışmayan ve etkinliklere katılmayan kadınlar olduğu belirlendi. Kadının işyerinde fazla zaman geçirmesini hoş görmeyenlerin düşük geliri olduğunu belirtenlerden ve etkinliklere katılmayanlardan oluştuğu tespit edildi.

Kadınların iyileştirilebilir ve geliştirilebilir sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra kendilerine ilişkin algılarının pozitif yönlü desteklenmesi ve güçlendirilmesi cam tavan engelinin aşılmasında önemlidir. Kadınların profesyonel yeteneklerini geliştirmelerinin sağlanması ve ilerlememeleri için danışmanlık yapılması, öncelikle kadınların çalışma hayatında ilerlemede kendilerinin olumsuz algılarının kırılmasına yönelik mentörlük hizmeti almalarının sağlanması, çalışan kadınlara cinse özgü rollerinin hafifletilmesi için yerel ya da ulusla yönetimlerce destek mekanizmalarının arttırılması bu yolda çözüm önerileri olarak sunulabilir.

BİLGİLENDİRME

Araştırma verilerinin sadece iki ilden ve belli bir zaman aralığında

toplanması, veri toplama yöntemi olarak anket formunun kullanılması, katılımcılara ulaşmada kolayda örnekleme yönteminin ve belli bir zaman aralığının seçilmesi ve algıyı ölçmeye yönelik olarak herhangi bir ölçüm aracının kullanılmaması, verilerin açık uçlu sorularla elde edilmesi bu araştırmanın kısıtlılığını oluşturmuştur.

Araştırmada yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır ve araştırmanın giderleri araştırmacılar tarafından finanse edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ak, M. & Okur Çakıcı, F. (2018). Çalışan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı: Gümüşhane’de Çalışan Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. *GÜSBED Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9 (22), 253-276.
- Akın Acuner, Ş. (2019). Kadın Çalışanların Kariyer Geliştirme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar. *International Journal of Economic and Administrative Studies UIİİD-IJEAS*, (23), 35-52.
- Appold, S. J., Siengthai, S., & Kasarda, J.D. (1998). The Employment of Women Managers and Professionals in an Emerging Economy: Gender Inequality as an Organizational Practice, *Administrative Science Quarterly*, 43 (3). 555.
- Ashby, J., Ryan, M.K., & Haslam, S. A. (2007). Legal Work and the Glasscliff: Evidence That Women Are Preferentially Selected to Lead Problematic Cases. *William & Mary Journal Women and The Law*, 13 (3), 775-793.
- Çalış Duman, M. (2017). Kadın Çalışanların Performansında Cam Tavan Sendromu Engeli. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(15), 517-526.
- Demir, Z. (2019). Kendini ‘Dindar’ Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Bakışı. *Eskiyeni* 39, 323-346.
- Dzanic, I. (2009). *The Role of Women in Business: The Case of Bosnia and Herzegovina*, Diploma Thesis, University of Ljubljana Faculty of Economics, Bosnia and Herzegovina.
- Ertaş, H., Çiftçi Kırac, F., & Kırac, R. (2018). Cam Tavan Sendromu (Özel Hastane Uygulaması). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS) Journal*, 6(85), 446-455.
- Gümüšoğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50.
- Gündüz, Ş. (2017). Kariyer Basamaklarında Kadının Düşmanı Olarak Kendisi: Süper Anne Sendromu, Görünmez Kadın Sendromu ve Külkedisi Sendromu. *Karadeniz* 35, 78-88.
- Haslam, S. A., Ryan, M. K., Kulich, C., Trojanowskğ, G., & Atkins, C. (2010). Investing with Prejudice: The Relationship Between Women's Presence on Company Boards and Objective and Subjective Measures of Company Performance. *British Journal of Management (BJM)* 21(2), 484-497.
- Kılıç, T., & Çakıcı, A. B. (2016). Sağlık ve Eğitim Sektöründeki Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(3), 283-303

- Mulcaý, M., &Linehan, C. (2014). Females and Precarious Board Positions: Further Evidence of the Glasscliff. *British Journal of Management*, 25(3): 425-438.
- Örücü, E., Kılıç, R., & Kılıç, T. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Yönetim Ve Ekonomi* 14(2), 117-135
- Özbey, F.R. (2004). *Kadın Hakları ve Ekonomiye Yansımaları: Dünyada ve Türkiye’de Cinsiyetler Arası Eşitsizlik*. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF I.Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Kitapçığı, Çanakkale. 2004
- Ryan, M.K., Haslam, S.A., Hersby, M.T., & Bongiorno R. (2011). Think Crisis – Think Female: The Glasscliff and Contextual Variation in the Manager-Think Male Stereotype, *Journal of Applied Psychology*, 96 (3), 470-484.
- Ryan, M. K., &Haslam, S.A. (2005). The Glasscliff: Evidence That Women Are Over-Represented in Precarious Leadership. *British Journal of Management (BJM)*, 16(2), 81-90.
- Şiyve, O.Ç. (2004). Kadın-Erkek Liderlik Tarzları ve Cam Tavan. *TÜGİAD Elegans Magazin*, 66, www.elegans.com.tr/arsiv/66/haber018.html
- TNSA, 2018. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA_2018_anarapor.pdf, Erişim Tarihi:16.11.2019.
- TÜİK, 2019. Temel İstatistikler (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>). Erişim Tarihi: 16.11.2019.
- Uyar, E. (2011). *The Glasscliff: Differences in Perceived Suitability and Leadership Ability of Men and Women for Leadership Positions in High and Poor Performing Companies*, The Degree of Master Business of Business Administration in The Department of Business Administration, Middle East Technical University, Ankara.
- Wirth, L. (2001). *Breaking Through The Glasseiling: Women in Management*. International Labour Office, Geneva.
- Yıldız, S., Sakal, Ö., Alhas, F., & Kosa, G. (2019). Cam Uçurum Algısı: Kafkas Üniversitesi Öğrencileri Arasında Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6 (2), 423-438.

SOSYAL POLİTİKALARDA YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERİ YENİDEN TARTIŞMAK: AVRUPA ÖRNEĞİ

Ferhan Saniye PALAZ¹

Öz

Göç ve yaşlanma, günümüz dünyasında toplumsal yapıyı ve nüfusu şekillendiren iki önemli dinamiklerdir. Bunların kesişimine işaret eden bir kavram olarak ulusötesi yaşlanmayı ele alan çalışmaların sayısı son yıllarda artmaktadır. Bu makalenin amacı, her iki demografik sürecin sonuçlarının da görünür olduğu Avrupa örneğinde yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikaları ele almaktır. Bu amaçla sosyal politikalarda yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik literatür değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle sosyal politikalarda bu grubun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Bu tanım çerçevesinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin nasıl kategorize edilebileceği ve bu kategorileri etkileyen yapısal faktörler olarak ekonomik sistemler, refah rejimleri, göç politikaları, vatandaşlık politikaları ve emeklilik sistemleri incelenmiştir. Ardından kritik uygulama alanları belirlenip şu dört tema altında toplanarak sosyal politika önerileri tartışmaya açılmıştır: 1) sağlık ve sosyal bakım, 2) hizmet sağlayıcıların eğitimi, 3) kümülatif dezavantaj olarak cinsiyet ve 4) aktif yaşlanma. Makale yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda; farklı göçmen grupların homojenleştirmemesinin önemli olduğu, yaşam seyri boyunca biriken ve yaşlılık döneminde önemli sonuçlara sahip olan kümülatif dezavantajların ve ulusötesi yaşlanma pratiklerinin dikkate alınması gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ulusötesi yaşlanma, göç politikaları, sağlık politikaları, emeklilik politikaları, yaşlılık.*

¹ Doktor Adayı., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: ferhanpalaz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1729-1364

PALAZ, F. (2021). Sosyal Politikalarda Yaşlı ve Yaşlanan Göçmenleri Yeniden Tartışmak: Avrupa Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 795-826. DOI: 10.21560/spcd.vi.754164

RECONSIDERING OLDER MIGRANTS IN SOCIAL POLICIES: THE CASE OF EUROPE

Abstract

Migration and aging are dominant processes in contemporary societies, therefore, the number of works tackling their intersection increases in recent years. This article aims to discuss social policies targeting older migrants in Europe, where the results of both these processes are prominent. The literature on older migrants within the scope of social policies is evaluated. Firstly, the question of how this group is conceptualized in social policies is discussed. The way older migrants are categorised and structural factors affecting these categories, including economic systems, welfare systems, migration and citizenship policies, and retirement systems are studied within the frame of this definition. Subsequently, the critical spheres of implementation are determined and propositions regarding social policies are opened to the discussion under four themes: 1) health and social care; 2) education for public servants; 3) gender as a cumulative disadvantage; 4) active aging. The article concludes that in social policies targeting older migrants it is important not to homogenise various migrant groups. Additionally, the cumulative disadvantages gathered during the life course should be considered. Finally, focus should be given to practices of transnational aging.

Key Words: *Older migrants, transnational aging, migration policy, health policy, retirement policy.*

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da demografik yaşlanma ve göç sosyodemografik değişim üzerinde baskın süreçler olmuştur. Dünya tarihinde ilk defa 2050 yılına gelindiğinde 65 yaş ve üzeri nüfusun 15 yaş ve altı nüfustan daha çok olacağı tahmin edilmektedir (Cramm vd., 2012, s. 142). Nüfusun yaşlanmasının pek çok sonucu vardır. Örneğin sosyal güvenlik sistemi gibi sosyo-ekonomik organizasyonlar üzerinde etkili olmaktadır (Altan & Şişman, 2003, s. 4). Zira çalışma çağındaki olan yani ekonomik kaynaklara katkıda bulunan nüfus grubu, emeklilik çağındaki birden çok neslin kamusal ihtiyaçlarını karşılamak zorunluluğu ile karşı karşıyadır (Dumas ve Turner, 2009, s. 46).

Göç ve demografik yaşlanmanın kesişiminde yer alan bir sosyal gerçek olarak “ulusötesi yaşlanma” da artmaktadır. Ulusötesi yaşlanma denildiğinde “yaşlı ve yaşlanan göçmenler” altında 1) göç ettikleri ev sahibi ülkede yaşlanan göçmenler, 2) yaşlandıktan sonra ailesinin yanına ya da köken ülkesine göç etmiş olan yaşlılar, 3) insani nedenlerle zorunlu olarak göç etmiş olan yaşlılar gibi farklı gruplar yer almaktadır (Ruspini, 2009, s. 5). Yine, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra göçmen işçi alan ülkeler için yaşlı ve yaşlanan göçmenler genel nüfus içinde kayda değer bir sayıya sahiptir (Ciobanu ve Hunter, 2017, s. 7). Bu kişilerin yaşlanma tecrübesinin, doğduğu ülkede yaşlanan kişilerden farklı olarak ulusötesi bir boyutu vardır. Horn ve Schweppe’ye göre (2017, s. 335) ulusötesi yaşlanma üzerine yapılacak çalışmalar artan önem kazanmaktadır çünkü pek çok sanayi ülkesinde göçmen nüfus yaşlanmakta olduğu gibi emeklilik döneminde yapılan göç de artmaktadır.

Bununla birlikte göç ve yaşlanmanın kesişimi sosyal bilimlerde ihmal edilmiş bir alandır. Yaşlanma araştırmalarında yaşlanan göçmenlere ve göç tecrübelerine ancak sınırlı ilgi gösterilmiştir (Cook, 2010; Warnes ve Williams, 2006’dan akt. Park ve Kim, 2013, s. 158). Göç çalışmalarına bakıldığında da benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Gençlik ve orta yaş ile kıyaslandığında yaşlılık dönemi, göç çalışmalarında daha az ilgi görmektedir (Blakemore, 1999, s. 761). Bu bağlamda ulusötesilik kavramının yaşlılık araştırmalarında kullanımının geciktiği söylenebilir. Halbuki ulusötesi yaşlanma kavramı; gündelik hayat pratikleri, aile ilişkileri, sosyal hizmetler, öznel iyi oluş hali ve sosyal politika gibi pek çok temanın çalışılmasında önemlidir. Çünkü hem yaşlanmanın hem de göçün ıskalanmadan doğru biçimde anlaşılması için elverişli bir zemin sağlamaktadır (Horn ve Schweppe, 2017, s. 335).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus yapısının değişimi, ortalama ömrün uzaması, aile yapısındaki dönüşüm ile birlikte yaşlı nüfus grubunun sosyal politikalarda önemi artmıştır ve “sosyal devlet” ilkesinin benimsenmesi ile yaşlılara yönelik sosyal politikalar hız kazanmıştır (Taşcı, 2010, s. 196, 197). Bu politikalar arasında emeklilik sistemleri ön plana çıkarken; çalışma hayatında sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadele eden politikalar ve yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile ilgili sosyal yardımlar da sosyal politikaların bir parçasıdır (Taşcı, 2010, s. 183). Altan ve Şişman (2003, s. 16) makalelerinde yaşlılara yönelik sosyal politikaların hedeflerinin, tüm sosyal politikalarda olduğu gibi sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal denge ve sosyal bütünleşme başlıklarına sahip olduğunu ve toplumun denge içinde devam etmesini hedeflediğini ifade etmektedir. Ancak yaşlı ve yaşlanan göçmenler sosyal politika bağlamında üzerinde az durulan grupların başında gelmektedir.

Yaşlılık konusundaki sosyal politika önerilerine dair Türkiye’deki çalışmalara bakıldığında erken dönem çalışmalar arasında Kurtkan’ın (1977) Türkiye’de nüfus problemleri ve planlaması konusunu incelediği görülmektedir. Doğrudan yaşlılık ve sosyal politika ekseninde yer alan çalışmalar arasında fiziksel (Yertutan, 1991; Üçku ve Ergin, 1993; Bayık Temel vd., 2009) ve psikolojik (Ak, 1991; Bekaroğlu, 1991) sağlığın iyileştirilmesine yönelik olanlar öne çıkmaktadır. Huzurevlerinde yaşayan yaşlılarda anksiyete (Soydan vd., 2005), beslenme hizmetlerinden memnuniyet (Çekal, 2006), huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşler (Arpacı ve Ersoy, 2009), huzurevlerinde alınan bakım (Ardahan, 2010), huzurevinde yaşamının benlik algısındaki rolü (Gökler-Danışman ve Aydın, 2011) de ele alınan konular arasındadır. Yavuz (2004) çalışmasında demografik değişimi hane halkı kompozisyonu üzerinden incelemektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) ve Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) da Türkiye’deki demografik değişime dair ayrıntılı veri sunmaktadır.

Sosyal hizmetler konusuna odaklanan sosyal politika odaklı çalışmalara gelindiğinde yapısal/kurumsal uygulamalar (Yüksel ve Kocaman, 2007) ve bunlar için teknolojinin kullanımı (Özkan ve Purutçuoğlu, 2010) değerlendirilmiştir. Bakım konusunda kadınların rolü (Adak, 2003) ve sağlık hizmetleri ve evde bakım politikaları (Koçer ve Uysal, 2008) çalışılmıştır. Yaşlı istismarı ve ihmali (Uysal, 2002) ve üniversite öğrencilerinin bu konudaki düşünceleri (Karadeniz vd., 2009) de çalışılan konular arasındadır. Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentilerin belirlenmesi (Aközer vd., 2011), objektif

ve sübjektif refah göstergeleri bağlamında yaşlılıkta yaşamın anlamının yorumlanması ve bu sayede yaşlıların yaşam koşullarını iyileştirmeye hedefleyen politikalara yön verilmesi (Özmete, 2008) gibi meselenin sosyal yanına ağırlık veren çalışmalar bulunmaktadır. Yakın dönem çalışmalar arasında Ceylan (2015) yaşlılık ve refah devletini İsveç örneği üzerinden değerlendirmiştir. Arun (2016) yaşlılık ve eşitsizlik konusunu ele almaktadır. Duben (2018) yaşlı bakımı odağında sosyal politikaları değerlendirmekte ve Yılmaz (2018) Türkiye’de yaşlanma ve sosyal politika ilişkisini ele almaktadır. Tufan (2017) yaşlanmanın siyaseti başlığı altında yaşlılık politikalarını ve Aysan (2017) Türkiye’de sosyal güvenlik ve refah konusunu incelemektedir. Şentürk ve Ceylan (2015) çalışmalarında yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik geliştirdiği sosyal politikaları ele almakta ancak yaşlı göçmenlere yönelik politikalara yer vermemektedir.

Meseleye göç ve yaşlanmanın kesişiminden bakıldığında son yıllarda ilginin arttığı görülmektedir. Kartal ve Alptekin (2015) Almanya’daki birinci kuşak Türk göçmenlerin ulus aşırı göç sürecini ve yaşlanma pratiklerini; Palaz ve Adıgüzel (2016) Hollanda örneğinde yaşlı Türk göçmenlerin aktif yaşlanma tecrübesini; Yüksel ve Hiçdurmaz (2019) Fransa’da yaşlanan göçmenlerin sağlık bakımına ve hizmetlere erişimindeki ekonomik, kültürel ve sosyal engelleri değerlendirmektedir. Avrupa’daki politikaları ve uygulamaları göç değil yaşlılık odağında ele alan çalışmalar arasında Çadır’ın (2017) İngiltere’deki yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin dönüşümünü ve huzurevi sektörünü ele alan ve Karadağ ve Akyıldız’ın (2019) Avrupa’daki demografik değişim çerçevesinde uzun dönem yaşlı bakımının sürdürülebilirliğini inceleyen makaleleri yer almaktadır.

Toplumun bütününün sosyal politikalara eşit erişiminde sosyal politika üzerine yapılan bilimsel çalışma ve araştırmalar önemli bir role sahiptir (Çadır, 2017, s. 9). Yaşlanma üzerine olan araştırma ve politikaların çoğunda sağlık merkeze alınmaktadır (Liu ve Besser, 2003, s. 344). Bu, yeterli bir yaklaşım olmaktan uzaktır. 2009 yılında Avrupa Birliği’ne (AB) üye devletlerde yaşlı göçmenlerin iyi-oluş-haline yönelik politik müdahalelerinin tartışıldığı başlıkların çeşitliliği, yeterli bir yaklaşımın tanımlanmasında anlamlı bir referans noktası oluşturmaktadır: 1) sağlık ve sosyal hizmetler dahil sosyal haklara erişim, 2) haklara ve hizmetlere erişim için gereken bilgiye erişim, 3) sağlıksız koşullarda ve izole hanelerde yaşamın önüne geçilmesi, 4) zorlu ekonomik ve sosyal koşulların sağaltılması, 5) izolasyon dahil zorlu ailevi

durumlarla baş etme, 6) kadınların ekonomik ve finansal özgürlüğünün sağlanması, 7) köken ülkeye döngüsel ziyaretler ve aile birleşmesi ile ilgili sorunların aşılması, 8) dil bilmemekten kaynaklanan iletişim eksikliklerinin giderilmesi, 9) doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığa neden olan yasal, yönetsel ve 'de facto' engellerin ortadan kaldırılması ve 10) serbest zamanın organizasyonu (Ruspini, 2009, s. 9-10). Görüldüğü üzere yaşlı ve yaşlanan göçmenlerle ilgili sosyal politikalar çalışılırken sağlığa odaklanan bir yaklaşım eksiktir. Burada altının çizilmesi gereken bir nokta, yaşlanma ve göçün kesişiminde göç ülkesinin diline hakimiyet ve ulusötesi hareketlilik gibi ulusötesi yaşlanmaya özgü pratikleri gündemine alan politikalara ihtiyaç olduğudur.

Sosyal politikalara göç ve göçmenler özelinde bakıldığında görülmektedir ki, göçmenler sağlık-bakım, serbest zaman kullanımı ve sosyal destek gibi sosyal ihtiyaçları karşılamakta akrabalık grupları ve dini cemaat gibi geleneksel kurumlar ve/veya refah devleti ve sigorta şirketleri gibi modern kurumların yetersiz kaldığı durumlarda, bu işlevleri yerine getirmesi amacıyla kendi birliklerini kurmuşlardır (Moya, 2005, s. 840). Diğer bir ifade ile göçmenler, refah devletinin kurulması öncesinde, bu modelin üzerine alacağı rolleri icra eden birer aracı kurum ve göçmen birliği olarak "kardeşlik cemaatleri" kurmuşlardır. Tarihçi Beito (2000) bu konuda 1900'lere girilirken yaşanan göç dalgası ile Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan kardeşlik cemaatleri üzerine ayrıntılı bir inceleme sunmaktadır. Bu birlikler hastane, konaklama tesisi, yetimhane ve yaşlılar evleri gibi kurumlar işletmiş ve sağlık sigortası, cenaze sigortası, doğal afet ve salgınlar gibi yerel krizler için müşterek sigorta hizmetleri oluşturmuşlardır. Göçmenler bu birliklere aidiyet üzerinden kendi sosyal refah sistemlerini oluşturmuş, hem sağlık-bakım ihtiyaçlarını düşük maliyetlerle karşılamışlardır hem de geleceğe ve içinde yaşadıkları dünyaya karşı güven hissi sağlamışlardır (Beito, 2000, s. 1). Neticede sosyal güvenlik sistemleri ve özel sigortaların kurulmasının öncesinde, göçmen birliklerinden alınan hizmetler arasında doğum, tıbbi bakım, hastane bakımı, ilaç, işsizlik ve engellilik sigortası, ücretsiz olarak kendi ülkesine iade edilme, yaşlılık merkezlerinde kalma ve gömülme hizmetleri yer almaktadır (Moya, 2005, s. 843).

Bu makalenin amacı Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikaları ele almaktır. Öncelikle bu grubunun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Çünkü politika üretilirken hedeflenen grubun

özelliklerinin anlaşılması önemlidir. Bu tanım çerçevesinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin nasıl kategorize edilebileceği tartışılmaktadır. Bu kategorileri etkileyen yapısal faktörler arasında ekonomik sistemler, refah rejimleri, göç politikaları, vatandaşlık politikaları ve emeklilik sistemleri değerlendirilmektedir. Makalenin öneriler bölümünde mevcut politikalar 1) sağlık ve sosyal bakım, 2) hizmet sağlayıcıların eğitimi, 3) cinsiyet ve 4) aktif yaşlanma temaları altında sınıflandırılmıştır. Çalışma, Türkiye’den Avrupa’ya göç edip ulusötesi bir yaşlanma tecrübe eden yaşlılar için olduğu gibi Türkiye’de yaşlanan göçmen gruplar için de katkı sunmayı hedeflemektedir.

YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERİN TANIMLANMASI

Politika yapım süreçlerinde etkili ve isabetli uygulamalara ulaşılmasında hedeflenen grubun kendine özgü dinamiklerinin anlaşılması önemli bir rol oynamaktadır. Mesele yaşlı ve yaşlanan göçmenler olduğunda bu dinamikler hem “yaşlanma sürecini ve yaşlılık dönemini” hem de “göçmen olma” boyutlarını içermektedir. Öncelikle söylenmesi gerekir ki, literatürde üzerinde uzlaşılan önemli bir konu, politika yapımcılar yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen ve tek bir kategori olarak ele alan her tür genelleştirmeden kaçınması gerektiğidir (Ruspini, 2009, s. 21). Yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda bu grubun yeterli bir tanımının yapılması için çok boyutlu bir yaklaşım önerilmektedir. Dwyer ve Papadimitriou (2006, s. 1301) bu tanımlamada dört anahtar faktör olarak 1) göç geçmişi, 2) sosyo-hukuki statü, 3) ücretli iş piyasası geçmişi ve 4) AB üye devletlerinden hangisinde ikamet edildiğini belirlemektedir ve yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin emeklilik hakları ve seviyeleri gibi sosyal politika uygulamalarının da bu faktörlerde önemli role sahip olduklarını göstermektedir. Bu faktörleri ihmal eden, homojen bir kategorileştirme sosyal politikalar için sorunlu bir yaklaşımdır.

Öte yandan mevcut politikalarda ise göçmen yaşlıların sıklıkla kültürel olarak statik ve homojen “diğerleri” olarak kabul edildiği görülmektedir (Torres, 2006’dan akt. Zubair ve Norris, 2015, s. 900). Örneğin Hollanda’daki yaşlı ve yaşlanan Türk ve Faslı göçmenler; benzer göç geçmişleri, sağlık ve sosyo-ekonomik koşulları nedenleri ile bazı politikalarda homojen bir grup olarak değerlendirilmektedir (Denktaş, 2011). Halbuki Klok ve arkadaşlarına göre (2017, s. 37) bu grupların ulusötesi yaşlanma davranışları ve aidiyetleri birbirinden farklıdır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikalar için göçmenlerin köken ülkesine ek olarak, farklı göç motivasyonları ve göç deneyimleri de önemli bir boyut oluşturmaktadır. Ruspini’ye (2009, s. 23) göre

“yaşlandıktan sonra göç etmiş olanlar” ile “gençken göç edip göç ülkesinde yaşlanan gruplar” ayrı ayrı ele alınmalıdır. Netice olarak yaş, yaşlanma ve göç bağlamsal bir karaktere sahiptir (Zubair ve Norris, 2015, s. 901).

Avrupa’daki yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika üretilirken mevcut ekonomik ve sosyal zorluklarının göçün karakterinden yani göç motivasyonundan, köken ülkeden ve varış ülkesinden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Bu konuda Dwyer ve Papadimitriou’nun (2006, s. 1306-1307) çalışması AB’deki yaşlı ve yaşlanan göçmenleri beş sınıfa ayırarak meseleyi netleştirmektedir: 1) AB’ye üye olan ülkelere yine Birlik üyesi ülkelere işçi olarak göç etmiş olan yaşlılar, 2) AB üyesi olmayan ülkelere Birlik ülkelerine işçi olarak göç etmiş olan yaşlılar, 3) aile-temelli göç ile uluslararası göç yapmış olan emekli yaşlılar, 4) sığınmacı olan uluslararası emekli yaşlılar ve 5) zorunlu göçmen olan yaşlılar. Bu grupların mevcut ekonomik ve sosyal durumlarının birbirinden ne kadar farklı olduğuna dair örnek verilecek olunursa, ilk iki grubun henüz emekli olmayıp hâlâ ücretli iş piyasasında aktif oldukları ve de eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir. İkinci grup, ilk grup gibi göç edilen ülkenin diline hakimiyette zorluk yaşamasına ek olarak, ciddi seviyede sosyal ve maddi yoksunluk yaşamaktadır. Çalışma hayatlarına bakıldığında da ilk grubun kesintili, ikincisinin tamamlanmamış bir ücretli iş geçmişi olduğu görülmektedir. İki grubun da konut durumları dezavantajlıdır. İkinci grubun dini ve/veya kültürel ayrımcılığa uğraması olasıdır. İki grupta da kadınların finansal desteğe olan ihtiyaçları erkeklere kıyasla daha yüksektir ve ikinci grupta ilkinden daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1308).

Sosyal politikalar için hedeflenen grubun tanımlanması meselesi sadece göçün karakteri ile bitmemektedir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut korunmasızlıklarını şekillendiren pek çok boyut söz konusudur. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 167) çalışmasına göre ulusal ve uluslararası göç rejimleri, sosyal politikalar ve bakım rejimleri, göçmenlere yönelik kamusal tutumlar ve bunların yanı sıra hem ev sahibi hem de köken ülkedeki ekonomik durum göçmenlerin lehine ya da aleyhine bir yapının makro seviyedeki koşullarını oluşturmaktadır. Mezo seviyede ise göçmenlerin yaşlılık döneminde yaşlanabilecekleri ortak normlar ve mütakabiliyet de dahil olmak üzere etnik topluluk ve aileye ait ağ ve kaynaklar etkili olmaktadır. Mikro seviyeye gelindiğinde, göç tecrübesi, sosyoekonomik statü, aktiflik, sağlık durumu, teknoloji okuryazarlığı ve dil kullanımı gibi bireysel etkenler

rol oynamaktadır. Ayrıca yaşanan AB üyesi ülkenin göçmen politikası, göç algısı ve vatandaşlık kabul yapıları önemli etkiye sahiptir (Bauböck, 2002'den akt. Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1314). Bu durum özellikle de Birlik vatandaşı olmanın AB vatandaşlarına sağladığı haklardan mahrum olan yani Birlik üyesi olmayan ülkelerden göç etmiş olan yaşlıların sosyal güvenlik hakları üzerinde etkili olmaktadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1314).

Göç politikalarının yaşlı ve yaşlanan göçmenler için belirleyici olan sonuçlarına genel olarak bakıldığında, bir uçta göçmenlerin geçici birer sakin olarak görüldüğü ülkeler vardır. Bunlarda göçmenler “yabancı” olarak görülür ve devletin rolü ulusal sınırlarına kabul etme, yasa dışı göçü izleme ve sınır dışı etme gibi yasal prosedürler ile sınırlıdır. Diğer uçta ise kendisini bir göç ülkesi olarak tanımlayan ülkeler vardır. Bunlar, göçmenlere “potansiyel yeni vatandaşlar” olarak yaklaşır. Bu ülkelerin yaklaşımında göçmenlerin potansiyelinden yararlanmak ve entegrasyonu pekiştirmek önceliklidir (Penninx ve Schrover, 2001'den akt. Schrover ve Vermeulen, 2005, s. 829). Birçok ülke göçmenleri “birer yabancı olarak görme” tutumundan “potansiyel vatandaş olarak görmeye” ilerlemiş olsa da yaklaşımdaki bu değişimi her ülke aynı seviyede yakalamamıştır ve bazı ülkelerin ihmalkâr olduğunu söylemek makuldür (Schrover ve Vermeulen, 2005, s. 829).

Meselenin ekonomik bağlamına örnek verilecek olunursa, ikamet edilen göç ülkesinin Bismarkiyen ya da Beverijyen sisteme sahip olması önem arz etmektedir. Zira bunlardan ilki sosyal güvenlik olup, bireylerin yaptıkları katkıya dayanır. İkincisi sosyal yardım olup, bireyin vatandaşlık statüsü ve muhtaçlık seviyesini temel alır (Bonoli 1997'den akt. Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1310). Dwyer ve Papadimitriou'ya göre (2006, s. 1311) işçi olarak göç etmiş olan ve AB üyesi bir ülkede yaşlanan göçmenlerin çoğu teoride göç tecrübelerinden ve/veya düşük yasal statülerinden kaynaklanan kümülatif dezavantajlarının üstesinden gelme şansına sahiptirler. Fakat pratikte bu yaşlılar yüksek oranda işsizlik yaşamış oldukları ve istihdam piyasasında ancak düşük vasıflı ve vasıfsız sektörlerde çalışmış olmaları nedenleriyle AB vatandaşlarına göre daha az emekli maaşı almaktadırlar (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1311).

Son olarak, göç edilen varış ülkesinin hangi refah rejimine sahip olduğu da belirleyici bir faktördür. Rostila ve arkadaşlarının (2015, s. 208-210) çalışmasına göre Avrupa'daki farklı refah rejimi modelleri beş ideal tipe

ayrılmaktadır. Sosyal-demokrat rejimde bireysel kapasitenin artırılması hedeflenir. Refah devleti çocukların, yaşlıların ve marjinalize olanların bakım sorumluluğunu doğrudan kendi üstüne alır (Esping-Andersen 1990, 1999'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). İsveç ve Danimarka bu ideal tipin örnekleridir. Muhafazakâr-korporatist ideal tipte sosyal haklar sınıf ve statüye bağlı olarak belirlenir. Devlet ancak ailenin bakım vermesi çok zor olduğunda sürece dahil olur (Esping-Andersen 1990'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). Fransa ve Almanya bu ideal tipin örnekleridir. Liberal ideal tipte devlet piyasayı güçlendirir ve vatandaşlar bireysel bir kriz durumunda aile ve arkadaşlarının yardımına bağımlıdır. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri bu ideal tipin örnekleridir. Akdeniz tipinde yaşlıların aile ve arkadaşlarına bağımlılığının artırılması hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik sistemi daha az gelişmiştir ve resmi bir güvenliğin yerine yüksek seviyede ailecilik vardır (Bonoli, 1997; Ferrera, 1996'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). İspanya ve İtalya bu ideal tipin örnekleridir. Post-sosyalist rejimde sosyal güvenlik sistemi nüfusu yüksek seviyede kapsar fakat ancak düşük seviyede fayda sağlamaktadır. Bu nedenle vatandaşlar aile ve piyasaya bağımlıdır (Aidukaite, 2009'dan akt. Rostila vd. 2015, s. 208-210). Çek Cumhuriyeti ve Polonya bu ideal tipin örnekleridir. Görüldüğü gibi göç edilen varış ülkesindeki refah rejimi, yaşlılık dönemi ve yaşlanma süreci üzerinde doğrudan etkilere sahiptir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler sosyal güvenlik haklarını devam ettirebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Çünkü köken ülkelerine yaptıkları ziyaretlerin süresi ve sıklığı bile yasal oturma izni ve sosyal güvenlik hakları gibi temel konularda haklarını kaybetme riski doğurmaktadır (Fokkema vd., 2016'dan akt. Ciobanu vd., 2017, s. 168). Bu konuda söz gelimi Hollanda ve Fransa, yaşlanan göçmenlerin köken ülkelerine dönmeleri durumunda emeklilik ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam etmelerini sağlayacak adımlar atmaya çalışmış olsa da AB hukukundaki sınırlandırmalarla ve kendi ülkelerinde göçmen dostu yasalara itirazlarla karşılaşmaktadırlar (Horn ve Schweppe, 2017, s. 336).

Neticede yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalar bu grubun tanımlarken, bu grubun yapısal kümülatif dezavantajlarını göz önünde bulundurması önemlidir. Bu bağlamda göçün karakteri, göç edilen varış ülkesinin göç politikası, refah rejimi, ekonomik sistemi gibi makro faktörler ve istihdam tecrübesi, varış ülkesinin diline hakimiyet gibi mikro faktörler

de söz konusudur. AB üye ülkeleri arasında yaşlıların öznel iyi oluş halinin yükseltilmesi yönünde artan bir farkındalık olmasına rağmen, üye ülkelerde yasal oturma sahip olan pek çok emekli uluslararası göçmen dezavantajlı durumdadır (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1301). Bu durumun arkasındaki temel neden yukarıda açıklanan AB vatandaşlığı politikasıdır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika üretileceğinde farklı ülkelerde göçmenlerin sahip olduğu farklı vatandaşlık statüleri ve sosyal hak sistemleri önemlidir. AB vatandaşlığı ve ondan doğan tüm sosyal haklar, birlik üyesi bir devletin vatandaşı olma kuralı ile sınırlanmaktadır. Bu 'Birlik vatandaşı olma' kuralı neticesinde AB'deki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin refah hakları sosyal güvenlik çerçevesinin dışına itilmektedir (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1307, 1309). Neticede AB üyesi olmayan ülkelere AB üyesi ülkelere göç etmiş olup, göç ettikleri ülkede yaşlanan emekliler AB vatandaşlarının sahip olduğu birtakım haklara sahip olmayıp, yaşadıkları ülkenin yalnızca sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmektedirler (Dwyer ve Papadimitriou, 2006, s. 1302). Sosyal politikalar yapılandırılırken bu mikro ve makro faktörlerin farklı göçmen grupların dezavantajlarının anlaşılmasında hesaba katılması etkili ve sürdürülebilir uygulamalar için anahtar role sahiptir. Avrupa'da yaşlı ve yaşlanan göçmenlere yönelik sosyal politikalarda kritik olan temaların belirlenmesi de uygulama kolaylığı açısından anlamlı bir adım olabilir.

AVRUPA'DA YAŞLI VE YAŞLANAN GÖÇMENLERE YÖNELİK MEVCUT SOSYAL POLİTİKALAR VE ÖNERİLER

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan nüfusla ilgili sosyal politikalar incelenirken göçmenlik odağı alındığında uygulama önerilerinde dört tema öne çıkmıştır. Bu temalardan ilki -yaşlılık dönemi için yaygın olarak ilk akla gelen uygulama alanı olan- sağlık ve bakımdır. İkincisi bireyle devlet ve kurumları arasında doğrudan dolayım sağlayan hizmet sağlayıcıların eğitimidir. Bakım başlığında değinildiği üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin kültürel farklılıklara duyarlı olması önemli bir sosyal politika alanıdır. Üçüncü bir tema olarak cinsiyet belirlenmiştir. Bu seçimin nedeni cinsiyetin hem yaşlılık hem de göçmenlik tecrübesinde kümülatif bir dezavantajlar olarak önemli rol oynamasıdır. Son olarak aktif yaşlanma teması ile meselenin sosyal katılım ve sosyal dışlanma boyutları ele alınmaktadır.

1. Sağlık ve sosyal bakım

Şimdiye kadar tartışıldığı üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenler homojen

bir grup değildir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için kültüre duyarlı kurumsal sağlık bakım anlayışlarının geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Ruspini, 2009, s. 8). 1980'lerden beri sosyal hizmetler teorisi, farklı kültürel arka planlara sahip kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak kültüre duyarlı pratiklerin önemini vurgulamaktadır (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132). Teorik çalışmalar, kültürü odak noktasına alan bakım pratiklerine atıfta bulunurken “kültürel duyarlılık”, “kültürel yeterlilik”, “kültürlerarası uzmanlık”, “kültürel farkındalık” ve “kültürel sorumluluk” gibi farklı tanımlar kullanılmaktadır. Farklı kültürel geleneklerin bilgisine vakıf olunması ve bu konuda farkındalık kazanılması gerekli olmakla birlikte, yeterli bir uygulama bundan fazlasını gerektirmektedir (Brach ve Fraser, 2000'den akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132-133). Bu konuda Whaley (2008) kültürel duyarlılık ve kültürel yeterlilik kavramlarının farklı içeriklere sahip olduğunu; ilkinde uygulayıcıların farklı kültürel inanç, gelenek ve davranışlar hakkındaki bilgi ve farkındalığına vurgu yapıldığını; ikincisinde ise farklı kültürlerden kişilere hizmet sağlayan kişilerin ilgili teknik bilgi ve becerilere sahip olmasının da kapsama alındığının altını çizmektedir (akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 132).

Göçmen topluluklarında yaşlılar için bakım pratiklerini inceleyen çalışmalar, kültürel prensiplerin tek bir grup içinde dahi homojen olmadığı göstermiştir (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 134). Bu nedenle Yu (2009), bir göçmen grubun tüm üyelerini sağlık ve sosyal bakımlarını tek tip kültürel prensibe dayanarak düzenleyen uygulamaları eleştirmektedir (akt. Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 133). Göçün karakteri ve kültürel arka plana bağlı olarak farklı göçmen gruplarında bakımın hangi tekniklerle, kim tarafından ve nasıl uygulanacağına yönelik beklentiler farklılaşmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, bu farklılıkların sadece kültürden kaynaklanmayıp, bireysel özellikler ve biricik yaşam deneyimlerinden de etkilendiğidir. Bakım konusunda tüm gruplar için ortak olan beklenti ise, “emniyet hissi” ile “bedensel ve duygusal anlamda saygı görme” olarak açıklanabilecek olan onurun korunması beklentisidir (Giuntoli ve Cattan, 2012, s. 143, 144).

Yaşlılık döneminde bakımın kimden alınacağı da önemli bir politika alanıdır. Avrupa'da ikamet eden bazı göçmen grupları için yaşlılık döneminde bakımın çocuklardan alınmasına büyük önem verilmektedir (Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 288). Öte yandan, yetişkin çocuklardan bakım alınması üzerinde etkili olan bazı faktörler vardır. Örneğin hem kadın hem de erkeklerin iş gücüne katılması, göçmen aileler için yeni bakım pratiklerinin

geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 290). Somut bir örnek verilecek olunursa, Lorenz-Meyer ve Grotheer'in 2000 yılında gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'den Avrupa'ya göç etmiş olan ailelerde 25-35 yaş grubu çocuklar ebeveynleri yaşlandığında onlarla birlikte yaşamaya isteklidir; fakat 2013'te yaptığı çalışmasında Naldemirci, Türkiye'den İsveç'e göç etmiş olan orta sınıf yaşlıların çocuklarına yük olmak istemediklerini ve bakım konusunda öncelikli tercihlerinin devletten bakım almak olduğunu göstermiştir (akt. Liversage ve Mizrahi Mirdal 2017, s. 290).

Bu durum farklı göçmen grupları için de benzerdir. Örneğin Blakemore (1999, s. 770) çalışmasında, yaşlanan göçmenlerin sahip olduğu aile bağlarının her zaman için çocuklarından bakım alabilecekleri anlamına gelmediğini göstermektedir. Britanya'daki Asya kökenli yaşlı göçmenler çocuklarının kendilerine bakım vermeye ne kadar istekli oldukları konusunda endişeli olduklarını ifade etmektedirler. Schans ve Komter'in (2010, s. 201, 202) çalışmasında yaşlanan göçmenlerin yetişkin çocuklarından bakım alacağını varsayılmasının hatalı olduğunu ifade edilmektedir zira genç neslin eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerine bakım verme konusundaki algı ve fikirleri değişebilmektedir ve bakım konusunda tavsiye vermekle sınırlı bir rol üstlenmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için yapılacak bakım politikaları sağlık ile sınırlı olmayıp, meselenin bir de sosyal bakım boyutu vardır. Gray'in (2015) çalışması bu sosyal boyutu değerlendirmektedir. Bilindiği üzere yaşlanma ile birlikte azalan fiziksel hareketlilik bu dönemde gönüllülük gibi sivil katılım ya da hobiler gibi serbest zaman ilgileri sayesinde yeni arkadaşlıkların kurulması ya da sahip olunan sosyal ağların sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Bireysel sosyal ağdaki bu yıpranma çocuğu olmayan yaşlıların yeni sosyal ilişkiler kurma ihtiyacını özellikle artırmaktadır. Emekli evleri, yaşlılara buradaki sakinler ya da çalışanlar tarafından organize edilen sosyal aktiviteler sunarak "hazır topluluklar" oluşturmakta ve bu sayede onları izolasyon, yalnızlık ve depresyondan korumaktadır (Gray, 2015, s. 68-69).

Bakım ve sağlık politikalarının etkisi sosyal boyuta da yansımaktadır. Muckenhuber ve arkadaşlarının (2015, s. 61) sosyal sermaye ve sağlık ilişkisini ele alan araştırma sonuçlarına göre yaşlılar kötü sağlık koşulları ve düşük sosyal sermaye nedeni ile diğer yaş gruplarına kıyasla dezavantajlı durumdadır. Yukarıda bahsedildiği üzere yaşlılıkta ve yaşlanma sürecinde sosyal sermaye

yani sosyal ağlar ve sosyal destek mübadelesi sadece bireysel nedenlerle değil yaşam seyrinin kaçınılmaz sonuçları neticesinde de düşmektedir. Görüldüğü gibi daha iyi sağlık statüsünün desteklenmesi sadece hastalıkların önlenmesi ve iyileşme sürecinde rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması ile sınırlı kalmamakta, sosyal içerme ile de iç içe geçmektedir. Bu nedenle sağlıkla ilgili politikalar oluşturulurken, sosyal sermayeye yönelik ihtiyaçların desteklenmesi de önemlidir.

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sağlık ve sosyoekonomik statü bakımından göçmen olmayanlara kıyasla dezavantajlı konumda olduğu literatürde sıklıkla gösterilmiştir (Ciobanu vd., 2017, s. 168). Örneğin Croda'nın (2015, s. 320) çalışmasına göre yaşlılık döneminde kronik ağrıların önlenmesi ve yönetilmesini güçlendirecek kamu politikaları, genel nüfus içinde maddi ve sosyal yoksunluk tecrübe etme ihtimali yüksek olan grupları hedeflemelidir. Kümülatif dezavantajlı bir grup olarak göçmenler bu korunmasız gruplar arasında yer almaktadır. Yine, ulusötesi yaşlanmanın kendine has dinamikleri de politikalarda yerini almalıdır. Ailelerin göçle birlikte tecrübe ettikleri değişim sonucunda bakım ihtiyaçları, bakımdan beklentileri ve bakım verme/alma kapasiteleri etkilenmektedir (Zickgraf, 2017, s. 321). Ulusötesi bakımın olanakları ve yetersizlikleri anlaşılabilir şekilde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin desteklenmesi önemlidir. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 177) araştırma sonuçlarına göre yaşlı bakımı için köken ve misafir ülke arasında sıklıkla seyahat etmek zorunda kalan göçmenler ve bu tür hareketliliğin sebep ve sonuçlarının kamu politikalarının gözünden kaçması olumsuz bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü pek çok ulusötesi aile için ulusötesi bakım verme ve destek mübadelesi önemli bir yere sahiptir (Baldassar vd., 2007'den akt. Zickgraf, 2017, s. 321). Son olarak, yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin bakım konusundaki rolü bakım alma ile sınırlı değildir. "Sıfır nesli" ile yaptığı nitel çalışmada Zickgraf (2017, s. 333), bu neslin birinci nesle torun bakımı gibi pratik destekler sağlamasının yanı sıra duygusal ve maddi destek de sağladığını görmüştür.

2. Hizmet Sağlayıcıların Eğitimi

Bakım başlığında değinildiği üzere, yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin kültürel farklılıklara konusunda farkındalık kazanması önemli bir sosyal politika alanıdır. Çünkü yaşlılar, diğer nüfus gruplarına kıyasla, kurumlarla daha sık temas kurmaktadır ve hizmet sağlayıcılarının iyi

niyetine daha çok bağımlıdır. Politika ve devlet kurumlarına duyulan güven, yaşlıların hayatlarında önemli bir role sahip olabilir (Rostila, vd., 2015, s. 212). Kendi evinde özerk olarak yaşaması mümkün olmayan yani çeşitli seviyelerde bakıma ihtiyaç duyan yaşlı ve yaşlanan göçmenler için politika geliştirilirken, mekânsal çözümlerin ötesine geçilerek yaşlılarla temas halinde olan kamu görevlilerinin sosyal grupların farklılıklarına yönelik farkındalık geliştirmesi, bunun için de eğitilmesi önemli bir uygulama alanıdır.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere hizmet sağlayan kişilerin eğitimi, bakım konusu ile sınırlı değildir. Gray'ın (2015, s. 81-82) emekli evleri üzerine olan araştırmasında bu evlerde kalan yaşlıların sosyal etkileşim imkanlarının yükseltilmesi için çalışanların yardımına ihtiyaç duydukları görülmüştür. Bu durum özellikle farklı yaş gruplarından, sağlık seviyelerinden ve kültürel arka planlardan yaşlıların bir arada barındığı kurumlarda önemlidir çünkü tüm bu farklılıklar sosyal mesafeye yol açmakta ve sonuçta yaşlıların sosyal izolasyonla ve yalnızlıkla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu kurumlarda hizmet veren kişilerin uygun etkinlik ve aktivitelerle sakinleri bir araya getirmesi, ancak eğitim ile sağlanabilir.

Hizmet sağlayıcıların eğitimi kapsamında, yaşlılara bilgi veren personel de yer almaktadır. Giuntoli ve Cattan'ın (2012) araştırmasına göre yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin örneğin yalnızlıkla baş etme stratejileri mevcut hizmetlerden ne kadar haberdar olduklarına dayalı olarak değişmektedir. Muckenhuber ve arkadaşlarına (2015, s. 61) göre kamu sağlığı ve önleyici eylemler tasarlanırken yaş gruplarına odaklanılmalı ve yaşlıların kurumsal bilgi kaynaklarına erişiminin sağlanması özellikle amaç haline getirmelidir. Bu politikalarda toplu taşımanın geliştirilmesi, kent planlamasında yaşlıların ihtiyaçlarının hedeflenmesi, yürüme mesafesinde gündelik ihtiyaçların sağlanabileceği alışveriş mekânları geliştiren güvenli ve dostane çevrelerin oluşturulması ve insanlarla tanışma fırsatı sağlayan mekânların oluşturulması amaçlanmalıdır. Zira birey kendini içinde bulunduğu toplulukta ne kadar güvende hissederse ve topluluğa erişimi ne kadar kolay olursa, ihtiyaç duyduğu kaynaklar hakkında bilgi alması da o kadar kolaylaşmaktadır. Ciobanu ve arkadaşlarının (2017, s. 177) araştırma sonuçlarına göre, yaşlı ve yaşlanan göçmenler arasında sosyal hizmetlere ve kamusal bakım hizmetlerine erişim ve bu hizmetler hakkında bilgi sahibi olma konularında ilerleme kat edilmişse de, kamu politikalarının kültürel faktörlere duyarlılığı hâlâ yetersizdir. Bu

noktada karşımıza bilgilendirme hizmetlerinde çok dilli bir yaklaşımın politika yapıcılar tarafından ne kadar sağlandığı sorusu çıkmaktadır.

Göç edilen ülkenin diline hakimiyetteki sınırlılık, ulusötesi yaşlanmaya özgü kümülatif dezavantajlardan biridir ve kamusal hayatta görünür olmalarına ne kadar imkân sağlandığı ile ilişkilidir. Misafir işçi olarak Avrupa'ya göç etmiş ve bugün artık 65 yaşını geçmiş olan yaşlı göçmenler örneğinde, göçün ilk yıllarında geçicilik beklentisi ile dil öğrenimi dahil hiçbir uyum programının yapılmamış olması ve göç ülkesi dilini öğrenmemiş olmaları yaşlılıkta örneğin doktor randevularında çocuk ve torunların yardımına ihtiyaç duymak şeklinde kendini göstermektedir. Hizmet sağlayıcıların bu konuda eğitilmesi önemlidir.

3. Kümülatif Dezavantaj Olarak Cinsiyet

Cinsiyet, hem yaşlılık ve yaşlanma ve hem de göçmenlik tecrübesinde kümülatif dezavantajlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle makalede tematik olarak ele alınması tercih edilmiştir. Cinsiyet, her yaş grubundaki göçmen için sosyal politika tasarlanırken önemlidir çünkü kadın ve erkeklerin göç sonrası yaşam tecrübeleri birbirinden oldukça farklıdır (Burholt, 2004, s. 387). Bununla birlikte, yaşlılık döneminde özel önem kazandığı söylenebilir. Ciobanu ve arkadaşları (2017, s. 177) yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen sosyal politikalarda cinsiyetin, sosyal korunmasızlıkların ortaya çıkarılmasında önemli bir etken olduğunu fakat yeterince gündeme taşınmadığını ifade etmektedir. Halbuki kadınların yaşlandıktan sonra göç etme ihtimali erkeklere kıyasla daha yüksektir. Bu durumun nedenleri arasında ortalama yaşam sürelerinin daha yüksek olması, torun bakımında daha sık rol almaları ve yaşlandıktan sonra yapılan göçün özel tipleri olarak aile birleşmesi göçü ya da ulusötesi ikili-yerleşim göçü yapma ihtimallerinin daha yüksek olması sayılabilir (Rallu, 2017, s. 4, 5).

Cinsiyetten kaynaklanan dezavantajların aşılmasını hedefleyen politikalar tasarlanırken birkaç nokta dikkate alınmalıdır. Çünkü eğitim seviyesi (Blackburn vd., 1996) ve varış ülkesinin ulusal diline hakimiyet (Alexander, 1999) konusunda cinsiyetler arası farklılıklar olduğu gibi; kültürel norm ve geleneklere uyum (Ginn ve Arber 2001) gibi konularda kadınların uyum sağlama seviyesinin daha düşük olduğu (Ghuman, 2000) da söylenebilir (akt. Burholt, 2004, s. 387). Bu durum sadece yaşlandıktan sonra göç eden kadınlarla sınırlı değildir. Genç ve orta yaşta göç etmiş olan kadınlar arasından daha çok ev ve ailenin bakımı ile ilgilenmiş olanlar için, erkeklere kıyasla varış

ülkesinin diline hakimiyetlerin daha düşük seviyede olduğu bilinmektedir (Ciobanu vd., 2017, s. 177). Dil engeli olan yaşlı kadınlar doğduğu ülkede yaşayan yaşlılarının baş etmek zorunda kalmadıkları, göçmen olmaya yani ulusötesi yaşlanmaya özgü çeşitli zorluklar tecrübe etmektedir.

Cinsiyete duyarlı sosyal politikalar geliştirilirken gündeme alınması gereken bir diğer konu da sosyal içermedir. Bu konuda hem yeterli kentsel mekânların oluşturulması hem de emniyet hissini sağlanması önemli başlıklardır. Buffel'in çalışmasında (2017, s. 7) yaşlı ve yaşlanan göçmen kadınlar, yaşadıkları kentsel bölgede rahatlıkla kullanabilecekleri mekânların yetersizliği sorununu dile getirmişlerdir. Angelini ve Laferrere'nin (2013, s. 334) araştırma sonuçlarına göre örneğin suçun sorun olduğu mahallelerde yaşamak yaşlı ve yaşlanan kadınların sosyal ağını daraltmakta ve yalnızlığa neden olmaktadır. Emniyet hissini sağlanması kadınların refahını artıracaktır. Görüldüğü üzere sosyal politikalar kurgulanırken cinsiyet önemli bir kategori oluşturmaktadır ve uygulamaların içeriğinde cinsiyete özgü zorlukların dikkate alınması önemlidir.

4. Aktif Yaşlanma

Önceki başlıklarda incelendiği üzere yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin fiziksel ve bilişsel sağlığı ve yaşam memnuniyeti için sosyal dışlanmanın önlenmesi önemlidir. Politik uygulamalarla toplumsal içerme desteklenebilir, kümülatif dezavantajların olumsuz etkileri hafifletilebilir, sosyal etkileşim hem grup içi hem de gruplar arası boyutlarda tesis edilebilir. Özellikle de yakın ilişkileri olmayan ya da sınırlı olan yaşlılar için sosyal aktivitelere katılım bilişsel sağlık üzerinde özellikle önemlidir, bu nedenle aktif ve sağlıklı yaşlanmayı cesaretlendiren sosyal politikalar özellikle sosyal izolasyon tehlikesindeki yaşlıları hedeflemelidir (Litwin ve Stoeckel, 2016, s. 91). Politika yapıcılar, güven ve sosyal katılımı söz gelimi ekonomik eşitsizlikleri önleyecek yapıyla girişimlerle güçlendirebilir (Nummela, 2015, s. 202). Sağlığın güçlendirilmesi açısından bakınca, yaşlılar arasında gönüllü çalışmanın oluşturulması hayati bir adım olabilir. Yaşlıların öznel iyi oluş halinin yükseltilmesinde gönüllü çalışmaların faydaları daha iyi politikalar, pratikler ve araştırmalar ile desteklenmesine ihtiyaç vardır (Theurer ve Wister, 2010, s. 178).

Ip ve arkadaşlarının (2007, s. 733) yaşlı göçmenler, çocukları ve sosyal hizmet uzmanları ile yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre genel ve yerel yönetimin mekânsal alt yapı sağlaması sosyal izolasyonun aşılması için önemlidir. Bu bağlamda kent ve topluluk hizmetleri planlanırken

yaşlı göçmenlere özel buluşma noktaları ve sosyal aktivite merkezlerinin oluşturulması, sosyal ve sağlık hizmetlerine erişim için bilgi sağlayan sosyal merkezlerin açılması oldukça önemlidir. Ayrıca kamusal alanlarda çok dilli işaretlerin kullanılması gerekmektedir. Politikalarda yaşlıların aşına oldukları topluluklarda yaşamasını destekleyen konut politikası uygulamaları önemlidir (Scharlach ve Lehning, 2013, s. 129).

Yaşlıların sosyal ağ tiplerinin belirlenmesi, politikalar için önemli potansiyele sahiptir (Litwin ve Shiovit-Ezra, 2010, s. 386). Göçmen yaşlıların yalnızlıktan korunması için yapılan mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu sosyal ilişkilerin nitel ve nicel olarak geliştirilmesine odaklanmaktadır (Cattan vd. 2005; Findlay 2003; Fokkema ve Van Tilburg 2007; Masi vd. 2011'den akt. Fokkema ve Naderi, 2013, s. 297). Halbuki sağlık ve sosyoekonomik koşullara yönelik ön çalışmalar da gereklidir çünkü ancak böylelikle spor kulüplerine katılım, sosyal ve kültürel aktivitelere katılım, eğitim kursları ve dil kurslarına katılım, iletişim ve bilgisayar becerilerini geliştirme ve internetten çeşitli kurslara katılma gibi uygulamalar yerini bulabilecektir (Fokkema ve Knipscheer, 2007'den akt. Fokkema ve Naderi, 2013, s. 297). Patzelt (2017, s. 229, 230) Kanada'da yaşlanan Alman göçmenlerle yaptığı çalışmada, bu grubun ihtiyaç halindeki üyelerine gönüllü ev ziyaretleri yaparak yalnızlıklarını azaltmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Kriz önleyici politikalar kapsamında yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sosyal izolasyon ve yalnızlık tehlikesine karşı desteklenmesi dikkate alınmalıdır.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen bir grup olarak değerlendirmeyip yaşlanma ve göçten kaynaklanan biricik yaşam tecrübelerini anlamak önemlidir. Yaşlanan göçmenlerin mikro, mezo ve makro seviyelerdeki korunmasızlıkları reddedilmeksizin, sosyal birer aktör olarak mevcut ve potansiyel korunmasızlıklarla başa çıkma stratejilerinin çok yönlü incelenmesine ihtiyaç vardır (Ciobanu vd., 2017, s. 169-170). McNamara ve Gonzales'in (2011, s. 499) çalışmasına göre düşük beşeri sermayesi olan yaşlılar gönüllü çalışmalara katılamamakta ve bu nedenle bunların sağlık, sosyal ağ ve destek üzerinde sağladığı olumlu sonuçlardan faydalanamamaktadır. Bu durum yaşlılık döneminde eşitsizliklere yol açabilir. Bu nedenle düşük sosyoekonomik statüden yaşlıların katılımını destekleyen programların politikalarla desteklenmesi özellikle önemlidir. Sosyal dışlanmanın ölçüm ve takibi, iyi oluş halini yükseltmeyi amaçlayan politikaların tasarımı için hayati önemdedir (Börsch-Supan vd. 2015, s. 6).

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sivil katılımından bahsederken hem dil engeli gibi kümülatif dezavantajlar hem de göçmen statüsüne tanınan haklar gibi uygulamaların göz önüne alınması önemlidir. Göçmenlerin sosyal ağlarını, sosyal desteklerini ve sosyal katılımlarını harekete geçirme yeteneği, göç edilen varış ülkesinin diline hakimiyetleri ve eğitim seviyeleri gibi beşeri sermayelerine de bağlıdır. Bu konularda desteklenmeleri ise ancak göçmenlere yönelik politikalar ve göçmen statüsüne tanınan haklar gibi makro sosyal süreçlerle sağlanabilir (Ryan vd., 2008, s. 677). Ek olarak, göçmenlere yönelik genel tutum da göçmenlerin ev sahibi toplumun kurum ve gruplarına dahil olmalarında etkilidir (Berry vd., 1992'den akt. Ryan vd., 2008, s. 677). Yaşlıların gönüllü çalışması yaşlı bireyler ve aileleri için önemli olduğu gibi toplum için de önemlidir. Pek çok yaşlı yetişkinin kâr amacı gütmeyen örgütler için önemli meziyetler olan liderlik ve diğer yetenekleri vardır (Romero ve Minkler, 2005'den akt. McNamara ve Gonzales, 2011, s. 490). Yaşlıların topluma gönüllü çalışmalar üzerinden yaptığı katkının anlaşılması, gönüllü çalışmaları bırakmalarının arkasındaki nedenler ve daha çok katılım sağlayacak programların nasıl tasarlanabileceğinin anlaşılması önemli uygulama alanlarıdır (McNamara ve Gonzales, 2011, s. 490).

TARTIŞMA

Avrupa'da yaşlı ve yaşlanan göçmen nüfusu hızla artmaktadır. Bu grubun genel olarak sosyo-ekonomik durumu ve özeldede emeklilik hakları göçmen olmayan (yerli) gruplara kıyasla düşük statüdedir. Kümülatif dezavantajlarının üstesinden gelebilmeleri için oluşturulan sosyal politikalar planlanırken kültürel ve dilsel anlamda farklı nüfus gruplarıyla iletişimin sağlanması ve sosyoekonomik ve ailevi durumlarına özel ihtiyaçlarının dikkate alınması gerekmektedir (Rallu, 2017, s. 12). Ayrıca, politika yapıcılara sosyal, sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerinin planlanması konularında nitelikli bilimsel verinin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Örneğin SHARE (Survey of Health, Ageing and, Retirement in Europe) gibi uluslararası mukayeseye imkan tanıyan, boylamsal, nicel veri toplayan araştırmaların örneklemelerinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin temsili artırılmalıdır. Schans ve Komter (2010, s. 202) 2010 gibi görece eski bir çalışmalarında göçmen gruplarının büyük anket çalışmalarına dahil edilmesinin standart hale getirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bununla birlikte 2017 yılına gelindiğinde bile, OECD'nin (2017, s. 72) iyi-oluş hali hakkındaki *How's Life* raporunda düşük gelirli yaşlılar ve göçmenler gibi en kırılgan durumdaki nüfus grupları için özel alt-örneklemeler oluşturulması

gerektiği, bu grupların örneklemlerde yeterince temsil edilmediğine hâlâ dikkat çekildiği görülmektedir. Yeterli bilimsel veri olmadığında bu grubun sosyal ihtiyaçlarının tespiti ve uygulama alanlarının oluşturulmasında yetersiz kalınmaktadır.

Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen mevcut sosyal politika yaklaşımlarında bazı eksik ve sorunlar vardır. Bu konudaki tartışmaların öne çıkan gündemlerinden biri bu grubun politika üretilirken nasıl tanımlanacağı yani hangi özelliklerinin odağa alınacağı konusudur. Akademik çalışmalara bakıldığında sosyal gerontoloji literatüründe yaşlı ve yaşlanan göçmenleri homojen bir grup olarak ele alan yaklaşımlar bulunmakla birlikte, tam aksine, etnosentrik kültürel yaklaşımların ötesine geçilmesinin gerekliliği üstünde duran çok sayıda çalışmanın da olduğu görülmektedir (Rallu, 2017, s. 12). Bu grubun tanımlanmasında, sosyal eşitsizliklerin gerçek sosyal bağlamının anlaşılması için kümülatif dezavantajlarının farkında olunması önemlidir. Bununla birlikte, bu grubun tecrübe ettiği sorunların, etnik norm ve etnik farklılıklarından kaynakladığı yönündeki yaklaşımların önüne geçilmelidir (Zubair ve Norris, 2015, s. 900). Zira bu türlü yaklaşımlar yaşlı bakımı ve politikaları üzerinde çalışan kişilerin bu grubu “sosyal bir sorun” olarak görmesine yol açmaktadır (Torres, 2006'dan akt. Zubair ve Norris, 2015, s. 900).

Göçmen kökenli olmanın yaşlanma tecrübesine kattığı “kendine özgü durumların” politika yapımcıların gündeminde yerini alması önemlidir. Bu kendine özgü durumlara verilebilecek somut örneklerden biri emeklilik haklarıdır. Maddi yoksunluk durumunun ulusötesi yaşlanma deneyimine özgü yani ulusötesi dinamikleri vardır. Yaşlı göçmenler için göç edilen varış ülkesi ve köken ülkeler arasında “ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri” olmadığında emeklilik maaşı kur farklılıklarından etkilenmekte ve finansal güvenlik sarsılmaktadır (Ciobanu ve Hunter, 2017, s. 6). Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin karşılaştığı bir diğer sorun da politik haklarıdır. İsveç ve Hollanda gibi bazı ülkelerde göçmenler politik karar alma süreçlerine dahil edilmekte iken pek çok Avrupa ülkesi için onlarca yıldır göç ettikleri ülkelerde yaşayan göçmenler için bile katılım söz konusu değildir ve bu durum politik bir problem haline gelmektedir (Yurdakul, 2009, s. 10). Heterojen bir grup olarak yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin politika yapım süreçlerine doğrudan katılımı isabetli ve sürdürülebilir uygulamalar için önemlidir (Yılmaz, 2018, s. 188).

Yine yaşlı ve yaşlanan göçmenlere özgü bir tecrübe olarak, ikincil sosyalizasyon ile öğrenilen göç ülkesi dilinin -dile ne kadar hakimiyet kazanılmış olunursa olunsun- ilerleyen yaşlarda Alzheimer veya demans sonucu unutulması ihtimali vardır. Bu durum yaşlı ve yaşlanan göçmenler için göç ülkesinde yeni mahrumiyet koşullarına neden olmaktadır (Patzelt, 2017, s. 226). Bu nedenle politikalarda çok dilli uygulamaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sadece ana dilde hizmetin olumsuz bir sonucu, hizmetlerle ilgili bilgi yetersizliği nedeniyle hizmetlere erişiminde eşitsizlik yaşanmasıdır (Polacsek ve Angus, 2016, s. E4).

Nüfus yaşlandıkça yaşam kalitesinin farklı açılarından biri olarak sosyal içerme artan önem kazanacaktır. Bu nedenle, kamu hizmetlerine erişime ek olarak sosyal ilişkilerin geliştirilmesine imkân sağlayan altyapıların sağlanması gibi meseleler hem politika yapıcılarının hem de akademisyen ve araştırmacıların gündeminde daha çok yer bulmalıdır (Myck, vd., 2015, s. 77). Politika yapıcılarının, sosyal dışlanma sorununun çözümü için mahrumiyetin “maddi olmayan sosyal açılmasına” dikkat sarf etmesi gerekmektedir. Potansiyel politik ölçütlerde, gelir ve maddi iyi oluş hali ile sınırlı çerçevelerin ötesine geçilmesi önemlidir (Börsch-Supan vd. 2015, s. 8). Zira sosyal dışlanma ekonomik dezavantajlarla sınırlı bir gündemle ele alınamayacak kadar çok boyutludur.

Blakemore’a göre (1999, s. 768) Avrupa ülkelerinde göçmen grupları, konut ve yaşam koşullarında dezavantajlılık yaşamakta ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bu durum sadece sağlık için elverişli hanelerde yaşanmaması ile sınırlı değildir. Stoeckel ve Litwin (2015, s. 47) genel olarak Avrupa’daki yaşlıların çoğunluğunun eczane, banka ve tıbbi hizmetlere erişiminin kolay olduğu mahallelerde yaşadıkları, bununla birlikte küçük ama kayda değer bir bölümünün bu temel hizmetlere erişimde zorluk yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Kümülatif dezavantajları göz önüne alındığında, kentte yaşlanan göçmen yaşlılar arasından bu hizmetlere erişimde sosyal dışlanma riski altında olanları hedefleyen politika çalışmalarının yapılması gerektiği söylenebilir. Kent planlamacılarının ve yaşlılara hizmet sağlayan kurumların bu durumu dikkate alarak politika tasarlaması önemlidir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenler üzerine politika geliştirilirken önem verilmesi gereken bir boyut kentsel mekân tasarımlarıdır. Shiovitz-Ezra (2015, s. 177) kentsel bir birim olarak mahallelerin sosyal politika ve programlarının merkezine yerleştirilmesi gerektiğini çünkü yaşlılıkta sosyal dışlanmanın

azaltılmasında önemli rol oynayabileceklerini ifade etmektedir. Mahalle seviyesinde yani yerel ağlarda sosyal dayanışmanın ve kohezyonun artırılması için yapılacak sistematik çalışmalar, sakinlerin mahallelerine ve komşularına aidiyet hisleri üzerinde önemlidir. Aidiyet hissi ve güven, tüm yaşlılar için önemli olmakla birlikte göçmen kökenli olanlar için özellikle önemlidir. Yine kentsel erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik de yaşlıların gündelik hayatlarını özerk biçimde devam ettirebilmelerinde anahtar role sahiptir.

Yaşlılık döneminde ve yaşlanma süreci boyunca kişinin içinde yaşadığı topluluğa katılımı, farklı topluluklar ile etkileşim kurması, mevcut sosyal ağlarını sürdürüp kaybedilen sosyal ağların yerine yenilerini koyması sosyal politikalar için çok yönlü öneme sahiptir. Çünkü sosyal sermaye ile fiziksel ve mental sağlık arasında pozitif ilişki vardır. Litwin ve Stoeckel (2016, s. 79) çalışmalarında sosyal ağ ve aktivitelere katılım ile yaşlılık dönemindeki bilişsel işlevler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması için yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Politikalar için hangi sosyal aktivitelerin sağlık üzerinde en fazla etkiye sahip olduğunun anlaşılması ve yaşam seyrinin farklı dönemlerindeki bireylerin bu aktivitelerden nasıl etkiledikleri konularında yeterli bilgi birikiminin oluşturulmasına ihtiyaç vardır (Theurer ve Wister, 2010, s. 158). Steffens ve arkadaşlarının (2015, s. 8) araştırma sonuçlarına göre emeklilikte üye olunan sosyal grup sayısı hem yaşam kalitesi hem de mortalite için önemli bir tahmin edicidir ve bu bulgu pratik müdahaleler için önemli bir arka plan sağlamaktadır. McNamara ve Gonzales'in (2011, s. 499) yaşlılıkta gönüllü çalışma ile beşeri sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermaye arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarının sonuçlarına göre hangi kurumsal faktörlerin yaşlılıkta gönüllü çalışmalara katılımı etkilediği üzerine daha çok araştırma yapılması gereklidir. Görüldüğü üzere sosyal ilişkilerin ve sosyal katılımın anlaşılması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Bu makalede yaşlı ve yaşlanan göçmenleri hedefleyen politikalar ele alınmıştır. Öncelikle bu nüfus grubunun nasıl tanımlanacağı sorusu tartışılmıştır. Çünkü politika üretilirken hedeflenen grubun özelliklerinin anlaşılması anahtar role sahiptir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenler için yaşa ek olarak göçmen kökenli olmaları politika yapımında belirleyici bir özelliktir. Ulusötesi yaşlanmada, doğulan ülkede yaşlanandan farklı olarak, ulusötesi yaşam pratikleri karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal politika yapımında Avrupa'daki yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut korunmasızlıklarını şekillendiren pek çok boyut vardır. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin mevcut ekonomik ve sosyal zorlukları göç geçmişinden yani göç motivasyonundan, köken ülkeden ve varış ülkesinden doğrudan etkilenmektedir. Çünkü göç politikaları, ekonomik sistemleri, refah rejimi modelleri, vatandaşlık statüleri ve sosyal hak sistemleri, emeklilik sistemleri ve sosyal güvenlik sistemleri etkili olmaktadır. Ayrıca bireysel yaşam öyküsünde istihdam tecrübesi ve varış ülkesinin diline hakimiyet de önem arz etmektedir.

Politik uygulamalar planlanırken mevcut politikadaki eksik ve hatalı yaklaşımların tekrarlanmaması önemlidir. Farklı göçmen gruplarının sadece göçmen olmalarına (yani yerli olmamalarına) odaklanılarak bunların homojen bir kategori (göçmenler) halinde ele alınması bu hatalardan biridir. Yaşlı ve yaşlanan göçmenlere politika üretilirken yaşam seyri boyunca biriken ve yaşlılık döneminde önemli sonuçlara sahip olan kümülatif dezavantajlar altında sosyo-ekonomik dezavantajlılık durumuna ek olarak cinsiyetin etkisinin dikkate alınması önemlidir.

Yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin sağlık ve sosyal bakım ihtiyaçları üzerine yapılacak politikalar, en fazla görünürlük kazanan politika yapım alanıdır. Sağlık ve bakım politikalarında da ulusötesi yaşam ve kültürel çeşitliliğin etkileri önemsenmelidir. Bu politik uygulama alanı sosyal olanla da iç içedir. Zira sosyal ağ, sosyal destek ve sosyal katılımın fiziksel ve mental sağlık ile yaşam memnuniyeti üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.

Son olarak kentsel mekân tasarımlarına yönelik politikalar da değerlendirmeye alınmalıdır. Kümülatif dezavantajlar, barınma koşullarının yaşlılık dönemi ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğu üzerinde belirleyici role sahiptir. Yine, cinsiyet de dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur. Kadın yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin gönüllü dernekler gibi kamusal alanlara katılımlarını destekleyecek politik adımların atılması gereklidir. Politika yapıcılara sosyal, sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerini planlanmaları için bilimsel veri sağlanmasına ihtiyaç vardır. Uluslararası mukayeseye imkân tanıyan nicel veri sağlayan araştırmaların örneklemlerinde yaşlı ve yaşlanan göçmenlerin temsili artırılmalıdır. Bu konuda, ülkemizde de yaşlı ve yaşlanan nüfusu ulusal düzeyde temsil etme kapasitesine sahip nicel veriye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- Adak, D. (2003). Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(6),1-9. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21114/227421>
- Aközer, M., Nuhurat, C., Say, Ş. (2011). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum*, 7(27), ISSN: 1303-0256.
- Alexander, Z. 1999. Department of Health Study of Black, Asian and Ethnic Minority Issues. Department of Health, London.
- Altan, Ö. Z., Şişman, Y. (2003). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar. *Kamu-İş*, 7(2),1-35.
- Angelini, V., Laferrère, A. (2013). Friendship, housing environment and economic resources: what influences social network size after age 50?. Börsch-Supan, A., Brandt, M., Litwin, H. (Ed.), *Active ageing and solidarity between generation*. (ss. 323-335). Berlin: De Gruyter.
- Ardahan, Y. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20),25-32 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21108/227334>
- Arpacı, D., Ersoy, P. (2009). Evde Yaşayan Yaşlıların Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18),87-98. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21099/227226>
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2),351-372. DOI: 10.16917/iusosyoloji.291221
- Ak, Y. (1991). Yaşlılık Psikolojisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21110/227358>
- Aidukaite, J. (2009). Old welfare state theories and new welfare regimes in Eastern Europe: Challenges and implications. *Communist and Post-Communist Studies*, 42, 2–39.
- Aysan, F. (2017). Türkiye’de sosyal güvenlik ve refah. Tufan, İ.; Durak, M. (Ed.), *Gerontoloji* (ss. 387-410). Ankara: Nobel.
- Baldassar, L., Baldock, C. V., Wilding, R. (2007). Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving. New York: Palgrave MacMillan.
- Bauböck, R. (2002) How Migration Transforms Citizenship: International, Multinational and Transnational Perspectives. Vienna: Institutionellen Wandel und Europa ische Integration, IWE Working Paper Series No. 24.
- Bayık Temel, P., Altuğ Özsoy, P., Uysal, Y., Ergül, Y., Vural, A., Yıldırım, A. (2009). Yaşlılarda Sağlık Anlayışı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(16),95-105. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21096/227197>

- Berry, J., Poortinga, Y., Segall, M., Dasen, P. (1992). *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beito, D. T. (2000). *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Bekaroğlu, D. (1991). Yaşlılık Döneminin Ruhsal Sorunları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21106/227309>
- Blackburn, R. M., Dale, A., Jarman, J. (1996). Ethnic differences in attainment in education, occupation and lifestyle. In Karn, V. (Ed.), *Ethnicity in the 1991 Census*, volume 4. Her Majesty's Stationery Office, London, 242-64.
- Blakemore, K. (1999). International migration in later life: social care and policy implications. *Ageing and Society*, 19, 761-774.
- Bonoli, G. (1997). Classifying welfare states: a two dimension approach, *Journal of Social Policy*, 26(3), 351-372.
- Börsch-Supan, A., Kneip, T. L., Myck, M., Weber, G. (2015). SHARE: a European policy device for inclusive ageing societies. Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H. E. (Ed.); *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (1-22). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Brach, C., Fraser, I. (2000). Can cultural competency reduce racial and ethnic health disparities? A review and conceptual model, *Medical Care Research and Review*, 57 (1),181-217.
- Buffel, T. (2017). Ageing migrants and the creation of home: Mobility and the maintenance of transnational ties. *Population, Space and Place*, 23,1-13.
- Burholt, V. (2004). The settlement patterns and residential histories of older Gujaratis, Punjabis and Sylhetis in Birmingham, England. *Ageing & Society*, 24,383-409.
- Cattan, M.; White, M.; Bond, J., Learmouth, A. (2005) Preventing social isolation and loneliness among older people: a systematic review of health promotion interventions. *Ageing Soc*, 25(1),41-67.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve refah devleti*. (1. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Ciobanu, R. O., Hunter, A. (2017). Older migrants and (im)mobilities of ageing: An introduction. *Population, Space and Place*, 23,1-10.
- Ciobanu, R. O., Fokkema, T., Nedelcu, M. (2017). Ageing as a migrant: vulnerabilities, agency, and policy implications. *Journal of ethnic and migration studies*, 43(2),164-181.

- Cook J. (2010). Exploring older women's citizenship: Understanding the impact of migration in later life. *Ageing and Society*, 30. 253–273.
- Cramm, J. M., Van Dijk, H. M., Nieboer, A. P. (2012). The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well Being of Older Adults in the Community. *The Gerontologist*, 53(1), 142-150.
- Croda, E. (2015). Pain and social exclusion among the European older people. In Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Ed.), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (313-320). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Çadır, M. (2017). İngiltere’de Yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin dönüşümü: Huzurevi sektörüne genel bir bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 9-32. DOI: 10.21560/spcd.v17i33911.336023
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38. DOI: 10.15390/EB.2014.3412
- Çekal, N. (2006). Huzurevinde kalan yaşlıların beslenme servisi örgütünden memnuniyet durumları. *Aile ve Toplum*, 3(10), ISSN: 1303-0256.
- Denktaş, S. (2011). *Health and Health Care Use of Elderly Immigrants in the Netherlands. A comparative study*. Rotterdam: Erasmus University.
- Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa’da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (ss. 67-78). (1. Baskı). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dumas, D., Turner, B. S. (2009). Aging in Post-industrial Societies: Intergenerational Conflict and Solidarity. J. L. Powell, & J. Hendricks (Ed.), *The Welfare State in Post-Industrial Society, A Global Perspective* (41-56). Springer Dordrecht Heidelberg London New York: Springer.
- Dwyer, P., Papadimitriou, D. (2006). The social security rights of older international migrants in the European union. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1301-1319.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press. Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.
- Ferrera, M. (1996). The ‘southern’ model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6, 17–37.
- Findlay, R. A.s (2003) Interventions to reduce social isolation amongst older people: where is the evidence? *Ageing Soc*, 23(5). 647–658

- Fokkema, T., Knipscheer, K. (2007) Escape loneliness by going digital: a quantitative and qualitative evaluation of a Dutch experiment in using ECT to overcome loneliness among older adults. *Ageing Ment Health*, 11(5). 496–504
- Fokkema, T., Van Tilburg, T. G. (2007) Zin en onzin van eenzaamheids-interventies bij ouderen [Loneliness interventions among older adults: sense or nonsense?]. *Tijdschr Gerontol Geriatr*, 38(4).185–203
- Fokkema, T., Naderi, R. (2013). Differences in late-life loneliness: a comparison between Turkish and native-born older adults in Germany. *Eur J Ageing*, 10, 289-300.
- Fokkema, T., Cela, E., Witter, Y. (2016). Pendular Migration of Older Adults: Misconceptions and Nuances. In *Transnational Aging: Current Insights and Future Challenges*, Vindent Horn ve Cornelia Schweppe (Ed.), 141–161. London: Routledge.
- Ghuman, P. A. S. (2000). Acculturation of South Asian adolescents in Australia. *British Journal of Educational Psychology*, 70,305–16.
- Ginn, J., Arber, S. 2001. Pension prospects of minority ethnic groups: inequalities by gender and ethnicity. *British Journal of Sociology*, 52(3),519–39.
- Giuntoli, G., Cattan, M. (2012). The experiences and expectations of care and support among older migrant in the UK. *European Journal of Social Work*. 15(1),131-147.
- Gökler-Danışman, I., Aydın, G. (2011). Huzurevinde yaşayan yaşlıların benlik algılarının yordanmasında sosyodemografik özellikler ve algılanan sosyal desteğin rolü. *Aile ve Toplum*, 7(24). ISSN: 1303-0256.
- Gray, A. (2015). Social capital and neighbourhood in older people's housing. Nyqvist, F.; Forsman, A. K. (Ed.); *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context* (s. 65-88). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.
- Horn, S., Schweppe, C. (2017). Transnational aging: toward a transnational perspective in old age research. *Eur J Ageing*, 14, 335-339.
- Ip, D.; Lui, C. W., Chui, W. H. (2007). Veiled entrapment: a study of social isolation of older Chinese migrants in Brisbane, Queensland. *Ageing & Society*, 27,719-738.
- Karadağ, H., Akyıldız, N. A. (2019). Avrupa'nın demografik dönüşümünde uzun dönem yaşlı bakımının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 44,571-596.
- Karadeniz, G., Yanikkerem Uçum, E., Dedeli, Ö., Oran, S., Talaz, D., Sürüm, S. (2009). Üniversite öğrencilerinin yaşlı istismarına yönelik düşünceleri. *Aile ve Toplum*, 5(17).

- Klok, J., Van Tilburg, T. G., Suanet, B., Fokkema, T. (2017). Transnational aging among older Turkish and Moroccan migrants in the Netherlands: Determinants of transnational behavior and transnational belonging. *Transnational Social Review*, 7(1), 25-40.
- Koçer, A., Uysal, Y. (2008). Health Services and Home Care for Elder People. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 13(13),121-128. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21113/227399>
- Kurtkan, A. (1977). Türkiye’de nüfus problemleri ve planlaması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*
- Litwin, H., Shiovitz-Ezra, S. (2010). Social Network Type and Subjective Well-being in a National Sample of Older Americans. *The Gerontologist*, 51(3), 379-388.
- Litwin, H., Stoeckel, K. J. (2016). Social Network, Activity Participation, and Cognition: a complex relationship. *Research on Aging*, 38(1),76-97.
- Liu, A. Q., Besser, T. (2003). Social Capital and Participation in Community Improvement Activities by Elderly Residents in Small Towns and Rural Livensage, A., Mizrahi Mirdal, G. (2017). Growing old in exile - a longitudinal study of migrant women from Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 287-302.
- Lorenz-Meyer, D., Grotheer, A. (2000). Reinventing the Generational Contract – Anticipated Care-Giving Responsibilities of Younger Germans and Turkish Migrants. Sara Arber ve Claudine Attias-Donfut (Ed.). *The Myth of Generational Conflict – The Family and State in Ageing Societies*, (190–208). London: Routledge.
- Masi, C.M., Chen, H.Y., Hawkey, L. C., Cacioppo, J. T. (2011) A meta-analysis of interventions to reduce loneliness. *Pers Soc Psychol Rev*, 15(3),219–266
- McNamara, T. K., Gonzales, E. (2011). Volunteer Transitions Among Older Adults: The Role of Human, Social, and Cultural Capital in Later Life. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 66(4),490-501.
- Moya, J. C. (2005). Immigrant and Associations: A global and historical perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5),833-864.
- Muckenhuber, J., Burkert, N., Grobschadl, F., Rasky, E. (2015). The importance of social capital for health among older people: The Bourdieu Perspective. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevance of Context* (51-64). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.

- Myck, M., Najsztub, M., Oczkowska, M. (2015). Measuring social deprivation and social exclusion. In Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H. vd. (Ed.), *Ageing in Europe-Supporting Policies for an Inclusive Society* (67-77). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Naldemirci, Ö. (2013). *Caring (in) Diaspora –Aging and Caring Experiences of Older Turkish Migrants in a Swedish Context* (Yayınlanmamış Doktora tezi). University of Gothenburg, Gutenberg.
- Nummela, O. (2015). Social capital and self-rated health among ageing people in urban and rural locations in Finland and in Europe. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context*. (191-207). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer
- OECD. (2017). *How's Life? 2017: Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing.
- Özkan, D., Puruçcuoğlu, Y. (2010). Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(23),37-46 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21111/227378>
- Özmete, E. (2008). Yaşlılıkta Yaşamın Anlamının Refah Göstergeleri İle Yordanması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(15),7-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21115/227429>
- Palaz, F. S., Adıgüzel, Y. (2016). Hollanda'daki göçmen Türklerin aktif yaşlanma tecrübeleri, *Sosyoloji Dergisi*, 36(2),431-463. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/35801/401031>
- Penninx, R., Schrover, M. (2001) *Bastion of Bindmiddel? Organisaties van immigranten in historisch perspectief*. Amsterdam: IMES.
- Park, H. J., Kim, C. G. (2013). Ageing in an inconvenient paradise: The immigrant experiences of older Korean people in New Zealand. *Australian Journal on Ageing*, 32(3),158-162.
- Patzelt, A. (2017). 'A totally new world has been opening up for me'- experiences of older German migrants who are actively involved in the German-speaking community in Ottawa, Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 218-234.
- Polacsek, M., Angus, J. (2016). Making themselves at home: support needs of older Germans in Australia. *Australian Journal on Ageing*, 35(3), E1-E5.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24,1-24.
- Rallu, J. L. (2017). Projections of older immigrants in France, 2008-2028. *Populations, Space and Place*, 23,1-14.

- Romero, L., Minkler, M. (2005). Gold in gray: Senior volunteer leaders as an untapped public health resource. *Generations*, 2,36-40.
- Rostila, M., Nygard, M., Nyqvist, F. (2015). The role of welfare states and social capital for self-rated health among older Europeans. Nyqvist, F. F.; Forsman, A. K. (Ed.), *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context*. (207-232). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.
- Ruspini, P. (2009). *Elderly Migrants in Europe: An Overview of Trends, Policies and Practices*. European Committee on Migration of the Council of Europe CDMG.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M., Siara, B. (2008). Social Networks, Social Support and Social Capital: The Experiences of Recent Polish Migrants in London. *Sociology*, 42(4), s. 672-690.
- Schans, D., Komter, A. (2010). Ethnic differences in intergenerational solidarity in the Netherlands. *Journal of Aging Studies*, 24, 194-203.
- Scharlach, A. E. Lehning, A. J. (2013). Ageing-friendly communities and social inclusion in the United States of America. *Ageing & Society*, 33. 110-136.
- Schrover, M., Vermeulen, F. (2005). Immigrant Organisations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(5), 823-832.
- Shiovitz-Ezra, S. (2015). Loneliness in Europe: do perceived neighbourhood characteristics matter?. In Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Eds), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (169-178). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Soydan, M., Altıparmak, S., Karadeniz, G. (2005). Huzurevinde kalan yaşlılarda anksiyete durumu ve ilişkili risk faktörleri. *Aile ve Toplum*, 2(9), ISSN: 1303-0256.
- Steffens, N. K., Cruwys, T., Haslam, C., Jetten, J., Haslam, S. A. (2015). Social group memberships in retirement are associated with reduced risk of premature death: evidence from a longitudinal cohort study. doi:10.1136/bmjopen-2015-010164
- Stoeckel, K. J., Litwin, H. (2015). Accessibility to neighbourhood services and well-being among older Europeans. Börsch-Supan, A.; Kneip, T.; Litwin, H. et al. (Ed.), *Ageing in Europe- Supporting Policies for an Inclusive Society* (39-48). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. & Dündar, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Suri, H., Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395-430.

- Şentürk, M., Ceylan, H. (2015). İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması (1. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Taşcı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 175-202.
- Theurer, K., Wister, A. (2010). Altruistic behaviour and social capital as predictors of well-being among older Canadians. *Ageing & Sociology*, 30, 157-181.
- Torres, S. (2006). Elderly immigrants in Sweden: 'otherness' under construction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1341-1358.
- Tufan, İ. (2017). Yaşlanmanın siyaseti: Bugün, yarın ve gelecekte yaşlılık politikaları. Tufan, İ.; Durak, M. (Ed.), *Gerontoloji* (ss. 545-555), (1. Baskı). Ankara: Nobel.
- Uysal, O. A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum*, 5(2). ISSN: 1303-0256.
- Üçku, R., Ergin, S. (1993). Yaşlılarda Günlük Yaşam Aktiviteleri, *Aile ve Toplum*, 3(3), ISSN: 1303-0256.
- Warnes, A. M., Williams, A. (2006) Older migrants in Europe: A new focus for migration studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32. 1257-1282.
- Whaley, A. L. (2008). Cultural sensitivity and cultural competence: toward clarity of definitions in cross-cultural counselling and psychotherapy, *Counselling Psychology Quarterly*, 21, 215-222.
- Yavuz, S. (2004). Changing household and family compositions in Turkey: a demographic evaluation for 1968-1998 period. *Hacettepe University E-Journal of Sociological Research*, 2, 1-34.
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Fiziksel Değişiklikler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), ISSN: 1303-0256. <https://doi.org/10.21560/spcd.24175>
- Yılmaz, V. (2018). Sosyal Politika ve Yaşlanma. *Yaşlanma ve Yaşlılık*. (ss. 173-190). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yu, W. K. (2009). The barriers to the effectiveness of culturally sensitive practices in health and social care services for Chinese people in Britain, *European Journal of Social Work*, 12(6). 57-70.
- Yurdakul, G. (2009). *From Guest Workers into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Yüksel, H., Hiçdurmaz, Z. (2019). "Misafir işçiden" "yaşlı göçmene" Avrupa'da yaşlanan göçmenlerin sorunları: Fransa örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 213-234.

- Yüksel, Y., Kocaman, T. (2007). Ageing population, social services and assistance in Turkey. *Aile ve Toplum*, 3(12).
- Zickgraf, C. (2017). Transnational ageing and the 'zero generation': the role of Moroccan migrants' parents in care circulation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 43(2), 321-337.
- Zubair, M., Norris, M. (2015). Perspectives on ageing, later life and ethnicity: ageing research in ethnic minority contexts. *Ageing & Society*, 35, 897-916

SOSYAL ÇALIŞMACILARDA MESLEK AŞKI VE PROSOSYAL HİZMET DAVRANIŞLARI İLİŞKİSİ: YAŞAMIN ANLAMININ ARACILIK ETKİSİ

Azime ARISOY¹
Mehmet Ali TAŞ²

Öz

Meslek aşkı, bir işi anlam ve amaç duygusuyla topluma fayda sağlama aracı olarak değerlendirilmeyi ifade etmektedir. Meslek aşkının hayata anlam katması ve yaşam doygunluğu sağlaması beklenmektedir. Meslek aşkı ve yaşamın anlamı, bireylerin görev tanımları dışındaki diğer işlere gönüllü olmalarını ve işbirliğine dayanan davranışlarını güçlendireceği öngörülmektedir. Bu beklentiyi ve öngörüü test etmek amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde dezavantajlı gruplara hizmet veren sosyal çalışmacılar üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Sosyal çalışmacılarda meslek aşkı ve prososyal hizmet davranışları ilişkisini ve bu ilişkiye yaşamın anlamının aracılık etkisini araştırmaktır. Kolayda bir örnekleme yöntemi kullanılarak 279 katılımcıya ulaşılmış ve anket tekniğiyle veri toplanmıştır. Veriler IBM AMOS 23 ve SPSS 22 paket programlarıyla analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, meslek aşkının hem yaşamın anlamı hem de prososyal hizmet davranışları üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yaşamın anlamının da prososyal hizmet davranışlarını etkilediği saptanmıştır. Bununla birlikte, en önemli bulgu ise meslek aşkının prososyal hizmet davranışları ile ilişkisinde yaşamın anlamının aracılık etkisidir.

Anahtar kelimeler: Meslek Aşkı, Yaşamın Anlamı, Prososyal Hizmet Davranışları, Sosyal Çalışmacılar

¹Dr. Öğr. Üyesi., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Çavdır MYO, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, E-posta: azimearisoy@hotmail.com., ORCID:0000-0002-7136-558X

²Arş. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sağlık Yönetimi Bölümü, E-posta: matas@mehmetakif.edu.tr., ORCID: 0000-0001-9714-7188

ARISOY, A., TAŞ, M. (2021). Sosyal Çalışmacılarda Meslek Aşkı ve Prososyal Hizmet Davranışları İlişkisi: Yaşamın Anlamının Aracılık Etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 827-854. DOI:10.21560/spcd.vi.787575

RELATIONSHIP BETWEEN CALLING AND PROSOCIAL SERVICE BEHAVIORS IN SOCIAL WORKERS: MEDIATING EFFECT OF MEANING IN LIFE

Abstract

Calling refers to evaluating a job with a sense of meaning and purpose as a means of providing benefit to society. The calling is expected to add meaning to life and provide life satisfaction. The calling and meaning in life seems likely to support volunteering for informal jobs and collaborative behaviors. In order to test this expectation and possibility, research has been conducted on the employees serving disadvantaged groups in the Ministry of Family, Labor and Social Services Provincial Directorates. To investigate the relationship between professional love and prosocial work behaviors in social workers and the mediating effect of the meaning of life on this relationship. With a convenience sampling method, 279 participants were reached. Data were collected by survey technique. The data were analyzed with IBM AMOS 23 and SPSS 22 package programs. As a result of the analyzes, it was determined that the calling had an effect on both the meaning in life and prosocial service behaviors. At the same time, level of the meaning in life has been found to affect prosocial service behavior. However, the most important finding is the mediating effect of the meaning in life in the relationship of the calling with prosocial service behaviors.

Key Words: *Calling, Meaning in Life, Prosocial Service Behaviors, Social Workers*

GİRİŞ

Son zamanlarda; iş hayatında, kariyer ve benzeri kavramların yerine tutku, varoluş sebebi, yaşamın anlamı veya meslek aşkı (calling) kavramlarının sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Hatta bireyin işine bir aşkla bağlanması veya işini hayattaki amacı olarak algılaması üzerine yapılan bilimsel araştırmaların arttığı görülmektedir (Hall ve Chandler, 2005). Araştırmalar, çeşitli yaş gruplarından, sosyo-ekonomik sınıflardan, çeşitli mesleklerden ve ücret skalalarından bireylerin, işlerini bir aşk olarak değerlendirdiklerini göstermektedir (Bunderson ve Thompson, 2009). Birçok insan, işlerinin bir gelir kaynağı veya zamanı geçirmenin bir yolu olmaktan daha fazlasına sahip olmasını istemektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar, işlerinin bir anlam ifade etmesini istemektedir (Steger vd. , 2012). Çünkü bireyler, zamanlarının ve yeteneklerinin büyük bir kısmını işle uğraşarak geçirmektedir. Bireylerin işyerindeki refahını arttırmak için de işyerinde yaptıkları faaliyetlerin, hayatlarına anlam kattığı algısının oluşması gerekmektedir. Bireylerin işlerine yükledikleri bu anlam, çalışanlarda meslek aşkı duygusunu tetikleyebileceği ileri sürülmektedir (Chen vd., 2018). İşini anlamlı bulan birey, daha fazlasını yapmak için çabalamaya ve daha verimli olmaya başlamaktadır. Bu durumun; prososyal davranışlarını, toplum yanlısı ve öz aşmışlık eylemlerini tetiklediği öne sürülmektedir (Van Tongeren vd., 2016).

Meslek aşkının ve prososyal hizmet davranışlarının kamu ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu örgütlerde, iş motivasyonunun temelinde fedakârlık yapmak veya başkalarına hizmet etmek fikri yatmaktadır. Söz konusu kuruluşlarda çalışanlar, başkalarının hayatlarına katkıda bulunmaya odaklandıklarından dolayı sahip oldukları işi, bir çağrı olarak görmekte ve onlar için bu işin özel bir önem taşıdığı ileri sürülmektedir (Hirschi, 2011; Word, 2012). Örneğin; ruh sağlığı alanında görev yapan sosyal çalışmacılar, cezaevleri toplum ruh sağlığı merkezleri, yataklı psikiyatri hastaneleri ve kamuda yer alan diğer sosyal hizmet kuruluşlarında çalışmaktadır (Oral ve Tuncay, 2012). Bu kuruluşlarda topluma hizmet etmek, genellikle sevgiden esinlenen ve harekete geçirilen özverili eylemler şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Kamu ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda, bireysel çıkarlar için bir endişe olmaksızın iyiliğe yüksek düzeyde katkı sağlamak esas alınmaktadır (Kurth, 2003). Bu nedenle; bireyin, başkaları için

işi yürütmesinin hayatına anlamlılık deneyimi katması muhtemeldir. Çünkü hayatı asıl anlamlı kılan şeyin, aslında başkası için anlamlı işler yapmak olduğu ifade edilmektedir (Schnell ve Hoof, 2012).

Herkes için hayatta anlam bulmak kadar, prososyal davranış sergilemenin de toplumsal bir ihtiyaç olduğu ileri sürülmektedir (Klein, 2017). Bu ihtiyaçlar bağlamında mevcut araştırmada dört soruya cevap aranmaya çalışılmaktadır. Sorulardan birincisi; çalışan bireyin yaşamını anlamlı bulması, meslek aşkına ne düzeyde bağlıdır? İkincisi, mesleki aşkının çalışan bireyin, prososyal hizmet davranışlarını ne düzeyde açıklamaktadır? Üçüncüsü, yaşamın anlamlı bulunması, çalışan bireyin prososyal davranışlarını tetikler mi? Dördüncüsü ise, meslek aşkı ile prososyal hizmet davranışları ilişkisinde yaşamın anlamı aracılık etkisine sahip midir? Yerli literatürde, meslek aşkı ile ilgili yapılmış çok az çalışma bulunmaktadır. Bu kavram hakkında ne kadar az şey bilinirse potansiyel araştırma sorularının genişliği de o kadar büyük olmaktadır. Bununla beraber meslek aşkı, yaşamın anlamı ve prososyal hizmet davranışlarını bir modelde inceleyen bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Bu çalışma da literatürde eksik kalmış niş alana katkı yapması beklenmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Meslek Aşkı

Meslek aşkı (Calling), Türkmenoğlu'na (2017) göre; insanın içinden gelen derin bir çağrı, Erhan ve arkadaşlarına (2019) göre ise bir tutku veya işe duyulan bir aştır. Meslek aşkı kavramı; değerlerin ve inançların iş aracılığıyla sergilenmesini, toplumsal bir farklılık ya da toplumda olumlu bir etki bırakma arzusunu ifade etmektedir (Cain vd., 2018; Grant, 2007). Dik ve Duffy (2009) meslek aşkını, kariyer yolunu yönlendiren içsel bir enerji olarak tanımlarken; Dobrow ve Tosti-Kharas (2011) anlamlı bir tutku ve psikolojik bir yapı olarak ifade etmektedir. Meslek aşkı; genel olarak işin gerektirdiği role, bir amaç ve anlam duygusuyla bakmayı ifade etmekte ve çalışana ilham vermektedir (Hunter vd., 2010).

Meslek aşkı, benliğin ötesindekilere odaklanmayı sağlamaktadır. Anlam ve amacın inşa edilmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır (Dik ve Duffy, 2009). Bu rol her ne kadar yaratıcının, kişinin kalbine yerleştirdiği bir tutku ve üstün yön duygusu tarafından motive edilerek işe odaklanmayı tanımlasa da,

son zamanlarda seküler bir yönünün olduğu da ifade edilmektedir. Nitekim dindar olmayanların da işine aşkla bağlanabildiği görülmektedir. Bu nedenle meslek aşkını, yüce bir yaratıcı kaynaklı olarak görmek yerine, laik görüşler çoğu zaman bireyin içinden geldiğini ifade etmektedir (Adams, 2012; Steger vd., 2010).

Meslek aşkı, birçok faktörden etkilenecek şekilde gelişmektedir. Anlam ve amaç konusunda birey-örgüt uyumu ve bireyin toplumsal bir faydaya odaklanması meslek aşkının ana dayanakları olarak ifade edilmektedir (Duffy vd., 2011b). Birey-örgüt uyumu, içsel ve dışsal iş tatminini olumlu yönde etkilemektedir (Bağcı, 2018). Meslek aşkının gerçekleşebilmesi için kişi-iş uyumunun sağlanması ve işin çalışanın yeteneklerini aşmaması gerektiği ileri sürülmektedir. Aksi takdirde bireyde yetersizlik inancı gelişmektedir. Diğer taraftan bireyin sahip olduğu değerlerin de meslek aşkı duygusunu şekillendirebildiği ileri sürülmektedir. Bazı insanlar, işlerinde veya diğer rollerinde bir anlam veya amaç duygusu arama ve hizmet etme arzusuna yol açan belirli değerlere sahip olabilmektedir. Bu nedenle birey, sahip olduğu işi hayatının ne kadar merkezine aldıysa onun meslek aşkı da o kadar yüksek olmaktadır. Mesleğe duyulan aşk yükseldikçe işe yüklenen anlam da o kadar artmaktadır (Adams, 2012; Duffy vd., 2018; Harzer ve Ruch, 2012).

Meslek aşkının olması hem örgüt hem de çalışanlar açısından önemli çıktıları olmaktadır. Meslek aşkının olması; depresyon, stres, iş-yaşam çatışmasının azalmasına zemin hazırlamaktadır. Enerji ve canlılığı korunmasına yol açmaktadır (Cain vd., 2018). Ayrıca bireyin işine önem vermesini ve iş tatminini de arttırmaktadır. Meslek aşkı algısı, çalışanların öz güvenlerini, beklentilerini ve iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir. İş ortamındaki olumsuzluklara karşı dayanıklılığı ve esnekliği de arttırmaktadır (Dik vd., 2012; Duffy vd., 2011b; Choi vd., 2018). Kariyerlerini bir meslek aşkı olarak görenlerin işi zevkli bulma düzeyleri, işe bağlılıkları ve iş doyumları daha yüksektir (Wrzesniewski vd., 1997; Duffy vd., 2011a). Meslek aşkı, bireysel başarılar, performansa ve düşük işten ayrılma niyetine zemin hazırlamaktadır (Chen vd., 2018). Ancak bazı durumlarda bireyler için meslek aşkının işkoliklik, tükenmişlik ve örgütsel sömürü gibi bazı olumsuz sonuçlara yol açabileceği de ileri sürülmektedir. Meslek aşkı yüksek düzeyde olan kişiler, örgüt tarafından sömürülme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çalışanlar daha

zor ve nahoş işlere zorlanabilmektedir. Bu durumun iş tatminini de düşürmesi beklenmektedir (Duffy vd., 2018).

Prososyal Hizmet Davranışları

Günümüz örgütlerinde, hedeflenen başarıya ulaşmak için çalışanların üstlendikleri rolleri, sadece görev tanımlarındaki standartları karşılamaya yetecek düzeyde yerine getirmeleri kâfi olmamaktadır. Çalışanların, örgütsel amaçlar istikametinde zorunlu olmayan faydalı davranışlarda da bulunmaları gerekmektedir. Prososyal hizmet davranışları olarak tanımlanan bu davranışlar, çalışanların örgüte olan katkılarını artırmakta, örgütün performansını olumlu olarak etkilemekte ve bu davranışlar sayesinde hizmet kalitesi artmaktadır (Esmer ve Özdaşlı, 2018; Kang vd., 2020). Bu bağlamda; prososyal davranışlar, başkalarına fayda sağlamak üzere sergilenen gönüllü davranışlardır. Dolayısıyla bireyin davranış neticesinde herhangi bir çıkar beklentisi bulunmamakta ve özgecil bir davranışı ortaya koymaktadır. Prososyal davranışı sergileyen birey baskı altında değildir. İşini tamamen gönüllü olarak yapar, ayrıca başkaları tarafından takdir edilme beklentisi de yoktur (Eisenberg ve Mussen, 1989; Ruiz-Olivares vd., 2013).

Prososyal davranışlar farklı şekillerde sergilenmektedir. Prososyal hizmet davranışlar, çalışanların hizmet alanlara yönelik sergiledikleri rol içi davranışlar, rol ötesi davranışlar ve çalışma arkadaşlarına yönelik işbirliği davranışları olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Rol içi prososyal hizmet davranışları; çalışanların, ilgili kişilere hizmet sunarken, örgütsel rollerinin gerektirdiği davranışlardır. Örgüt içinde çalışanın, açıkça tanımlanmış görevlerini örgütün refahını, hizmet kalitesini ve hizmet alanların memnuniyetini arttırmaya yönelik bir niyetle yapılan davranışlarıdır. Çalışanların hizmet verdiği kişilere nezaketli davranması, hizmet süreçleri hakkında doğru bir biçimde bilgilendirmesi ve hizmeti en iyi kalitede sunması gibi davranışları içermektedir. Rol ötesi prososyal hizmet davranışları; çalışanların görev tanımlarında yapmak zorunda oldukları belirtilen davranışlar dışında, herhangi bir zorunluluğu ve ödül beklentisi olmadan sergiledikleri gönüllü davranışlardır (Yeşiltaş vd., 2013; Kang vd., 2020). Çalışma arkadaşlarına yönelik işbirliği davranışları ise; örgüt üyelerinin rollerini yerine getirirken örgütteki diğer çalışanların, grubun ya da örgütün refahını teşvik etmek, fayda

sağlamak amacıyla sergilenen davranışlardır. İş yükü ağır olan diğer örgüt üyelerine yardım etme, işe adaptasyonu kolaylaştırma gibi zorunlu olmayan isteğe bağlı ve iş arkadaşlarına kişisel konularda yardımcı olmayı amaçlayan davranışları içermektedir. Prososyal davranışlarının; bireylerin, grupların ve kuruluşların refahını koruyucu, destekleyici etkileri bulunmaktadır (Smith vd., 1983; Brief ve Motowidlo, 1986).

Prososyal hizmet davranışının kişilik kaynaklı öncülleri mevcuttur. Bireyin dışa dönük olması, deneyime açık olması ve uyumluluk boyutları hizmet alıcılarına yönelik fazladan rol alma davranışlarında etkili birer kişilik özelliği olarak saptanmıştır (Williams ve Sanchez, 1998). Kelley ve Hoffman (1997), yaptıkları araştırmada; çalışanın atik ve aktif bir yapıya sahip olmasının prososyal davranışlar sergilemesinde etkili olduğunu saptamışlardır. Bunun yanında; bireyin öğrenmeye olan ilgisi, yüksek duygusal zekaya sahip olması, iş tatmini düzeyinin yüksek olması da prososyal hizmet davranışının diğer bireysel öncüllerindedir (Koç vd., 2008; Soydemir vd., 2014). Ayrıca üstün performansların ödüllendirilmesi, başarıların takdir edilmesi, örgüt yönetiminde adaletin hâkim olması, adil ücret ve terfi olanaklarının olması gibi unsurlar da prososyal davranışların örgüt kaynaklı öncülleri olduğu ileri sürülmektedir (Bettencourt ve Brown, 1997).

Yaşamın Anlamı

Anlamlılık, değerli faaliyetlere katkıda bulunmak ya da diğer insanların refahı için çalışmayı içeren sembolik benliği yansıtmaktır. Yaşamın anlamı, hayatın bir amacının olup olmadığına ilişkin bilişsel ve duygusal bir değerlendirmedir. Sahip olunan enerjiyi, arzu edilen geleceğin başarısına yönlendiren bağlantılar, anlayışlar ve yorumlar ağıdır (Baumeister vd., 2013; Steger, 2009). Damásio ve arkadaşlarına (2013) göre, yaşamın anlamı; bireyin, kendisi için değerli olan hedeflerinin peşinden gitmesidir ve bu durumundan dolayı hayatında doyunluk hissetmesidir. Steger ve arkadaşlarına (2008b) göre; insanı yeni fırsatlara ve eylemlere sevk eden içsel bir güçtür. Marco ve arkadaşlarına (2017) göre ise; yaşamın anlamı; özgürlük, sorumluluk, kendini ifade etme, pozitif olma, başa çıkma, varoluşsal amaçları başarma ve kendini gerçekleştirme ile ilgilidir. Duygusal düzenlemenin kaynağıdır Anlamlı yaşam, aynı zaman bir erdem olarak değerlendirilmektedir.

Teori ve uygulamalar sonucunda, yaşamdaki anlamın iki önemli yönünü vurgulanmaktadır (Steger vd., 2006). Bunlardan ilki; insanların hayatı anlamlı olarak algılama düzeyini ifade eden mevcut anlamdır. İnsanların hâlihazırda algıladıkları anlamla ilgilidir. İnsanların, hayatı anlaşılır ve yaşamaya değer kılan deneyimleri tecrübe etme dereceleridir. Önemsiz ve basit endişelerle boğuşmak yerine hayatta bir amaç ve misyon hissetmeleridir. İkincisi ise, hayata anlam katmak için içinde buldukları arayışın düzeyini ifade eden aranan anlamdır. İnsanlar, anlam arayışı ile hayatın önemini ve amacını anlamak üzere dinamik ve aktif çaba sarf etmektedir. Bu nedenle mevcut anlam, değerli bir sonuçla ilgili iken, aranan anlamın ise önemli bir süreç olduğu ileri sürülmektedir (Steger vd., 2008a). Bu bağlamda yaşamın anlamı arzulanan ve peşinden gidilen bir olgu olduğu söylenebilir. İnsanlar genelde hayatlarında anlamı kaybettiklerinde onu aramaya başlamaktadır. Nitekim anlamın varlığının, genel iyi oluş ve refahla da ilişkili olması bu durumu tetiklemektedir. Çünkü insanlar güçlü yönlerden yoksun iken hayatta anlam arayabilmektedir. Bu bağlamda mevcut anlam ile aranan anlam arasında bir etkileşim ve birbirini besleme durumu bulunmaktadır (Steger vd., 2008b).

Anlam arayışının, evrensel bir içsel motivasyon kaynağı olduğu ve takip edilmesi neticesinde varoluşsal soruların cevaplarına ulaştırdığı ileri sürülmektedir. Yaşamın anlamı, insana hedef, yön duygusu ve görev inancı aşılacaktır. Bu hedefler kişisel değerlere ve anlama doğru rehberlik etmektedir (Garrison ve Lee, 2017; Ward ve King, 2017). Çünkü insanlar, anlam sayesinde sorunlarına ve varoluş ıstırabına doğru çözümler bulabilmekte, hayattaki görevlerinin sorumluluğunu üstlenebilmekte ve yaşama kolay uyum sağlayabilmektedir (Topuz, 2016). İnsanın anlamlı bulduğu işleri yapması, hem psikolojik hem de fiziksel sağlığın iyileşmesine katkı sağlamakta, bireylerde yaşam doyumunu da arttırmaktadır. Bunun sonucu olarak da bireylerde; anksiyete, depresyon ve psikolojik streslerin yaşanma riski azalmaktadır. Bireye sağladığı faydaların yanında örgütsel birçok faydası da bulunmaktadır. Örneğin; bağlılık, iş doyumunu ve uzun vadeli kazançlar ortaya çıkmakta, performans ve motivasyona olumlu katkı sağladığı bilinmektedir. Anlam, olumsuz durumların performans üzerindeki etkilerini de potansiyel olarak azaltabilmektedir (Ward ve King, 2017).

MESLEK AŞKI, YAŞAMIN ANLAMI VE PROSOSYAL HİZMET DAVRANIŞLARI İLİŞKİSİ VE HİPOTEZLER

Çalışanların hayattaki amaçları olduğuna inanmaları neticesinde; çalışanlar, benlik saygısı ve öz yeterlilik inancı kazanmaktadır. Bu bağlamda; meslek aşkının, bireylerde amaçlarına ulaşma isteklerinin canlı kalmasına ve hayatlarında anlam yaratmasına katkı sağlayabileceği ileri sürülmektedir. Meslek aşkı, işte önemli bir anlam ve amaç kaynağı olarak kabul edilmekte, çalışanların ve kuruluşların tam potansiyellerine ulaşmalarını sağladığı görülmektedir (Hirschi, 2011; Wrzesniewski, 2003). Kişinin işine meslek aşkıyla bağlanması, işiyle ilgili amaç ve anlamı görmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, meslek aşkına sahip olanların hayattan daha fazla tatmin oldukları varsayılmaktadır (Duffy vd., 2012). Nitekim bazı araştırmacıların, yaşamın anlamı ile meslek aşkının bağlantılarına odaklandığı görülmektedir (Bunderson ve Thompson, 2009). Meslek aşkının büyüklüğü oranında hayattan memnuniyet, yaşamdan doyum ve yaşam anlamının düzeyinin artacağı ileri sürülmektedir (Duffy vd., 2011b). Nitekim meslek aşkı, bireyin olumlu içsel değere sahip olmasını ve ona tatmin duygusu sağladığı için, işin ve hayatın anlamına katkı da sağlamaktadır (Cain vd., 2018). Literatürden hareketle aşağıdaki H1 hipotezi geliştirilmiştir.

H1: Meslek aşkı, yaşamın anlamını etkilemektedir.

Meslek aşkına sahip olan insanların öz aşmışlık değerlerine sahip olduğu ileri sürülmektedir. Meslek aşkının rol ötesi davranışlara ve fedakârlığa dayanan işlere kanalize etmektedir. Bu durum da içsel bir motivasyon sonucunda gerçekleşmektedir (Hirschi, 2011). Çünkü meslek aşkının önemli bir yönü, toplumsal değerleri ve daha iyiye katkıda bulunmaya olan ilgiyi içermesidir. Çalışanların yaptıkları işin çıktılarını ve topluma olan katkılarını görmeleri, prososyal davranışlarını olumlu etkilemektedir. Başkalarına fayda sağlayabileceği ihtimali, çalışanların olumlu bir fark yaratma yolları aramasına katkı sağlayabilmektedir (Adams, 2012; Grant, 2007). Başkaları için tutkuyla hizmet etmek gibi bir diğerkâmlık, kişiyi prososyal güdülere doğru itmektir. Kişilerin fedakar, azimli ve dayanıklı olmalarında rol oynamaktadır (Hunter vd., 2010). Bu durum; yüksek düzeyde memnuniyet, performans, işin önemi ve üretkenlikle ilişkilendirilmektedir (Duffy vd., 2011a). Diğer taraftan meslek

aşkın, çalışanların örgüte olan bağlılıklarını arttırması neticesinde prososyal davranışların daha fazla artmasını sağlayabildiği ileri sürülmektedir. Çünkü insanların kendileri için önemli olan rollere daha fazla yatırım yaptıkları görülmektedir. Bu roller onlara bir saygı ve kendini gerçekleştirme kaynağı sağladığı görülmektedir (Cardador vd., 2011). Dolayısıyla kişinin aktif olarak rol ötesi davranışları sergilemesine de zemin hazırlamaktadır (Cain vd., 2018). Literatür ışığında aşağıdaki H2 hipotezi geliştirilmiştir.

H2: Meslek aşkı, prososyal hizmet davranışlarını etkilemektedir.

Anlam, kilit bir motivasyon kaynağıdır. İnsan doğasının öz çekirdeği olup insanın, kendisinden daha büyük bir amaca bağlı olmasıyla ilgilidir. Başkaları üzerinde anlamlı bir etki ve başkalarının hayatlarını geliştirecek öz aşmışlık eylemleri kişisel yaşamın anlamına önemli katkıları olmaktadır. Bu nedenle insanların hayatına dokunacak prososyal eylemlerin, hayatlarına anlam kazandıracak ileri sürülmektedir (Van Tongeren vd., 2016). Çünkü bireyleri, başkalarının zorluklarıyla karşı karşıya getirmekte ve kayıtsızlığa meydan okumalarını sağlamaktadır (Schnell ve Hoof, 2012). Yaşamda bir anlam duygusu elde etmek için karşılanması gereken temel ihtiyaçlardan biri olan yardım etmenin öz-değer duygusunu arttırabileceği ifade edilmektedir. Çünkü bu davranışların takdirle karşılanması ve kişinin benlik değerini arttırması beklenmektedir. Prososyal davranışlar, sosyal ilişki kurmanın en temel yollarından biridir. Böylelikle prososyal davranışlar, kişinin yalnızlıktan ve sosyal dışlanmadan kaçınmasını sağlamaktadır (Klein, 2017). Nitekim insan, başkasına katkı sağlayarak veya yardım ederek aslında kendini mutlu etmekte ve hayatı anlamlı hale getirmektedir (Schnell ve Hoof, 2012). Bu nedenle; insanların, sürekli anlam yaratacak eylemler peşinde olduğu ileri sürülmektedir (Hunter vd., 2010). Bu bağlamda aşağıdaki H3 ve H4 hipotezleri geliştirilmiştir.

H3: Yaşamın anlamı prososyal davranışları etkilemektedir.

H4: Meslek aşkı ve prososyal davranışlar arasındaki ilişkide yaşamın anlamının aracı etkisi vardır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu çalışmanın evreni; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde dezavantajlı gruplara yönelik hizmet sunan sosyal çalışmacı statüsündeki çalışanlardır. “23.04.2015 tarih ve 31646 sayılı makam onaylı, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri Görev ve Çalışma Esasları Yönergesi”nin Dördüncü Bölümü’nde, “Meslek Elemanları ve Diğer Görevlilerin Görev Yetki ve Sorumlulukları” başlığı altında, meslek elemanları; sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi, istatistikçi, öğretmen, işaret dili ve tercümanı, tabip, fizyoterapist olarak belirtilmektedir. Bu çalışmaya, aynı yönetmeliğin 11. Maddesinin 1. Bendinde görev yetki ve sorumlulukları belirtilen meslek elemanlarından “Sosyal Çalışmacı” unvanıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatında hizmet veren çalışanlar katılmıştır.

Dezavantajlı gruplar; toplum içinde pozitif ayrımcılığa gereksinim duyan; yaşlılar, yoksullar, engelliler, suça sürüklenmiş veya istismara uğramış çocuklar, kadınlar, eski hükümlü ve tutuklular, emekliler, madde bağımlıları, evsizler, üniversite öğrencileri, gazi, şehit yakını gibi kırılgan gruplardır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde, bu grupların sahip oldukları dezavantajlı durumlarının ortadan kaldırılması ya da bireysel, sosyo-ekonomik etkilerinin azaltılması için profesyonel olarak desteklenmeleri konusunda hizmet veren birimler bulunmaktadır. Evrenin çok geniş olması nedeniyle kolayda bir örnekleme yöntemi kullanılarak katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Anket tekniği ile yapılan tarama türü araştırmalarda örneklem büyüklüğünün 200 ile 300 arasında olmasının yeterli olacağı ifade edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015). Buradan hareketle bu çalışmada 279 katılımcıya çevrimiçi olarak bir anket uygulanmıştır. Çalışmaya başlanmadan önce Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu izni (03.07.2020 tarih ve GO2020/169 sayılı kararı) alınmıştır.

Örneklemin sosyo-demografik özellikleri ise şöyledir: Katılımcıların 171’i (%61.3) kadın ve 108’i (%38.7) erkeklerden oluşmaktadır. Bu katılımcıların medeni durumlarına göre incelendiğinde; 191’i (%68.5) evli iken 88’i (%31.5) ise bekârlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Yaş dağılımı ise şöyledir: 25 ve altı

grup 30 (%10.8) kişiden oluşmaktadır. 26-35 yaş grubu 96 (%34.4) kişiden; 36-45 yaş grubu 88 (%31.5) ve son olarak da 46 ve üzeri yaş grubu ise 65 (%23.3) katılımcıdan oluştuğu saptanmıştır.

Veri toplama araçları

Meslek Aşk Ölçeği: Dik ve diğerleri (2012) tarafından geliştirilen bu ölçek toplam 24 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Her boyutta 4 madde bulunmaktadır. Bu boyutlar ise şunlardır: Aşkınlık çağrısı varlığı, yaşam amacı varlığı, prososyal amaç varlığı, aşkınlık çağrısı arayışı, yaşam amacı arayışı, prososyal amaç arayış şeklindedir. Bu boyutların 3 tanesi meslek aşkı varlığı (MAV) ve diğer 3 tanesi ise meslek aşkı arayışı (MAA) şemsiyesi altında toplanmaktadır. Ölçekte 1) *Benim için kesinlikle doğru değil* ve 4) *Benim için kesinlikle doğru* olmak üzere 4'lü bir likert derecelendirme kullanılmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması ise Erhan ve diğerleri (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışması neticesinde ise 3 madde gerekli faktör yükünü vermediği için analizin dışında tutulmuştur.

Yaşamın Anlamı Ölçeği: Steger ve diğerleri (2006) tarafından geliştirilen bu ölçek 10 maddeli ve her biri beş maddeden oluşan 2 boyutlu bir ölçektir. Bu boyutlar ise; yaşamın mevcut anlamı ve yaşamın aranan anlamıdır. Ölçek 1) *Kesinlikle geçerli değil* ve 7) *Kesinlikle geçerli* şeklinde 7'li bir Likert ölçme aracı olarak tasarlanmıştır. Türkçeye uyarlama çalışması ise Akın ve Taş (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Prososyal Hizmet Davranışları Ölçeği: Bu ölçek Ackfeldt ve Wong (2006) tarafından geliştirilmiş olup toplamda 20 madde ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Buna göre bu boyutlar; Rol ötesi hizmet davranışı, rol içi hizmet davranışı ve işbirliği davranışlarıdır. Ölçekte 1) *Hiç katılmıyorum* ve 5) *Tamamen katılıyorum* arasında 5'li bir Likert tipi derecelendirme kullanılmaktadır. Bu ölçek Soydemir ve Özdaşlı (2014) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır.

Ölçeklerin faktör yapılarını sınamak amacıyla IBM AMOS 23 Programına başvurularak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Verilerin normal dağılımı göstermektedir. Bu nedenle Maximum Likelihood hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Modelin uyumluluğunu değerlendirmek için dikkate alınması gereken bazı uyum endeksleri bulunmaktadır. Yapılan DFA

analizleri neticesinde elde edilen değerler incelenmiş ve uyum iyiliği değerleri yazında kabul edildiği şekilde uygulanmıştır. İki faktörlü meslek aşkı ölçeğinin hem birinci hem de ikinci düzey çok faktörlü DFA analizi uygulanmış ve uyum iyiliği değerlerinin yazın dünyasında kabul edilen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle gerekli modifikasyon işlemlerinin uygulanması sonucunda mesleki aşkın varlığı boyutunun 1↔3,1↔4,1↔7, 3↔4, 5↔7, 8↔9, 10↔11 maddeleri arasında modifikasyon işlemi uygulanarak birbirine bağlanmıştır. Benzer şekilde mesleki aşkın arayışı boyutunda ise 2↔3, 2↔5, 2↔8, 3↔4, 5↔8 ve 6↔8 maddeleri modifikasyon işlemleri uygulanmıştır. Diğer yandan gerekli faktör yükünü taşımamaları ve uyum iyiliği değerlerini düşürmeleri nedeniyle 4 madde analizin dışında tutulmuştur. Prososyal hizmet davranışları ölçeğinin de birinci ve ikinci düzey DFA analizlerinde işbirliği davranışları boyutunun İŞB1↔İŞB2 maddeleri arasında modifikasyon işlemleri uygulanmıştır. Ayrıca uyum iyiliği değerlerini düşürmesi nedeniyle bir madde analize dâhil edilmemiştir. Son olarak iki faktörlü yaşamın anlamı ölçeğinin yapı geçerliği test edilmiştir. Buna göre birinci ve ikinci düzey DFA analizleri neticesinde elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Modellerine İlişkin Uyum İndeksleri

| | X ² | df | p | X ² /df | GFI | CFI | SRMR | RMSEA |
|--|----------------|-----|-----|--------------------|-----|-----|------|-------|
| ^a Meslek Aşkı | 248.88 | 104 | .00 | 2.74 | .90 | .92 | .08 | .08 |
| ^a Yaşamın Anlamı | 35.47 | 19 | .01 | 1.87 | .97 | .98 | .05 | .06 |
| ^a Prososyal Hizmet Davranışları | 267.62 | 148 | .00 | 1.81 | .91 | .96 | .06 | .05 |
| ^b Meslek Aşkı | 277.48 | 103 | .00 | 2.70 | .90 | .92 | .08 | .08 |
| ^b Yaşamın Anlamı | 35.47 | 19 | .01 | 1.87 | .97 | .98 | .05 | .06 |
| ^b Prososyal Hizmet Davranışları | 267.62 | 148 | .00 | 1.81 | .91 | .96 | .06 | .05 |

^a: Birinci Düzey Çok Faktörlü DFA

^b: İkinci Düzey Çok Faktörlü DFA

Tablo 1'de verilen bulgular incelendiğinde meslek aşkının, yaşamın anlamının ve prososyal hizmet davranışlarının hem tek faktörlü hem de çok faktörlü model yapıları veri ile uyumlu ve kabul edilebilir düzeyde oldukları görülmektedir. Dolayısıyla ölçeklerin kuramsal yapılarının doğrulandığı ifade edilebilir.

DFA analizlerinden sonra değişkenlerin güvenilirlik değerleri incelenmiş ve analizlerde esas olarak kullanılacak olan örtük değişkenler oluşturulmuştur. Buna göre tüm değişkenlerin en az iyi düzeyde Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin elde edilen bu sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyet ve medeni durumları bağlamında değişkenlerin ortalamaları arasında farklılıkları, değişkenler arasındaki ilişki, doğrusal regresyon ve aracılık testi bulguları sunulmuştur.

İlk olarak katılımcıların cinsiyet ve medeni durumları bağlamında; meslek aşkı, yaşamın anlamı ve prososyal hizmet davranışları ortalamalarında anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek amacıyla Independent Sample T Testi uygulanmıştır. Analiz neticesinde elde edilen anlamlı bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2: Cinsiyet ve Medeni Durum Bağlamında Fark Analizi Tablosu

| | Kadın | | Erkek | | p | t | f | Anlamlı Fark |
|-------------|-------|------|-------|------|-----|------|-------|--------------|
| | Ort. | S.S. | Ort. | S.S. | | | | |
| Meslek Aşkı | 4.50 | .82 | 4.16 | .83 | .00 | 3.43 | .083 | Kadın> Erkek |
| MAV | 4.44 | 1.00 | 4.04 | .95 | .00 | 3.32 | .597 | Kadın> Erkek |
| MAA | 4.56 | .90 | 4.27 | .92 | .01 | 2.58 | .000 | Kadın> Erkek |
| ROD | 5.24 | .66 | 5.03 | .67 | .01 | 2.58 | .897 | Kadın> Erkek |
| İŞBD | 5.36 | .51 | 5.18 | .62 | .01 | 2.55 | 3.691 | Kadın> Erkek |

| | Evli | | Bekâr | | p | t | f | Anlamlı Fark |
|------|------|------|-------|------|-----|-------|------|--------------|
| | Ort. | S.S. | Ort. | S.S. | | | | |
| MAV | 4,26 | ,99 | 4,35 | 1,02 | .00 | -2.81 | .958 | Bekâr>Evli |
| YMA | 4,81 | ,84 | 4,56 | ,83 | .02 | 2.30 | .811 | Evli> Bekâr |
| YAA | 4,13 | 1,12 | 4,52 | 1,11 | .00 | -2.72 | .217 | Bekâr>Evli |
| İŞBD | 5,34 | ,54 | 5,17 | ,59 | .02 | 2.38 | .339 | Evli> Bekâr |

| | | |
|---------------------------|----------------------------|------------------------------|
| MAV: Meslek Aşkı Varlığı, | MAA: Meslek Aşkı Arayışı | YMA: Yaşam Mevcut Anlamı |
| YAA: Yaşam Aranan Anlamı | ROD: Rol Ötesi Davranışlar | İŞBD: İşbirliği Davranışları |

Tablo 2’te cinsiyet ve medeni durum bağlamına değişkenlerin ortalamalarında oluşan farklılıklar gösterilmiştir. Buna göre bir bütün olarak meslek aşkı ve ilgili boyutları olan meslek aşkı varlığı ve meslek aşkı arayışı; diğer yandan prososyal hizmet davranışları boyutlarından olan rol ötesi davranışlar ve işbirliği davranışları ortalamaları incelendiğinde bu değişkenlerin tümünde kadınların ortalamasının daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < .05$). Medeni durum açısından incelendiğinde ise meslek aşkı varlığı ve yaşamın aranan anlamı boyutlarında bekârların ortalaması daha yüksekken; yaşamın mevcut anlamı ve işbirliği davranışları boyutlarında ise evli katılımcılarının ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir ($p < .05$).

Değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını ortaya koymak ve ilişkilerin yönünü ve şiddetini belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda elde edilen bulgular, değişkenlerin ortalamaları ve güvenilirlik değerleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon, Ortalamalar ve Güvenirlik Değerleri Tablosu

| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | Ort. | S.S. |
|----------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|-------|------|------|
| 1. Meslek Aşkı | (.88) | | | | | | | | | | 4.37 | .84 |
| 2. MAV | .883** | (.85) | | | | | | | | | 4.29 | 1.00 |
| 3. MAA | .859** | .518** | (.83) | | | | | | | | 4.45 | .92 |
| 4. Yaşamın Anlamı | .528** | .349** | .580** | (.73) | | | | | | | 4.49 | .74 |
| 5. YMA | .390** | .396** | .279** | .648** | (.81) | | | | | | 4.73 | .84 |
| 6. YAA | .398** | .161** | .549** | .822** | .099 | (.81) | | | | | 4.25 | 1.13 |
| 7. Prosos. Hiz. Dav. | .336** | .299** | .287** | .444** | .360** | .312** | (.81) | | | | 4.49 | .52 |
| 8. RID | .103 | .071 | .110 | .241** | .126* | .220** | .732** | (.87) | | | 3.21 | 1.11 |
| 9. ROD | .379** | .367** | .290** | .375** | .366** | .217** | .524** | -.126* | (.91) | | 5.16 | .67 |
| 10. İŞBD | .315** | .294** | .253** | .314** | .339** | .158** | .603** | -.049 | .711** | (.91) | 5.29 | .56 |

** $p < .01$; * $p < .05$

Cronbach’s Alpha güvenilirlik değerleri parantez içinde ve koyu puntolarla gösterilmiştir.

MAV: Meslek Aşkı Varlığı

MAA: Meslek Aşkı Arayışı

YMA: Yaşam Mevcut Anlamı

YAA: Yaşam Aranan Anlamı

RID: Rol İçi Davranışları

ROD: Rol Ötesi Davranışlar

İŞBD: İşbirliği Davranışları

Tablo 3’te değişkenler arasındaki ilişkiler ile ilgili bulgular gösterilmektedir. Meslek aşkı ve ilgili tüm boyutları rol içi davranışlar değişkeni dışında ($p > .05$) diğer tüm değişkenlerle anlamlı ve pozitif bir ilişkisinin olduğu görülmektedir ($p < .01$). Yaşamın anlamı ve ilgili tüm boyutları da prososyal davranışlar ve ilgili

boyutlarıyla anlamlı ve pozitif ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir ($p < .01$).

Korelasyon analizi sonrasında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Çünkü korelasyon analizi bulguları regresyon analizi bulgularına işaret edebilmektedir. Bu noktada meslek aşkının yaşamın anlamı ve prososyal hizmet davranışlarına etkisi araştırılmaktadır. Diğer yandan yaşamın anlamı da prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Regresyon analizi sonucunda ulaşılan bulgular da Tablo 4, 5 ve 6'da gösterilmiştir.

Tablo 4. Meslek Aşkının Prososyal Hizmet Davranışlarına Etkisi

| | PROSOSYAL HİZMET DAVRANIŞLARI | | | | | | | | |
|-------------------------------|-------------------------------|-----|------|--|-----|------|-------------------|-----|------|
| | β | p | S.H. | Regresyon Modelin Özeti | | | | | |
| MESLEK AŞKI | .34 | .00 | .04 | $R^2 = .113$, Adj. $R^2 = .110$, $F = 35.369$, $p = .000$ | | | | | |
| | Prososyal Hizmet Davranışları | | | | | | | | |
| | Rol Ötesi Davr. | | | Rol İçi Davr. | | | İşbirliği Davr. | | |
| | β | p | S.H. | β | p | S.H. | β | p | S.H. |
| Meslek Aşkının Varlığı | .30 | .00 | .04 | .02 | .78 | .08 | .22 | .00 | .04 |
| Meslek Aşkının Arayışı | .14 | .04 | .05 | .10 | .15 | .08 | .14 | .04 | .04 |
| | $R^2 = .149$ | | | $R^2 = .012$ | | | $R^2 = .100$ | | |
| Regresyon | Adj. $R^2 = .143$ | | | Adj. $R^2 = .005$ | | | Adj. $R^2 = .094$ | | |
| Modelin Özeti | $F = 24.111$ | | | $F = 1.732$ | | | $F = 15.347$ | | |
| | $p = .000$ | | | $p = .179$ | | | $P = .000$ | | |

Tablo 4 incelendiğinde ilk etapta bir bütün olarak meslek aşkının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre kurgulanan modelin anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .01$). Burada meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarını ($\beta = .34$; $p < .05$) anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilediği saptanmıştır. İkinci etapta ise ölçeklerin sadece boyutları bağlamında etki testi bulguları gösterilmiştir. Buna göre meslek aşkı varlığının rol ötesi davranışlar ($\beta = .30$; $p < .05$) ve işbirliği davranışlar ($\beta = .22$; $p < .05$) üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi tespit edilmiştir. Diğer yanda meslek aşkı arayışı da benzer şekilde rol ötesi davranışları ($\beta = .14$; $p < .05$) ve işbirliği davranışları ($\beta = .14$; $p < .05$) anlamlı ve olumlu etkilediği saptanmıştır. Fakat bağımlı bir değişken olarak rol içi davranışlar boyutunun bağımsız değişkenlerden anlamlı şekilde etkilenmediği görülmektedir ($p > .05$).

Tablo 5. Meslek Aşkının Yaşamın Anlamına Etkisi

| | YAŞAMIN ANLAMI | | | | | |
|-------------------------|---|-----|------|---|-----|------|
| | β | p | S.H. | Regresyon Modelin Özeti | | |
| MESLEK AŞKI | .53 | .00 | .05 | $R^2 = .279$, $Adj.R^2 = .276$, $F = 106.928$, $p = .000$ | | |
| | Yaşam Anlamının Boyutları | | | | | |
| | Yaşamın Mevcut Anlamı | | | Yaşamın Aranan Anlamı | | |
| | β | p | S.H. | β | p | S.H. |
| Meslek Aşkı Varlığı | .34 | .00 | .05 | -.17 | .00 | .07 |
| Meslek Aşkı Arayışı | .10 | .12 | .06 | .64 | .00 | .07 |
| Regresyon Modelin Özeti | $R^2 = .164$ $Adj. R^2 = .158$ $F = 27.121$ $p = .000$ | | | $R^2 = .322$ $Adj. R^2 = .318$ $F = 65.677$ $p = .000$ | | |

Tablo 5’te meslek aşkının yaşamın anlamı üzerindeki etkisine ilişkin bulgular sunulmuştur. Kurgulanan tüm regresyon modellerinin anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .01$). Regresyon modelleri incelendiğinde bütün olarak meslek aşkının, bütün olarak yaşamın anlamını pozitif şekilde yordadığı tespit edilmiştir ($\beta = .53$; $p < .05$). Boyutlar bağlamında incelendiğinde ise meslek aşkı varlığının yaşamın mevcut anlamını ($\beta = .34$; $p < .05$) pozitif ve yaşamın aranan anlamını ise ($\beta = -.17$; $p < .05$) negatif şekilde etkilediği saptanmıştır. Bağımsız bir değişken olarak meslek aşkı arayışı boyutu ise yaşamın aranan anlamını ($\beta = .64$; $p < .05$) anlamlı ve pozitif etkilerken yaşamın mevcut anlamını ise anlamlı şekilde yordamadığı tespit edilmiştir ($p > .05$).

Tablo 6. Yaşamın Anlamının Prososyal Hizmet Davranışlarına Etkisi

| YAŞAM ANLAMI | PROSOSYAL HİZMET DAVRANIŞLARI | | | | | | | | |
|-------------------------|--|-----|------|---|-----|------|--|-----|------|
| | β | p | S.H. | Regresyon Modelin Özeti | | | | | |
| | .44 | .00 | .04 | $R^2 = .179$, $Adj.R^2 = .195$, $F = 68.139$, $p = .000$ | | | | | |
| | Prososyal Hizmet Davranışları | | | | | | | | |
| | Rol Ötesi Davr. | | | Rol İçi Davr. | | | İşbirliği Davr. | | |
| | β | p | S.H. | β | p | S.H. | β | p | S.H. |
| Yaşamın Mevcut Anlamı | .35 | .00 | .04 | .11 | .07 | .08 | .33 | .00 | .04 |
| Yaşamın Aranan Anlamı | .18 | .00 | .03 | .21 | .00 | .06 | .13 | .03 | .13 |
| Regresyon Modelin Özeti | $R^2 = .167$ $Adj.R^2 = .161$ $F = 27.600$ $p = .000$ | | | $R^2 = .059$ $Adj.R^2 = .053$ $F = 8.725$ $p = .000$ | | | $R^2 = .130$ $Adj.R^2 = .124$ $F = 20.652$ $p = .000$ | | |

Tablo 6’da yaşamın anlamının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Regresyon modellerin tümünün anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < .01$). Bulgulara göre; yaşamın anlamı prososyal hizmet davranışlarını ($\beta = .44$; $p < .05$) anlamlı ve olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Yaşamın mevcut anlamının, rol ötesi davranışları ($\beta = .35$; $p < .05$) ve işbirliği davranışları ($\beta = .33$; $p < .05$) üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi tespit edilmiş olup rol içi davranışlarını ise anlamlı şekilde yordamadığı saptanmıştır ($p > .05$). Diğer yandan yaşamın aranan anlamı boyutu ise rol ötesi davranışları ($\beta = .18$; $p < .05$), rol içi davranışları ($\beta = .21$; $p < .05$) ve işbirliği davranışlar ($\beta = .13$; $p < .05$) üzerinde anlamlı ve olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

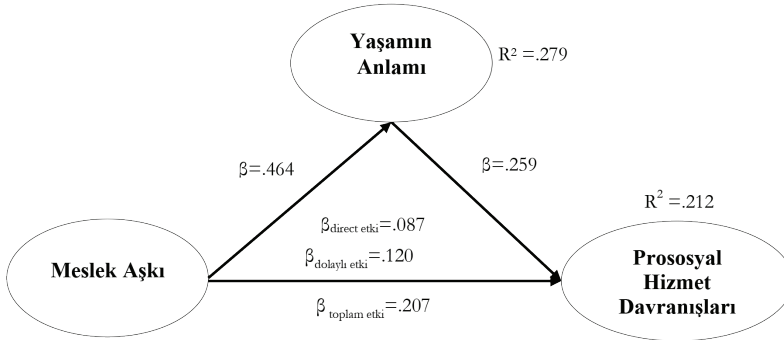
Bu araştırmada asıl cevabı aranan soru ise; meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarıyla ilişkisinde yaşam anlamının aracılık edip etmediğidir. Bu aracılık rolünü ortaya koyabilmek adına veriler, Andrew F. Hayes tarafından geliştirilen Process makrosu kullanılarak analize tabi tutulmuştur (Hayes 2013). Bu araştırmada aracı etkiyi sınamak amacıyla; 279 örneklem üzerinden %95 güven aralığında ve yanlılık hatasından arındırmak maksadıyla bootstrap yöntemi ile oluşturulan 5000 yeniden örnekleme metodu kullanılmıştır. Bootstrap tekniği ile yapılan aracılık etki analizlerinde, hipotezlerin desteklenebilmesi için elde edilen %95 güven aralığındaki (confidence interval, CI) değerlerinin sıfır değerini kapsamaması gerektiği ileri sürülmektedir (Gürbüz, 2019). Elde edilen bulgular da Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Meslek Aşkının Prososyal Hizmet Davranışları ile İlişkisinde Yaşamın Anlamının Aracılık Etkisi

| | Yaşam Anlamı (M) | | | Prososyal Hizmet Davranışları (Y) | | | | |
|---|---|-------|------|-----------------------------------|-------|-------|------|-----|
| | β | S.H. | p | β | S.H. | p | | |
| Meslek Aşkı (X) | α | .464 | .045 | .00 | c' | .087 | .039 | .02 |
| Yaşam Anlamı (M) | - | - | - | - | b | .259 | .044 | .00 |
| Sabit | i_1 | 2.650 | .200 | .00 | i_2 | 2.945 | .182 | .00 |
| | $R^2 = .279$ | | | $R^2 = .212$ | | | | |
| | $F_{(1;277)} = 106.9282$; $p = .00$ | | | $F_{(2;276)} = 37.0925$ $p = .00$ | | | | |
| X'in Y'ye etkisinde M'nin aracı rolü (dolaylı etki) | $\beta_{indirect\ effect} = .120$; BootSE=.0259; LLCI95=.0747; ULCI95 =.1771 | | | | | | | |
| | Sobel Testi: SE=.0326; Z=5.0912; $p = .00$ | | | | | | | |
| c yolu (toplam etki) | $\beta_{total\ effect} = .207$; BootSE=.0348; LLCI95=.1386; ULCI95=.2758 | | | | | | | |

LLCI: Alt limit, ULCI: Üst limit

Tablo 7’deki bulgulara göre; meslek aşkının, prososyal hizmet davranışları ile ilişkisinde yaşam anlamının aracılık (dolaylı) etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta=.120$, %95, CI [LLCI=.0747; ULCI=.1771]). Bootstrap analizi sonucunda; güven aralığının sıfırı kapsamaması, dolaylı etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Meslek aşkının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisinin, yaşamın anlamı üzerinden de gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak modele yaşam anlamının dâhil edilmesiyle, meslek aşkından prososyal hizmet davranışlarına giden yolun anlamlılığının devam ettiği tespit edilmiştir ($\beta_c'=.087$, $p<.05$). Dolayısıyla, bu aracılık etkinin kısmî olduğu söylenebilir. Aracılık modeline bütünsel bir şekilde bakabilmek ve modeli daha anlaşılır hale getirmek adına elde edilen analiz değerleri Şekil 1 üzerinde gösterilmiştir.



Şekil 1. Aracılık Etkisine İlişkin Model

Bootstrap analizinin anlamlı olmasının yanı sıra Sobel Testi değerlerinin de anlamlı olduğu görülmektedir ($Z=5.0912$; $p<.01$). Ayrıca yaşam anlamındaki değişimin yaklaşık olarak yüzde %28’inin meslek aşkı bağımsız değişkeni tarafından açıklandığı görülmektedir ($R^2 =.279$). İlâveten; meslek aşkı ve yaşam anlamı birlikte, bağımlı değişken olan prososyal hizmet davranışlarındaki değişimin yaklaşık yüzde 21’ini açıkladığı tespit edilmiştir ($R^2 =.212$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada; meslek aşkı, yaşamın anlamı ve prososyal hizmet davranışları arasında gerçekleşen ilişki ve etkileşimler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada araştırılması amaçlanan en önemli konu ise meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarını yaşamın anlamı vasıtasıyla etkileyip

etkilemediğidir. Elde edilen bulguların; meslek aşkı, yaşamın anlamı, prososyal hizmet davranışları ve bunların sonuçları hakkındaki anlayışı ve bilgiyi derinleştireceği düşünülmektedir. Yapılan analizler neticesinde; meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarını anlamlı ve pozitif şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Bireyin icra etmekte olduğu işe aşkla bağlanması ve işini topluma faydalı olmak için aracı olarak görmesi, günümüzde arzulan bir durumdur. Çünkü işine bu açıdan bakan çalışanlar, gönüllü hizmet davranışlarına daha istekli olmaktadır. İşine aşkla bağlanan çalışan, işyerindeki ekstra işler için istekli olmakta, gereğinden fazla zaman ve efor harcama isteği geliştirmektedir. Nitekim bu çalışmanın ilk bulgusu; meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarını anlamlı şekilde etkilediğidir. Öyle ki Soosai-Nathan ve diğerleri (2013) de başkaları için güzel eylemlerde bulunduğu zaman çalışanın; öz-kabulü, benlik saygısı, iyi sosyal ilişkileri ve iyi oluşunun olumlu anlamda etkilendiğini saptamışlardır. Meslek aşkı, çalışanın özgüvenini besleyerek (Hirschi, 2011), onun kariyer yönelimli olmaktan daha ziyade toplum yönelimli sosyal davranışlara yönelmesini sağlamaktadır. Bu durum, bireye daha fazla içsel tatmin sağlamaktadır (Choi vd., 2018). Ayrıca; çalışanın meslek aşkının, içsel motivasyonunu arttırmak suretiyle işe katılımını ve iş tatminini de yükselttiği (Dobrow ve Tosti-Kharas, 2011), işten ayrılma niyetini ise düşürdüğü belirtilmektedir (Chen vd., 2018).

Bu araştırmada meslek aşkının, yaşamın anlamını olumlu bir şekilde etkilediği ortaya çıkmıştır. Sosyal çalışmacılar için, yapılan işin özel bir anlamı vardır. Araştırmalar, sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun mesleğine devam etmesinin en temel nedeni olarak işlerinin hayatlarına anlam yüklemesi olduğunu göstermektedir. Sosyal çalışmacıların, icra etmekte oldukları işlerinin kendilerine bir tatmin duygusu vermesi nedeniyle, işlerinden keyif almaları söz konusudur (McFadden vd., 2018). Nitekim çalışanın meslek aşkının psikolojik olarak öz yeterliliğini, umut düzeyini, direncini ve iyimserlik bakış açısını zenginleştirdiği ifade edilmektedir (Choi vd., 2018). Çalışanlar, işe anlam yükleyerek, amaç ve aşkınlık değerlerini yaşatmaktadır (Steger vd., 2012). Araştırmalar; bireyin sahip olduğu meslek aşkının; yaşamın anlamıyla (Duffy vd., 2012), içsel motivasyonla, yaşam tatminiyle (Dik vd., 2012; Duffy ve Sedlacek, 2010; Harzer ve Ruch, 2012) ve umutla (Duffy vd.,

2011b) olumlu ilişkisinin olduğunu kanıtlamıştır. Öyle ki; bu bulgular; bireyin mesleğini büyük bir resmin parçası olarak görmesi, hayata pozitif bakmasını ve insanların hayatlarına dokunma hevesini arttırmaktadır. Diğer yandan bu durum; bireyin iş tatminini düzeyini ve işe bağlılığını da (Duffy vd., 2011a) arttırmak suretiyle örgüte de fayda sağlamaktadır.

Bu çalışmada yaşamın anlamının prososyal hizmet davranışlarını olumlu etkilediği saptanmıştır. Bireyin, sosyal yaşam hedefleri geliştirmesi, üretken olabilmesi ve başkalarına hizmet edebilme düşüncesi; hayatta anlam bulmak veya anlam arayışı içerisinde olmasının önemli sonuçlarıdır. Çalışanlar da icra etmekte oldukları meslekleri aracılığıyla, evrende kendileri için belirledikleri varoluşsal misyonları yerine getirmektedir. Bu durum, çalışanların hayatlarında pozitif duygu durumunu deneyimlemelerine yol açmaktadır. Ayrıca; kutsal bir mesleki aşkın gerekliliklerini yerine getirmenin ve özgecil davranmanın mutluluğuna da zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında; Klein (2017), hayatın anlamlı olduğunu bildiren insanların daha uzun ömür, daha iyi fiziksel sağlık, az depresyon ve az kaygı ile deneyimlediklerini saptamıştır. Bu nedenle Adams (2012), yaşamı anlamlı bulan insanların hem kişisel hem de toplumsal fayda sağlayan becerileri geliştirmeye eğilimli olduklarını ileri sürmektedir. Vural ve arkadaşları (2018), yaptıkları araştırmada; sosyal çalışmacıların icra etmekte oldukları işlerini anlamlı olarak algılamaları sonucunda, örgütsel vatandaşlık davranışlarının da arttırdığını tespit etmişlerdir. Bu anlamda, işin anlamlılığı kişilerin görev tanımları dışındaki işlere de katkı sağlamalarına yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

En önemli bulgu olarak da, meslek aşkının prososyal hizmet davranışlarını yaşamın anlamı aracılığıyla yordamasıdır. Bir meslek; yüce bir amaca hizmet etme aracı ve manevi bir mesaj olarak görüldüğünde, gönüllülüğe bağlı prososyal davranışlarını doğrudan arttırabilmektedir. Durum her ne kadar böyle olsa da bu çalışmada; sosyal çalışmacıların meslek aşkının yaşama anlam katması nedeniyle, prososyal davranışlar sergilenmelerine zemin hazırladığı saptanmıştır. Bazen de yaşamın anlamı arayışını tetiklediğinden dolayı; iş, bir anlam aracı olarak görülmekte ve başkalarının menfaatine yönelik eylemelere yol açmaktadır. Meslek aşkı işi yapma istekliliğinde ve yaşamın amacının inşa edilmesinde rol oynadığını göstermektedir (Cardador vd., 2011; Van Tongeren vd., 2016).

Sosyal çalışmacılar, mesleğin karakteristik yapısı gereği, insanların iyilik hallerine katkı sağlamaya yönelik icraatta bulunmaktadır. Bu mesleği icra edenler, duygusal taleplerle karşılaşmakta, insanlarla yüz yüze iletişim kurmakta, insanların maruz kaldıkları sıkıntılara yakından şahit olmaktadır (Buz ve Genç, 2019). Sosyal çalışmacı mesleği, toplumdaki kırılğan ve naif gruplara hizmet verilmesinden dolayı özveri, fedakârlık ve merhamet gerektiren bir meslektir. Öte yandan; sosyal çalışmacılar, icra ettikleri işten kaynaklı zorluklarla ve tükenmişlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. İş tatmin düzeyinde azalma, enerji kaybı, tahammülsüzlük, isteksizlik ve işten zevk almama gibi sorunlar da yaşamaktadırlar (Bilgin vd., 2011). Bilgin ve arkadaşlarının (2011) yaptıkları çalışma sonucunda; sosyal hizmet çalışanlarında duygusal tükenmenin, duyarsızlaşmanın ve depresyonun, iş memnuniyetiyle negatif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Ceylan, Niğmet ve Öksüz (2016) yaptıkları araştırmanın sonucunda ise; sosyal çalışmacıların ağırlıklı olarak örgütsel faktörlere bağlı nedenlerden kaynaklı olarak yüksek tükenmişlik duygusu ve düşük iş doyumunu yaşadıklarını saptamışlardır. Hatipoğlu, (2017) yaptığı çalışmada; sosyal çalışmacıların ağır psikolojik yüklerle karşı karşıya olduklarını, mesleki tükenmişlik yaşadıklarını saptamıştır. Yoğun iş yükü ve sosyal çalışmacı istihdamının yeterli sayıda olmamasının da tükenmişlik duygusunun yaşanmasına ve iş doyumunu düzeyinin düşmesine neden olduğunu tespit etmişlerdir. Sosyal çalışmacıların, işe değer vermeleri, anlam yüklemeleri, söz konusu sorunlarla mücadelede etkili olabilir. Çünkü işin anlamlılığıyla yaşamın anlamı birbiriyle bağlantılıdır.

Sonuç olarak bu çalışmada; yaşamda anlam bulmanın ve işe aşkla bağlanmanın gönüllü iş yapma davranışlarını beslediği görülmektedir. Bireyin, işini toplumsal fayda veya ilahi bir amaç olarak görülmesi, hayatı anlamlı kılmaktadır. Buradan hareketle; sosyal çalışmacıların, işe anlam yüklemelerinin ve mesleklerin aşkla yapmalarının oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Çalışmanın sonuçları; kuruluşun yüksek amacını, yapılan hizmetlerin topluma ve çevreye nasıl olumlu katkıda bulunmayı amaçladığını açıkça ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir. İşlerinden memnun olmayan çalışanların, yaptıkları işin etkilerini görmeleri, onların icra etmekte oldukları işlerine ve

yaşamlarına daha fazla anlam katmak suretiyle, toplumun ve dezavantajlı grupların faydası için daha yüksek gayret sarf etmesi beklenmektedir.

Örgütlerin; çalışanlarının meslek aşkı, gönüllü davranışlarının sonuçları ve yaşamın anlamı hakkındaki farkındalığını arttıran uygulamaları geliştirmeleri gerektiği söylenebilir. Sosyal çalışmacıların, işlerinin sağladığı toplumsal fayda düzeyinin ve hayatlarına katacağı anlamın yüksek olmasından dolayı işlerine tutkuyla ve aşkla bağlanabilmeleri söz konusudur. Bu durum; sosyal çalışmacıların icra etmekte oldukları işlerinde anlam arayışını daha da derinleştirdiğini düşündürmektedir. Çalışanların işlerine anlam katma çabaları, onlara ne için çalıştıklarının bilincini aşlamaktadır. Bu da onlara motivasyon, gönüllü davranışları ve iş tatmini sağlayarak hayattan lezzet almalarını sağlamakta ve bu dünyadaki misyonları hakkında fikir vermektedir.

Bu araştırma, konuyla ilgili buzdağının küçük bir kısmını ortaya koymaktadır. Bu anlamda; ileriki çalışmalarda, ilgili değişkenler, farklı sektör çalışanları üzerinde uygulanabilir. Çünkü her sektörün çalışma uygulamaları ve koşulları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla ileriki çalışmaların farklı sektörlerde yapılması, konuyla ilgili bilgi tabanının genişletilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ackfeldt, A. & Wong, W. (2006). The Antecedents Of Prosocial Service Behaviours: An Empirical Investigation. *Service Industries Journal*; 26 (7), 727-745.
- Adams, C. M. (2012). Calling and Career Counseling With College Students: Finding Meaning in Work and Life. *Journal of College Counseling*; 15(1), 65-80.
- Akın, A., & Taş, İ. (2015). Yaşam Anlamı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Electronic Turkish Studies*; 10(3),27-36.
- Bağcı, B. (2018). Birey-Örgüt Uyumunun İş Tatmini Üzerine Etkisi: Sağlık Kurumlarında Bir Araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*; 7(4).307-328.
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D., Aaker, J. L., & Garbinsky, E. N. (2013). Some Key Differences Between a Happy Life and a Meaningful Life. *The journal of Positive Psychology*; 8(6); 505-516.
- Bettencourt,L.A.& Brown,Sw.(1997). "Contact Employees: Relationships Among Workplace Fairness, Job Satisfaction And Prosocial Service Behaviors".*Journal Of Retailing*; 73(L); 39-61.
- Bilgin, R., Emhan, A. & Yasin, B. E. Z. (2011). Sosyal Hizmet Kurumu Çalışanlarında İş Memnuniyeti, Tükenmişlik Ve Depresyon: Diyarbakır İli Alan Araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*; 10(38), 210-228.
- Brief, A. P. & Motowidlo, S. J. (1986). "Prosocial Organizational Behaviors," *Academy Of Management Review*; 11 (4),710-725.
- Bunderson, J. S., & Thompson, J. A. (2009). The call of the wild: Zookeepers, Callings, and the Double-Edged Sword of Deeply Meaningful Work. *Administrative Science Quarterly*; 54(1), 32-57.
- Buz, S. & Genç, B. (2019). Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Psikolojik Dayanıklılığın Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*; 30(2), 623-642.
- Cain, L., Busser, J., & Kang, H. (2018). Executive Chefs' Calling: Effect on Engagement, Work-Life Balance and Life Satisfaction. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*; 30(5), 2287-2307.
- Cardador, M. T., Dane, E., & Pratt, M. G. (2011). Linking Calling Orientations to Organizational Attachment Via Organizational Instrumentality. *Journal of Vocational Behavior*; 79(2), 367-378.
- Ceylan, H., Niğmet, G. Ü. L., & Öksüz, M. (2016). Sosyal Çalışmacılarda İş Doyumu ve Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin Sosyal Hizmet Alanlarına Göre Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*; 6(11), 43-69.

- Chen, J., May, D. R., Schwoerer, C. E., & Augelli, B. (2018). Exploring the Boundaries of Career Calling: The Moderating Roles of Procedural Justice and Psychological Safety. *Journal of Career Development*; 45(2), 103-116.
- Choi, Y. E., Cho, E., Jung, H. J., & Sohn, Y. W. (2018). Calling as a Predictor of Life Satisfaction: the Roles of Psychological Capital, Work–Family Enrichment, and Boundary Management Strategy. *Journal of Career Assessment*; 26(4), 567-582.
- Damásio, B. F., Koller, S. H., & Schnell, T. (2013). Sources of Meaning and Meaning in Life Questionnaire (SoMe): Psychometric Properties and Sociodemographic Findings in a Large Brazilian Sample. *Acta de Investigación Psicológica*; 3(3), 1205-1227.
- Dik, B. J. & Duffy, R. D. (2009). Calling and Vocation at Work Definitions and Prospects For Research and Practice. *The Counseling Psychologist*; 37(3), 424-450.
- Dik, B. J., Eldridge, B. M., Steger, M. F., & Duffy, R. D. (2012). Development and Validation of the Calling and Vocation Questionnaire (CVQ) and Brief Calling Scale (BCS). *Journal of Career Assessment*; 20(3), 242-263.
- Dobrow, S. R., & Tosti-Kharas, J. (2011). Calling: The Development of a Scale Measure. *Personnel Psychology*; 64(4), 1001-1049.
- Duffy, R. D., & Sedlacek, W. E. (2010). The Salience of a Career Calling Among College Students: Exploring Group Differences and Links to Religiousness, Life Meaning, and Life Satisfaction. *The Career Development Quarterly*; 59, 27–40.
- Duffy, R. D., Allan, B. A., & Bott, E. M. (2012). Calling and Life Satisfaction Among Undergraduate Students: Investigating Mediators and Moderators. *Journal of Happiness Studies*; 13(3), 469-479.
- Duffy, R. D., Allan, B. A., & Dik, B. J. (2011b). The Presence of a Calling and Academic Satisfaction: Examining Potential Mediators. *Journal of Vocational Behavior*; 79(1), 74-80.
- Duffy, R. D., Dik, B. J., & Steger, M. F. (2011a). Calling and Work-Related Outcomes: Career Commitment as a Mediator. *Journal of Vocational Behavior*; 78(2), 210-218.
- Duffy, R., Dik, B., Douglass, R., England, J., & Velez, B. (2018). Work as a Calling: A Theoretical Model. *Journal of Counseling Psychology*; 65(4), 423-439.
- Eisenberg, N. & Mussen, P. H. (1989). *The Roots Of Prosocial Behavior In Children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erhan, T., Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H., & Yıldırım, A. (2019). Meslek Aşkı (Calling) Ölçeği Türkçe Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*; 5(1), 167-188.

- Esmer Y., Özdaşlı K. (2018). Akademik Yönetimde Psikolojik Sözleşme İhlali, Etik Liderlik ve Prososyal Davranışlar. Çizgi Kitabevi. Haziran 2018. İstanbul.
- Garrison, Y. L., & Lee, K. H. (2017). Meaning in Life Among Korean College Students Based on Emotionality and Tolerance of Uncertainty. *Personality and Individual Differences*; 112, 26-30.
- Grant, A. M. (2007). Relational Job Design and the Motivation to Make a Prosocial Difference. *Academy of management review*; 32(2), 393-417.
- Gürbüz, S. (2019). Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Hall, D. T., & Chandler, D. E. (2005). Psychological Success: When the Career is a Calling. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*; 26(2), 155-176.
- Harzer, C., & Ruch, W. (2012). When the Job is a Calling: The Role of Applying One's Signature Strengths at Work. *The Journal of Positive Psychology*; 7(5), 362-371.
- Hatipoğlu, E. (2017). Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Vakaları İle Çalışan Sosyal Çalışmacıların Psikososyal Etkilenme Deneyimleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*; 6(4), 85-97.
- Hayes, A. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A regression-based Approach*, Guilford Press, New York.
- Hirschi, A. (2011). Callings in Career: A Typological Approach to Essential and Optional Components. *Journal of Vocational Behavior*; 79(1), 60-73.
- Hunter, I., Dik, B. J., & Banning, J. H. (2010). College Students' Perceptions of Calling in Work and life: A Qualitative Analysis. *Journal of Vocational Behavior*; 76(2), 178-186.
- Kang, H. J. A., Kim, W. G., Choi, H. M., & Li, Y. (2020). How to Fuel Employees' Prosocial Behavior in the Hotel Service Encounter. *International Journal of Hospitality Management*; 84, 1-10.
- Kelley, S.W. & Hoffman K.D. (1997). An Investigation Of Positive Affect, Prosocial Behaviors And Service Quality. *Journal Of Retailing*; 73(3), 407-427.
- Klein, N. (2017). Prosocial Behavior Increases Perceptions of Meaning in Life. *The Journal of Positive Psychology*; 12(4), 354-361.

- Koç, U., Paksoy, M. & Torlak, Ö. (2008). How Do Extra- Role Behaviors Affect Salespeople's Performance? An Empirical Examination. *Journal Of Transnational Management*; 13 (1), 58-76.
- Krause, N. (2009). Meaning in Life and Mortality. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*; 64(4), 517-527.
- Kurth, K.,(2003). Spiritually Renewing Ourselves at Work: Finding Meaning Through Serving. In: R.A. Giacalone and C.L. Jurkiewicz, eds. *Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance*. Armonk, NY: M.E. Sharpe; 447-460.
- Marco, J. H., Pérez, S., García-Alandete, J., & Moliner, R. (2017). Meaning in Life in People with Borderline Personality Disorder. *Clinical Psychology & psychotherapy*; 24(1), 162-170.
- Oral, M. ve Tuncay, T.(2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*; 23 (2). 93-114.
- Ruiz-Olivares, R., Pino, M. J., & Herruzo, J. (2013). Assessment of Prosocial-Altruistic Behavior of Members and Non-Members of the Scout Movement. *European Journal of Psychology of Education*; 28(2), 189-199.
- Schnell, T., & Hoof, M. (2012). Meaningful Commitment: Finding Meaning in Volunteer Work. *Journal of Beliefs & Values*; 33(1), 35-53.
- Smith, C. A., Organ, D. W. And Near, J. P. (1983). "Organizational Citizenship Behavior: Its Nature And Antecedents," *Journal Of Applied Psychology*; 68 (4), 653-663.
- Soosai-Nathan, L., Negri, L., & Delle Fave, A. (2013). Beyond Pro-Social Behaviour: An Exploration of Altruism in Two Cultures. *Psychological Studies*; 58(2), 103-114.
- Soydemir, S., Özdaşlı, K. & Alparslan, M.A.(2014). Görev-İnsan Odaklı Liderlik Algılamasının Vatandaşa Yönelik Prososyal Hizmet Davranışlarına Etkisi: Kolluk Kuvvetleri Üzerine Bir Araştırma. *Akü İİBF Dergisi*; 16(2), Aralık 2014, 63-81.
- Steger M.F., Bundick M.J.& Yeager D. (2018) Meaning in Life. In: Levesque R.J.R. (eds) *Encyclopedia of Adolescence*. Springer, Cham.
- Steger, M. F. (2009). Meaning in life. In S. J. Lopez & C. R. Snyder (Eds.), *Oxford Handbook Of Positive Psychology*. Oxford: Oxford University Press; 679-687.
- Steger, M. F., Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2012). Measuring Meaningful Work: The Work and Meaning Inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment*; 20(3), 322-337.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the Presence of and Search for Meaning in Life. *Journal of Counseling Psychology*; 53(1), 80-93.

- Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B. A., & Lorentz, D. (2008b). Understanding the Search for Meaning in Life: Personality, Cognitive Style, and the Dynamic Between Seeking and Experiencing Meaning. *Journal of Personality*; 76(2), 199-228.
- Steger, M. F., Kawabata, Y., Shimai, S., & Otake, K. (2008a). The Meaningful Life in Japan and the United States: Levels and Correlates of Meaning in Life. *Journal of Research in Personality*; 42(3), 660-678.
- Steger, M. F., Pickering, N. K., Shin, J. Y., & Dik, B. J. (2010). Calling in Work: Secular or Sacred?. *Journal of Career Assessment*; 18(1), 82-96.
- Topuz, İ. (2016). Yaşamın Anlamı Ve Din: Gençler Üzerinde Bir Araştırma. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*; 1(4), 540-560.
- Türkmenoğlu, İ. (2017). Pozitif Yönetim: İşyerinde Keyifli Ortam Yaratmak. Elma Yayınevi.
- Van Tongeren, D. R., Green, J. D., Davis, D. E., Hook, J. N., & Hulseley, T. L. (2016). Prosociality Enhances Meaning in Life. *The Journal of Positive Psychology*; 11(3), 225-236.
- Vural, G., Güney, S. & Metin-Orta, İ. (2018). İşin Anamlı Bulunmasının Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkisi: Sosyal Hizmet Kuruluşlarına İlişkin Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*; 32(2), 459-481.
- Ward, S. J., & King, L. A. (2017). Work and the Good Life: How Work Contributes to Meaning in Life. *Research in Organizational Behavior*; 37, 59-82.
- Williams, M., Sanchez J. I. (1998). "Customer Service-Oriented Behavior: Person And Situational Antecedents", *Journal Of Quality Management*; 3 (1), 101-116.
- Word, J. (2012). Engaging Work as a Calling: Examining the Link Between Spirituality and Job Involvement. *Journal of Management, Spirituality & Religion*; 9(2), 147-166.
- Wrzesniewski, A. (2003). Finding Positive Meaning in Work. *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline*; 296-308.
- Wrzesniewski, A., McCauley, C., Rozin, P., & Schwartz, B. (1997). Jobs, Careers, and Callings: People's Relations to Their Work. *Journal of Research in Personality*; 31(1), 21-33.
- Yeşiltaş, M. , Kanten, P., Sormaz, Ü. (2013). Otantik Liderlik Tarzının Prososyal Hizmet Davranışları Üzerindeki Etkisi: Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*; 42 (2), 333-350.

ULUSLARARASI GÖÇTE GEÇİCİ KORUMA POLİTİKASININ POLİTİKA TRANSFERİ ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: ALMANYA, HOLLANDA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Emel TOPÇU¹
Cumali ÖZBEK²

Öz

Uluslararası geçici koruma politikasının ortaya çıkış süreci, uygulanan asgari standartlar ve bunların kapsamı Almanya, Hollanda örnekleri üzerinden analizler yapılarak politika transferi bağlamında incelenmiştir. Çalışma, 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde, özellikle 2011 sonrası Türkiye'ye gelen geçici koruma altındaki Suriyelilerin durumlarını düzenlemek üzere oluşturulan geçici koruma uygulaması politika transferi çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı; Türkiye'nin uygulamakta olduğu geçici koruma politikasının hangi ülkeden esinlenilerek transfer edildiğini ve politika transferi derecelerinden olan "kopyalama", "adaptasyon", "melezleştirme", "sentez" ve "esinlenme" durumlarından hangisinin uygulandığını anlamaktır. Çalışma ile Avrupa'daki geçici koruma politikalarının örnek uygulamaları (Almanya, Hollanda ve Türkiye) incelenecek olup, politikaların benzerlikleri ve asgari standartları karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya çıkarılacaktır. Çalışma verileri literatür taraması, dökümantasyon/metin incelemesi ile toplanırken veri analizi karşılaştırma yöntemi ile yapılmıştır. Bu çalışma, alanında akademik araştırmaların az ve yetersiz olması nedeniyle gelecekteki araştırmalara rehberlik ve kaynaklık etmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın çıktılarına göre; Türkiye'deki geçici koruma politikasının Duldung ve TROO'dan etkilenmiş bir politika olduğu ve politika transferi derecelerinden olan esinlenme ve öykünme ile melez (karma) bir yapıda olduğu karşılaştırmalı yöntemler ile ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bu uygulamanın, nereden, nasıl alınarak Türkiye'de uygulanmaya başlanmış olduğu analiz edilirken, gelecekte yeni bölgelere transfer edilmesi ve geliştirilmesi konusunda bir adım atılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Göç, Politika Transferi, Mülteciler, Geçici Koruma*

¹Prof. Dr., Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Fakültesi Dekanı, E-posta : emeltopcu200@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4606-5961

²Doktor Adayı, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Gaziantep, E-posta:cumali.ozbek@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0587-3751

TOPÇU, E., ÖZBEK, C. (2021). Uluslararası Göçte Geçici Koruma Politikasının Politika Transferi Çerçevesinde Karşılaştırmalı Analizi: Almanya, Hollanda ve Türkiye Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 855-886. DOI:10.21560/spcd.vi.799478

COMPARATIVE ANALYSIS OF TEMPORARY PROTECTION POLICY IN INTERNATIONAL MIGRATION WITHIN THE FRAMEWORK OF POLICY TRANSFER: THE CASE OF GERMANY, NETHERLANDS AND TURKEY

Abstract

The process of the emergence of the international temporary protection policy, the minimum standards applied and their scope have been analyzed through the examples of Germany, the Netherlands and examined in the context of policy transfer. The study was discussed within the framework of the Law on Foreigners and International Protection No. 6458 issued in 2013, in particular within the framework of the policy transfer on the practice of temporary protection created to regulate the situation of Syrians under temporary protection who came to Turkey after 2011.

The aim of the study is to understand which country the temporary protection policy implemented by Turkey was inspired by, and which of the policy transfer degrees "copying", "adaptation", "hybridization", "synthesis" and "inspiration" was applied. With the study, the sample applications of temporary protection policies in Europe (Germany, the Netherlands and Turkey) and the similarities and minimum standards of the policies will be revealed by comparative analysis method. The study data were collected by literature review, documentation/text review, and data analysis was performed by comparison method. This study is important in terms of providing guidance and resources for future research due to the fact that academic research in its field is scarce and insufficient.

According to the results of the research ,it has been revealed by comparative methods that the temporary protection policy in Turkey is a policy influenced by Duldung and TROO and has a hybrid (mixed) structure with inspiration and emulation from the degrees of policy transfer. In this framework, while analyzing where and how this application was taken and started to be implemented in Turkey, a step will be taken in terms of transferring it to new regions and developing it in the future.

Key Words: *International Migration, Policy Transfer, Refugees, Temporary Protection*

GİRİŞ

Geçici koruma uygulaması, çatışmaların yaşandığı savaş durumunda olan, veya insan hakları ihlalleri, büyük çaplı doğal afet yaşanan bölgelerden kaçıp yeni bir ülkeye geçici olarak yerleşmeye çalışan kitlelerin korunmasını amaç edinen ve son yıllarda sıkça başvurulan bir yöntem olarak uygulanmaya başlanmıştır (UNHCR, 2012). Bu çalışmada Türkiye ve Avrupa'daki geçici koruma politikaları incelenerek kapsam, sınırlılıklar, asgari standartlar ve bu politikaların ortaya çıkış süreci incelenmiştir. Çalışma ayrıca hangi politikanın kendine özgü uygulamalara sahip olduğu, hangi politika transferi derecesi ile ve nasıl ortaya çıktığı, tarihsel süreçte nasıl gelişim gösterdiği üzerine odaklanmıştır.

Geçici koruma Avrupa'da sistematik anlamda ilk defa 1990'lı yıllarda Almanya'da *Duldung* (tolerated stay/müsamaha) ve daha sonra Hollanda'da *TROO* (Temporary Arrangement for Displaced Persons/Tijdelijke Regeling Opvang Ontheemden) uygulaması ile başlamıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise; Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye, 30.03.2012 tarih ve 62 sayılı İçişleri Bakanlığı Yönergesine istinaden göçmenleri iki yıl boyunca misafir olarak kabul etmiştir. Ancak göçmen sayılarının sürekli artması ve Suriyelilere ilişkin iş ve işlemler 2012 yılında çıkarılmış bir yönerge kapsamında yürütülmekte iken durumlarına uygun bir hukuki statü tanınması ve bunun bir mevzuata dayanması amacıyla geçici koruma statüsü verilmiştir. Türkiye, 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni aynı tarihte imzalamış ancak 1961 tarihinde onaylamıştır. Sözleşmenin 1951 yılı B.1 fıkrasına göre, ya "Avrupa'da meydana gelen olaylar" ya da "Avrupa veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" maddelerinden birini seçmek durumu var iken 1. Madde A.2 fıkrasına göre "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ikaamet ülkesi dışında bulunan şahıslara" uygulanacağı belirtilmektedir. Daha sonra 1967 yılında New York protokolü ile sözleşmenin kapsamı genişletilmiş "1 Ocak 1951' den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ifadesi çıkarılarak zamansal sınırlama kaldırılmış ancak coğrafi sınırlama hala ülkelerin tercihlerine bırakılmıştır. Türkiye bu yeni protokole 1968 yılında katılmış, ancak Türkiye sözleşmeye taraf olurken, coğrafi sınırlama şartını muhafaza etmiş ve bu sınırlamayı günümüze kadar da devam ettirmektedir (Öztürk, 2016).

Bu kanuni çerçeve içerisinde 2011 yılında çıkan Suriye Krizi ile Türkiye'ye sığınan insanlar, hukuki olarak mülteci kavramı içerisinde girmemektedirler. İnsani sebeplerle kapılarını açan Türkiye, savaştan kaçan bu insanlara önce evsahipliği yapmış ve kriz öncesine ait 6458 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kanununa ek olarak kanunun 91. Maddesi kapsamında geçici koruma yönetmeliği çıkartılmıştır (Yabancıları Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Geçici koruma bu anlamda Türkiye'nin mevcut şartlarına uygun olduğu ve hukuki anlamda uluslararası anlaşmalar üzerinde çelişkiler yaratmadığı için kabul edilmiştir. Ancak geçici korumanın kapsamı, yasal sınırlılıkları ve asgari standartlarının ne olacağı konusunda soru işaretleri Avrupa'daki geçmiş örnek uygulamaların incelenmesi ile çözülebilmektedir. Bu anlamdaki en önemli dayanağı 2001 yılında Avrupa Konseyi'nin yayımladığı yönerge oluşturmaktadır (Council of the European Union, 2001). Almanya, Hollanda'nın deneyimleri ve Avrupa Konseyi Yönergesi'nin asgari standartları temel alınarak Türkiye 2013 yılında geçici koruma politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu çalışma ile Türkiye'nin 2013 kararı ve 2014 ile birlikte uygulamaya başladığı Geçici Koruma Politikası'nın uygulamalarını Avrupa'daki hangi ülkeden ve hangi derecede transfer edildiği, Almanya, Hollanda ve Türkiye'deki uygulama ve örnekler üzerinden karşılaştırarak ortaya çıkarılacaktır. Böylelikle veriler Türkiye, Almanya ve Hollanda'da uygulanan ve Geçici Koruma kapsamındaki uygulamalar asgari standartları, hukuki statü ve sınırlamalar, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim haklarına erişim iş piyasasına erişim ülke içi ikamet ve seyahat hakları gibi açılardan karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Almanya, Hollanda'nın göçmenlere yönelik uygulamaları üzerinden analizler yapılmıştır. Bu yönüyle çalışma literatürde bu alandaki boşluğu doldurmaya odaklanmakta ve gelecekteki çalışmalara da referans olması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışma, Türkiye'deki politikanın Avrupa'daki örnek uygulamalardan hangi açılardan farklılıklar içerdiği, kapsamının sınırlılıkları ve kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkarılması hususunda önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca bu çalışma ile politikaların teorik incelemesi yapılarak transferin diğer örnek uygulamalardan farklı yönleri belirlenecektir. Literatürde yapılan çalışmaların çoğunun teorik bir zeminde incelenmemesi ve kapsamlı bir karşılaştırmalı analizin olmayışı nedeniyle çalışma, bu yöndeki boşluğu doldurması açısından önemlidir. Bu araştırma

ile; Türkiye’de uygulanan Geçici Koruma Politikaları’nın ilk çıkış noktalarına ulaşılacak, önceki örneklerden hangi şekilden esinlendiği saptanacak, hangi ülke veya ülkelerden transfer edildiğine ulaşarak hangi politika transferi derecesine göre alınıp uygulandığı analiz edilecektir.

Araştırma Almanya, Hollanda ve Türkiye ile sınırlandırılarak geçici koruma politikalarının asgari standartları karşılaştırmalı analizler ile incelenmiş olup sonuçları politika transferi ve dereceleri üzerinden yorumlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma sorunsalını daha bütüncül bir şekilde anlayabilmek ve analiz edebilmek adına bu çalışma için nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun bulunmuştur. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini belirleyebilmek ve derinlemesine analizler yapabilmek adına konular ile ilgili literatür incelemesi, belge, doküman ve metinler incelenip daha sonra analizler yapılmıştır. Daha sonra Almanya, Hollanda ve Türkiye’de uygulanan geçici koruma politikaları hakkında veriler toplanarak bulgular karşılaştırmalı incelemeler ile yorumlanmıştır. Bu yöntemler kullanılırken Miles ve Huberman’ın yaklaşımı olan verilerin ayıklanması, azaltılması, özetlenmesi (Miles , Huberman , & Saldaña , 2014) ve Glaser ve Strauss’un karşılaştırmalı analiz modellerinden yararlanılmıştır (Glaser & Strauss , 2006). Toplanan veriler derlenerek ayıklanmış ve bulgular diğer ülkelerdeki örnek uygulamalar ile karşılaştırılarak yorumlayıcı (hermenuetik) metot ile incelenmiştir.

Konuları derinlemesine incelemek ve değerlendirebilmek adına birincil kaynaklara başvurularak konu hakkında veriler toplanmıştır. Bu çalışmada birincil kaynaklardan olan “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve “6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği”, “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)” raporları, “Avrupa Konseyi Yönergesi (2001/55/EC)” kararları ile ikincil kaynaklardan olan; akademik makaleler, literatür çalışmalar, internet siteleri ve yayımlanmış araştırma raporlarına başvurulmuş, verilerin kolay analiz edilebilmesi için de bulgular tablolar şeklinde hazırlanmıştır. Çalışma dünyada diğer bazı uygulamalar olmasına karşın, Yugoslavya içsavaşı ve Suriye içsavaşı örnekleri ile sınırlandırılmış, her iki durumdaki benzerlikler ve birbirlerini etkileme düzeyinin yüksek olması nedeniyle etkilenen devletlerin göçmenler

üzerinde uyguladıkları politika çalışmalarına odaklanılmıştır. Devletlerin örnek iyi uygulamalardan karşılıklı öğrenme ve esinlenme ile hangi benzer politikaları benimsedikleri ve birbirlerinden hangi derecede etkilendikleri politika transferi kavramları ve uygulamaları üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada; Yugoslavya savaşından sonra Boşnakların yoğun sığınma talebinin olduğu ülkeler olan Almanya ile Hollanda seçilirken Suriye savaşından sonra Suriyelilerin yoğun olarak sığınma başvurusu yaptıkları ülke olan Türkiye incelenmiştir. Bu ülkelerin kitlesel göçlere karşı uyguladıkları geçici koruma politikaları ve asgari standartlar incelenmiş olup benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılarak tablolar üzerinden analiz edilmiştir.

KAVRAMLAR

Bu bölümde geçici koruma kavramı ve politika transferi teorileri ve dereceleri konusunda bilgiler yer almaktadır.

Geçici Koruma

Geçici koruma genel hatları ile bireysel mülteci statüsü alınmadan veya henüz bu statünün belirlenmesi için başvurmayan kişilerin uluslararası korumaya bağlı olarak kabul edilerek uygulanan bir yöntem şeklinde ortaya çıkmıştır (UN High Commissioner for Refugees, 1994). Bu uygulama insanlara acil bir ihtiyaç oluşturulması ve önlemlerin alınması olarak dizayn edilmiş bu yönüyle uygulama insan haklarına saygı temelinde 1951 sözleşmesi ve 1967 protokollerine uyumlu hale getirilerek uygulanmıştır. Bu uygulamanın temeli BMMYK Yürütme Komitesi Alt Bölümünde tartışılarak geliştirilmiştir. BMMYK Yürütme Komitesi Uzmanlar Grubunun raporuna göre geniş kitle hareketlerinde insan hakları çerçevesinde sığınmacıların korunması amaçlanmıştır (UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2020).

Geçici korumaya benzer tarihte rastlanan ilk örneklerin 1930'lu yıllara dek dayandığı bilinmektedir. Bu yönde İngiltere ve Fransa'nın, İspanyol iç savaşı sonucunda kitlelerin ülkeden ayrılması için onlara tanınan sığınma hakkı ile ortaya çıkmıştır (Perluss & Hartman , 1985, s. 559). Geçici korumanın uygulandığı başka bir örnek ise; Vietnam'da görülmektedir. Vietnam'da insanların uğradıkları insan hakları ihlalleri nedeniyle buldukları yeri

ve ülkelerini terk etmek durumunda kalan kitlelerin, belirli politikalar ile oluşturulan güvenli bölgelere taşınmasını öngören ve bu yönde hazırlanan “Kapsamlı Eylem Planı” (Comprehensive Plan of Action) ile komşu ülkelere yerleştirilmesi örnek verilebilir (Fitzpatrick, 2000, s. 283). Bu olaylardan sonra Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği geçici korumanın kitlesel hareketlerde verilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Çiğer, 2016, s. 65). Geçici korumanın Avrupa’da sistematik olarak ilk uygulaması 1956 yılında Avusturya tarafından gerçekleştirilmiştir. Avusturya, Macaristan’da yaşanan iç savaş nedeniyle ülkelerini terk edenlere geçici sığınma hakkı vererek bu alandaki uygulamalara öncülük etmiştir. Geçici Koruma politikasının günümüz anlamıyla asıl uygulaması bu durumda Bosna Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Savaş ile birlikte ortaya çıkan İnsan hakları ihlalleri ve ölümler nedeniyle BMMYK (UNHCR); “Comprehensive Response to the Humanitarian Crisis in Former Yugoslavia” adlı bir rapor hazırlayarak Avrupa ülkelerine sunmuştur. Raporun amacı ortaya çıkan insani krize cevap verilmesi ve zulüm gören insanların geçici koruma altına alınması olmuştur (UNHCR, 1992). Bu çağrıya cevap veren ülkeler sırasıyla; Almanya, Norveç, Danimarka ve Avusturya olmuştur (Amnesty International, 1997, s. 14-16). 1990’lı yıllarda Türkiye’de ise bu duruma Irak üzerinden gelen göçlerde de rastlanmıştır. Körfez savaşının yarattığı şiddet ve hak ihlalleri göçlerin Türkiye’ye doğru bir yön almasına sebep olmuştur. Türkiye bu noktada ilk defa 1994 yılında sığınmacıları/yabancıları geçici koruma altına alarak bu politikayı uygulamıştır (Çiçekli, 2009, s. 118).

Politika Transferi

Politika transferi en temel anlamda; zaman ve mekâna bağlı olmaksızın çeşitli bilgi, tecrübe veya sistemlerin yer değiştirilmesi veya geliştirilerek daha iyi uygulamalar ortaya çıkarma çabasıdır. Geçici Koruma Politikası da bu anlamda devletlerin birbirlerinden karşılıklı öğrenme yöntemi ile dersler çıkarmasına örnektir.

Politika transferinin kuramsal çerçevesi ise; Dolowitz ve Marsh tarafından geliştirilmiş ve genel anlamda yönetsel düzenlemelerin belirli bir yerden başka bir yere taşınıp aktarılması olarak tanımlanmıştır (Dolowitz & Marsh , 1996, s. 344). Rose; Politika transferini tanımlarken devletlerin karşılaştıkları

problemleri çözmeye konusunda birbirlerinden öğrenecekleri çok şeyin olduğunu da dile getirmiştir (Rose, What is Lesson Drawing, 1991, s. 3). Politika transferi yapılırken önemli sorunsallardan biri de transfer konusu olan uygulamaların ne kadarının transfer edileceğidir. Bu transfer yönteminde transferin şekli ve benimsenme koşulları önemli rol oynamaktadır. Rose'a göre, politika transferinin beş derecesi vardır. Bunlar; "kopyalama", "adaptasyon", "melezleştirme", "sentez" ve "esinlenme" dir (Rose , 1993, s. 132-134). Dolowitz ve Marsh tam da bu noktada Rose'dan farklı olarak, öykünmeyi ekleyerek, melezleştirme ile sentezi de birleştirip toplamda dört gruba ayırmıştır (Marsh & Dolowitz, 1996, s. 351). Çalışmamızda politika transferinin kapsamını daha bütüncün analiz edebilmek adına Dolowitz ve Marsh'ın yaptığı sınıflama kullanılmıştır.

a. Kopyalama (Copying):

Kopyalama; herhangi bir yerdeki politikaların transfer edilirken değişikliğe uğratılmadan aktarılmasıdır. Rose'un bu noktadaki tanımı ise; bir ülke veya başka bir yerde uygulanan politikaların değişiklik yapılmadan uygulanmasıdır (Rose, 1991, s. 21). Kapucu ve Kösecik ise yaptıkları tanım ile Rose'u desteklemişlerdir. Yazarlara göre; kopyalama bir ülkede uygulanan politikaların hiçbir değişikliğe tabii tutulmadan benimsenmesidir (Kapucu & Kösecik, 2003, s. 205). Benson ve Jordan'a göre kopyalama; Avrupalılaşıma koşulları altında zorlayıcı transferlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (Benson & Jordan, 2011, s. 371). Keser'e göre; bir transferin kopyalama olup olmadığını anlamının en kolay yolu yetkilendirme sürecinde uygulanan yasalarının yazılış biçimi veya ifade şeklindedir (Keser, 2012, s. 31).

b. Öykünme (Emulation):

Öykünme derecesi kopyalamadan farklı olarak transfer edilecek olan politikanın birebir alınmaması durumudur (Kutlu, 2003, s. 98). Rose'a göre; adaptasyon bir devlet başka bir devletin programlarını veya uygulamalarını en iyi standardı tutturabilmek adına tüm detayları kopyalamayı reddettiği durumlarda ortaya çıkmaktadır (Rose, 1991, s. 21). Dolowitz ve Marsh ise öykünme kavramının tanımını yaparken, tümünden kopyalamanın reddedilip en iyi uygulamanın seçilmesi olarak ifade etmiştir (Dolowitz & Marsh , 1996, s. 52).

c. Melezleştirme/ Sentez (Hybridization):

Melezleştirme veya sentez, birden fazla ülkede uygulanan programların önemli unsurlarının bir araya getirilip en uygun politika transferinin yapılmaya çalışıldığı bir durumdur (Dolowitz & Marsh , 1996, s. 52).

d. Esinlenme (Inspiration)

Esinlenme kavramının anlamı adından da anlaşılacağı gibi ilhamdan gelmektedir. Başka bir yerdeki politikaların benzerlikleri veya uygun özelliklerinden esinlenilerek geliştirmek, yöntem belirlemek veya örnek almak anlamlarında da kullanılmaktadır.

Politika transferi temelde bilginin karşılıklı öğrenme veya etkileşimler yolu ile taşınması, beimsenmesi veya adapte edilmesi yöntemi ile gelişim göstermektedir. Bu yönüyle politika transferine konu olan politikalar, bilgiler veya deneyimler transfer sürecinde üç yönlü bir hareket ile gelişim göstermektedirler. Bunlar; gönüllü (voluntary), zorunlu (coercion) ve karma yöntemlerdir (Dolowitz & Marsh , 1996). Gönüllü transferler transfer edilecek olan politikanın herhangi bir zorlama olmadan karşılıklı öğrenme metodunun benimsenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Zorunlu transferler ise uluslararası anlaşmalar, sözleşmeler veya zorlama ile bir politikanın uygulanması ile ortaya çıkmaktadır. Karma yöntemde ise politikalar hem gönüllü hem de zorlama yolu ile benimsenerek gelişim gösterirler. Türkiye, Almanya ve Hollanda'da uygulanan geçici koruma politikaları devletlerin geçmiş deneyimlerden ders çıkarması ve karşılıklı öğrenme metodu yönleriyle gönüllü transfer şeklinde gelişim gösterse de diğer yandan uluslararası sözleşmelerin (Avrupa Konseyi yönergesi gibi) asgari standartlarının uygulanması açısından zorlayıcı transfer özelliklerini de taşımaktadır. Bu yönleriyle transfere konu olan uygulamaların karma bir yöntem olarak ortaya çıktığı ve politika transferi derecelerinden olan "esinlenme" (inspiration) ve "melezleştirme" (hybridization) derecelerinin bu transferde geçerli olduğu görülmüştür.

GEÇİCİ KORUMA POLİTİKASININ ÖRNEKLERİ VE TARİHİ GEÇMİŞİ

Avrupa'da göç hareketleri çok eski bir tarihi geçmişe sahiptir. Avrupa'da kitlesel anlamda yaşanan bu göçlerde geçici korumaya yakın uygulamaların varlığı 17. ve 18. yüzyıllarda görülmektedir. Bu duruma ilk örnek olarak 17.

yüzyılda dini nedenlerle insanların (Protestan Huguenotların) Fransa'dan sürülmesi ve İngiltere'ye sığınması verilebilir. 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde Avrupa'da meydana gelen savaşlar sürecinde özellikle İtalya, Almanya ve Fransa'dan insanların büyük kitleler halinde Avrupa içlerinde hareket ettiği ve başka ülkelere sığındıkları görülmüştür (Salomon & Rystad, 1992). Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından önce mültecilik ve göç daha çok savaş suçları üzerinden incelenirken savaşlardan sonra ortaya çıkan yıkımlar ve zulümlerden sonra göç ve mültecilik kavramları ve anlamları değişerek hukuki ve modern bir yapıya dönüşmüştür. Bu anlamdaki en önemli dönüşüm 1951 yılında imzalanan sözleşmedir. 1951 Sözleşmesi olarak bilinen sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Cenevre'de 14 Aralık 1950 tarihinde 429 sayılı kararıyla kabul edilen ve 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanıp 1954 yılında yürürlüğe konan bir akittir. Bu sözleşme temel olarak insan haklarına atıf yapılarak oluşturulmuş ve mültecilerin durumuna ilişkin hakları, statüleri ve korunmaları karara bağlanmıştır. Bu sözleşme ile mültecilik kavramının geniş tanımı yapılmış ve kapsamı genişletilmiştir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 1951, s. 179-180). Bu sözleşmede geçici korumadan bahsedilmese de alınan kararlara göre geçici korumanın da insan haklarının bir parçası olduğu ve mülteci krizlerinde devletlerin de sorumluluk sahibi olması gerektiği ortadadır.

Geçici Koruma'nın tarihi ve gelişimi incelendiğinde bu uygulamanın günümüzdeki karşılığı asıl olarak Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan kitle akımlarıyla birlikte gelişim göstermiştir. Soğuk Savaş yıllarının getirdiği politik ortam ve savaşlar sonucunda Yugoslavya'nın iç savaş sonucunda dağılması ve devletlerin kendi bağımsızlıklarını ilan etmesi birçok insan hakları ihlaline ve çatışmalara sahne olmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 41). Benzer olayların Bosna Hersek'te de yaşandığı görülmektedir. Bosna'da yaşanan olayların etnik çekişmelere ve zulümlere dek uzanmasıyla birlikte insan hakları ihlallerindeki artışlar ve şiddet insani krizin doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum insanların savaş bölgesinden güvenli bölgelere geçişini gündeme taşımış ve göçü zorunlu kılmıştır. Bu vesile ile Bosna Hersek'te yaşayan 4,4 milyon kadar insanın yarısından fazlasının (2,6 milyon) göç ettiği görülmektedir (Young, 2001, s. 783). Bu göç hareketleri kitlesel olarak gerçekleştiğinden insanların hızlı olarak mülteci statüsüne

geçirilmesi hem zorlaşmış hem de insani kriz söz konusu olduğundan güvenliklerinin korunması aciliyeti doğmuştur. Bu nedenle devletler geçici koruma politikası uygulayarak mültecilerin güvenli bölgelere hızlı bir şekilde yerleştirilmesini sağlamışlardır.

Avrupa ülkelerinin ilk kez geniş ve kitlesel hareketlere maruz kalması ile Avrupa devletleri bu alandan çeşitli dersler çıkarmış ve mülteciler ve geçici koruma politikası konusunda ciddi deneyimler kazanmışlardır. Bu nedenle BMMYK geçici koruma konusunda Avrupa'yı sürekli referans göstermiştir. Son 30 yıllık süre içerisinde sık sık uluslararası koruma konusu olan ve bu kapsamda kullanılan geçici koruma politikası, ilk defa kapsayıcı bir şekilde Yugoslavya krizinde uygulandığı görülmektedir. Edinilen deneyimler ve kitlesel göçlerin sonuçları Avrupa'nın bu konuya özel bir ilgi duymasına ve politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Kitlesel göçlerde BMMYK; geçici korumanın uygulanmasını destekleyerek uygun görmüş ve bu politika zamanla sadece BMMYK'nın değil Avrupa Konseyi'nin de konusu olmuştur.

Boşnakların Almanya'ya Kabul Edilmesi ve Geçici Koruma Politikasının Uygulanması

Yugoslavya krizinin getirdiği kitlesel göçler nedeniyle Boşnakların Avrupa içlerine doğru dağılması, birçok devletin bu konuya yönelmesine ve politika geliştirmesine sebep olmuştur. Boşnakların göçü başladığında bazı devletler (Almanya, İsviçre) vize uygulamasını getirerek göçü engellemeye çalışmışlardır. BMMYK'nın Avrupa'ya çağrılarda bulunması ve geçici koruma uygulamasını önermesi üzerine birçok Avrupa devleti bu vize uygulamalarından vazgeçerek bu yanıtı olumlu karşılık vermişlerdir. Bu olumlu yanıtın verilmesinde en büyük rolü medya ve uluslararası kamuoyunun baskısı olmuştur (UNHCR, 1992). Daha sonra Almanya ve bazı diğer ülkelerin geçici koruma uygulamasına sıcak bakması ile birlikte sorumluluk paylaşımı sorunu ortaya çıkmış ve ülkelerin belirli kotalar ile Boşnakları ülkelerine kabul etmesi gündeme gelmiştir. Almanya'nın başını çektiği bu öneri modelleştirilerek diğer ülkelere anlatılmıştır. Almanya modeli; devletlerin toprak büyüklüğü ile GSYH'si oranında mültecinin kabulü ve sorumluluk paylaşımı üzerine kurulmuştur (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2006). Ancak diğer devletler bu öneriyi kabul etmemişlerdir (Thorburn, 1995, s. 476). Buna rağmen

Almanya diğer ülkelere oranla ciddi sayıda Bosnalı mülteciyi sınırlarına kabul etmiştir. UNHCR'in 1997'de yayımlanan "The State of The World's Refugees 1997: A Humanitarian Agenda" adlı raporuna göre Almanya'nın sınırlarına kabul ettiği Boşnak sığınmacı sayısı yaklaşık olarak 345.000 olarak kayıtlara geçmiştir (UNHCR, 1997). 1995 yılından sonra Bosna Hersek'teki savaşın sona ermesi ve Dayton Anlaşması'nın imzalanması ile mültecilerin geri gönderilmesi düşünülmüş ve gönüllü geri göndermenin yolları tartışılmaya başlanmıştır (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2006). Bu tartışmaların ana konusu insan hakları ihlalleri ile şiddet olaylarının devam ediyor olmasıydı. Şiddet olayları nedeniyle kitlelerin toplu geri dönüşleri 1997 yılından sonrasına sarkmıştır. Bosswick'e göre bu geri dönüşlerde 1998 yılı ile birlikte başlangıçta 345 bin olan mülteci sayısının 250 bin seviyelerine inmesi ile sonuçlanmış ve geçici koruma politika örneklerinden biri olan Duldung politikasından yararlanan çoğu boşnak Almanya'yı terk etmiştir (Bosswick, 2000, s. 52-53).

a. Duldung (tolerated stay/müsamaha)

Duldung; normal şartlarda mültecilik statüsü alamayan insanlara müsamaha gösterilmesiyle ortaya çıkan bir politikadır. Bu politika Almanya'da Boşnaklar üzerinde uygulanmış ve yerinden edilmiş kişilerin yaklaşık olarak %80'ini kapsamıştır. Bu politika Almanya yabancılar kanununun 53. maddesinden referans alınarak uygulanmaktadır. Bu sebeple Almanya'da geçici koruma olarak nitelendirilen uygulamanın esas temeli Duldung politikasına dayanmaktadır (Bosswick, 2000, s. 52). Ayrıca; Duldung olarak uygulanan politika bireylere yönelik uygulanmaktadır. Duldung'un ana amacı Almanya topraklarına sığınan yerinden edilmiş kişilere Almanya'da belirli süre barınma imkânı sağlamak ve somut hayati tehlikelere karşı onları güvence almaktır. Ancak burada belirtilmelidir ki Duldung yasal bir statü değildir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 52-53). Ayrıca Duldung politikasından yararlanan kişiler hizmetlere kısmi olarak ulaşabilmekte ve zor durumdakilere ise Almanya devleti yardımcı olmaktadır. Bu kişilerin çalışma hakları engellenmese de sınırlı tutulmuş, eğitim hakları zorunlu eğitim hakkı çerçevesinde takip edilmiş ve acil durumları için sağlık haklarından yararlanabilmeleri sağlanmıştır. Sağlık ile ilgili haklarına erişebilmeleri için

sığınmacılar “Sosyal Yardım Hakkında Kanun (Law on Social Assistance for Asylum-Seekers)” oluşturulmuştur (Knaus & Widmann , 2010). Duldung ile düzenlenen haklar sığınmacılara tanınan şartlar ile aynı kapsamda tutulmaktadır. Ayrıca Almanya’nın herhangi bir Bosnalının statüsünün devri için hüküm vermemesi ve bu kişilerin kategorilerinin UNHCR tarafından tanımlananlara karşılık gelmediği Avrupa’daki tek ülke olması dikkat çekicidir (Koser, Walsh, & Black, 1998).

Boşnakların Hollanda’ya Kabul Edilmesi ve Geçici Koruma Politikasının Uygulanması

Yugoslavya iç savaşından sonra yaşanan kitlesel göçlere maruz kalan bir diğer Avrupa ülkesi de Hollanda’dır. Hollanda, UNHCR’in verilerine göre 23,500 kadar mülteciyi sınırlarına kabul etmiştir. Bu yönüyle Avrupa’da en fazla mülteci sayısına sahip beşinci ülke konumundadır (UNHCR, 1997). Hollanda mülteci kabulüne 1992 yılından itibaren başlamıştır. 1994 yılına gelindiğinde geçici koruma konusunda Yabancılar Kanununda değişiklikler yapılarak yasal düzenlemelere gidilmiştir. Yugoslavya’dan kaçarak gelen kişilere yönelik “Temporary Arrangement for Displaced Persons” adında yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler kaçıp gelen kişilerin geçici bir süre kalacakları düşünülmüştür (Humanitarian Issues Working Group, 1994, s. 42). Bu yönü ile Türkiye ve Hollanda uygulamaları benzerlik göstermektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 78). Hollanda uygulamalarının diğer ülkelerden farklı olmasının en önemli nedeni aşamalı entegrasyon sisteminin uygulanmasıdır. Buna göre; geçici koruma altına alınanlar her geçen yılda kademeli olarak daha fazla haklara sahip olmakta ve devlet sistemine entegrasyonları buna paralel olarak sağlanmaktadır (Van & Thorburn, 1998, s. 225).

a. Yerlerinden Edilen Kişiler için Geçici Düzenleme-TROO (Temporary Arrangement for Displaced Persons/Tijdelijke Regeling Opvang Ontheemden)

Yugoslavya iç savaşından sonra yaşanan kitlesel göçlerden Hollanda da etkilenmiştir. Bu mülteci göçlerini yönetmek ve üstesinden gelebilmek için “Yerlerinden Edilen Kişiler İçin Geçici Düzenleme (TROO)” adıyla anılan bu politika 1992 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Hollanda TROO

politikasını uygularken Yugoslavya'dan kaçıp gelenler kalıcı değil geçici bir süre kalacakları düşünülmekteydi. Ancak sürenin uzaması nedeniyle TROO politikasında değişiklikler ve farklılıklar yapılmıştır. Bu farklılıklardan biri 1994 yılında göçmenlerin F statüsü (Geçici İkamet İzni) adıyla oluşturulan bir düzenlemedir. TROO politikası bütün Yugoslavya vatandaşlarına uygulanmış, mültecilerin ülkeye girişleri aşamasında yetki Hollanda Adalet Bakanlığı'na verilmiştir. Daha sonra bu kişilerin sosyal ve diğer acil ihtiyaçları ile ilgilenen bakanlık Refah Bakanlığı olmuştur (Van & Thorburn, 1998, s. 225). TROO politikasının diğer uygulanan politikalar arasındaki en büyük farkı eski Yugoslavya'dan göç eden bütün mültecileri kapsıyor olmasıdır. Bu politika Almanya'daki Duldung gibi sadece Bosna-Hersek vatandaşlarına uygulanmamıştır. Hollanda eski Yugoslavya vatandaşı olan kişilere de TROO politikasını uygulamıştır. Ancak Hollanda da bu politikaya dahil edilen mülteciler için güvenlik nedeniyle bazı şartlar belirlenmiştir. Bu kapsamdaki mülteciler için kimlik belgesi düzenlenerek bir miktar maddi yardım yapılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 84). TROO uygulanırken karşılaşılan eksiklikler F Statüsü'nce düzenlenmiş ve genişletilmiştir. Ancak mültecilerin sosyal durumları ve entegrasyonu konusunda F Statüsü altında olan kişiler için ikamet izni veya iptali konularında süre konusunda sınırlamalar getirilmesine rağmen ülkeye entegrasyonları aşamalı bir şekilde artırılmaya çalışılmıştır.

Suriyelilerin Türkiye'ye Kabul Edilmesi ve Geçici Koruma Politikasının Uygulanması

2011 yılında Suriye'de iç savaşın başlaması ve akabinde meydana gelen şiddet olayları nedeniyle komşu ülkelere kitlesel göçler başlamıştır. Bu anlamda Türkiye kitlesel göçlerde insani hak ihlallerinin yaşanmaması için açık kapı politikasını uygulayarak Suriyelilere evsahipliği yapılarak girişlerine izin vermiştir. Savaşın başlangıç tarihi olan 2011 yılından itibaren sığınma başvuruları gelmiş olsa da büyük kitleler halinde başvurular 2012-2013 yıllarında başlamıştır. Bu durumda can güvenliği olmayanların sınırlardan Türkiye'ye alınması Geçici Koruma Politikası çerçevesinde "2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. Maddesi" gereğince düzenlenmiş ve 2014 yılında "Geçici Koruma Yönetmeliği" uygulanmaya başlanmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2021 verileri kayıtlarına göre; Türkiye'ye giriş yapan toplam Suriyeli sayısında sürekli bir artış söz konusudur. Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 28 Ekim 2021 tarihli güncel verilerine göre; Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsü altındaki toplam Suriyeli sayısı 3,726.206 kişiye ulaşmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Ayrıca Geçici Koruma Politikası sadece Suriye'den gelenlere tanınmıştır.

Türkiye'nin Suriye'den kitlesel göçler almasını kolaylaştıran en önemli nedenlerden biri açık kapı politikasıdır. Diğer sebepler arasında ise; Türkiye'nin coğrafi olarak komşu olması, kültürel yakınlık, ortak tarihi geçmiş ve iki toplumun birbirlerine karşı tutumları etkili olmuştur (Kaya, 2017). Geçici Koruma Politikası'nın uygulanması, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun" 91. Maddesi'ne göre; zor şartlar altında (savaş, insanlık suçu, silahlı çatışma vb.) yaşayamayacak olan ve zorla ülkesinden ayrılmak durumunda olan kitlesel göçlere karşı uygulanmış bir yöntemdir. Ancak Alice Edwards "Human Rights, Refugees, and the Right 'to Enjoy' Asylum" adlı makalesinde kitlesel göç kavramı üzerinde durarak bu kavramın göreceli olduğunu ve uluslararası akademik literatürde bu konu ile ilgili kabul edilmiş açık bir tanımın olmadığını savunmuştur (Edwards, 2005, s. 603-604).

Türkiye uyguladığı politikalar neticesinde sığınma başvurusunda bulunan Suriyelilere geçici koruma statüsü vererek acil duruma müdahale yöntemini seçmiştir. Bu politikaya göre Suriyelilere sağlık, hukuk, eğitim ve sosyal yardım haklarına erişim hakkı tanınmıştır. Bu haklar temel insan haklarını kapsamakta ve Cenevre Sözleşmesine taraf olan Türkiye'nin kabul ettiği minimum standartları da karşılayacak şekilde uygulanmaktadır.

a. Geçici Koruma Yönetmeliği

2014/6883 Bakanlar Kurulu Kararı ile 2014 yılında toplam 63 madde ve 11 bölümden oluşan ve Türkiye'de kabul edilen bir yönetmektir. Yönetmeliğin Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar bölümünün birinci maddesine göre yönetmeliğin oluşturulma amacı aşağıdaki gibi detaylıca açıklanmıştır:

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci

maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Geçici koruma yönetmeliği; yaşadığı ülkeden ayrılmaya zorlanmış kişilerin can güvenliklerini sağlamak ve insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu yönetmeliğe göre; “Suriye vatandaşları ve vatansız olanlar ile mülteciler durumundakiler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmışlardır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).” Bu kişilere yabancı kimlik numaraları verilerek ülke içerisinde bütün temel haklara erişimleri sağlanmıştır. Sağlık haklarına erişim, eğitim haklarına erişim, tercüme hizmetleri, sosyal yardımlar ve iş piyasalarına erişim hakları verilerek Suriyelilerin bu hakları devlet tarafından korunmuştur. Sağlık haklarına erişim noktasında “Türkiye’de Geçici Koruma Yönetmeliğinin 27. Maddesi” düzenlenmiş olup acil sağlık ve tedavi ihtiyacı olan Suriyelilerin hakları korunmuştur. Ayrıca Sağlık Bakanlığı’nın yürüttüğü faaliyetler ile ilaç ve tedaviler ücretsiz sağlanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Suriyelilerin Türkiye’deki eğitim haklarına ilişkin olarak “Geçici Koruma Yönetmeliğinin 28. Maddesi” ile bu hakları korunmuştur. Buna göre Suriyeliler temel hakları olan eğitime katılım gösterebilmekte ve devlet okullarında bu hizmetler ücretsiz sağlanmaktadır. Yetişkin bireylerin büyük bir çoğunluğu ise “Halk Eğitim Merkezi” olarak faaliyet gösteren kurumlarda hem il hem de mesleki kurslara ücretsiz katılım gösterebilmektedirler. İş ve iş piyasalarına erişim konusunda geçici koruma statüsünde olanların çalışma izni başvurusu yapmaları zorunlu kılınmıştır. İkamet iznine sahip olanlar işverenleri tarafından yapılacak başvurular neticesinde çalışma iznine sahip olarak bakanlık tarafından belirlenen iş ve meslek kollarında çalışma faaliyetlerini yürütebilmektedirler.

BULGULAR VE ANALİZ

Küreselleşmenin getirdiği hızlı bilgi paylaşımı ve ortak deneyimler geçici koruma politikaları gibi uygulamaların da taraflarca öğrenilip paylaşılmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar ve analizler sonucunda Almanya, Hollanda ve Türkiye'nin ortak deneyimi olan kitlesel göç akını ve sığınma başvuruları, geçici koruma politikalarının bu ülkeler tarafından kullanılmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar yapılırken ülkelerin birbirlerinden etkilendiği ve uygulanan politikaların uygulamadaki geçmiş deneyimleri temel alındığında birbirleri ile benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin 2014 yılında uygulamaya koyduğu geçici koruma politikasının Almanya ve Hollanda da faaliyet gösteren sistemlerden örnekler alınarak düzenlendiği ciddi benzerliklerin olduğu ve Avrupa Konseyi yönergesi çerçevesinde daha sistematik ve kapsamlı haklar sunan bir uygulama olarak ortaya çıktığı görülmüştür (European Parliament, 2020). Bu açıdan Almanya, Hollanda ve Türkiye'de uygulanan Geçici Koruma Politikaları'nın asgarî standartları hukuki statü ve sınırlamalar, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim haklarına erişim iş piyasasına erişim ülke içi ikamet ve seyahat hakları gibi açılardan incelenmesi önemlidir.

Hukuki statü ve sınırlamalar açısından incelendiğinde, Almanya'da Geçici Koruma Politikası olarak bilinen Duldung (tolerated stay/müşamaha) politikasının Almanya yabancılar kanununun 53. maddesinden referans alınarak uygulandığı görülmektedir. Bu politikaya göre Duldung yasal bir statü ve gerçek bir oturma izni değildir. Sınırlı bir süre için ikamet hakkı tanıyan geçici bir belgedir. Bu süre vatandaşlık almak için yasal oturma sayılmamaktadır (Vatandaşlık Reform Yasası/2000). Ayrıca kişilerin Almanya'da entegrasyon kursuna katılma hakkı yoktur. Ve ebeveyn desteği ("Elterngeld") veya çocuk parası ("Kindergeld") alma hakları bulunmamaktadır (Bank, 2000: 271).

Hollanda'da Geçici Koruma Politikası - Yerlerinden Edilen Kişiler için Geçici Düzenleme- F statüsü ve TROO (Tijdelijke Regeling Opvang Ontheemden) politikasının hukuki statü ve sınırlamaları incelendiğinde ise politikanın 1 Ocak 1994 yılı Yabancılar Kanununda değişiklikleri uyarınca bu alana yasal zemin kazandığı görülmektedir. TROO'dan sadece Bosnalılar değil bütün eski Yugoslavya'dan gelenler de yararlanmışlardır. TROO kapsamına

dahil olan kişilere aile birleşimi hakkı , çalışma veya eğitim hakkı gibi haklar tanınmamıştır. Gelenler için kimlik belgesi düzenlenmiş ve bir miktar aylık finansal yardım yapılmıştır (HIWG, 1994: 42). Türkiye'de ise Geçici Koruma Politikası, 1 Nisan 2014 ve 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun” 91 inci maddesine göre geçici korumanın hukuki yapısı ile düzenlenmiştir. Yönetmelik; 22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı karar ile Resmi Gazete’de yayımlanarak uygulamaya girmiştir. Bu anlamda Geçici Koruma kararı ve ilgili düzenlemeler yapılacağı zaman Cumhurbaşkanı işleme almakta veya uygulamaları sonlandırabilmektedir. Bu kararın içeriği ise Bakanlar Kurulu tarafından düzenlenmektedir. Bu politikadan yararlanan kişilere “Geçici Koruma Kimlik Belgesi” adı verilen bir belge düzenlenmektedir. Yönetmelik ayrıca kişilere Türkiye’de hukuki olarak bulunma hakkı da tanımaktadır (www.goc.gov.tr).

Sağlık hizmetlerine erişim açısından ise Almanya'da Duldung, sağlık ile ilgili haklar konusunda “Sığınmacılar için Sosyal Yardım Hakkında Kanun’un (Law on Social Assistance for Asylum-Seekers)” 4. Maddesi gereğince uygulanmaktadır. Bu kanuna göre, kişilerin Almanya’da kaldıkları ilk bir yıl içerisinde sadece şiddetli ağrı veya akut gibi hastalıklar geçirdiklerinde sağlık hizmetine erişim hakları bulunmaktadır (Bank, 2000: 284). Hollanda’da ise TROO politikası kapsamındaki Boşnakların temel sağlık ihtiyaçları ve hizmetlere erişimi sağlanmıştır (Crépeau & Holland, 1997). Ayrıca 18 yaşın altındaki sığınmacıların aşıları ile ilgili takipler yapıp kontrol edilmekte ve hizmetler politikanın aşılama programı kapsamında yapılmaktadır (Van Ewijk&Grifhorst, 1998: 248). Bu politika kapsamında Boşnaklar Hollanda’ya geldikleri zaman temel haklarından biri olan sağlık hizmetlerine ve sigortasına alınmakta ve bu sigorta temel sağlık ihtiyaçlarını karşılamaktadır (DRC, 2000: 216). Türkiye’de ise sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinde Sağlık Bakanlığı’nın belirlediği kurallar ve düzenlemeler ile yapılmaktadır. Temel olan acil sağlık hizmetleri ile ilgili taleplerde tedavi ve ilaçlardan hasta katılımı payı alınmamaktadır. Geçici koruma altına alınanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan yararlanamazlar. Ayrıca yapılan yardımlar Sağlık Bakanlığı koordinasyonu ile takip edilmektedir. Sunulan sağlık hizmeti ücreti ise Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı sorumluluğunda genel sağlık sigortasına sahip olanlar için belirlenmiş olan

sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından ödemesi yapılmaktadır.

Uygulanan politikalar eğitim haklarına erişim açısından incelendiğinde Almanya geçici koruma altında bulunup zorunlu eğitim çağındaki çocuklar için eğitim alma hakkının bulunduğu bilinmektedir. Bu noktada Almanya'da ilköğretim zorunludur ve herkese (geçici koruma/sığınmacı dahil) ücretsiz ilköğretim sağlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 57-58). Hollanda da ise TROO politikası kapsamında koruma altına alınan kişilere eğitim alma hakkı verilmemiştir (HIWG: 1994: 43). Ancak F Statüsü olarak bilinen ve geçici ikamet iznine sahip olanların eğitim hizmetlerine erişimi kademeli olarak düzenlenmiştir. Türkiye'de ise bu durum Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesinde düzenlenmiş ve eğitim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı kontrolü ve takibinde yürütülmüştür. Bu bağlamda kayıt ile ilgili işlemlerini tamamlanmış ve zorunlu eğitim kapsamında olan Suriyeliler çocuklar devlet okullarında ücretsiz bir şekilde eğitimlerine erişim sağlayabilmektedir. Ayrıca 23.09.2014 tarihli MEB Genelgesi (2014/21) ile geçici koruma altındaki kişiler için eğitim merkezleri kurulmuştur. Yetişkinler için ise Halk Eğitim Merkezleri olarak faaliyet gösteren yerlerde ücretsiz olarak Türkçe dil eğitimi ve bazı mesleki eğitimler verilmektedir (tbbdergisi.barobirlik.org.tr).

İş piyasasına erişim açısından yapılan incelemelerde Almanya, Sığınmacılar ve Bosnalılar için çalışma izni zorunluluğu getirmiştir. Ancak 15 Mayıs 1997 yılında yapılan değişiklikler ile sığınmacıların ve Duldung politikasından yararlananların çalışma izni almasına izin verilmemektedir. Ayrıca sığınmacıların kendi işyerlerini açmalarının veya çalışmalarının önü kapatılmıştır. (ECRE, 1999: 21-22) Bu durum Hollanda da TROO kapsamında incelenmiş ve bu politika kapsamındaki kişilere çalışma izni verilmemiştir. Hollanda da geçici ikamet izni olarak bilinen F statüsüne dahil olanlar için ise iş piyasasına erişim, eğitim alanında olduğu gibi aşamalı olarak artırılmaktadır. Ancak sığınmacıların ülkedeki ikamet izinlerinin ilk yılı süresince herhangi bir gelir getiren işte çalışmaları veya kendi işyerlerini açmalarına izin verilmemektedir. (ECRE, 1999: 36). Türkiye'de ise kişilerin çalışma izinleri ve iş piyasasına erişim hakları ile ilgili detaylar Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. Maddesi ile düzenlenmiştir. Bu noktada Geçici Koruma

kimlik belgesi olan kişiler Bakanlar Kurulu'nun belirlediği sektörlerde yer alan iş kollarında ve belirlenen coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başvurarak yardım alabilmektedirler.

Son olarak politikalar ülke içi ikamet ve seyahat hakları açısından incelendiğinde göçmenler Almanya'da gönderildikleri eyaletlerin sınırları ile kısıtlanmıştır. Bu sınırlamanın yasal zemini Almanya Yabancılar Kanunu'nun 56. maddesinde yer almaktadır. Bosnalılar için bu konuda kimlik belgesi veya seyahat belgesi adıyla herhangi bir uygulama düzenlenmemiştir. Ayrıca Almanya dışına seyahat etmek statüyü iptal edebilmektedir. Hollanda'daki uygulamalarda ise bu durum; "Yabancılar Kanunu 12 (a) maddesi ve 12 (b) maddesi" çerçevesinde Adalet Bakanlığı'na sığınmacılar için geçici ikamet izni adı ile uygulanan ve F Statüsü olarak bilinen düzenlemenin kontrol yetkisi ile düzenlenmiştir. Buna bağlı olarak sığınmacılar bir yıl içerisinde en fazla üç defa yenilenmek koşulu ile geçici ikamet izni hakkı alabilmektedirler. Ancak üç yıl olarak belirlenen bu süre boyunca kişilerin aile birleşimi ile ilgili haklarına erişimleri bulunmamaktadır (Van Selm-Thorburn, 1998: 224-225-231). Türkiye'de ise Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 25. maddesine göre geçici koruma belgesinin sağladığı haklar ile ikamet izninin eşdeğer bir uygulama olmadığı ve pasaportu bulunmayan Suriyelilerin ikamet iznine başvuramayacakları belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre bu kişilerin il değiştirmek için il göç idaresi müdürlüklerine gitmeleri gerekmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı , 2015, s. 108).

Yugoslavya iç savaşından sonra Avrupa'nın birçok bölgesine dağılan mülteciler Almanya ve Hollanda gibi ülkelere de sığınmışlardır. Bu ülkelere ciddi sayıda sığınma başvurusu geldiğinden dolayı ilk olarak Almanya Duldung olarak bilinen geçici koruma politikasını uygulamıştır. Bu politikaya göre; Boşnak sığınmacılar Almanya topraklarında geçici ikamet hakkı elde etmişlerdir. Daha sonra Hollanda "Yerlerinden Edilen Kişiler için Geçici Düzenleme-TROO" ile Duldung'a benzer bir politikayı geliştirerek Yugoslavya'dan gelen sığınmacıların ülkede ikametlerine ve entegrasyonlarına yardımcı olmuştur (Crépeau & Holland, 1997). Türkiye ise 2014 yılında ciddi oranda sığınma başvurusu aldığından dolayı Geçici Koruma Yönetmeliği

olarak düzenlenen bir politika ile Suriyeli sığınmacıların/yabancıların ülkeye girişlerine izin vermiştir. Bu üç uygulamanın karşılaştırmalı analizi yapıldığında Avrupa Konseyi Yönergesi'nin belirlemiş olduğu asgarî standartların karşılandığı ancak ülkelerdeki politikaların birbirinden değişiklik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Almanya'da uygulanan Duldung politikasının Hollanda ve Türkiye'de uygulanan politikalara oranla daha kısıtlı olduğu ortaya çıkmıştır. Entegrasyon ve sığınmacıların ülkeye uyum politikaları açısından Hollanda'da uygulanan sistemin ise daha başarılı olduğu görülmüştür. Türkiye'deki sistemin ise diğer uygulamalara oranla daha geniş kapsamlı olduğu ve her ülkenin uygulamalarından etkilenildiği, politika transferi derecelerinden olan Esinlenme (Inspiration) ve Melezleştirme (Hybridization) ile ortaya çıktığı görülmüştür. Yapılan karşılaştırmalı analizler sonucunda Türkiye'deki geçici koruma politikasının Duldung ve TROO'dan etkilenmiş melez (karma) bir yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de uygulanan Geçici Koruma Politikasının benzerlikleri ve uygulama örnekleri ele alındığında ise politika transferi çerçevesinde Avrupa'daki sistemlerden esinlenilerek alındığı görülmektedir. Karşılaştırmalı analizler ile toplanan verilere göre; Türkiye'deki geçici koruma politikasının Almanya'da Duldung ve Hollanda da TROO ve F statüsü politikaları ile karşılaştırıldığında Almanya'dan ziyade Hollanda'nın sistemlerinden daha fazla izler taşıdığı gözlemlenmiştir. Bu yönüyle politika Almanların Bosnalılara uyguladığı Duldung politikasıyla benzerlikler taşımaktadır. Bu durum ise Hollanda'nın TROO politikasında daha geniş uygulama alanı bulmuş ve eski Yugoslavya vatandaşlarının hepsi bu politikaya dahil edilmiştir.

Genel olarak düşünüldüğünde Geçici Koruma Politikası ve ülke deneyimlerinin, uygulamalarının farklılık göstermesi uygulamaya yönelik yaklaşımları zenginleştirmiş ve uygulamaya yönelik çeşitli derslerin çıkarılmasını sağlamıştır. Almanya, Hollanda 90'lı yıllarda uygulanan bu politikanın Türkiye'nin Suriye krizi sırasında uygulanabilir bir şekilde uyarlanarak karma bir yöntem ile transfer edilmesi sağlanmıştır. Politikanın uygulanması, asgari koşullar ve standartlarının belirlenmesi ve buna yönelik hukuki düzenlemelerin yapılması gibi gelişmeler Almanya ve Hollanda'daki gibi uygulamalardan dersler çıkarılarak oluşturulmuştur. Buna karşılık Türkiye'nin uyguladığı politikanın kapsamının daha geniş olduğu ve diğer

ülkelerle (Almanya ve Hollanda) kıyaslanamayacak büyüklükteki (3,726.206) Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı ile edinilen deneyimler politikanın uygulanmasında önemli çıktılar oluşturmuştur.

AVRUPA KONSEYİ YÖNERGESİ ÇERÇEVESİNDE GEÇİCİ KORUMA POLİTİKASINDA UYGULANACAK ASGARİ STANDARTLARIN ANALİZİ

20 Temmuz 2001 yılında 2001/55/EC numaralı Avrupa Konseyi Yönergesi üye devletlerin aralarında ortak bir sığınma politikası ve sığınmacıların asgari standartlarının belirlenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Avrupa'ya ve diğer üye devletlerde bulunan sığınmacıların bazı nedenlerden dolayı ülkelerine dönememeleri nedeniyle geçici koruma politikası gibi istisnalar ortaya çıkmıştır. Her devletin benzer ve farklı uygulamaları olduğu gibi sığınma başvurusu yapan ve göçe konu olan kişilerin de sayıları ve konuları bu vesile ile farklılık arz etmektedir. Avrupa'nın bu alandaki en büyük deneyimi Yugoslavya iç savaşından sonra Avrupa'nın birçok bölgesine dağılan Bosnalı göçmenler olmuştur. Kitlesele sığınma başvuruları ve insan hakları ihlalleri bu gibi politikaların geçici olarak alınmasına ve uygulanmasına neden olmuştur.

Avrupa Konseyi geçici koruma politikasını uygulayan devletlerde insan hakları ihlallerini önleyebilmek adına üye devletlerle ortak bir yönerge hazırlamış ve kabul edilmiştir. Bu politikaların temeli 30 Kasım ve 1 Aralık 1992 tarihlerinde Avrupa devletlerinin Yugoslavya iç savaşının sonuçları üzerine Londra'da düzenledikleri toplantılara dayandırılabilir. Yerinden edilmiş kişilerin kitlesele göç akını ve sığınma başvuruları üzerine 1 ve 2 Haziran 1993'te Kopenhag'da yeniden yapılan toplantılar ile konuyla ilgili endişeler dile getirilmiş ve savaşın sonuçları göz önüne alınarak ortak politikaların hayata geçirilmesi tartışılmıştır. Bu toplantılardan sonra Konsey üye devletleri 25 Eylül 1995 tarihinde göçe zorlanmış kişilerin geçici olarak kabul edilmesi ve ikametinin sağlanması üzerine sorumluluk paylaşımı ve acil durum müdahale prosedürleri üzerinde anlaşmaya (Decision 96/198/JHA) varmışlardır (Council of Europe, 2001, s. 1-2). Avrupa Konseyi Yönergesinden yola çıkılarak hazırlanan Tablo 1.'deki veriler Geçici Koruma Politikasında uygulanacak asgari standartları karşılaştırmalı bir yöntem ile göstermektedir.

Tablo 1. Avrupa Konseyi Yönergesi 'ne göre Geçici Koruma Politikasında Uygulanacak Asgari Standartlar¹

| <i>Başnaklara Uygulanan Asgari Standartlar</i> | Avrupa'da Geçici Koruma Politikası- Avrupa Konseyi Yönergesi (2001/55/EC) |
|--|--|
| Hukuki Statü ve Sınırlamalar | 20 Temmuz 2001 yılında Avrupa Konseyi Yönergesi (2001/55/EC) yayınlanmıştır. Bu yönerge Avrupa Birliği hukuk sisteminde geçici koruma statüsü ile ilgili sağlanması beklenen asgari standartlar belirlenmiş ve yerinden edilmiş kişileri ülke sınırlarına kabul eden üye devletler desteklenmiştir. Avrupa Konsey Yönergesi'ne göre geçici koruma olarak uygulanan politikalar istisnai bir usul olarak belirlenmiştir (Council Directive 2001/55/EC). |
| Sağlık Hizmetlerine Erişim | Konsey'in 13. maddesi gereğince; üye devletler kişilerin sağlık hakları ile sosyal yardım ve geçimleri hususunda yeterli kaynakları bulunmuyorsa kişilerin gerekli yardımı almalarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Üye devletlerin, geçici koruma politikasındaki kişiler için temel acil durum ve hastalıkların temel tedavisine erişimin sağlanması gerektiğini vurgulanmıştır. |
| Eğitim Haklarına Erişim | Konsey'in 14. maddesinde üye devletlerin 18 yaşından küçüklere ev sahibi üye devletin vatandaşları ile aynı şartlarda eğitim alma ve yararlanma hakkının tanınması belirtilmiştir. Üye Devletler, genel eğitim sistemine geçici koruma altındaki yetişkinlerin de erişimine izin verebilir. (Council Directive 2001/55/EC). |
| İş Piyasasına Erişim | Avrupa Birliği'nde, geçici koruma politikasından yararlanan kişilerin temel hakları ile çalışma izini ve iş piyasasına erişimi konusundaki detaylar Yönerge'nin 12. Maddesi uyarınca düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; kişilerin geçici koruma süresini aşmamaları koşulu ile ücretli olarak çalışmalarna izin verilecektir (Council Directive 2001/55/EC). |
| Ülke içi ikamet ve seyahat hakları | Konseyin 6. maddesine göre; geçici koruma süresinin 1 yıl olması önerilmiş ve Madde 6 (1) (b)'ye göre 6 aylık süreler dahilinde uzatılabileceği belirtilmiştir. Yönerge'nin 8. maddesine göre Üye Devletler, koruma süresi boyunca geçici korumadan yararlanan kişilere oturma izini temin edeceklerini ve geçici korumadan yararlanan ve sınırlarına kabul ettikleri kişilere transit vizeler de dahil olmak üzere gereken vizeleri almaları için her türlü imkânı sağlayacakları belirtilmiştir(Council Directive 2001/55/EC). |

Bu yönerge; üye devletlerde bulunan sığınmacıların asgari standartlarını düzenlemekte ve olası hak ihlallerini önlemektedir. Tablo 1.'de Konsey Tarafından yayımlanan yönergenin asgari standartları sıralanmıştır. Konsey

¹ Tablo 1.'de yer alan bilgiler Avrupa Konseyi Yönergesi'nde belirtilen bilgiler ışığında sağlık, eğitim, iş piyasalarına erişim ve ülke içi ikamet, seyahat hakları gibi konular temel alınarak derlenmiştir.

Yönergesinin “13. maddesi gereğince; üye devletler kişilerin sağlık ile ilgili haklarını ve sosyal yardım ve geçim konusunda eğer ki kişilerin yeterli kaynakları bulunmuyorsa ilgili yardımı almaları sağlanacaktır” hükmü getirilmiş ve “üye devletlerin geçici koruma altındakiler için temel acil durum ve hastalıkların tedavisine kişilerin kolayca erişimlerinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Council of Europe, 2001, s. 2-5).” Avrupa Konseyi yayımladığı yönergede üye devletlerin geçici koruma politikasını ilk etapta bir yıllık uygulayabileceklerini ve yapacakları düzenlemelerle birlikte altışar aylık toplam 2 yıl kadar uzatabileceklerini belirtmiştir. Avrupa Konseyi yönergesine göre geçici koruma politikalarının süresi ilk etapta bir yıl olarak belirlenmiş ve Konsey kararı ile sona erdirilmesi haricinde bu sürenin kademeli olarak altı aylık periyodlar şeklinde uzatılabileceği belirtilmiştir. Türkiye bu noktada Suriyeliler için geçici koruma statüsünü sınırlama yoluna gitmemiş ve Suriye iç savaşı süresince politikayı uygulamaya devam etmiştir. Avrupa Konseyi yönergesi sığınmacıların sadece hukukî statülerini değil sağlık, eğitim ve medeni haklarına kadar birçok konuda düzenlemeler getirmiştir. Bu noktada Türkiye, Avrupa Konseyi’nin asgari standartlarını sığınmacılara sağlama konusunda birçok girişimde bulunmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır; oturma izninin sağlanması, transit vize uygulamaları ve seyahat hakkı, sığınmacıların kişisel verilerinin korunması ve onlara ulaşabilme, kimlik ve belgelerin düzenlenmesi, evlenme ve vatandaşlık süreçleri, sağlık haklarına erişim, mesleki eğitim ve çalışma hakkı gibi birçok konuda Avrupa Konseyi’nin asgari standartlarını karşıladığı görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği’nin asgari standartları, hukuki statü ve sınırlamalar , sağlık hizmetlerine erişim, eğitim haklarına erişim iş piyasasına erişim ülke içi ikamet ve seyahat hakları gibi açılardan karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Almanya, Hollanda uygulamaları üzerinden analizler yapılmıştır. Tablo ve analizler; hukuki statü ve sınırlamalar, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim haklarına erişim, iş piyasasına erişim, ülke içi ikamet ve seyahat hakları konuları bağlamında incelenmiştir. Her üç ülkede yürürlüğe giren uygulamaların referansı yabancılar kanununa dayanmaktadır. Ancak Almanya’da yürürlüğe giren

Duldung sisteminin yasal bir statüsü bulunmamaktadır. Duldung politikası Bosnalılara uygulanmak üzere geçici bir süre için sığınmacılara ikamet hakkı tanıyan geçici bir belge niteliğindedir. Hollanda da ise durum daha farklıdır. Hollanda da uygulamaya giren Yerlerinden Edilen Kişiler için Geçici Düzenleme- F statüsü ve TROO 1994 yılı itibari ile yasal bir dayanağa sahip olmuştur. Türkiye'deki uygulamanın da Hollanda gibi yasal dayanağı bulunmaktadır. "1 Nisan 2014 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi geçici koruma politikasını düzenlemektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)."

Sağlık haklarına erişimi Almanya 1993 yılında Sığınmacılar için Sosyal Yardım Hakkında Kanun (Law on Social Assistance for Asylum-Seekers) ile düzenlenmiştir. Bu kanunun 4. Maddesi sağlık haklarına erişimi ve hizmetlerin kapsamını belirlemektedir (Battjes & Vries, 2005). Almanya'da sağlık haklarına erişim noktasında geçici koruma altında olanların bir yıl içerisinde sadece şiddetli hastalıklar ve acil konular hakkında erişime sahiptirler. Bu durum Hollanda da ise; sığınmacılar ülkeye giriş yaparken bekleme bölgelerinde ilk sağlık kontrolleri yapılmakta ve sağlık haklarına erişim konusunda bir kısıtlama bulunmamaktadır. Gelen kişiler TROO kapsamında önce sağlık sigortasına alınmakta ve 18 yaş altı çocukların aşıları takip edilmektedir. Türkiye'de sağlık haklarına erişim Sağlık Bakanlığı tarafından takip edilmektedir. Türkiye'de bulunan geçici koruma politikasına tabi olan kişiler temel ve acil sağlık hizmetlerine ulaşabilmekte ve devlet hastanelerinde ücretsiz hizmet almaktadırlar. Ancak bu kişiler zorunlu durumlar haricinde özel kuruluşlara başvuru yapamamaktadırlar. Üç ülkenin de geçici koruma altındaki kişiler için uygulanan hizmetleri incelendiğinde sağlık haklarına erişim ve yükümlülüklerin Avrupa Konseyi Yönergesine göre uygun olduğu görülmektedir. Bu noktada devletler asgarî standartları karşılamakta ve yükümlülüklerini yerine getirmektedirler.

Eğitim haklarına erişim konusunda Almanya zorunlu eğitim çağına gelmiş çocuklar için ücretsiz eğitim hakları tanınmıştır. Hollanda'nın TROO sisteminde eğitim haklarına erişim Almanya'ya oranla daha zordur. Ancak F statüsü olarak kaydedilen kişilerin eğitime erişimleri kademeli olarak artırılmaktadır. Türkiye'de ise eğitim konusu diğer uygulamalara göre daha

kapsamlıdır. Türkiye’de “Geçici Koruma Yönetmeliğinin 28. Maddesi” ile eğitim hizmetlerinin Millî Eğitim Bakanlığı’nca takip edileceği belirtilmiştir. Ayrıca Suriyeliler devlet okullarında ücretsiz eğitim görmektedirler. Ancak yetişkinler için bu durum biraz daha farklıdır. Yetişkinler devlet okullarında değil Halk Eğitim Merkezlerinde dil ve mesleki eğitimlerini ücretsiz alabilmektedirler.

İş piyasalarına erişim konusunda talebi olanlar eğer ki Duldun politikasına tabii iseler bu durumda çalışma izni alması zorunlu tutulmuşlardır. Ancak daha sonra 1997 yılında yapılan değişiklikler ile çalışma izninin alınabilmesi tamamen engellenmiştir. Hollanda ise bu durum Almanya’da olduğu gibidir. TROO politikasında da çalışma izninin alınması zorunlu tutulmuş ve politikaya (TROO) dahil olanlar ilk yıl ülkede bir işte çalışması veya iş yeri açması yasaklanmıştır. Karşılaştırmalı olarak incelendiğinde Türkiye’de de bu durumun Almanya ve Hollanda’dan farklı olmadığı görülmektedir. Geçici koruma altındaki kişilerin Türkiye’de çalışma izni almaları zorunludur. Bu konudaki hakları ise Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 29. Maddesinde düzenlenmiştir.

Ülke içi ikamet ve seyahat hakları ile ilgili olarak Almanya kişileri gönderildikleri eyalet sınırları içerisinde tutmuştur. Bu sınırlamanın yasal dayanağı Almanya Yabancılar Kanunu’nun 56. maddesinde yer almaktadır. Ayrıca Almanya Federal Cumhuriyeti tarafından Bosnalılar için herhangi bir kimlik belgesi düzenlemesi yapılmamıştır. Hollanda da ise bu durum biraz farklıdır. Hollanda da “Yabancılar Kanunu 12 (a) maddesi ve 12 (b) maddesi uyarınca Adalet Bakanlığına, kişilere “geçici ikamet izni (F Statüsü)” vermesi yetkisi tanınmıştır. Ayrıca bir yıllığına en fazla üç defa yenilenmek koşulu ile geçici ikamet izni hakkı tanınmıştır (Van & Thorburn, 1998)”. Türkiye’de geçici koruma altına alınan kişiler farklı şehirlere seyahat etmek istediklerinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü, e-devlet uygulaması veya Valiliklerin belirlemiş olduğu birimlere başvuru yaparak “seyahat izni (yol izin belgesi)” alabilmektedirler. Ancak Geçici Koruma Yönetmeliğinin 25. Maddesinde yer alan bilgilere göre geçici koruma belgesi ikamet izni ile eşdeğer tutulmamıştır. Ve pasaportu olmayan Suriyelilere Geçici Koruma Yönetmeliğinde ikamet izni verilmemektedir. Ancak Bununla ilgili düzenlemeler 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile yapılmıştır.

Almanya, Hollanda ve Türkiye'deki geçici koruma politikaları olan Duldung, TROO ve Geçici Koruma Yönetmeliği incelendiğinde birbirleriyle benzer özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Almanya'da uygulanan Duldung sisteminden daha çok Hollanda'nın etkilendiği ve Türkiye'nin diğer iki sistemdeki uygulamaların örneklerinden yaralandığı buna rağmen uygulamada kendine özgü bir yapıda olduğu görülmektedir. Türkiye'de uygulanan politikaların Duldung'dan ziyade Hollanda'da uygulanan TROO ve F statüsü politikalarına daha yakın olduğu da gözlemlenmiştir. Bütün bu politikalar düzenlemelerini Avrupa Konseyi Yönergesine göre oluşturmuş ve yükümlülüklerini yerine getirmişlerdir. Türkiye'nin ikamet ve seyahat düzenlemeleri, eğitim, iş piyasalarına erişim ve sağlık konularında Hollanda sistemi ile benzer bir yapıda olduğu görülmüştür. Ancak bu benzerlikler Türkiye tarafından direkt kopyalama şeklinde değil daha ziyade melez (karma) bir yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin esinlendiği alanlar olsa da kendine özgü olan birçok özelliği de ön plana çıkmıştır. Bu durum Türkiye'nin yoğun göç alması ve politikaların değişikliklerindeki esneklik ile açıklanabilir.

Sonuç olarak; 1991'de Yugoslavya iç savaşından sonra yaşanan gelişmeler ile 2011'de Suriye savaşından sonra yaşanan gelişmelerin ortaya çıkardığı insanî sonuçlar benzerlik göstermektedir. Ülkeler savaş nedeniyle zor şartlar altında olan, göçe zorlanmış kişilerin güvenliklerini korumak amacıyla ülkeye geçici bir süreliğine kabul edilmesiyle geçici koruma politikaları oluşturulmuştur. Bu durumun ilk sistematik ve modern hali Almanya'da Duldung ve Hollanda da TROO ve F statüsü ile uygulanmıştır.

Türkiye'deki sistemin diğer uygulamalara oranla kendine özgü uygulamaların da olduğu ve daha geniş kapsamlı uygulandığı gözlemlenmiştir. Bu vesile ile uygulamanın politika transferi derecelerinden olan Esinlenme (Inspiration) ve Melezleştirme (Hybridization) derecelerinin bu transferde geçerli olduğu görülmüştür.

Geçici koruma politikalarının uygulamada Avrupa Konseyi Yönergesi ile uyumlu hale getirildiği ve Türkiye'de uygulanan geçici koruma prosedürlerinin de yönerge kuralları doğrultusunda diğer ülke uygulamalarından daha kapsamlı ve uyumlu uygulandığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Amnesty International. (1997). *Bosnia-Herzegovina: "Who's Living in My House?: Obstacles to the Safe Return of Refugees and Displaced People*. London: Amnesty International International Secretariat.
- Battjes , H., & Vries, K. (2005). *Asylum in European Union Member States: Reception of Asylum Seekers and Examination of Asylum Applications*. European Parliament. Amsterdam: European Parliament's committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs. Aralık 22, 2019 ,[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2005/365968/IPOL-LIBE_ET\(2005\)365968_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2005/365968/IPOL-LIBE_ET(2005)365968_EN.pdf)
- Benson, D., & Jordan, A. (2011). What Have We Learned from Policy Transfer Research? Dolowitz and Marsh Revisited. *Political Studies Review*, 9, 366–378.
- Bosswick, W. (2000). Development of asylum policy in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 1(13), 43-60.
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2006). Rückkehr aus Deutschland Forschungsstudie 2006 im Rahmen des Europäischen Migrationsnetzwerks. Federal Office for Migration and Refugees (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge).
- Bosswick, W. (2000). Development of asylum policy in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 13(1), 43-60. 12 05, 2019 tarihinde https://watermark.silverchair.com/13-1-43.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kKhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgA-AAlcwgJTBgkqhkiG9w0BBwagggJEMIICQAIBADCCAjkGCSqGSIb3DQEHA-TAeBglghkgBZQMEAS4wEQQMOJW-HybC4XU1-bQIAgEQgIICCqXw8d6lS5n-mMw2b5-3R24RqgnMMBwj547emVE6zgStqioy
- Çiğir, M. İ. (2016). Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 62-92.
- Clark, J. (1985). Policy Diffusion and Program Scope. *Publius*, 15, 61-70. doi:doi.org/10.1093/oxfordjournals.pubjof.a037569
- Crépeau, F., & Holland, L. (1997). Temporary Protection, Continuing Insecurity: A Regime Replacing Convention Protection of Refugees in Violation of International Law, 1997. *CanLIIDocs* 216, 239 - 261. doi:<https://doi.org/10.1017/S0829320100005263>
- Council of Europe Directive (2001/55/EC). (2001). *Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing*. Official Journal of the European Communities. 12 20, 2019 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055>

- Council of the European Union. (2001). *on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof*. Official Journal of the European Communities.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dolowitz, D., & Marsh, D. (1996). Who learns what from whom; a Review of the policy transfer literature. *Political Studies*(XLIV), 343-357.
- Edwards, A. (2005). Human Rights, Refugees, and the Right ‘to Enjoy’ Asylum. *International Journal of Refugee Law*, 17(2), 293.
- European Parliament. (2020). European Implementation Assessment . EPRS | European Parliamentary Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642840/EPRS_STU\(2020\)642840_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642840/EPRS_STU(2020)642840_EN.pdf)
- Fitzpatrick, J. (2000). Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime. *American Journal of International Law*, 2(92), 279.
- Glaser, B., & Strauss, A. (2006). *The Discovery of Grounded Theory, Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick (USA), London (U.K.): Aldine Transaction.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). *Geçici Koruma Kanunu ve Yönetmeliği*. www.goc.gov.tr: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği#>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021, 11. 03). *Geçici Koruma*. www.goc.gov.tr/: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Hoberg, G. (1991). Sleeping with an Elephant: the American Influence on Canadian Environmental Regulation. *Journal of Public Policy*, 11, 32-107.
- Hulme, R. (2006). The Role of Policy Transfer in Assessing the Impact of American Ideas on British Social Policy. *Global Social Policy, SAGE Publications*, 6(2), 173-195. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00571793/document>
- Humanitarian Issues Working Group. (1994, Mart 08). *Survey on the Implementation of Temporary Protection*. Ekim 04, 2019 tarihinde refworld.org: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3300.html>
- Kapucu, N., & Kösecik, M. (2003). *Ülkeler Arasında Yönetmelik Reformu: Yeni Kamu Yönetimi Örneği*. (M. A. Çukurçayır, Dü.) Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki Suriyeliler İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiper Yayın.

- Keser, A. (2012). Policy Transfer and Ethics in Turkish Public Administration. *TODAY'S Review of Public Administration*, 6(4), 35-68. https://www.researchgate.net/publication/296196751_Policy_Transfer_and_Ethics_in_Turkish_Public_Administration
- Keser, A. (2012). Politika Transferi ve Türk Kamu Yönetiminde Etik. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(4), 25-50. https://www.researchgate.net/publication/296196751_Policy_Transfer_and_Ethics_in_Turkish_Public_Administration
- Keser, A. (2018). *Politika Transferi ve Düzenleyici Kurumlar*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Knaus, V., & Widmann, P. (2010). *Integration Subject to Conditions*. Kosovo: UNICEF Kosovo and the German Committee for UNICEF. 12 22, 2019 tarihinde https://www.unicef.org/socialpolicy/files/Integration_Subject_to_Conditions.pdf
- Koser, K., Walsh, M., & Black, R. (1998). Temporary Protection and the Assisted Return of Refugees from the European Union. *International Journal of Refugee Law*, 10(3), 444 - 461.
- Kutlu, Ö. (2003). *İdari Reform Transferi: Ülkelerin Birbirinden Kamu Politikaları Transfer Etmeleri ve Öğrenmeleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Küçük, A. (2020). Türkiye’de Göç Ve Sağlık Politikaları Analizi: “Sihhat Projesi” Örneği . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(47), 473 - 496. doi:<https://doi.org/10.21560/spcd.vi.576588>
- MacGregor, M. (2018, 05 30). *The Asylum Seekers' Benefits Act*. www.infomigrants.net: <https://www.infomigrants.net/en/post/9560/the-asylum-seekers-benefits-act>
- Marsh, D., & Dolowitz, D. (1996). Who Learns What from Whom: a Review of the Policy Transfer Literature. *Political Studies*, 343-351.
- Miles, M., Huberman, A., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: a methods sourcebook*. USA: SAGE Publications, Inc. .
- Mülteciler Derneği. (2019, Aralık 04). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Kasım 2019*. multeciler.org.tr: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- ÖZTÜRK, N. O. (2016). 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi Ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi . *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, 65 (2), 393-448 .
- Perluss, D., & Hartman, J. (1985). Temporary Refuge: Emergence of a Customary Norm. *Virginia Journal of International Law*(26).

- Rose , R. (1993). *Lesson-drawing in Public Policy: a Guide to Learning Across Time and Space*. New Jersey: Chatham House Publishers.
- Rose, R. (1991). What is Lesson Drawing. *Journal of Publicly*, 11, 3-30.
- Salomon, K., & Rystad, G. (1992). Refugees in the Cold War: Toward a New International Refugee Regime in the Early Postwar Era. *Refugee Survey Quarterly*, 71-73.
- Stone, D. (2001). Learning Lessons, Policy Transfer and the International Diffusion of Policy Ideas. *Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation (CSGR)*, 69.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi. *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 6-112.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (1951). *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*. Ankara: danistay.gov.tr.
- Thorburn, J. (1995). Transcending boundaries: temporary protection and burden-sharing in Europe. *International Journal of Refugee Law*, 459-480.
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2020, June). *Note on Temporary Protection in a Broader Context*. refworld.org: <https://www.refworld.org/docid/3a-e6b32514.html> [accessed 12 June 2020]
- UN High Commissioner for Refugees. (1994, Ocak 01). *Note on Temporary Protection in a Broader Context*. www.refworld.org: <https://www.refworld.org/docid/3a-e6b32514.html>
- UNHCR. (1992). *A Comprehensive Response to the Humanitarian Crisis in the former Yugoslavia*. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).
- UNHCR. (1992). *Report of the International Meeting on Humanitarian Aid to Victims of the Conflict in the Former Yugoslavia*. refworld.org.
- UNHCR. (1997, Ocak 01). *The State of The World's Refugees 1997: A Humanitarian Agenda*. Kasım 04, 2019 tarihinde unhcr.org: <https://www.unhcr.org/4a4c72719>
- UNHCR. (2012). *Roundtable on Temporary Protection*. Villa Ormond, San Remo, Italy: International Institute of Humanitarian Law.
- Van , S., & Thorburn, J. (1998). Refugee protection in Europe: lessons of the Yugoslav Crisis. *The Hague: Martinus Nijhoff Publishers*.
- Walker, J. L. (1969). The diffusion of innovations among the American states. *The American Political Science Review*, 33, 880-899.
- Yabancıları Koruma Kanunu. (2013). *Mevzuat*. 01 27, 2020 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı

Yay, E. (2016). Bir Kamu Politikası Olarak Politika Transferi Ve Türkiye Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)*, 48-63. http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/2016/Yay.pdf

Young, K. (2001). UNHCR and ICRC in the former Yugoslavia: Bosnia-Herzegovina. *IRRC*, 781-805.

ÇALIŞMA YAŞAMINDA ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİ İLE UMUTSUZLUK, PSİKOLOJİK UYUMSUZLUK VE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ: İSTANBUL İLİNDE 3-15 YAŞ ARASI OTİZM TANILI ÇOÇUĞA SAHİP ÇALIŞAN BİREYLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Seçil TAŞTAN¹

Öz

Bu çalışmamın temel sorun ve varsayımına göre, bir sosyo-psikolojik unsur olarak otizmi olan çocuğa sahip olma durumu çalışan ailelerin iş yaşamlarındaki bilişsel-duygusal-davranışsal süreçleri üzerinde karmaşık ya da olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. Ancak bireylerin algılamakta olduğu sosyal destek düzeyi söz konusu olumsuz etkilerin derecesini hafifletebilmekte, algılanan yaşam kalitesini de olumlu yönde etkileyebilmektedir. Kesitsel ve tarama yöntemiyle yapılan araştırma ile bu varsayımı destekleyen bulguların elde edilmesi amaçlanmıştır. Böylece, araştırmanın amacı, 3-15 yaş arası otizmlili çocuğa sahip çalışan bireylerin iş yaşamında algıladıkları sosyal destek ile umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Araştırma İstanbul ili Avrupa yakası sınırları içerisindeki özel eğitim kurumlarından eğitim alan 3-15 yaş otizmlili çocuğa sahip anne ve babaların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif etkilerinin olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, algılanan sosyal desteğin bireylerin yaşam kalitesi algısı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bulguların çalışmada öne sürülmüş olan önceki çalışma sonuçları ve kuramsal zemin ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. Çalışmada ulaşılmış olan sonuçların genel değerlendirmeleri yapılarak, bireysel, örgüt ve toplumsal açıdan önemi ve katkıları tartışılmıştır. Son olarak, bu çalışmadan elde edilen sonuçların toplumsal açıdan geliştirilip uygulanabilecek kamu politikaları ve sosyal politikalar açısından rolü irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal destek, Umutsuzluk, Psikolojik uyumsuzluk, Yaşam Kalitesi, Otizm, Örgütsel davranış, Sosyal politikalar

*Bu araştırma çalışması (SOS-A-241018-0552) Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

¹Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme (İngilizce) Bölümü, E-posta: seciltastan@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3243-3989

TAŞTAN, S. (2021). Çalışma Yaşamında Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Umutsuzluk, Psikolojik Uyumsuzluk ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: İstanbul İlinde 3-15 Yaş Arası Otizm Tanılı Çocuğa Sahip Çalışan Bireyler Üzerinde Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 887-940. DOI: 10.21560/spcd.vi.881001

INVESTIGATION OF THE RELATIONS OF PERCEIVED WORKPLACE SOCIAL SUPPORT WITH HOPELESSNESS, PSYCHOLOGICAL DISHARMONY AND LIFE QUALITY: A RESEARCH STUDY IN ISTANBUL AMONG WORKING INDIVIDUALS OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER BETWEEN THE AGE 3-15

Abstract

The aim of this research is to study the relations of perceived social support at work with hopelessness, psychological disharmony and life quality levels of individuals who have the child with autism between the ages 3-15. The sample of the research is constituted from the individuals who are currently working in an organization and who have a child with autism between the ages 3-15 going to special education centers in European region of Istanbul. According to the statistical analysis results, it was seen that perceived social support had significant and negative effects on the level of hopelessness and psychological disharmony perceived by individuals. Additionally, it was determined that perceived social support has a significant and positive effect on individuals' perception of quality of life. It was observed that these findings were compatible with the previous study results and theoretical grounds that were put forward in the study. The general evaluations of the results obtained in the study were presented, and their importance and contributions to the individual, organization and society were discussed. Finally, the role of the results obtained from this study in terms of public policies and social policies that can be developed and implemented socially was examined.

Key Words: *Social support, Hopelessness, Psychological disharmony, Quality of life, Autism, Organizational behavior, Social policies*

GİRİŞ

Konunun seçimi, tanımlanması, amaçların belirlenmesi

Aile, toplumun en küçük sistemi olarak kendi içinde bir sistem oluşturmaktadır ve toplumun en temel taşıdır. Her ailede, bir bütün olarak aile sistemini ya da aile üyelerini etkileyebilen, farklı hayat deneyimleri yaşamlarına neden olan ve de stres yaratabilen belirli olaylar, zamanal ve gelişmeler olabilmektedir. Bu gelişmelerden biri de, bir çocuğun dünyaya gelmesi ve aile yapısının bu olumlu değişim ile yeniden yapılanması ve düzenlenmesidir. Aile için bir çocuk dünyaya getirme kararıyla birlikte, yeni bir süreç balamakta, ailedeki roller yeniden düzenlenmekte, yeni rutinler oluşturulmakta ve birçok alanda oluşacak değişikliklere uyum sağlanmasına çalışılmaktadır.

Bu bağlamda, anne ve babalar bir bebek beklediklerinin haberini aldıkları ilk andan itibaren hamilelik dönemi boyunca duygusal olarak kendilerini bu olaya hazırlamaktadırlar. Önceleri, bebeğin cinsiyetiyle ilgili, daha sonra da gelecekte ne olacağıyla ilgili hayaller kurulmaya başlanılmaktadır. Hayal edilen bebek hep sağlıklı ve güzeldir, gelecekte de toplumsal açıdan değerli ve statülü olarak kabul edilen mesleklerden birinde başarılı olacaktır. Bu beklentileri şekillendiren toplumdaki ideal çocuğa özgü kalıp yargılar ve anne babaların kendilerine ait algı larıyla belirleyici rolü olan kişilerin görüşleri ve anne babaların istediği meslek ve becerilerdir (Altıntaş, 2011). Böylece, bütün anne babalar, büyüdüğünde tam bağımsız olabilecek, başarılı, özgüvenli ve sosyal bir çocuk sahibi olmak istemektedirler. Ancak, beklenen çocuk doğup 18 ay-3 yaş arası gibi bir döneme geldiğinde anne baba, çocuğun normal olmayan ilk davranışlarıyla şüpheye düşebilmektedirler. Uzmanlardan alınan değerlendirme sonuçları ve bilgiler ise, ailelerin kurduğu güzel hayalleri altüst etmektedir. Doktorların tam bir teşhis koyamamasından kaynaklanan belirsizlik, çoğu zaman yaşanan karmaşayı daha da tetikler hale gelmektedir. O andan itibaren yapılacak bütün planlar değişecektir. Aile için artık hiçbirşey eskisi gibi olmayacaktır. Onları yepyeni bir dönem ve iniş çıkışları ile kendilerini zorlanmış hissedebilecekleri upuzun bir yol beklemektedir. Elbette bu durumu anlamak, kabullenmek ve harekete geçmek kolay değildir ve zaman gerektirmektedir. Bu süreçte aileler çeşitli duygu evrelerinden

geçmektedirler. Bunlar; belirsizlik, şok, inkâr, suçluluk, kırgınlık, depresyon ve kabul evreleridir (Vural, 2007). Sivberg'e (2002) göre otizmi olan çocuğa sahip ailelerin aile sistemlerinde karmaşıklığı sağlıklı çocuğa sahip ailelere göre daha fazla olmaktadır. Karakavak Çırak (2006) ise annelerin kronik bir durumu ilk öğrendiğinde önce şok, şaşkınlık, hayalkırıklığı, reddetme, çaresizlik, korku, bunalım, bu özel durumun gidişatına ve sonucuna ilişkin belirsizlik gibi duygular yaşayabildiğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, otizm tanısının uzmanlarca koyulmasının ardından, özellikle de ilk dönemlerde, otizmi bir çocuğa sahip olmak annae-babanın yaşamlarını, duygularını, yaşama dair tutunlarını ve davranışlarını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Anne ve baba başta olmak üzere neredeyse tüm aile üyeleri ekonomik kaynaklarını ve yaşam biçimlerini otizm tanısı almış olan çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere yeniden düzenlemeye çalışmaktadırlar (Örn., Soresi, Nota ve Ferrari, 2007; Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009; Canarlan ve Ahmetoğlu, 2015). Otizmi çocuk ailelerinde tres belirtileri, kaygı, depresyon, duygusal gerginlik gibi sağlık sorunlarının normal çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek boyutta olduğu belirtilmiştir (Örn., Pelchat, Jocelyn ve Nicole, 1999; Hastings ve Brown, 2002; Hollander, King, Delaney, Smith ve Silverman, 2003, Karpat ve Girli, 2012; Wang,, Cai, Qian ve Peng, 2014). Yaşanan stres, kaygı ve depresyon ile ortaya çıkan duygu durumu, anne ve babanın yaşam kalitesini etkileyerek yaşam memnuniyetini de düşürmektedir (Aysan ve Özben, 2007). Doka ve Aber (1989) çocuğu ruhsal hastalık tanısı alan ailelerin yaşadıkları bu durumu “psikolojik kayıp” olarak tanımlamıştır. Karpat ve Girli (2012) ise çocuğu farklı gelişim gösteren veya engellilik durumu olan ebeveynlerin derin bir yas sürecine bile girebildiklerini vurgulamıştır.

Bu bağlamda, otizmin iletişim, duyuşsal, bilişsel, sosyal ve davranışsal yönden çocuk gelişiminde çok boyutlu etkilere sahip olması (Schunterman, 2002) ve otizmi bireyin gelişme gösterip, uygun eğitim mekanizmalarıyla desteklenmesinde, hatta bazen farklılıklarının avantaja çevrilebilmesinde en önemli role sahip olan ailelerinin duyuşsal süreçlerinin değerlendirilmesi önemli bulunmaktadır. Zira, doğru iletişim ve eğitim yöntemlerinin uygulanmasının ve olumlu ebeveyn yaklaşımlarının otizmi bireyin bilişsel,

sosyal ve duygusal gelişimindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda, anne-babanın psikolojik yapısının sağlıklı olmasının önemi de anlaşılabilir. Bu bağlamda, topluma kazandırılabilen, bilişsel ve sosyal gelişim gösterebilen, en önemlisi farklılığıyla verimli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilen otizmliler bireylerin sayısının artmasının ancak onlara bu imkânı ve desteği sağlayabilecek aileleri ve toplumsal çevreleri ile mümkün olabileceğine inanılmaktadır. Tüm bu nedenlerle, özellikle de çalışma yaşamında bulunan anne ve babaların duygusal ve sosyal durumlarının incelenmesinin ve daha olumlu psiko-sosyal algılara sahip olabilmeleri için onlara sunulabilecek sosyal destek unsurlarının ele alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Literatürde çocuğun özel durumu ile ilgili olarak anne-babanın bilişsel-duygusal süreçlerini açıklayan farklı yaklaşımlar olduğu öne sürülmektedir. En yaygın kabul gören yaklaşım, ebeveynin tepkisinin geçen zamana dayalı olarak ve çocuğun gelişimine göre daha uyumlu hale geldiğini ifade eden “zamana bağlı kuram”dır. Bu modele göre, zaman içerisinde anne-babaların çocuğun gelişim geriliği gösterdiğini ya da farklı olduğunu kavramaya başladıkları, çocuğu olduğu gibi kabul ettikleri belirtilmektedir. Ayrıca, çocukla geliştirdiği ilişkinin daha mutluluğa yönelik olmasına çabalamakta, onun bu özel durumunun yarayabileceği olumlu sonuçları ve kendilerini geliştirebilecekleri yaşam deneyimleri de getirebileceğini göz önünde bulundurmaktadırlar. Bir nevi, aile içinde bulunduğu koşulun kendileri ve çocuk açısından olumlu deneyimler ve ruhsal zenginlik de sağlayabileceği yönünde bir inanç geliştirmektedir.

Zamana bağlı modele (Fortier ve Wanlass, 1984) dayanarak, zaman içerisinde ailelerin kabullenme, uyum sağlama ve başa çıkma stilleri geliştirebilecekleri varsayıldığı için, bu çalışmada 3-15 yaş arası otizmliler çocuğa sahip anne ve babaların katılımıyla gerçekleştirilecek olan bir araştırma tasarlanmıştır. Bu yaklaşıma göre, ailelerin devam eden süreç içerisinde çocuğun doğasını ve gereksinimlerini daha iyi anlayabilecekleri, karşılaşılan sorunların çözümünde daha etkin çözümler bulabileceği, strese yönelik esnekliğin gelişebileceği ve çocukla birlikte daha zengin duyguların paylaşıldığı bir yaşamın oluşturulabileceği varsayılmaktadır. Aynı zamanda, bireyler karşılaşmakta oldukları durumları zaman içerisinde anlamlandırmakta, yüzleşmekte, duygularını daha iyi düzenleyebilir ve kontrol edebilir hale

galebilmektedirler. Bu durum Gross'un (1998) duygusal düzenleme kuramı ile açıklanabilmektedir. Dolayısıyla, 15 yaş üstü otizmlı çocuğu olan anne-babaların zaman içerisinde kabul, uyum sağlama, kişisel yaşam kalitesini arttırma ve başaçıkma yollarını daha etkin sağlayabilecekleri düşünölmektedir. Öte yandan, süre gelen zaman içerisinde ailelerin çevreden aldıkları yardım ve desteğin artması, çevresindeki üyelerin de onların bu özel durumunu samimi duygularla karşılayıp psikolojik ve sosyal yönden desteklerini sağlamaları da mümkündür. Tüm bu nedenle, 3-15 yaş arası dönemde otizmlı bir çocuk ile yaşamının getirebileceği stres ve zorlukların 15 yaş üzeri otizmlı çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek olabileceği söylenebilmektedir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın açıklanmaya çalışılan kavramları olan "umutsuzluk", "psikolojik uyumsuzluk" ve "yaşam kalitesi", otizmlı çocuk sahibi ve çalışma yaşamında yer alan bireylerin algıladıkları psiko-sosyal ve bilişsel yapılar olarak ele alınmaktadır. Araştırmada, esas olarak, söz konusu psiko-sosyal yapılar üzerinde etkisinin olabileceği düşünölen değişken olarak "sosyal destek" kavramı incelenmektedir. Stres yaşıyan ya da zor bir durumun üstesinden gelmeye çalışan bir kişiye diğer bireyler (eş, aile, arkadaş) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardım olarak tanımlanan sosyal destek, gerek akademik literatürde gerekse uygulama alanında giderek önem kazanmış olan işyerine ilişkin pozitif bağlamsal bir algı olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma konusunun temellendirilmesinde, çalışan bireylerin umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk halinin örgütün amaçlarına ve etkinliğine ters düşüyor olmalarının ve çalışma ortamında pek çok olumsuz tutumsal ve davranışsal sonuçlar doğurduğunun gözlenmiş olması etkili olmuştur.

Bununla birlikte, söz konusu bireylerdeki umutsuzluk düzeyinin ve içerisinde olumsuz benlik, depresyon, anksiyete, yıkıcı düşünceler ve duygusal patlamalar belirtilerinin yer aldığı psikolojik uyumsuzluk halinin örgüt ve çalışanlar açısından önemli birer tehdit unsuru olması da araştırma konusunun belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Diğer yandan, algılanan yaşam kalitesi, bireyin yaşam koşullarına uyumda kişisel doyumunu etkileyen, günlük yaşam deneyimleri üzerinde etkisi olan, çeşitli sosyo-ekonomik etkilere karşı bireyin verdiği fiziksel, zihinsel ve sosyal yanıtları temsil eden bir kavram olarak görölmektedir. Bu sadece fiziksel sağlık hali değil, kendisiyle

İlgili memnuniyet ve yaşam doyumunu da ifade eden iyilik halinin bilincinde olmayı ve kendini değerli hissetmeyi de içermektedir. Konu ile ilgili yabancı ve yerli literatürde, sosyal destek algısının pek çok psiko-sosyal sonuçlarının olduğu belirtilmiştir. Yapılan önceki kavramsal ve deneysel araştırma bulgularından hareketle, bu çalışmada sosyal destek algısının psiko-sosyal sonuçları arasında yer alan depresyon, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi kavramları ele alınmaktadır.

Konunun birey ve toplum sağlığı açısından önemi

Bu çalışmamın temel sorun ve varsayımına göre, bir sosyo-psikolojik durum olarak otizmlili bir çocuğa sahip olmanın anne-babalara oldukça zorlu bir süreç yaşatabileceği, gerek ekonomik gerekse sosyal sistemlerinde meydana gelen değişimlerin de onların diğer otizmi olmayan çocuğa sahip ailelere göre daha fazla olabilmektedir. Tüm bunlardan dolayı, özellikle çalışma yaşamında bulunan anne-baların iş yaşamlarındaki bilişsel-duygusal-davranışsal sonuçları daha fazla etkilenebilecek ve özellikle çevrelerinden aldıkları psikolojik destek çok daha değerli hale gelebilecektir. Böyle bir sosyal yada psikolojik destek, söz konusu çalışan anne-babaların yaşadıkları strese, zorluklara yada karmaşıklıklara karşı daha dirençli olmalarını ve yaşam kalitelerini daha olumlu değerlendirmelerini sağlayabilecektir. Yapılan araştırma ile bu varsayımı destekleyen bulguların elde edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre, 0-14 yaş grubunda 150.000 civarı otizmlili çocuk olduğu bildirilmektedir. Otizmlili bireylerin ebeveyn ve yakın akraba çevreleri de düşünüldüğünde Türkiye’de tüm illere yayılmış durumda otizmden etkilenen 2 milyon civarı birey bulunmaktadır. Tüm bu rakamlar, sözü edilen durumun yaygınlığı ve önemi konusunda bilgi verebilmektedir. Öyle ki, otizm sadece bu rahatsızlığa sahip olan bireyi değil, belki de çok daha yüksek oranda ailesini etki altına almakta ve özellikle çalışma yaşamında bulunan anne-babalar iş yaşamı-aile yaşamı çatışmalarının da rolüyle önemli ölçüde sosyal, duygusal, zihinsel ve davranışsal tepkilere sahip olabilmektedirler.

Bununla birlikte, toplumsal sağlığı açısından bireylerin psikolojik iyiliğinin, ruhsal sağlıklarının ve yaşam kalitesinin iyi düzeyde olması son derece önemlidir ve her toplum için sürdürülebilirliğin de temel koşuludur. Bireylerin ve ailelerin

sağlığı ve yaşam kalitesi toplumun gelişmişliği, sosyal sermayesi, toplumsal sağlık ve sürdürülebilirlik açısından üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, yaşam kalitesi kavramı uzun yıllardır önemini koruyan ve önemi giderek artan bir kavram olup, Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımlamasına geniş bir boyut getirmiştir. Yaşam kalitesi; kendini geliştirmesi, yaşamını zenginleştirmesi, anlamlı hissetmesi ve yaşam amaçlarına ulaşması ile ilgilidir. Engelli çocuk sahibi ailelerin yaşam kalitesinin ise üzerinde yeterince çalışılmamış bir kavram olması görüşüyle, üzerine çalışılmış olan konunun önemli ve araştırmaya değer olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, otizmlili çocuğa sahip bireylerin, normal gelişim gösteren ve gelişimsel bozukluğu olmayan çocuğa sahip bireylere göre daha endişeli, gerilimli ve stresli olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Otizmlili çocuğa sahip bireylerde yoğun olarak yaşanan olumsuz duygulardan biri de umutsuzluk, yıkıcı düşünceler, düşük benlik saygısı ve düşük yaşam kalitesidir. Dolayısıyla, otizmlili çocuğa sahip bireylerin algıladıkları psiko-sosyal yapılar olarak umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyinin incelenmeye değer ve Türkiye'de oldukça yeni ve yeterince araştırılmamış kavramlar olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmanın gerek işletme yönetimi ve örgütsel davranış literatürüne gerekse bu alanda çalışmakta olan sosyal hizmet yetkililerine, çeşitli özel, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına ve özel-kamu sektörü gözetmeksizin tüm örgütlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Otizm ve otizm tanı ölçütleri

Otizm, 0-3 yaş arasında ortaya çıkan, yaşam boyu devam eden, sosyal ilişkiler, iletişim, davranışsal ve zihinsel gelişimde bir sapma yada gerilik durumu olup, nöropsikiyatrik bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2000). Otizm, 1940'larda yaklaşık 10.000 çocuktan dördünde doğumda ya da doğumdan sonraki ilk 30 ayda gözlenen, davranışsal bir sendrom şeklinde ifade edilmiştir (Darıca, Abidoğlu ve Gümüüşçü, 2002:17). Otizmin, sosyal ve duyuusal bilgileri tutarlı şekilde oluşturma ve anlamadaki yetersizlikten meydana geldiği düşünülmektedir (Baron-Cohen, 1998; Frith, 2003).

Wing ve Gould (1979 içinde aktaran Eyiip, 2011:2) tarafından yapılan

geniş çaplı bir araştırmada ve daha sonrasında gerçekleştirilen diğer epidemiyoloji çalışmalarında (otizmin nedenini araştıran çalışmalarda) Kanner'in tanımladığı gibi "erken çocukluk otizmi" adı altında tanılanan çocukların kendi içlerinde farklılıklar gösterdiği belirlenmiş ve incelenen çocuk gruplarının yalnızca "otizm" tanısı altında toplanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaların ışığında artık "otizm" terimi yerine "otizm spektrum bozukluğu" terimi kullanılmaya başlanmış ve bu şemsiye terim altında çeşitli bozukluklar sınıflandırılmıştır (Dover ve Couteur, 2007). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) şemsiyesi altında yer alan bozukluklar; otizm, asperger sendromu, çocukluk dezentegratif, Rett sendromu ve atipik otizm olmak üzere beş farklı kategoriye ayrılmıştır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001 içinde aktaran Eyiip, 2011:3).

Otizimde görülen belirtiler 3 temel grupta ele alınıp incelenmektedir:

1. Toplumsal ilişkilerin gelişiminde bozukluk

2.Sözel ve sözel olmayan iletişimde bozukluk; sembolik oyunda dahil olmak üzere hayal gücünde zayıflık.

3. Tekrarlayıcı davranışlar, takıntılı davranışlar ve ilgi alanının kısıtlı oluşu

Yapılan tanımlamaların ortak görüşüne göre, otizm, "bebeklikten itibaren başkasının gözüne bakma, ortak dikkat ve işaret etme davranışlarındaki yetersizlik ve isteksizlikle kendini belli eden, ilerleyen dönemlerde de insanlarla ilişki kurmakta güçlük yaşama, aynılığı koruma isteği, tekrarlayıcı davranışlar ile tekrarlayıcı konuşma ve sembolik oyun davranışlarındaki ciddi yetersizliklerin görüldüğü bir iletişim problemidir" şeklinde de ifade edilebilmektedir (Ayдын, 2008).

Otizmin tanılanmasında, çocuk nörologları ya da çocuk psikiyatristleri görev almaktadırlar. Bir çocuk otizm tanısı olsa da her bireyin birbirinden farklı özellikler gösterdiği görülmektedir (Korkmaz, 2000). Otizm uzantıları, kişilikle karışabilmekte ve hangisinin kişiliğe ait, hangisinin otistik uzantı olduğu kimi zaman bilinmemektedir (Persson, 2003). Otizmin gözlenebilir özelliklerinden hareketle yapılan tanımlamalar ve betimlemeler, bilimsel araştırmalara bir tutarlılık ve devamlılık getiren, tartışmalara terminoloji birliği sağlayan, sonuç olarak bilimsel bilgi birikimine neden olan bir görüş birliğine dayanılarak yapılmaktadır. Elbette bu görüş birliği otizmin doğasının,

mekanizmalarının ve nedenlerinin kavranıldığı anlamına gelmemektedir. Bu alanda çalışan klinik uzmanlar karşılaştıkları pek çok hastanın bu tip sınıflamalara kolayca girmediğini izlemektedirler. Ancak otizm için tanımlayıcı biyolojik bir işaretleyici bulana dek, tanı açısından uzmanların belirlediği bu tip bir görüş birliğine gerek duyulmaktadır (Korkmaz, 2000).

Buraya kadarki anlatımlara göre, otizmlili çocukların özelliklerini dil gelişimi, iletişim, motor gelişim, sosyal ve bilişsel gelişim olmak üzere alt gruplarda gözlenmektedir. Tüm bu niteliklerin ise hem çocuğun hem de başta anne-baba olmak üzere tüm aileyi duygusal, sosyal ve davranışsal açılardan etkilemekte olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal destek kavramının tanımı

Sosyal destek, bireyin güvенеbileceği ilişkiler yoluyla, sosyal kaynaklardan yararlanabilme derecesini ifade etmektedir (Johnson ve Saranson, 1979; Banaz, 1992). Geniş anlamda sosyal destek, bireye çevresi tarafından sağlanan duygusal, fiziksel, bilgilendirici, araçsal ve maddi yardım olarak tanımlanabilmektedir. Böylece, bireyin sevildiğine, değer gördüğüne, önemsendiğine dair inanç geliştirmesine olanak sağlayan, yaşamdaki zorlukları yenmesine destek olan, olumsuz yaşam koşullarına uyumunun kolaylaşabilmesini sağlayan bir özelliği bulunmaktadır (Kaner, 2004; Dunst, Trivette ve Cross 1986). Sosyal desteğin örgütsel boyutu ise örgütsel destek olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütsel bağlamda, çalışma arkadaşları, yöneticiler ve hizmet verilen taraflar sosyal destek kaynakları arasında yer almaktadır. Bu tür destek daha çok maddi, duygusal ve bilişsel destekler olarak bilinmektedir. Maddi destek, daha çok çalışma arkadaşları ve kurum tarafından kişinin işini daha iyi yapabilmesi için sunulan araçlar olmaktadır (başkasına para veya eşya ödünç verme, iş imkânı sağlama gibi). Duygusal destek, bireyin, sevgi, şefkat, saygı görme, empati ve bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir destektir. Bilişsel destek ise, kişiye yaşadığı bireysel yada çevresel sorunlarla, stresle yada sağlık sorunuyla ilgili olarak bilgi ve tavsiye verme, yol gösterme yada rehberlik etme gibi davranışları kapsamaktadır (Terzi, 2008:3).

Öte yandan, bireyin psikososyal çevresinden algıladığı sosyal desteğin onun duygusal, bilişsel ve davranışsal sonuçlarına olabilecek etkisi Weiss ve

Cropanzano'nun (1996) Duygusal Olaylar Kuramı ile de açıklanabilmektedir. Bu kurama göre, örgütlerde çalışma ortamındaki duygusal olaylar ve süreçler, bçeşitli ireylerin duygual deneyimleri olarak görölmekte ve söz konusu duygusal deneyimler bireylerin 'bilişsel değerdendirmelerini', 'duygusal tepkilerini' ve 'davranışsal yönelimlerini' belirleyebilmektedir. Böylece, bu kuram, bireylerin geliştireceğı tutum ve davranışların aslında işyeri bağlamından kaynaklanan duygusal tabanlı sonuçlar olduğunu öne sürmektedir (Weiss ve Cropanzano, 1996:11). Bu nedenle, Miner ve Hulin (2000: 2) tarafından da işaret edildiğı gibi, bireylerin duygusal ve davranışsal tepkilerini ölçmek kadar, bu tepkileri belirleyecek olan ortamsal faktörleri ve iş ortamındaki duygusal süreçleri değerdendirmek önemlidir. Özetle, işyerindeki bir psikososyal çevre unsuru olarak sosyal destek algısının ve işyerindeki sosyal destek sürecinde gelişen olumlu duygusal ve bilişsel değerdendirmelerin bireyin psikolojik yapısında ve davranışsal sonuçlarında oldukça önemli rolleri olacaktır.

Bu çalışmada ele alınan sosyal destek kavramı, bireyin çalışmakta olduğu örgüt tarafından sağlanan çeşitli örgütsel destek unsurları arasında yer alan ve daha çok manevi, duygusal, bilişsel, ilişkisel mahiyeti olan bir destek türünü ifade etmektedir. Bu nedenle, örgüt düzeyinde algılanan sosyal destek kavramının yeniden kısaca tanımlanması gerekli görölmektedir. Eisenberger ve arkadaşlarının (1986:500) yaptığı tanıma göre, örgütlerde algılanan sosyal destek, "örgütün çalışanın katılımına önem vermesi ve iyiliğini önemsemesine yönelik algılar ve çalışanları etkileyen faaliyetlerin örgütün gönüllü olarak gerçekleştirdiğine ilişkin duygular" olarak belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle örgütsel düzeyde sosyal destek, örgütün çalışanların huzurunu, esenliğini ve iş tatminini dikkate alması ve onların mutluluklarını artırıcı nitelik taşıması durumudur (Eisenberger vd., 1986:501). Bu bağlamda, bireyin çevreden kendisine doğru akan bilgileri alma, düzenleme ve yorumlama süreci olarak da tanımlanabilen örgütsel sosyal destek, çalışanların işe ve örgüte karşı tutumlarını, bireysel psikososyal algı ve davranışlarının etkileyebilmektedir.

Örgütsel davranış, yönetim bilimleri, psikoloji, psikiyatri ve klinik psikoloji gibi çeşitli disiplin ve bilim dallarına giren araştırma çalışmaları sosyal destek algısının bireylerin psikolojik duygu durumu, işe ve işyerine yönelik tutumları ve davranışsal sonuçları ile ilişkisinin olduğunu ve

çoğunlukla tampon (buffer) etkisi olduğunu öne sürmüşlerdir. Burada adı geçen tampon etki, bireyin karşılaştığı çeşitli olumsuz çevresel ve bireysel durumlar karşısında direnme, bilişsel düzenleme yaparak olumsuz koşullarla baş edebilme ve yeniden toparlanma becerisi elde etme sürecinde koruyucu ve yardımcı işlev gören unsur anlamına gelmektedir. Örneğin, sosyal destek bir dış çevre kaynaklı faktör olarak, bireyin olumsuz hislerini, travmatik deneyimlerini, karşılaştığı zorlukları yenebilmesinde ve gerek işyeri gerekse özel yaşamından doğan yüksek talepleri karşılamaında önemli bir kaynak olmakta ve bireyin daha ciddi psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara uğraması karşısında koruyucu role sahip olmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde de (Örn., Folkman ve Lazarus, 1988; Cummins, 1990; Wiebe, 1991; Florian, Mikulincer ve Taubman, 1995; Pengilly ve Dowd, 2000; Wallace, Bisconti ve Bergeman, 2001; Baruch-Feldman, Brondolo, Ben-Dayana ve Schwartz, 2002, Plaisier, Bruijn, Graaf, Have, Beekman ve Penninx, 2007; Terzi, 2008; Kossek, Pichler, Bodner ve Hammer, 2011), sosyal destek algısının daha çok stres, gerginlik, hastalıklar ile ilişkisinin ele alındığı, stresle başa çıkma stilleri, yalnızlık, depresyon, psikolojik uyumsuzluklar, sosyal uyum sorunları, işten ayrılma niyeti, örgütsel bağlılık, iş tatmini ve iş performansı gibi kavramlarla birlikte çalışıldığı ve tüm bu kavramlarla direkt ve dolaylı ilişkilerinin olduğunun tespit edildiği gözlenmektedir. Bu çalışmada, dikkat çekilen konu çalışma yaşamında örgütsel bağlamda algılanan sosyal desteğin bireylerin umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyleri ile anlamlı ilişkileri olacaktır. Bu doğrultuda, sosyal destek algısının sözü edilen bireysel sonuçlar ile ilişkisini ele alan önceki kuramsal çalışmalar ve elde edilen araştırma bulguları incelenerek, bu çalışmanın kuramsal çerçevesi ortaya koyulacaktır.

KURAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde de açıklandığı üzere, aileye katılan bir çocuğun normal gelişime sahip olmaması, olumsuz birtakım bilişsel ve sosyal belirtiler göstermesi ailenin çocukla ilgili beklentilerinin karşılanmamasına, yoğun bir stress ve kaygı hali yaşamasına neden olabilmektedir. Öyle ki, bu durumun ailelerde tıpkı bir travmatik olayın etkisi gibi duygusal ve zihinsel sorunlara yol açabildiği ifade edilmiştir (Örn., Piven ve Palmer, 1997;

Hollander vd., 2003; Cohen ve Mannarino, 2008; Bıçak, 2009). Diğer tüm travmatik olay ve olgularda yaşanan travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtilerinin hemen hemen aynısının özellikle tanının koyulduğu ilk dönemde anne-baba tarafından yaşanabildiği gözlenmiştir. Var olan çalışmalar, TSSB ile bireylerin hayata ve geleceğe ilişkin umutsuzluk durumları, korku, kaygı, depresyon gibi psikolojik sorunları ve çalışma yaşamındaki tutumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya koymuştur (Örn. O'Donnell, Creamer ve Pattison, 2004; Güven, 2010; Can, Uyaniker, Ulaş, Karabağ, Cimilli ve Salaçin, 2013; Vitriol, Cancino, Weil, Salgado, Asenjo ve Potthoff, 2014; Kukihara, Yamawaki, Uchiyama, Arai ve Horikawa, 2014; Kaya, 2015; Taştan ve Torun, 2016). Örneğin, TSSB'nin çok sayıda psikolojik sorunla (kaygı bozuklukları, depresyon, bağımlılıklar, kişilik bozuklukları gibi) ilişkisili olabildiği ve TSSB belirtileri olan bireylerde %38-%78 arasındaki oranlarda diğer bir psikolojik bozukluğun da eşlik edebildiği vurgulanmaktadır (Önder ve Tural, 2004:194). Can, Uyaniker, Ulaş, Karabağ, Cimilli ve Salaçin (2013:230) tarafından yürütülen araştırma sonuçlarına göre de travma sonrasında bireylerde akut stres bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu ve yüksek düzeyde anksiyete bozukluklarını içine alan ruhsal sorunların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Bu noktada, sosyal, zihşnel yada genel sağlıkla ilgili bir rahatsızlığı olan bir çocuğa sahip olan ailelerde TSSB belirtilerinin olması ve buna eşlik eden diğer psikolojik sorunların ve yüksek stresin yaşanması söz konusu olmaktadır. Çocuğun bakımı, ekonomik masrafları, eğitimi, tedavisi ve sosyalleştirilmesi gibi süreçlerde aileler oldukça zorluk yaşamakta ve yoğun stress bozukluğu belirtileri gösterebilmektedirler. Bu ailelerin çoğunun sosyal etkinliklere ilgileri ya da katılımları azalmakta, çevrelerindeki insanlardan veya aile üyelerinden uzaklaşmakta ya da yabancılaşma duygularına kapılabilmektedirler. Bu noktada, yapılan araştırmalar, bu kişilerde duygulanımda kısıtlılık oluştuğunu ve bir geleceğin kalmadığı duygusunun yaşanabildiğini göstermektedir (Elwood, Hahn, Olatunji ve Williams, 2009; Ünlüer, 2009). Böylece, otizimli çocuğa sahip anne-babalarına da artık kendileri için iyi bir geleceğin ve umudun kalmadığı algısına sahip olabileceği öne sürülmektedir.

“Umutsuzluk”, genel olarak, geleceğe ilişkin olumsuz beklentiler ve geleceğin olumsuz olarak değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Odağ,

1995). Umutsuzluk hali, bir bireyin herhangi bir sorunu yada başarısızlığı hiçbir zaman yenemeyeceğine, sorunlarını hiçbir zaman çözemeyeceğine inanması, gerçekçi bir nedeni olmadığı halde yaşantısına yanlış anlamlar yüklemesi ve amacına ulaşmak için çabalamadığı halde bunlardan negatif sonuçlar beklemesi olarak açıklanmaktadır (Taslak ve Işıkay, 2015:109). Umut ve umutsuzluk karşıt beklentiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Umut gelecekle ilgili bir amacı gerçekleştirmedeki olumlu, umutsuzluk ise olumsuz beklentiler olmaktadır. Umut bireyin yaşama gücüdür ve birey umutlu olduğu sürece geleceğe dönük planlar yapmaktadır. Ayrıca, umut, bireyin karşılaştığı sorunlarına çözüm bulmada bireye güç vermektedir ve umutsuzluk olduğunda bu sorunların çöümünün mümkün olmayacağı düşüncesi artmaktadır. Umutsuzlukla ilişkili olan en önemli psikiyatrik bozukluklardan birisi de depresyondur. Çok sayıda çalışma, depresyonda ana sorunun umutsuzluk olduğunu ve umutsuzluğa eşlik eden diğer durumların da kendini değersiz hissetme, mutsuz ve çaresiz hissetme, günlük yaşam performansında düşüklük, isteksizlik ve bazen suçluluk duyguları olduğu ve umutsuzluk neticesinde de depresyon ve intihara yönelim gibi psikolojik sorunların görülebileceği vurgulanmıştır (Örn., Beck, Steer, Beck ve Newman, 1993; Dilbaz ve Seber, 1993; Joiner, Wingate ve Otamendi, 2005; Troister ve Holden, 2010; Okumuş, Mete, Bakiyev ve Kaçire, 2013).

Öte yandan, otizmli çocuk sahibi anne-babalarda görülebilecek bu tür depresyon, kaygı, stress, duygusal dışavurumlar, kendilik algısı ile ilgili olumsuz değerlendirmeler ve özgüven kaybı gibi durumların psikolojik uyumsuzluk örüntüleri olarak değerlendirilmesi mümkündür. Daha önce de ifade edildiği gibi, otizm tanısı koyulduğu andan itibaren anne-babaların hayata dair olumlu beklenti ve varsayımlarının sarsılması ve bireylerin hayat üzerindeki control ve etkilerinin en az düzeyde olduğunu fark etmeleri söz konusudur. Çocuğun dünyaya gelmesi ve erken bebeklik döneminden tanının koyulması anına dek, anne-bana olaylara hakim olduğunu düşünmüş, geleceğe yönelik birtakım beklenti ve hayaller geliştirmiş, bunları gerçekleştirebileceğine dair de inanç ve özgüven de hissetmiş olabilemektedir. Fakat, tanı sonrasında ve tanıyı takip eden ilk yıllarda bireyler tüm bu duygu ve inançlarını yitirebilmekte, kaygı, gerginlik, öfke ve çaresizlik duygusuna kapılabilmektedir. Tüm bu duygusal süreçler ise psikolojik uyumsuzluk kavramı altında ele alınabilmektedir.

"Psikolojik uyumsuzluk", bireylerin yaşamları içeirsinde karşılaşmış oldukları çeşitli olumsuz olaylar, kişiyi derinden sarsan travmatik yaşantılar, yüksek gerginlik hissi verici koşullar ve birtakım bireysel ya da çevresel unsurlardan kaynaklı kaygı, korku, stres ve depresyon hali olarak tanımlanmaktadır (Derogatis ve Melisaratos, 1983). Bu tür kaygı ve depresyon haline aynı zamanda bireyin kendisi ile ilgili benlik inancının olumsuz dönməsi, kendine güven ve saygısının düşmesi, duygusal patlama ve saldırganlık belirtilerinin görülmesi ve psikosomatik (nedeni psikolojik olan fiziksel hastalıklar) rahatsızlıkların eşlik etmekte olduğu bildirilmektedir (Derogatis ve Melisaratos, 1983; Şahin ve Durak, 1994; Rhodes ve Lakey, 1999; Brewin ve Holmes, 2003; Reddy, 2010; Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsöy, 2012; Seçer, 2015). Tüm bu durumların ise bireyin ruhsal sağlığı ve davranışları, çevresiyle ilişkileri ve iş ve özel yaşamındaki kişisel performansı üzerinde olumsuz etkileri olacağı ifade edilebilmektedir. Aynı zamanda, psikolojik uyumsuzluk belirtilerinin ve rahatsızlıklarının toplumsal sağlık açısından da önemi göz önünde bulundurulduğunda, bu konunun ele alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, otizimli çocuğa sahip anne-babaların tüm bu duygusal ve psikolojik süreçleri ile birlikte yaşam kalitesine yönelik algılarında da değişimlerin olabileceği öne sürülmektedir. Öyle ki, yaşam kalitesi kavramı; ekonomik, sosyal, eğitim, sağlık ve pek çok alanda günlük yaşantımızda yerini almaktadır. Genel anlamda, "yaşam kalitesi", bireyin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmasıyla, tam iyilik hali ve yaşamdan memnuniyet duygusunu ifade etmektedir. Bireyin hedefleri ve beklentilerine ulaşmada içinde buldukları durumu nasıl değerlendirdiği, yaşamdan elde ettiklerinden duyduğu memnuniyet, kendisini zihinsel ve bedensel sağlık yönünden iyi hissetmesi ve sosyal bağlamda başkaları ile kurduğu etkileşimden doyum sağlayabilmesi de yaşam kalitesi algısı olarak ifade edilebilmektedir. Karademir (2014) tarafından da vurgulandığı gibi toplumdaki bireyler arasında olumlu iletişim ve etkileşim de yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Aynı zamanda sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanabilme, arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri, iş yaşantısı, kişilerarası ilişkiler yaşam kalitesi düzeyi üzerinde önemli rollere sahiptir. Diğer yandan, bireylerin yaşam kalitesi toplumun genel sağlığı ve kalitesi açısından da oldukça önemlidir.

Tüm bu anlatımlara dayanarak, otizmlı çocuk sahibi ailelerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları destek, yardım ve empatik eğilimler onların söz konusu umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk durumlarıyla baş edebilmelerinde, zorlukları yenmelerinde ve yeniden toparlanabilme becerisi kazanmalarında etkili olmaktadır. Bunun yanında, bu bireylerin çevrelerinden alacağı yardım ve olumlu yaklaşımların, aile, iş arkadaşları ve çalıştıkları kurumun yönetimi tarafından kendilerine sağlanacak manevi desteklerin ve etkin iletişimin algılanan yaşam kalitesi üzerinde büyük birer öneme sahip olacağı düşünülmektedir. Bu noktada, “sosyal destek” kavramı otizmlı çocuk sahibi bireylerde sosyal ve psikolojik sorunların çözümünde bireylere gerekli katkıları sağlamak suretiyle, duygusal ve zihinsel iyileşme göstermelerinde, mücadele gücü kazanarak otizmlı çocuğun gelişiminde ve eğitiminde de daha fazla fayda sağlamalarında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın önceki bölümünde açıklandığı üzere, örgütsel bağlamda algılanan sosyal destek işyerinde bireyin güvendiği ve yardım alabileceği kişilerin olması, arkadaş, yönetim veya yakın çevresinde ona gösterilen ilgi, empati, yardım ve desteğin bulunması ve erişilebilir olması olarak ifade edilebilmektedir. Sosyal destek üzerine çalışma yapan araştırmacılara göre sosyal desteğin, bir insanın “iyi olma” haline, fiziksel, ruhsal ve zihinsel sağlığına ve yaşamsal işlevlerinin olumlu şekilde yerine getirmesine doğrudan olumlu etkileri bulunmaktadır (Örn., Payne ve Jones, 1987; Dumont ve Provost, 1999; Eker, Arkar ve Yaldız, 2001; Coventry, Gillespie, Heath ve Martin, 2004; Yıldırım, 2006; Peng, Zhang, Li, Li, Zhang, Zuo ve Xu, 2012; Taştan, 2013a; Taştan, 2013b; Kırbaş ve Özkan, 2013; Taştan, 2014; Yıldırım, Karaca, Cangur, Acıkgoz ve Akkus, 2017; Kelly, Duff, Kelly, Power, Brennan, Lawlor ve Loughrey, 2017). Ayrıca sosyal desteğin stresörlerin (strese neden olan faktörlerin) bireyde yarattığı tahribatı azalttığı, kişisel sağlığa ve performansa olumlu etki yarattığı belirtilmektedir (LaRocco, House ve French, 1980; Glaser, Tatum, Nebeker, Sorenson ve Aiello, 1999; Bradley ve Cartwright, 2002; Abualrub, 2004; Coşkun ve Akkaş, 2009; Wang, Cai, Qian ve Peng, 2014).

Örneğin, Türkiye’de 2-6 yaş arası otizmlı çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin

incelendiği bir araştırmanın sonucuna göre algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça, umutsuzluk düzeyinin azaldığı görülmüştür (Ünlüer, 2009). Çakar ve Karataş (2012) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışma sonucunda da benlik saygısı, algılanan sosyal destek ve umutsuzluk arasında nedensel bir ilişki olduğu, sosyal destek algısının ergenlerin umutsuzluk düzeyini azalttığı belirlenmiştir. Başka bir çalışmada, yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne-babalarının bu tanı nedeniyle yaşadıkları yas süreci, evlilik uyumları ve algıladıkları sosyal destek incelenmiş olup, sosyal destek algısı yüksek olan anne-babaların yas sürecinin daha kısa sürdüğü ve evlilik uyumu ile yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Karpataş ve Girli, 2012). Meral (2011) yaptığı bir araştırma çalışmasında, gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının artmasında sosyal destek algısının ciddi bir öneme sahip olduğuna işaret etmiştir. Meral ve Cavkaytar (2014) ise otizmlili çocuk ailelerinin aile yaşam kalitesi algıları üzerine yaptıkları çalışmada, sosyal destek algısının bu tür deneyimlere sahip ailelerde yaşam kalitesinin yüksek tutulabilmesinde önemli rolünün olduğunu belirtmişlerdir.

Bununla birlikte, Türkiye’de ve yurtdışında çeşitli sağlık sorunları (kanser hastaları, diyaliz hastaları, bedensel engel vb.) yaşayan bireyler üzerinde yapılmış olan araştırma bulguları da sosyal destek algısı yüksek olan bireylerin yaşadıkları sağlık sorunlarını yenmede, tedavi sürecinin etkinliğinde, yeniden yaşamsal işlevleri yerine getirmede daha etkin olduklarını ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Örn., Baron, Cutrona, Hicklin, Russell ve Lubaroff, 1990; Hoekstra-Weebers, Jaspers, Kamps ve Klip, 2001; Özçetin, Bahçebaşı, Bahçebaşı, Cinemre ve Ataoğlu, 2009; Akçalı, Altındağ, Geyik ve Cansel, 2009, Peng vd., 2012; Çalışkan, Duran, Karadaş ve Tekir, 2015).

Öte yandan, potansiyel olarak stres verici bir yapısı olan işyerlerinde ise örgüt ve çevre kaynaklı talepler oldukça fazla olmasından dolayı bireylerin stresi, gerilimi, öfke ve agresyonu ve psikolojik rahatsızlıkları daha fazla yaşaması söz konusudur. Böyle bir ortamda ise, örgütten sağlanan maddi/maddi olmayan kaynakların ve algılanan sosyal desteğin bireylerde gerilimi, stresi ve tükenmişlik düzeyini azaltıcı yönde etkisi olabilmektedir. Örneğin, Luo (1999) tarafından Tayvan’da 300 çalışanı kapsayan bir çalışmada işten

kaynaklanan stres ve gerginlik ile iş motivasyonu ve sosyal destek arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırmada sosyal destek kaynakları; çalışanın meslektaşları, amirleri, arkadaşları ve ailesi olarak tanımlanmıştır. Sosyal destek çalışanların kendilerini iyi hissetmelerinde doğrudan etki yapmaktadır. Çalışmada dikkat çeken bulgulardan biri, iş yerinde amirlerin, iş dışında da ailenin sağladığı desteğin, bireyde meslektaşlarının ve arkadaşlarının sağladığı destekten daha fazla etkili olduğudur (Luo, 1999:61). Başka bir çalışmada, düşük düzeyde sosyal desteğin bireyin yalnızlık hissi duymasına, yüksek strese, umutsuzluğa, depresyona ve kaygı bozukluğuna (anksiyete) yol açtığı öne sürülmüştür (Gracia ve Herrero, 2004). Aynı yazarlar, sosyal desteğin, bireylerin özgüven, algıladıkları stres, depresif duygu hali düzeyleri ve hayatın içinde yaşanan sıra dışı olumsuz olayları bilişsel olarak yorumlama tarzlarını etkilendiğini vurgulamışlardır.

Bradley ve Cartwright (2002) tarafından yapılmış olan bir araştırmada ise, sosyal destek algısının sağlık çalışanlarının iş stresini azalttığı, iş tatmini ve öznel sağlık durumlarını da olumlu etkilediği belirlenmiştir. Başka bir çalışmada, negatif yaşam olaylarının zihinsel sağlık üzerindeki negatif etkisinde sosyal destek algısının düzenleyici etkisi olduğu ve daha fazla sosyal destek almış olan bireylerin deneyimledikleri negatif yaşam olaylarının zihinsel sağlıkları üzerinde daha az olumsuz etki yarattığı ortaya koyulmuştur (Peng vd., 2012). Plaisier ve arkadaşlarının (2007) farklı sektörlerde çalışan bireyler üzerinde yaptıkları araştırma sonuçları ise olumlu çalışma koşullarının ve işyerinde algılanan sosyal desteğin çalışanların depresyon ve kaygı bozukluğu düzeylerini düşürdüğü saptanmıştır.

Türkiye’de yapılmış çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı gözlenmektedir. Altıparmak (2009) tarafından huzurevinde yaşayan yaşlı bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada algılanan sosyal desteğin yaşlıların yaşam doyumu üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışma yaşamındaki bireyler üzerinde yapılmış bir araştırmada ise, işyerindeki rol stress kaynaklarının iş tatmini üzerindeki olumsuz etkisinde amirin algılanan sosyal desteğinin olumlu yönde bir düzenleyici rolü olduğu görülmüştür (Kurt, 2010). Bu sonuca göre, işyerinde rol belirsizliği ve çatışmaları gibi stresörler amirin sosyal desteği olması durumunda iş tatminini beklenildiği

kadar düşürmemektedir. Duygun ve Sezgin (2003) tarafından zihinsel engelli ye sağlıklı çocuk annelerinde algılanan sosyal desteğin stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve tükenmişlik düzeyine olan etkisinin incelendiği çalışmada da sosyal desteğin stresle baş edebilme üzerinde olumlu, tükenmişlik düzeyi üzerinde olumsuz etkisi olduğu bulgulanmıştır. Bu çalışma sonuçlarına dayanarak, zihinsel engelli çocuk sahibi olma gibi bir zorlu yaşam deneyimi olan çalışanların işyerinde algıladıkları sosyal destek önemli bir koruyucu faktör olarak stres ve tükenmişlik seviyelerini düşürebilmektedir.

Bununla birlikte güçlü bir örgütsel destek algısı olan çalışanların örgüte fayda sağlayan davranışlar gösterme eğiliminde olacağı da öne sürülmüştür. Örneğin, sosyal destek algısının çalışanlarda işe devam, iş performansı, verimlilik, iş arkadaşlarına yardımcı olma, örgütsel gelişim için yapıcı öneriler getirme gibi vatandaşlık davranışı ve örgütün lehine davranışlar göstermelerini kolaylaştıracağı üzerinde durulduğu gözlenmektedir (Örn., Baruch-Feldman vd., Ceylan ve Şenyüz, 2003; Gençtürk, 2005; Shanock ve Eisenberger, 2006, Chew ve Wong, 2008; Özdemir, 2010; Schreurs, Hetty van Emmerik, Günter ve Germeys, 2012; Akgündüz ve Çakıcı, 2015; Polatçı, 2015).

Sonuç olarak, yapılan önceki kavramsal ve deneysel araştırma bulgularından hareketle, bu çalışmada sosyal destek algısının psikososyal sonuçları arasında yer alan depresyon, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi kavramları ele alınmış ve söz konusu kavramlar arası ilişkileri incelemek üzere otizimli çocuğa sahip olan ve çalışma yaşamında bulunan bireyler üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

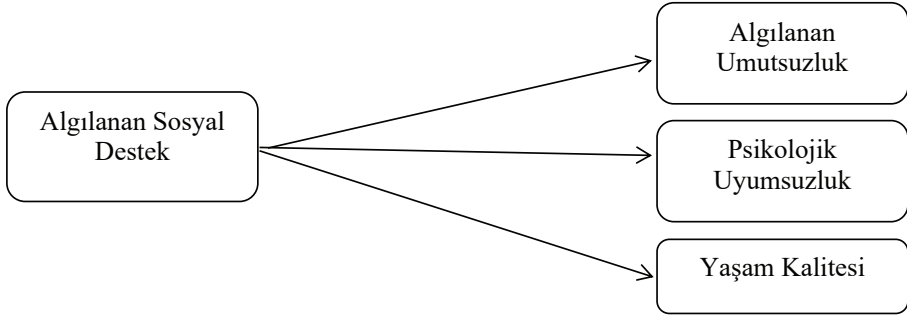
Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H1. Algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı umutsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır.

H2. Algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik uyumsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır.

H3. Algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı yaşam kalitesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Araştırma hipotezlerine kaynak teşkil eden kuramsal model Şekil 1'de sunulmaktadır.



Şekil 1. Araştırmanın Kuramsal Modeli

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırmanın amacı, evreni ve örneklemini, verilerin toplanması ve kullanılan ölçüm araçları ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın amacı ve kapsamı

Bu araştırma, 3-15 yaş arası otizm tanılı çocuğa sahip çalışan bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Bununla birlikte, bu bireylerin psikososyal algıları olarak umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın önerilen hipotezleri doğrultusunda, algılanan sosyal desteğin, bireylerin söz konusu psikososyal algılarıyla olan ilişkileri yapılan kesitsel nitelikteki araştırma ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve örneklem

İstanbul ilinde 3-15 yaş arası otizm tanılı çocuğa sahip çalışan bireylerin, çalışma yaşamında algıladıkları sosyal destek düzeyi ile umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla yapılan çalışma için öncelikle araştırmanın yürütüleceği kurumlardan etik izinler alınmıştır. Araştırmaya katılacak anne-babaların seçiminde, çocuklarının 3-15 yaş arasında olması ve Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) tarafından verilen raporda (RAM tarafından yapılan eğitsel değerlendirme ile devlet hastaneleri tarafından verilen özürlü kurul raporunun değerlendirilmesi sonucu RAM tarafından hazırlanan tıbbi ve eğitsel tanıya ilişkin rapor) tanısı bölümünde “otizm” yada “yaygın gelişimsel bozukluk” ibaresinin olması şartı aranmıştır.

Araştırma sürecinde erişim sağlanacak olan kurumlar, İstanbul ili Anadolu yakası sınırları içerisindeki özel eğitim kurumları, Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Müdürlüğü tarafından yayınlanmış olan bilgilere göre belirlenmiştir. 2018 yılı itibarıyla Anadolu yakasında yer alan ilçelerde toplam 148 adet Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumu bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kurumlarla kurulan iletişim sonucunda araştırmaya katılmayı kabul eden ve ulaşılabilirlik kriteri göz önünde bulundurularak toplam 78 kurum araştırma sürecine dahil edilmiştir. Bu sayının evreni temsil etmesi bakımından yeterli olduğu düşünülmüştür. Böylece, araştırma, sözkonusu kurumlara devam ederek özel eğitim hizmeti alan 3-15 yaş arası otizm tanılı çocukların anne ve babaları üzerinde yapılmaktadır. Bununla birlikte, araştırmaya dahil olan anne-babaların çalışma yaşamında bulunup herhangi bir kurumda tam zamanlı olarak çalışıyor olmaları kriteri aranmıştır. Bu kurumlarda eğitim almakta olan öğrenci sayısının 20-40 arasında değişmekte olduğu öğrenilmiştir. Böylece ulaşılacak anne-baba sayısı 40-80 arasında olabileceği tahmin edilmiştir. Ancak bazı annelerin çalışma yaşamında olmaması nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir.

Sonuç olarak, araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmış olup, dağıtılan 550 anket formundan % 82 (450/550) geri dönüş oranıyla 450 geçerli anket elde edilmiştir. Bu çalışma için gönüllülük esasına göre toplanabilen ve istatistiksel programa girişi yapılabilen geçerli anket sayısı 450 olmuştur. Söz konusu sayının araştırmanın amacı ve istatistiksel çözümleme için uygun olabileceği (Bayram,2010:37; Kline, 2011:46) görülmüştür.

Veri toplama yöntemi

Bu araştırma, otizmlili çocuğa sahip çalışma yaşamında bulunan bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyleri ile ilişkisinin incelendiği ilişkiisel tarama modeli bir çalışmadır. Literatürde sosyal desteğin, umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesinin ölçümünde ve kullanılan ölçeklerin geçerliliğinde karşılaşılan en büyük sorun, ölçeklerin kişilerin kendini değerlendirmeye yönelik yaklaşımından kaynaklanan subjektif (öznel) yorumlar olmasıdır.

Veri toplama araçları

Araştırmanın temel olarak dört ana değişkeni mevcuttur. Veriler demografik bilgi toplama formu, algılanan sosyal destek ölçeği, umutsuzluk ölçeği, psikolojik uyumsuzluk ölçeği ve yaşam kalitesi ölçeği ile toplanmıştır. Söz konusu kavramları ölçmeye yönelik hazırlanan Likert ölçekleri 6'lı derecelendirme ile uygulanmıştır. Her bir kavramı ölçen ifadelerden alınan puan yüksek olan bireyler, o ölçeğin ölçüm değişkenini temsil ediyor şeklinde ele alınmıştır ve ölçeklerden alınan puan arttıkça o kavrama ilişkin algının da yüksek olduğu kabul edilmiştir. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Veriler araştırmacı tarafından yüzyüze görüşmelerle ve Özel Eğitim Kurumlarında ve Okullardaki yetkililerin desteği ile kapalı zarf usulü anne-babalara iletilmesi ile toplanmıştır. Verilerin toplanması, Mart 2018-Eylül 2019 tarihleri arasında yaklaşık 18 ayda gerçekleştirilmiştir.

Kişisel bilgi formu

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, katılımcıların sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi edinmek için araştırmacı tarafından oluşturulan bir bilgi formu oluşturulmuştur. Bu form, demografik bilgilerin (anne veya baba oluşu, anne/babanın yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, aile toplam gelir düzeyi, kamu veya özel sektörde çalışma durumu) yer aldığı toplam 6 sorudan oluşmaktadır.

Tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, örneklem grubunun yaş ortaması 35 olup, çoğu kadın (%66,5), evli (%72,6), 35-45 yaş aralığında (%32,3), lisans mezunu (38,1) ve özel sektör çalışanı (%67,7) kişilerden oluşmaktadır. Gelir düzeyine bakıldığında ise, katılımcıların %27,9'sinin 1500-5000 TL, %41,7'sinin 5001-10000 TL, %22,4'ünün 10001-15000 TL ve %7,9'unun ise 15001 ve üzeri toplam aile geliri düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Algılanan sosyal destek ölçeği

Bu araştırmada, algılanan sosyal destek, çalışmanın önceki bölümlerinde sunulmuş olan kavramsal tanımlara dayanarak örgütsel destek, yönetsel destek ve iş arkadaşları desteğinden oluşan şemsiye bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, örgütsel bağlamda sosyal destek algısı iki boyutlu olarak ele alınmış olup, sosyal destek düzeyini belirlemek üzere örgütsel ve

yönetsel destek ve çalışma arkadaşlarının sosyal desteği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Algılanan sosyal destek değişkenini değerlendiren ölçeğin oluşturulması için öncelikle önceki araştırmalar incelenmiş, kullanılan ölçüm araçları ve işe vuruk tanımlar değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda, örgütsel destek algısını değerlendirmek üzere Derinbay (2011) tarafından geliştirilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan 29 maddeden oluşan Örgütsel Destek (AÖD) ölçeğinden ve iş arkadaşlarından gelen sosyal destek algısının değerlendirilmesi amacıyla da Gençtürk (2005) tarafından geliştirilmiş olan 15 maddeli ölçüm aracından yararlanılmıştır. Böylece, bu çalışmada, algılanan sosyal destek ölçeği 44 maddeden oluşmuştur. Ölçekteki ifadeler 6 dereceli Likert ölçeğine göre hazırlanmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum-6=Kesinlikle Katılıyorum).

Algılanan umutsuzluk ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği (Beck, Lester ve Trexler, 1974) 11 doğru, 9 yanlış yanıtı olan 20 soruluk evet-hayır önermelerinden oluşan bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Bu ölçek bireyin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerini ölçmektedir. Türkiye’de Beck Umutsuzluk Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu ve Tekin (1991) ve Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek Ünlüer (2009) tarafından otizmli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeyini ölçmek amacıyla kullanılmış olup, güvenilirlik ve geçerliliği teyit edilmiştir. Bu çalışmada, umutsuzluk değişkenine ilişkin maddeler 1=Hiçbir zaman-6=Her zaman şeklindeki 6’lı Likert derecelendirme ile ölçülmüştür.

Algılanan psikolojik uyumsuzluk ölçeği

“Psikolojik uyumsuzluk” değişkeni Derogatis ve Melisaratos (1983) tarafından çeşitli psikolojik belirtileri değerlendirmek amacıyla 90 maddelik olarak geliştirilmiş olan Kısa Semptom Envanteri’nin (KSE) (Brief Symptom Inventory) 53 maddesi kullanılarak ölçülmüştür. KSE’nin Türkiye uyarlaması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, yapılan faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin 5 faktörlü (anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite) yapıda olduğuna işaret etmiştir. Bu ölçek, Karanlı (2008) tarafından çeşitli psikosomatik belirtilerin araştırıldığı bir çalışmada da kullanılmış ve

Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,95 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Taştan ve Torun (2016) tarafından yapılan bir araştırmada da kullanılmış olan ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,86 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada, psikolojik uyumsuzluk değişkeni için derecelendirme 1=Hiçbir zaman-6=Her zaman şeklinde uygulanmıştır.

Algılanan yaşam kalitesi ölçeği

Çok Boyutlu Yaşam Kalitesi Ölçeği, yaşam kalitesinin çok boyutlu ölçümünü yapmak amacıyla Avis, Smith, Hambleton, Feldman, Selwyn ve Jacobs (1996) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye uyarlaması Demir (2012) tarafından yapılmış 35 maddeden oluşan ölçekten yararlanılmıştır. Demir (2012:45) tarafından yapılan araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,94 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada maddeler için 6'lı Likert tipi ölçek kullanılmış olup, cevaplar; "1-Hiç Memnun Değilim-6-Çok Memnunum" ifadelerinden oluşmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra sosyal bilimler için istatistik programıyla istatistiksel olarak analiz edilmiştir. İlk olarak Kolmogorov-Smirnov testi yapılarak dağılımların normalliği sınanmıştır. Dağılımların normal olarak dağılımının ispatlanması neticesinde parametrik testlerin uygulanması aşamasına geçilmiştir. Verilerin analizinde öncelikle örneklem grubunun kişisel bilgilerine yönelik ve modeldeki tüm değişkenlere yönelik tanımlayıcı analizler ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Araştırmamızda değişkenler arasındaki ilişkilerin ölçülmesi için, korelasyon, bağımsız grup t testi ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri

Araştırmada yer alan umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi ölçeklerinin test edilmesi için, doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış ve analizler sonucunda ortaya çıkan değerler, literatürde yer alan uyum indeksleriyle karşılaştırılmıştır. Umutsuzluk ölçeği, geleceğe ilişkin duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umudunu yitmişlik olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır. Psikolojik uyumsuzluk ölçeğinin olumsuz benlik,

yıkıcı düşünceler, depresyon, anksiyete ve stres, ve duygusal patlamalar olmak üzere beş faktörden oluştuğu görülmüştür. Yaşam kalitesi ölçeği ise sosyal yaşam, kişisel yaşam ve sosyo-ekonomik durum olmak üzere üç faktörü bir yapıya sahiptir. Ölçeklerin alt faktörlerinin literatürle ve önceki geçerlilik çalışması bulgularıyla uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Diğer yandan, DFA sonuçlarına göre ölçeklerin uyum iyiliği değerleri bu konudaki referanslar (İlhan ve Çetin, 2014:31; Kline, 2011:134) dikkate alınarak kontrol edilmiştir. "Umutsuzluk ölçeği" için yapılan analizde, açıklama gücü anlamlı olmayan madde görülmemiş ve elde edilen uyum iyiliği değerleri kabul edilmiştir ($\chi^2/df=2,24$, $sd=141$, $RMSEA=0,064$, $GFI=.88$, $CFI=0,95$, $IFI=0,96$, $AGFI=.95$). Genel umutsuzluk ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,841 olarak belirlenmiştir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı gelecekle ilgili duygu ve beklentiler boyutu için 0,864, motivasyon kaybı boyutu için 0,822 ve umut boyutu için 0,836 olarak saptanmıştır.

"Psikolojik uyumsuzluk ölçeği" için değerlendirme yapıldığında, yordama gücü anlamlı olmayan maddeye rastlanmamış ve uyum iyiliği değerlerinin uygun düzeyde olduğu belirlenmiştir ($\chi^2/df=2,46$, $sd=138$, $RMSEA=0,078$, $GFI=.94$, $CFI=0,97$, $IFI=0,97$, $AGFI=.90$). "Genel psikolojik uyumsuzluk algısı" ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,833 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları "olumsuz benlik" için ,823, "yıkıcı düşünceler" için ,855, "depresyon" için ,833, "anksiyete ve stres" için ,828 ve "duygusal patlamalar" için ,825 olarak tespit edilmiştir.

"Yaşam kalitesi ölçeği" için yapılan değerlendirmede, DFA sonuçlarına göre, elde edilen uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür ($\chi^2/df=2,43$, $sd=145$, $RMSEA=0,034$, $GFI=.93$, $CFI=0,92$, $IFI=0,92$, $AGFI=.92$). Yaşam kalitesinin her bir alt boyutu için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları; "sosyal yaşam" için 0,898, "kişisel yaşam" için 0,882 ve "sosyo-ekonomik durum" için ise 0,862 olarak saptanmıştır. Çalışmada "genel yaşam kalitesi algısı" ölçeğinin toplam iç tutarlılığı ise 0,880 olarak belirlenmiştir. Araştırma modelinde bağımlı değişkenler olarak yer alan bu üç ölçeğin uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Ölçeklerin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

| Gösterge/İndeks | Ölçek/Model | | | Referans Değerler | |
|---|-------------|----------------|--------------|----------------------------|--------------------------------------|
| | Umutsuzluk | Psik. Uyumsuz. | Yaşam Kalite | İyi Uyum İyiliği Değeri | Kabul Edilebilir Uyum İyiliği Değeri |
| χ^2/df (Normalleştirilmiş χ^2) | 2,24 | 2,24 | 2,46 | $0 \leq \chi^2/df \leq 2$ | $2 < \chi^2/df \leq 5$ |
| RMSEA | 0,031 | 0,064 | 0,078 | $0 \leq RMSEA \leq 0,05$ | $0,05 < RMSEA \leq 0,08$ |
| GFI | ,94 | ,88 | ,94 | $0,95 \leq GFI \leq 1,00$ | $0,90 \leq GFI < 0,95$ |
| AGFI) | ,92 | ,95 | ,90 | $0,90 \leq AGFI \leq 1,00$ | $0,85 \leq AGFI < 0,90$ |
| SRMR | ,064 | ,043 | ,061 | $0 \leq SRMR \leq 0,05$ | $0,05 < SRMR \leq 0,10$ |
| CFI | ,93 | 0,96 | 0,97 | $0,97 \leq CFI \leq 1,00$ | $0,95 \leq CFI < 0,97$ |

Araştırmanın bağımsız değişkeni olarak incelenmiş olan sosyal destek algısı için üç farklı ölçek kullanılmış olmasından dolayı bu ölçeğin geçerliliğini tespit etmek üzere Keşfedici Faktör Analizi (KFA) uygulanmış ve ölçeklerin alt boyutlarının literatürle uyumlu olup olmadığı test edilmiştir. Örgütsel destek, yönetici desteği ve iş arkadaşları desteği ölçekleri daha önceden çalışanlar üzerinde daha çok ayrı ayrı çalışmalarda kullanıldığından bu araştırmanın örneklem grubu algılamasında farklılıklar olabileceği ve her bir ölçeğin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekeceği düşünülmüştür. Bu nedenle KFA yöntemi tercih edilmiştir. "Sosyal destek değişkeni" için yapılan değerlendirmede, KFA sonuçlarına göre, anlamlılık düzeyi beklenen seviyeyi sağlamaktadır ($p < 0.001$) (Tablo 3 ve Tablo 4).

Tablo 3. Örgütsel Sosyal Destek Ölçeği Faktör Yapısı

| Değişkenler | Faktör Yükleri | Madde Toplam Korelasyon | Güvenirlilik (Cronbach's Alpha) | Açıklanan Varyans |
|--|----------------|-------------------------|---------------------------------|-------------------|
| Örgütsel ve Yönetmel Destek | | | ,887 | %47.931 |
| ÖD2 | ,886 | ,611 | | |
| ÖD6 | ,878 | ,600 | | |
| ÖD1 | ,812 | ,589 | | |
| ÖD3 | ,788 | ,696 | | |
| ÖD5 | ,763 | ,664 | | |
| ÖD8 | ,723 | ,630 | | |
| ÖD14 | ,707 | ,690 | | |
| ÖD9 | ,695 | ,761 | | |
| ÖD15 | ,688 | ,808 | | |
| ÖD19 | ,666 | ,774 | | |
| ÖD21 | ,645 | ,668 | | |
| ÖD25 | ,623 | ,530 | | |
| ÖD23 | ,616 | ,796 | | |
| ÖD20 | ,609 | ,741 | | |
| ÖD24 | ,595 | ,663 | | |
| ÖD26 | ,568 | ,556 | | |
| ÖD27 | ,544 | ,529 | | |
| Duygusal Destek | | | ,912 | %34.801 |
| İA7 | ,781 | ,645 | | |
| İA6 | ,776 | ,618 | | |
| İA3 | ,742 | ,754 | | |
| İA2 | ,735 | ,758 | | |
| İA1 | ,689 | ,757 | | |
| İA5 | ,667 | ,757 | | |
| İA4 | ,581 | ,723 | | |
| Açıklanan Toplam Varyans | | | %82,732 | |
| KMO örneklem uygunluk ölçüsü=.945 Barlett'in küresellik testi (anlamlılık düzeyi)= .000 Approx. χ^2 (2701): 12920.304 Rotasyon metodu: Varimax | | | | |

29 maddeli genel örgütsel destek ölçeği için yapılan faktör analizi sonucunda 5 maddenin çıkarılması ile 24 maddenin açıklayıcı olduğu görülmüştür. Bu maddeler iki boyut altında toplanmış olup, ilk boyut örgütsel-yönetmel destek, ikinci boyut ise duygusal destek (örgüt kaynaklı) olarak isimlendirilmiştir. Boyutlarda toplanan maddelerin önceki çalışma bulguları ile uyumlu olduğu ve madde toplam korelasyonlarının uygun olduğu gözlenmiştir. “Örgütsel sosyal desteğin” her bir alt boyutu için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ise, örgütsel ve yönetmel destek için 0,887 ve duygusal destek için 0,912 olarak saptanmıştır (Tablo 3). Çalışmada ölçeğin toplam iç tutarlılığı ise 0,899 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. İş Arkadaşları Sosyal Desteği Ölçeği Faktör Yapısı

| Değişkenler | Faktör Yükleri | Madde Toplam Korelasyon | Güvenirlilik (Cronbach's Alpha) | Açıklanan Varyans |
|--|----------------|-------------------------|---------------------------------|-------------------|
| İş arkadaşları desteği | | | ,904 | %46,014 |
| İA4 | ,856 | ,777 | | |
| İS5 | ,822 | ,816 | | |
| İA8 | ,752 | ,786 | | |
| İA11 | ,722 | ,816 | | |
| İA9 | ,665 | ,736 | | |
| İA7 | ,602 | ,823 | | |
| İA6 | ,585 | ,805 | | |
| Duygusal destek (İş arkadaşından) | | | ,866 | %32,542 |
| İA2 | ,798 | ,713 | | |
| İA1 | ,766 | ,663 | | |
| İA3 | ,726 | ,747 | | |
| İA10 | ,692 | ,763 | | |
| İA14 | ,659 | ,785 | | |
| İA12 | ,623 | ,762 | | |
| İA13 | ,574 | ,707 | | |
| İA15 | ,539 | ,625 | | |
| Açıklanan Toplam Varyans | | | %78,556 | |

KMO örnekleme uygunluk ölçüsü=.946
 Barlett'in küresellik testi (anlamlılık düzeyi)= .000
 Approx. χ^2 (2701): 12920.305

İş arkadaşlarından gelen sosyal destek ölçeği için yapılan faktör analizi sonuçlarına göre, ölçekte yer alan 15 maddeden herhangi bir madde elenmeyerek, tüm maddelerin iki boyut altında toplandığı belirlenmiştir. İlk boyut iş arkadaşı desteği, ikinci boyut is duygusal destek (iş arkadaşı kaynaklı) olarak ifade edilmiştir. Bu boyutları açıklayan maddelerin önceki çalışma bulguları ile (Gençtürk, 2005) uyumlu olduğu ve madde toplam korelasyonlarının uygun olduğu görülmüştür. “İş arkadaşları sosyal desteği” ölçeğinin her bir alt boyutu için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları; iş arkadaşları desteği için 0,904 ve iş arkadaşları duygusal desteği için 0,866 olarak saptanmıştır. Çalışmada ölçeğin toplam iç tutarlılığının ise 0,885 olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar Tablo 4’de sunulmaktadır.

Sonuç olarak, yapılan KFA ve DFA neticesinde araştırmada kullanılan tüm ölçüm araçlarının güvenilirlik ve geçerlilikleri tespit edilmiştir ve söz konusu ölçeklerin bu araştırmanın kapsamında elde edilecek bulguları doğru temsil edebileceği görülmüştür.

Araştırma değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Araştırma modelinde yer alan değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerlerini tespit etmek üzere değişkenler ve alt boyutlar açısından tanımlayıcı istatistik analizleri yapılmıştır. Raporlanan sonuçlara göre, araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırmada Yer Alan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

| | Ortalama (<i>M</i>) | Std. Sapma (<i>SD</i>) | Cronbach Alpha (<i>α</i>) |
|---------------------------------|-----------------------|--------------------------|-----------------------------|
| Sosyal Destek Algısı | 4,54 | | |
| Örgütsel ve yönetsel destek | 4,04 | 1,09 | ,887 |
| Örgütsel duygusal destek | 4,37 | 1,05 | ,912 |
| İş arkadaşları desteği | 4,98 | ,89 | ,904 |
| İş arkadaşları duygusal desteği | 4,78 | ,95 | ,866 |
| Umutsuzluk Algısı | 4,81 | 1,49 | ,841 |
| Gelecek duygu&beklentiler | 4,92 | 1,31 | ,864 |
| Motivasyon kaybı | 4,84 | ,93 | ,822 |
| Umutunu yitirme | 4,68 | 1,11 | ,836 |
| Psikolojik Uyumsuzluk | 4,82 | 1,19 | ,833 |
| Olumsuz benlik | 4,47 | 1,22 | ,823 |
| Yıkıcı düşünceler | 4,55 | 1,01 | ,855 |
| Depresyon | 5,01 | ,91 | ,833 |
| Anksiyete ve stres | 5,22 | 1,03 | ,828 |
| Duygusal patlamalar | 4,88 | 1,13 | ,825 |
| Yaşam Kalitesi | 3,77 | ,91 | ,880 |
| Sosyal yaşam | 4,25 | 1,20 | ,898 |
| Kişisel yaşam | 3,85 | ,88 | ,882 |
| Sosyo-ekonomik yaşam | 3,21 | 1,02 | ,862 |

Tablo 5’da değişkenlerden elde edilen ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur. “Algılanan sosyal destek” değişkeni (örgüt ve iş arkadaşları kaynaklı) için 6’lı cevaplama ölçeği üzerinde ortalama değer 4,54 olarak bulunmuştur. Örgütsel sosyal destek değişkeninin alt boyutları ile yapılan analiz sonuçlarına göre "örgütsel ve yönetsel destek" için (M=4,04, SD=,1,09); "örgütsel duygusal destek" için (M=4,37, SD=1,05); İş arkadaşları sosyal desteği değişkeninin alt boyutları için yapılan analiz sonuçlarına göre de "iş arkadaşları desteği" için (M=4,98, SD=,89) ve "iş arkadaşları duygusal desteği" için (M=4,78, SD=,95) ortalama değerler gözlenmiştir.

Bağımlı değişkenlerden “algılanan umutsuzluk” için (M=4,81;SD=1,49); “psikolojik uyumsuzluk" için (M=4,82;SD=1,19); “yaşam kalitesi" için (M=3,77;SD=1,17) değerleri saptanmıştır. Değişkenlerin ortalama değerlerine bakıldığında 6’lı derecelendirme üzerinde ölçüldüğü göz önünde bulundurulduğunda sonuçların ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür (Bkz.

Tablo 5). Özellikle umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk değişkenleri diğer değişkenlere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Geleceğe yönelik duygu ve beklentiler ($M=4,92$, $SD=1,31$), depresyon ($M=5,01$, $SD=,91$), anksiyete ve stres ($M=5,22$, $SD=1,03$) boyutlarının en yüksek değere sahip boyutlar olarak karşımıza çıkması, bireylerin yaşantıları içerisinde karşılaştıkları acı ve üzüntü veren olaylardan dolayı daha iyi günlere kavuşma adına anlamlı bulmadığı ve günlük yaşantılarında ağır bir depresyon hali ve yüksek kaygı durumu yaşadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Duygusal patlamalar boyutunun ($M=4,88$, $SD=1,13$) da ortalamasının oldukça üzerinde olması, araştırma kapsamındaki bireylerin yaşamlarındaki zorluklar sonucunda bazı öfke ve duygusal tepkiler şeklinde agresyon davranışları sergileyebildiklerini düşündürmektedir.

Yaşam kalitesi ise en düşük ortalamaya sahip değişken olarak karşımıza çıkmaktadır ($M=3,77$, $SD=,91$). Özellikle sosyo-ekonomik yaşam ($M=3,21$, $SD=1,02$) ve kişisel yaşam ($M=3,85$, $SD=,88$) boyutları daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Sosyal yaşam boyutunun ($M=4,25$, $SD=1,20$) ise sosyo-ekonomik boyuta göre daha yüksek bir ortalamaya sahip olması, kültürel ve ailevi nedenlerle açıklanabilmektedir.

Araştırma hipotezlerine yönelik bulgular

Bu bölümde araştırmada öne sürülmüş olan hipotezleri test etmek üzere uygulanmış olan bir dizi korelasyon analizi ve yapılsal eşitlik analizleri sonuçlarına yer verilmektedir. Tablo 6'da araştırma modelinde yer alan tüm değişkenler arasındaki korelasyon değerleri gösterilmektedir.

Tablo 6. Değişkenler Arası Korelasyon

| | Ort. | S.S. | Cinsiyet | M.D. | Yaş | ÖYSD | ÖDD | İAD | İADD | UM | PSU | YK |
|----------|--------|--------|----------|--------|---------|---------|---------|---------|---------|--------|---------|----|
| Cinsiyet | | | 1 | | | | | | | | | |
| M.D. | | | -.012 | 1 | | | | | | | | |
| Yaş | | | 0.81 | .571** | 1 | | | | | | | |
| ÖYSD | 3.2584 | .9531 | .189** | -.032 | -.132** | 1 | | | | | | |
| ÖDD | 3.2225 | .9633 | .177** | .055 | -.122 | .625** | 1 | | | | | |
| İAD | 3.3632 | .9225 | .185** | .047 | -.056 | .447** | .433** | 1 | | | | |
| İADD | 3.5868 | .9584 | .126** | .036 | -.014 | .561** | .355** | .511** | 1 | | | |
| UM | 2.9159 | 1.1417 | .211** | .118* | 0.30 | -.322** | -.368** | -.388** | -.371** | 1 | | |
| PSU | 3.2841 | 1.0798 | .223** | 0.20 | -.130** | -.435* | -.475* | -.426* | -.383* | .558** | 1 | |
| YK | 1.4420 | .7256 | .026 | -.031 | -.010 | .538** | .501** | .583 | .524** | -.405 | -.384** | 1 |

Not: ** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı. * Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlı. ÖYSD: Örgütsel ve Yönetmel Destek, ÖDD: Örgütsel Duygusal Destek, İAD: İş Arkadaşları Desteği, İADD: İş Arkadaşları Duygusal Desteği, UM: Umutsuzluk, PSU: Psikolojik Uyumsuzluk, YK: Yaşam Kalitesi, Ort.: Ortalama, S.S.: Standart Sapma, M.D.: Medeni durum, Cinsiyet için 0=Kadın, 1=Erkek, Medeni durum için 0=Bekar, 1=Evli

Tablo 7’de sunulduğu gibi, sosyal destek ile umutsuzluk arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde, örgütsel sosyal desteğin her iki alt boyutu ile umutsuzluk algısı arasında negatif ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ($r = -0,346$, $p < 0.01$). Buna göre, umutsuzluk algısının örgütsel ve yönetmel destek ile ($r = -0,322$, $p < 0.01$), örgütsel duygusal destek ile ($r = -0,368$, $p < 0.01$) negatif yönlü ilişkileri olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde, iş arkadaşları sosyal desteği ile umutsuzluk algısı arasında negatif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir ($r = -0,374$, $p < 0.01$). Korelasyon katsayıları incelendiğinde en yüksek korelasyonun iş arkadaşları desteği ile umutsuzluk arasında gerçekleştiği görülmüştür ($r = -0,388$, $p < 0.01$). İş arkadaşları duygual desteği ve umutsuzluk algısı arasında da negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = -0,371$, $p < 0.01$). Bu sonuçlar bireylerin umutsuzluk algısının örgütsel sosyal desteğe oranla “iş arkadaşlarından kaynaklı sosyal destek” ile daha fazla ilişkili olduğunu göstermiştir. Değişkenler arası ilişkileri gösteren korelasyon değerleri Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 7. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

| Değişkenler | 1 | 2 | 3 |
|---------------------------------|---------|---------|---|
| 1.Örgütsel sosyal destek | 1 | | |
| 2.İş arkadaşları sosyal desteği | | 1 | |
| 3.Umutсуzлuk | -,346** | -,374** | 1 |

Pearson Korelasyon Testi

*p<,05 ** p<,01 N=450

Tablo 8’de görüldüğü gibi, toplam örgütsel sosyal destek algısı ($r=-0,466$, $p<,05$) ile psikolojik uyumsuzluk düzeyi ve toplam iş arkadaşları sosyal desteği ($r=-0,402$, $p<,05$) ile psikolojik uyumsuzluk düzeyi arasında anlamlı ve negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Bağımlı değişken psikolojik uyumsuzluğun alt boyutları ile ilgili bulgulara bakıldığında, olumsuz benlik ($r=-0,335$, $p<,05$), yıkıcı düşünceler ($r=-0,305$, $p<,05$), depresyon ($r=-0,382$, $p<,05$), anksiyete ve stres ($r=-0,472$ $p<,05$ ve duygusal patlamalar ($r=-0,415$, $p<,05$) ile algılanan örgütsel sosyal destek arasında anlamlı ve negatif ilişkiler olduğu da görülmüştür. Bu değerlendirmeler, iş arkadaşları sosyal desteği için yapıldığında, olumsuz benlik ($r=-0,298$, $p<,05$), yıkıcı düşünceler ($r=-0,388$, $p<,05$), depresyon ($r=-0,405$, $p<,05$), anksiyete ve stres ($r=-0,411$, $p<,05$ ve duygusal patlamalar ($r=-0,344$ $p<,05$) ile algılanan iş arkadaşları sosyal desteği arasında anlamlı ve negatif ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

| Değişkenler | 1 | 2 | 3 |
|---------------------------------|--------|--------|---|
| 1.Örgütsel sosyal destek | 1 | | |
| 2.İş arkadaşları sosyal desteği | | 1 | |
| 3.Psikolojik uyumsuzluk | -,466* | -,402* | 1 |

Pearson Korelasyon Testi

*p<,05 ** p<,01 N=450

Tablo 9'da ise örgütsel sosyal destek ve iş arkadaşları sosyal desteği ile yaşam kalitesi düzeyi arasındaki korelasyon değeri sunulmaktadır. Görüldüğü gibi, toplam örgütsel sosyal destek algısı ($r=0,515$, $p<0,01$) ile yaşam kalitesi düzeyi ve toplam iş arkadaşları sosyal desteği ($r=0,566$, $p<0,01$) ile yaşam kalitesi düzeyi arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler görülmüştür. Bağımlı değişken yaşam kalitesinin alt boyutları ile ilgili bulgulara bakıldığında, sosyal yaşama ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,503$, $p<0,01$), kişisel yaşama ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,472$, $p<0,01$) ve sosyo-ekonomik duruma ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,338$, $p<0,01$) ile algılanan örgütsel sosyal destek arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu da görülmüştür. Bu değerlendirmeler, iş arkadaşları sosyal desteği için yapıldığında, sosyal yaşama ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,577$, $p<0,01$), kişisel yaşama ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,521$, $p<0,01$) ve sosyo-ekonomik duruma ilişkin yaşam kalitesi ($r=0,297$, $p<0,01$) ile algılanan iş arkadaşları sosyal desteği arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

| Değişkenler | 1 | 2 | 3 |
|---------------------------------|--------|--------|---|
| 1.Örgütsel sosyal destek | 1 | | |
| 2.İş arkadaşları sosyal desteği | | 1 | |
| 3.Yaşam kalitesi | ,515** | ,566** | 1 |

Pearson Korelasyon Testi

* $p<0,05$ ** $p<0,01$ N=450

Korelasyon analizi aracılığıyla değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konulduktan sonra, yapısal eşitlik analizi ile model testi bulguları incelenmiş ve uyum iyiliği değerlerinin modelin kabul edilebilir nitelikte olduğunu gösterdiği belirlenmiştir ($X^2/df=3,62$; $RMSEA=0,062$; $GFI=0,91$; $AGFI=0,82$ $SRMR=0,043$ $CFI=0,88$) (umutsuzluk bağımlı değişkeni için). Elde edilen bulgulara göre, örgütsel sosyal destek algısı "örgütsel ve yönetsel destek" boyutunun umutsuzluk algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,325$; $p<0,01$) ve "örgütsel duygusal destek" boyutunun umutsuzluk algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,355$; $p<0,01$) olumsuz etkisi bulunmuştur. Toplam örgütsel sosyal destek algısının umutsuzluk algısı üzerinde (standardize

edilmiş $\beta=-0,342$; $p<0,01$) olumsuz bir etkisi görülmüştür Öte yandan, iş arkadaşları sosyal desteğinin "iş arkadaşları desteği" boyutunun umutsuzluk algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,385$; $p<0,01$) ve "iş arkadaşları duygusal desteği" boyutunun umutsuzluk algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,369$; $p<0,01$) olumsuz bir etkisi tespit edilmiştir. Toplam iş arkadaşları sosyal destek algısının umutsuzluk algısı üzerinde ise (standardize edilmiş $\beta=-0,374$; $p<0,01$) olumsuz etkisi olduğu görülmüştür.

Diğer bağımlı değişken olan psikolojik uyumsuzluk için yapılan yapısal eşitlik analizi ile model testi sonuçları değerlendirilmiş ve elde edilen uyum iyiliği değerlerine göre, modelin kabul edilebilir bir model olduğu belirlenmiştir ($X^2/df=3,61$; $RMSEA=0,062$; $GFI=0,90$; $AGFI=0,80$ $SRMR=0,041$ $CFI=0,89$).

Elde edilen bulgulara göre, örgütsel sosyal destek algısı "örgütsel ve yönetsel destek" boyutunun umutsuzluk algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,425$; $p<0,05$) ve "örgütsel duygusal destek" boyutunun psikolojik uyumsuzluk üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,465$; $p<0,05$) olumsuz etkisi bulunmuştur. Toplam örgütsel sosyal destek algısının psikolojik uyumsuzluk üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,461$; $p<0,05$) olumsuz bir etkisi görülmüştür Öte yandan, iş arkadaşları sosyal desteğinin "iş arkadaşları desteği" boyutunun psikolojik uyumsuzluk üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,402$; $p<0,05$) ve "iş arkadaşları duygusal desteği" boyutunun psikolojik uyumsuzluk üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,373$; $p<0,05$) olumsuz bir etkisi tespit edilmiştir. Toplam iş arkadaşları sosyal destek algısının psikolojik uyumsuzluk üzerinde ise (standardize edilmiş $\beta=-0,395$; $p<0,05$) olumsuz etkisi olduğu gözlenmiştir.

Son olarak, yaşam kalitesi bağımlı değişkeni için uygulanan yapısal eşitlik analizi ile elde edilen uyum iyiliği değerlerine incelenmiş ve modelin kabul edilebilir bir model olduğu belirlenmiştir ($X^2/df=3,64$; $RMSEA=0,060$; $GFI=0,90$; $AGFI=0,81$ $SRMR=0,043$ $CFI=0,90$). Elde edilen bulgulara göre, örgütsel sosyal destek algısı "örgütsel ve yönetsel destek" boyutunun yaşam kalitesi algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=0,521$; $p<0,01$) ve "örgütsel duygusal destek" boyutunun yaşam kalitesi algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=-0,485$; $p<0,01$) olumlu etkisi bulunmuştur. Toplam örgütsel sosyal destek algısının yaşam kalitesi düzeyi üzerinde (standardize edilmiş $\beta=0,505$; $p<0,01$) olumlu bir etkisi görülmüştür Bununla birlikte, iş arkadaşları sosyal

desteğinin "iş arkadaşları desteği" boyutunun yaşam kalitesi algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=0,523$; $p<0,01$) ve "iş arkadaşları duygusal desteği" boyutunun yaşam kalitesi algısı üzerinde (standardize edilmiş $\beta=0,498$; $p<0,01$) olumlu bir etkisi tespit edilmiştir. Toplam iş arkadaşları sosyal destek algısının yaşam kalitesi düzeyi üzerinde ise (standardize edilmiş $\beta=0,513$; $p<0,01$) olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir.

İkinci modelde öncelikle örgütsel sosyal destek ve iş arkadaşları sosyal desteği alt boyutları olan örgütsel ve yönetsel destek, örgütsel duygusal destek, iş arkadaşları desteği ve iş arkadaşları duygusal desteği değişkenleri bağımsız; umutsuzluk algısı bağımlı değişken olarak analize dahil edilerek, bağımsız değişkenlerin umutsuzluk üzerindeki etkilerinin varlığı tek bir model üzerinde test edilmiştir. Modelin test edilmesi sonucunda uyum iyiliği indeksleri ($X^2/df=4,21$; RMSEA=0.044 GFI=0.91; AGFI=0.92 SRMR=0.066 CFI=0.91) kabul edilebilir sınırlar içerisinde bulunmuştur.

Daha sonra örgütsel sosyal destek ve iş arkadaşları sosyal desteği alt boyutları olan örgütsel ve yönetsel destek, örgütsel duygusal destek, iş arkadaşları desteği ve iş arkadaşları duygusal desteği değişkenleri bağımsız; psikolojik uyumsuzluk algısı bağımlı değişken olarak analize dahil edilerek, bağımsız değişkenlerin psikolojik uyumsuzluk üzerindeki etkilerinin varlığı tek bir model üzerinde değerlendirilmiştir. Modelin test edilmesi sonucunda uyum iyiliği indeksleri ($X^2/df=4,23$; RMSEA=0.046 GFI=0.90; AGFI=0.91 SRMR=0.065 CFI=0.90) kabul edilebilir sınırlar içerisinde tespit edilmiştir.

Son olarak, modelde örgütsel sosyal destek ve iş arkadaşları sosyal desteği alt boyutları olan örgütsel ve yönetsel destek, örgütsel duygusal destek, iş arkadaşları desteği ve iş arkadaşları duygusal desteği değişkenleri bağımsız; yaşam kalitesi algısı bağımlı değişken olarak analize dahil edilerek, bağımsız değişkenlerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin varlığı tek bir model üzerinde test edilmiştir. Modelin test edilmesi sonucunda uyum iyiliği indeksleri ($X^2/df=4,25$; RMSEA=0.040 GFI=0.92; AGFI=0.91 SRMR=0.064 CFI=0.91) kabul edilebilir sınırlar içerisinde bulunmuştur.

Bu bulgulara göre, modeldeki bağımsız değişkenlerin algılanan yaşam kalitesi, umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk algısı üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri olduğu gözlenmiştir. Tablo 10,

11 ve 12’de modelde belirtilen yollara ait standardize edilmiş beta ve p değerleri her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tablo 10. Modelin Yol Katsayıları (Umutsuzluk Bağımlı Değişkeni İçin)

| Yol | | Standardize β | P* |
|--------------------------|------------|---------------------|-----|
| Örgütsel-Yönetmel Destek | Umutsuzluk | -,35 | ,01 |
| Örgütsel Duygusal Destek | Umutsuzluk | -,37 | ,01 |
| İş Arkadaşları Desteği | Umutsuzluk | -,39 | ,03 |
| İş Ark. Duygusal Desteği | Umutsuzluk | -,41 | ,01 |

Tablo 11. Modelin Yol Katsayıları (Psikolojik Uyumsuzluk Bağımlı Değişkeni İçin)

| Yol | | Standardize β | P* |
|--------------------------|-----------------|---------------------|-----|
| Örgütsel-Yönetmel Destek | Psik.Uyumsuzluk | -,45 | ,02 |
| Örgütsel Duygusal Destek | Psik.Uyumsuzluk | -,49 | ,00 |
| İş Arkadaşları Desteği | Psik.Uyumsuzluk | -,44 | ,01 |
| İş Ark. Duygusal Desteği | Psik.Uyumsuzluk | -,41 | ,01 |

Tablo 12. Modelin Yol Katsayıları (Yaşam Kalitesi Bağımlı Değişkeni İçin)

| Yol | | Standardize β | P* |
|--------------------------|----------------|---------------------|-----|
| Örgütsel-Yönetmel Destek | Yaşam Kalitesi | ,55 | ,01 |
| Örgütsel Duygusal Destek | Yaşam Kalitesi | ,52 | ,00 |
| İş Arkadaşları Desteği | Yaşam Kalitesi | ,59 | ,02 |
| İş Ark. Duygusal Desteği | Yaşam Kalitesi | ,54 | ,03 |

Elde edilen araştırma bulgularına göre, çalışma kapsamında önerilen hipotezler ve bu hipotezlere ilişkin yapısal eşitlik modeli test sonuçları ise Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13. Yapısal Eşitlik Modelinin Hipotez Test Sonuçları

| Hipotezler* | Sonuç |
|---|-------|
| H1: Algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı umutsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. | Kabul |
| H2: Algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik uyumsuzluk düzeyi üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. | Kabul |
| H3: Algılanan sosyal desteğin bireylerin algıladığı yaşam kalitesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. | Kabul |

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın içeriğinde açıklandığı üzere, otizm, yaygın gelişimsel bozukluk sınıflandırılmasındaki temel alt grup olarak iletişimsel, zihinsel ve duygusal işlevselliğin sınırlı olduğu yada farklılık gösterdiği, yaşam boyu süren bir özel durum olarak ifade edilmektedir. Otizmlili bir bireyin özel durumuna eşlik eden toplumsallaşma sürecindeki iletişim ve sosyal yetersizlikler, dil ve zihinsel işlevin sınırlı oluşu ve diğer sosyo-ekonomik gereksinimlerden dolayı otizm, başta anne-baba olmak üzere tüm aileyi harra ailenin yakın etkileşimde olduğu tüm çevreyi etkileyebilmektedir (Dunn, Burbine, Bowers ve Tantleff-Dunn, 2001; Görgü, 2005; Lindholm, 2007; Bıçak, 2009; Meral ve Cavkaytar, 2014). Otizmlili çocuk aileleri stres, kaygı, depresyon, umutsuzluk, psikolojik sorunlar ve algılanan yaşam kalitesinin düşmesi gibi olumsuz durumları yaşayabilmektedirler. Bu durum, normal gelişim gösteren çocuk ve diğer gelişimsel yetersizliğe sahip çocuk ailelerine oranla daha sıkıntılı boyuttadır (Hastings ve Brown, 2002). Çoğu zaman toplumdaki diğer bireyler de otizmlili çocuğa ve ailesine karşı empatiden yoksun yaklaşımlarda bulunabilmekte, sosyal yaşam içerisinde birtakım engellerle karşılaşabilmektedir. Bu zorlukların yanında, çocuğun eğitim, sağlık ve evde ve okulda bakımı gibi birçok gereksinimlerin de bir arada karşılanması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu zorlukların en aza indirgenmesinde, anne-babanın daha kısa sürede kabullenme ve toparlanma aşamasına geçerek, çocuğun ve kendilerinin yaşam kalitesini arttırmasında, etkin baş etme becerileri geliştirmesinde ve geleceğe dair daha umutlu ve olumlu beklentilere sahip şekilde yaşamını sürdürmesinde çevreden alacakları sosyal desteğin önemi oldukça büyüktür. Özellikle, çalışma yaşamında yer alan bireylerin işyerinden kaynaklı taleplerin, baskıların ve iş stresinin de etkisiyle evde bakmakla yükümlü oldukları otizmlili çocuğun gereksinimlerini karşılamada ve iş-özel yaşam dengesini kurmada daha fazla güçlük yaşayabilecekleri ön görülmektedir. Böylece, otizmlili çocuk ailelerinin umutsuzluğunun, psikolojik uyumsuzluğunun ve yaşam kalitesinin ayrı bir başlık olarak çalışılması gerekli görülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmada, iş yaşamında algılanan sosyal destek, umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi algısı düzeyleri bir bütün halinde ele alınmıştır.

Bu araştırma İstanbul ili Anadolu yakası sınırları içerisindeki özel

eğitim kurumlarından eğitim alan 3-15 yaş otizmlı çocuğa sahip anne ve babaların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Gönüllülük esasına göre toplanabilen ve istatistiksel programa girişi yapılabilen geçerli anket sayısı 450 olmuştur. Araştırma hipotezlerini test etmek üzere bir dizi korelasyon analizleri ve yapısal eşitlik modellemesi tekniği uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, örgütsel ve iş arkadaşları kaynaklı sosyal desteğin umutsuzluk ve psikolojik uyumsuzluk ile negatif ymnde anlamlı, algılanan yaşam kalitesi ile de pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu görülmüştür. Korelasyon değerlerine söz konusu değişkenler arası ilişkilerin orta düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Sonraki aşamada, algılanan sosyal desteğin umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi üzerindeki katkısını tespit etmek üzere yapısal eşitlik analizi ile model testi sonuçları değerlendirilmiş ve elde edilen uyum iyiliği değerlerine göre, modelin kabul edilebilir bir model olduğu görülmüştür. Standardize edilmiş beta değerleri incelendiğinde, örgüt kaynaklı ve iş arkadaşları kaynaklı sosyal destek algısının her üç bağımlı değişken üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Son aşamada ise örgütsel sosyal destek ve iş arkadaşları sosyal desteği alt boyutları bağımsız; umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi algısı bağımlı değişken olarak analize dahil edilerek, tüm sosyal destek boyutlarının bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerinin varlığı tek bir model üzerinde test edilmiştir. Bu testler her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı üç aşamalı olarak yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmüştür. Buna göre, modeldeki algılanan sosyal destek boyutlarının umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi algısı üzerindeki etkileri, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmanın temel sorunsalı kapsamında varsayılan önermeler desteklenmiş olup, çalışma ortamında algılanan sosyal desteğin otizmlı çocuk sahibi bireylerin psikososyal sonuçları ve duygusal durumları üzerinde etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Elde edilen tüm bulguların, önceki çalışma sonuçları ve ilgili literatür ile uyumlu olduğu söylenebilmektedir (Örn., Florian vd., 1995; Wallace vd., 2001; Baruch-Feldman vd., 2002, Görgü, 2005; Plaisier vd., 2007; Terzi, 2008; Ünlüer, 2009; Özçetin vd., 2009; Kossek vd., 2011; Peng vd., 2012; Çalışkan vd., 2015). Yapılan bu araştırma ile, otizmlı

çocuğa sahip bireylerin psikolojik ve duygusal durumları ve algıladıkları yaşam kalitesi, yaşam memnuniyeti gibi kavramların sosyal destek algısı ile olan ilişkileri değerlendirilerek, sosyal desteğin tüm bu psikososyal sonuçlara nasıl etki yarattığı görülmüştür. Böylece, algılanan sosyal desteğin önemi ve anlamı bir kez daha öne çıkmış, hem birey hem toplum sağlığı açısından sahip olduğu önem vurgulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE KATKILARI

Ülkemizde önemli bir sorun olan otizm spektrum bozukluğunun çocuk, aile, sosyal yaşam, iş yaşamı gibi olgularla önemli bir ilişkisinin olduğu düşüncesiyle otizm hakkında toplumsal bilinçlendirme ve farkındalık yaratmanın önemine dikkat çekilmesi önemli bulunmuştur. Bu özel durumu yaşayan anne-babaların ise çalışma ortamındaki ve sosyal yaşamlarındaki duygu ve davranış durumlarının normal çocuk ailelerinden daha farklı olabileceği düşünülmektedir. Öyle ki, otizmlili çocuğa sahip bireylerin iş yaşamında karşılaştıkları çeşitli durumsal ve örgütsel stres faktörleri ile mücadele edebilmeleri ve yaşam kalitelerini aynı seviyede tutmaları ya da daha da yükseltebilmeleri oldukça zor olabilmektedir. Bu durumda, söz konusu bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin önemi artmaktadır. Ülkemizde gerek toplumsal düzeyde gerekse örgütsel düzeyde sosyal destek çabalarının yeterince gösterilmediği ve geliştirilmediği gözlenmektedir. Oysa, birçok gelişmiş ülkede, çeşitli travma ve psikolojik veya fiziksel sağlık sorunu gibi özel durum deneyimleri olan bireylere sağlanan sosyal desteğin daha fazla önemsendiği ve bu konuda çeşitli politika ve uygulamaların da geliştirildiği bilinmektedir. Böylece, bu çalışma ile sosyal destek kavramının tüm duygusal, davranışsal ve araçsal destek yönleri ile dezavantajlı bireyler üzerinde ne gibi önemli olumlu etkiler yaratabileceğine dikkat çekilebilecek ve gerek otizm konusunda gerekse iş yaşamında bireysel farklılıklar konusunda farkındalık yaratılabilecektir.

Sonuç olarak, otizmlili çocuğa sahip bireylerin algıladıkları psiko-sosyal yapılar olarak umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk ve yaşam kalitesi düzeyinin incelenmeye değer ve Türkiye’de oldukça yeni ve yeterince araştırılmamış kavramlar olduğu söylenebilmektedir. Bu çalışmanın da, otizmlili çocuğa sahip anne ve babaların umutsuzluk, psikolojik uyumsuzluk, yaşam kalitesi ve sosyal

destek algılarının belirlenmesinin konu ile ilgili sorunlara çözüm üretilmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın aynı zamanda, otizmi çocuğa sahip anne-babalara ve çocuklarına verilecek hizmetlerin planlanmasına ve bu hizmetler kapsamında sosyal destek sistemlerinin oluşturulmasına katkı sağlayacağı; özel eğitim alanında çalışan uzmanlara da yol gösterici olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan, kurumlar açısından da otizmlili çocuğa sahip yada diğer engellilik durumları olan dezavantajlı anne-babalara yönelik kurumsal destek, dayanışma, iletişim ve sosyalleştirme programlarının geliştirilmesi, çalışma yaşamının kalitesine daha fazla önem verilerek, bu tür çalışanların örgütsel ortamda karşılaşacakları iş yükü, zaman baskısı ve yüksek performans beklentileri gibi unsurların yeniden gözden geçirilmesi hususlarında ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada ele alınan konu ve elde edilen sonuçlar bağlamında, kurumların çalışanlarına daha sağlıklı ve destekleyici iş ortamları yaratmalarının önemini anlamaları ve bu doğrultuda kurumsal politika ve uygulamalar geliştirmelerinin ne denli önemli oluşunun da altı çizilmiş olmaktadır.

Bu çalışmanın gerek işletme yönetimi ve örgütsel davranış literatürüne gerekse bu alanda çalışmakta olan sosyal hizmet yetkililerine, çeşitli özel, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına ve özel-kamu sektörü gözetmeksizin tüm örgütlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, araştırma sonuçlarının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İstanbul İl Müdürlüğü başta olmak üzere, Türkiye’de çeşitli illerdeki Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumlarına, Özel ve Kamu sektör Çalışma İlişkileri Birimleriyle paylaşılması söz konusu olabilecektir. Böylece, elde edilen sonuçların tüm kurum ve kuruluşlara ve çalışan bireylere hem farkındalık yaratması hem de gelecek karar, politika ve çalışmalara ışık tutması sağlanabilecektir. Bu yolla, toplumsal sağlık ve sürdürülebilirlik açısından da önemli adımlar ve yaklaşımlar geliştirilmiş olabilecektir.

ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Bu çalışmanın literature, uygulamaya ve topluma yönelik katkılar barındırmasına rağmen, belirli kısıtlara da sahip olduğu söylenebilmektedir. Öncelikle, bu araştırma, yalnızca İstanbul ilindeki özel eğitim kurumlarında gerçekleştirilmiş ve veri toplama süreci yaklaşık 18 ay sürmesine rağmen

(Mart.2018-Eylül.2019), evreni temsil edecek yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşamamıştır. Bununla birlikte, çalışma kesitsel desenli ve ilişkisel bir çalışmadır. Bu nedenle değişkenler arasında bulunan istatistiksel ilişkiler neden sonuç bağlamında değerlendirilememektedir. Bu da çalışmanın bir kısıtı olarak görülmektedir.

Çalışmanın veri toplama tekniği ve örneklemin büyüklüğü göz önüne alındığında, araştırma modelinde yer alan değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin de tespit edilebilmesi mümkün olamamaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda, kota örneklemesinin kullanılması ve Türkiye’de farklı illeri de kapsayacak daha geniş araştırma alanlarında gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bir diğer kısıt ise bu çalışmanın İstanbul ili örneklemindeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim okullarındaki çocuğu eğitim alan anne ve babalar kapsamında yapılmış olmasıdır. Gerek İstanbul ilinde gerekse tüm ülkede Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim kurumlarında kayıtlı olmayan, eğitim sürecinde yer almayan, ya da farklı özel eğitim merkezlerinde eğitim alan otizmli çocuk ve aileleri bulunabilmektedir. Dolayısıyla, bu süreçte erişim sağlanamamış olan önemli bir grup ailenin olması da mümkündür ve onlardan elde edilecek verilerin de çalışmanın genel sonuçlarını etkileyebilecektir. Bu nedenle, araştırma kapsamına farklı özelliklere sahip eğitim kurumlarında yer alan ve eğitime devam etmeyen çocukların ailelerinin de yer alacağı örnekleme yapılacak olan çalışmalarda değişik sonuçlar elde edilmesi olası bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle, bu çalışma kapsamında önerilen kavramlar arası ilişkilerin, farklı nitelikteki eğitim kurumlarında ve farklı illerde, coğrafi bölgelerde yer alan bireyler üzerinde araştırılması ile daha genellenebilir bulgulara ulaşılabileceği, hem literatüre hem de uygulamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, bu çalışmada tüm değişkenler katılımcıların beyanı ile oluşan tek bir kaynaktan değerlendirilmiş olduğu için ortak yöntem varyansının etkisi istatistiksel olarak kontrol edilememektedir. Bu durum araştırmanın bir diğer kısıtını oluşturmaktadır (Bkz. Podsakoff, Mackenzie, Lee ve Podsakoff, 2003:881). Gelecek çalışmalarda, özellikle sosyal destek algısını ölçmek üzere yararlanılan ölçüm araçlarının çoklu kaynak yöntemi ile (hem bireyin kendisini değerlendirdiği hem de yönetimin değerlendirdiği) uygulanması daha güvenilir

sonuçlara ulaşabilmek açısından tavsiye edilmektedir. Bununla birlikte, gelecek araştırmalarda demografik bilgilere ilişkin analizlerin uygulanması, özellikle gelir düzeyi, eğitim ve cinsiyete yönelik karşılaştırmalı çalışmaların yapılması önerilmektedir. Demografik unsurların yanında Beş Büyük Kişilik Özellikleri kapsamındaki kişilik faktörlerinin de modeldeki değişkenler arası ilişkileri etkileyebileceği düşüncesiyle, gelecek çalışmalarda araştırma modeline ilave edilebileceği söylenebilmektedir. Son olarak, araştırma kavramlarının toplumsal kültür ile ilişkili olması düşüncesiyle, gelecek çalışmaların kültürler arası bir karşılaştırma ile yapılmasının uygun olacağı ifade edilebilmektedir. Öyle ki, özellikle sosyal destek ve yaşam kalitesi gibi kavramların, aynı zamanda otizmlili çocuk sahibi olmanın karşısında yaşanan sosyal, duygusal ve bilişsel süreçlerin kültürden kültüre farklılaşabileceği ve tüm bunların kültürel değerlerden etkilenebileceği öngörüsüyle, ilerideki çalışmalarda yapılabilecek kültürler arası bir araştırmanın yararlı katkıları sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AbuAlRub, R. F. (2004). Job stress, job performance, and social support among hospital nurses. *Journal of nursing scholarship*, 36(1), 73-78.
- Akandere, M., Acar, M., & Baştuğ, G. (2009). Investigating the hopelessness and life satisfaction levels of the parents with mental disabled child. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Akçalı, A., Altındağ, A., Geyik, S., & Cansel, N. (2009). Epilepsi Hastalarında Yaşam Kalitesi, Depresyon, Anksiyete ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek. *Noro-Psikyatri Arsivi*, 46(3), 91-108.
- Akgündüz, Y., & Çakıcı, A. C. (2015). Algılanan Örgütsel Desteğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkisinde Örgütsel Stresin Aracılık Rolü: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-15.
- Altıntaş, B. (2011). Trabzon il merkezinde otizm tanısı ile eğitim gören çocukların ailelerinde stres, tükenmişlik düzeyi ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Psikolojisi Anabilim Dalı, Trabzon.
- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 23(3), 159-164.
- Avis, N. E., Smith, K. W., Hambleton, R. K., Feldman, H. A., Selwyn, A., & Jacobs, A. (1996). Development of the multidimensional index of life quality: a quality of life measure for cardiovascular disease. *Medical Care*, 1102-1120.
- Aydın, A. (2008). Sembolik oyun testi'nin Türkçe'ye uyarlanması ve okul öncesi dönemdeki normal, otistik ve zihin engelli çocukların sembolik oyun davranışlarının karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Aysan, F., & Özben, Ş. (2007). Engelli çocuğu olan anne babaların yaşam kalitelerine ilişkin değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (22), 1-17.
- Banaz, M. (1992). Lise öğrencilerinde sosyal destek kaynakları ve stres ile ruh sağlığı arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Baron, R. S., Cutrona, C. E., Hicklin, D., Russell, D. W., & Lubaroff, D. M. (1990). Social support and immune function among spouses of cancer patients. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 344-364.
- Baron-Cohen, S. (1998). Does autism occur more often in families of physicists, engineers, and mathematicians?. *Autism*, 2(3), 296-301.
- Baruch-Feldman, C., Brondolo, E., Ben-Dayana, D., & Schwartz, J. (2002). Sources of social support and burnout, job satisfaction, and productivity. *Journal of occupational health psychology*, 7(1), 84-105.
- Beck, A. T., Steer, R. A., Beck, J. S., & Newman, C. F. (1993). Hopelessness, depression, suicidal ideation, and clinical diagnosis of depression. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 23(2), 139-145.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: the hopelessness scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(6), 861-880.
- Baruch-Feldman, C., Brondolo, E., Ben-Dayana, D., & Schwartz, J. (2002). Sources of social support and burnout, job satisfaction, and productivity. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(1), 84-103.
- Bıçak, N. (2009). Otizimli çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Bradley, J. R., & Cartwright, S. (2002). Social support, job stress, health, and job satisfaction among nurses in the United Kingdom. *International Journal of Stress Management*, 9(3), 163-182.
- Brewin, C. R., & Holmes, E. A. (2003). Psychological theories of posttraumatic stress disorder. *Clinical psychology review*, 23(3), 339-376.
- Çakar, F. S., & Karataş, Z. (2012). Ergenlerin benlik saygısı, algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri: Bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(4), 2397-2412.
- Çalışkan, T., Duran, S., Karadaş, A., & Tekir, Ö. (2015). Kanser hastalarının yaşam kalitesi ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(1), 27-36.
- Can, İ.Ö., Uyaniker, Z.D., Ulaş, H., Karabağ, G., Cimilli, C., & Salaçin, S. (2013). Travma mağdurlarında ruhsal travma bulguları. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50, 230-236.
- Canarslan, H., & Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.

- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S., & Pepsoy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Ceylan, A., & Şenyüz, P. B. (2003). Örgütsel destek algısı ve dahil olma-dışlanmama algısının örgütsel bağlılığa etkisi-sigorta sektöründe bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi Yönetim*, 14, 57-62.
- Chew, Y. T., & Wong, S. K. (2008). Effects of career mentoring experience and perceived organizational support on employee commitment and intentions to leave: A study among hotel workers in Malaysia. *International Journal of Management*, 25(4), 692-710.
- Cohen, J. A., & Mannarino, A. P. (2008). Trauma-focused cognitive behavioural therapy for children and parents. *Child and Adolescent Mental Health*, 13(4), 158-162.
- Coşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 10(1), 1-18.
- Coventry, W. L., Gillespie, N. A., Heath, A. C., & Martin, N. G. (2004). Perceived social support in a large community sample. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 39(8), 625-636.
- Cummins, R. C. (1990). Job stress and the buffering effect of supervisory support. *Group & Organization Studies*, 15(1), 92-104.
- Darıca, N., Abidoğlu, Ü., & Gümüşçü, Ş. (2002). *Otizm ve otistik çocuklar*. 3. Baskı, İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Demir, S. (2012). *Üriner inkontinanslı kadınlarda yaşam kalitesi ve sağlık arama davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Derinbay, D. (2011). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek düzeyleri. *Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Derogatis, LR, & Melisaratos, N. (1983). The brief symptom inventory: An introductory report. *Psychological Medicine*, 13, 595-605.
- Dilbaz, N., & Seber, G. (1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi*, 1(3), 1-15.
- Doka, K. J., & Aber, R. (1989). Psychosocial loss and grief. *Disenfranchised grief: Recognizing hidden sorrow*, 187-198.

- Dover, C. J., & Le Couteur, A. (2007). How to diagnose autism. *Archives of Disease in Childhood*, 92(6), 540-545.
- Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of youth and adolescence*, 28(3), 343-363.
- Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C. A., & Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism. *Community mental health journal*, 37(1), 39-52.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Cross, A. H. (1986). Mediating influences of social support: Personal, family, and child outcomes. *American Journal of Mental Deficiency*, 90(4), 403-417.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel Engelli ye Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied psychology*, 71(3), 500-528.
- Eker, D., Arkar, H., & Yıldız, H. (2001). Factorial structure, validity, and reliability of revised form of the multidimensional scale of perceived social support. *Turkish Journal of Psychiatry*, 12(1), 17-25.
- Elwood, L. S., Hahn, K. S., Olatunji, B. O., & Williams, N. L. (2009). Cognitive vulnerabilities to the development of PTSD: A review of four vulnerabilities and the proposal of an integrative vulnerability model. *Clinical Psychology Review*, 29(1), 87-100.
- Eyiip, Dalgın Ö. (2011). Bilgisayar destekli etkinlik çizelgeleriyle sunulan öğretimin otizm spektrum bozukluğu gösteren çocukların çizelge izleme ve rol oyun becerilerini öğrenmedeki etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Florian, V., Mikulincer, M., & Taubman, O. (1995). Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 687-708.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1988). The relationship between coping and emotion: Implications for theory and research. *Social Science & Medicine*, 26(3), 309-317.
- Fortier, L. M., & Wanlass, R. L. (1984). Family crisis following the diagnosis of a handicapped child. *Family Relations*, 13-24.

- Frith, U. (2003). *Autism: Explaining the enigma*. U.K.: Blackwell Publishing.
- Gençtürk, O.C. (2005). Algılanan sosyal desteğin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkisi: Bir vaka çalışması, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Glaser, D. N., Tatum, B. C., Nebeker, D. M., Sorenson, R. C., & Aiello, J. R. (1999). Workload and social support: Effects on performance and stress. *Human Performance, 12*(2), 155-176.
- Görgü, E. (2005). 3-7 yaş arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Gracia, E., & Herrero, J. (2004). Determinants of social integration in the community: An exploratory analysis of personal, interpersonal and situational variables. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 14*(1), 1-15.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology, 2*(3), 271-299.
- Güven, K. (2010), Marmara Depremine yaşayan yetişkinlerde, sosyal destek düzeyleri ile travma sonrası gelişim ve depresyon ilişkilerinin incelenmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *American Journal on Mental Retardation, 107*(3), 222-232.
- Hoekstra-Weebers, J. E., Jaspers, J. P., Kamps, W. A., & Klip, E. C. (2001). Psychological adaptation and social support of parents of pediatric cancer patients: A prospective longitudinal study. *Journal of pediatric psychology, 26*(4), 225-235.
- Hollander, E., King, A., Delaney, K., Smith, C. J., & Silverman, J. M. (2003). Obsessive-compulsive behaviors in parents of multiplex autism families. *Psychiatry research, 117*(1), 11-16.
- İlhan, M., & Çetin, B. (2014). LISREL ve AMOS programları kullanılarak gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeli (yem) analizlerine ilişkin sonuçların karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 5*(2), 26-42.
- Johnson, J. H., & Sarason, I. G. (1979). *Moderator variables in life stress research*. Washington University, Seattle Department of Psychology, U.S.A..

- Joiner, T. E., Wingate, L. R., & Otamendi, A. (2005). An interpersonal addendum to the hopelessness theory of depression: Hopelessness as a stress and depression generator. *Journal of Social and Clinical Psychology, 24*(5), 649-664.
- Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakavak Çırak, G. (2006). Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri ve ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeylerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.
- Karpat, D., & Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anababalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 13*(02), 69-89.
- Karşlı, E. (2008). Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve psikosomatik bozukluklar, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaya, N. (2015). Sağlık çalışanlarında ruhsal travma belirtilerinin incelenmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Van.
- Kelly, M. E., Duff, H., Kelly, S., Power, J. E. M., Brennan, S., Lawlor, B. A., & Loughrey, D. G. (2017). The impact of social activities, social networks, social support and social relationships on the cognitive functioning of healthy older adults: a systematic review. *Systematic reviews, 6*(1), 259-280.
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Down sendromlu çocukların annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi, 3*(3), 171-180.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, 3. Basım, New York: The Guilford Press.
- Korkmaz, B. (2000). *Yağmur Çocuklar Otizm Nedir?*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kossek, E. E., Pichler, S., Bodner, T., & Hammer, L. B. (2011). Workplace social support and work-family conflict: A meta-analysis clarifying the influence of general and work-family-specific supervisor and organizational support. *Personnel psychology, 64*(2), 289-313.

- Kukihara, H., Yamawaki, N., Uchiyama, K., Arai, S., & Horikawa, E. (2014). Trauma, depression, and resilience of earthquake/tsunami/nuclear disaster survivors of Hirono, Fukushima, Japan. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 68(7), 524-533.
- Kurt, İ. (2010). Rol stres kaynakları ve iş tatmini arasındaki ilişkide amirin algılanan sosyal desteğinin etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 79-87.
- LaRocco, J. M., House, J. S., & French Jr, J. R. (1980). Social support, occupational stress, and health. *Journal of health and Social Behavior*, 202-218.
- Lindholm, M. M. (2007). Stress, coping and quality of life in families raising children with autism. Yayınlanmamış Doktora Tezi, California School of Professional Psychology Alliant International Univesity, U.S.A.. UMI Microform 3299505.
- Luo, L. (1999). Work motivation, job stress and employees' well-being. *Journal of Applied Management Studies*, 8, 61-72.
- Meral, B. F., & Cavkaytar, A. (2014). Otizmli çocuk ailelerinin aile yaşam kalitesi algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 1363-1380.
- Meral, B.F. (2011). Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin yaşam aile kalitesi algılarının incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Miner, A. G., & Hulin, C. L. (2000, April). Affective experience at work: A test of affective events theory. In Poster presented at the 15th annual conference of The Society for Industrial and Organizational Psychology, New Orleans, USA.
- O'Donnell, M. L., Creamer, M., & Pattison, P. (2004). Posttraumatic stress disorder and depression following trauma: understanding comorbidity. *American Journal of Psychiatry*, 161(8), 1390-1396.
- Odağ, C. (1995). *Intihar (özkiyim) tanım-kuram-sağaltım*. İzmir Psikiyatri Derneği Ege Üniversitesi Basımevi: İzmir.
- Okumuş, F., Mete, M., Bakiyev, E., & Kaçire, İ. (2013). Umutsuzluk, tükenmişlik ve iş memnuniyeti kavramları arasındaki ilişkinin analizi: eğitim sektöründe bir uygulama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 191-202.
- Önder, E., & Tural, Ü. (2004). *Travma sonrası stres bozukluğunda tedavi kılavuzu*. Ankara: Türk Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Özçetin, A., Bahçebaşı, Z. B., Bahçebaşı, T., Cinemre, H., & Ataoğlu, A. (2009). Diyaliz uygulanan hastalarda yaşam kalitesi ve psikiyatrik belirti dağılımı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 142-150.

- Özdemir, A. (2010). İlköğretim okullarında algılanan yönetici desteğinin ve bireycilik-ortaklaşa davranışçılığın örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 93-112.
- Payne, R. L., & Jones, J. G. (1987). Measurement and methodological issues in social support. *Stress and health: Issues in research methodology*, 167-205.
- Pelchat, D., Bisson, J., Ricard, N., Perreault, M., & Bouchard, J. M. (1999). Longitudinal effects of an early family intervention programme on the adaptation of parents of children with a disability. *International Journal of Nursing Studies*, 36(6), 465-477.
- Peng, L., Zhang, J., Li, M., Li, P., Zhang, Y., Zuo, X., & Xu, Y. (2012). Negative life events and mental health of Chinese medical students: the effect of resilience, personality and social support. *Psychiatry research*, 196(1), 138-141.
- Pengilly, J. W., & Dowd, E. T. (2000). Hardiness and social support as moderators of stress. *Journal of Clinical Psychology*, 56(6), 813-820.
- Persson, B. (2003). Treatment evaluation and screening of autism. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Lund University, İsveç.
- Piven, J., & Palmer, P. (1997). Cognitive deficits in parents from multiple-incidence autism families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(8), 1011-1021.
- Plaisier, I., de Bruijn, J. G., de Graaf, R., ten Have, M., Beekman, A. T., & Penninx, B. W. (2007). The contribution of working conditions and social support to the onset of depressive and anxiety disorders among male and female employees. *Social science & medicine*, 64(2), 401-410.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S.B., Lee, J.L., & Podsakoff, N.P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical view of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 879-903.
- Polatçı, S. (2015). Örgütsel ve sosyal destek algılarının yaşam tatmini üzerindeki etkisi: İş ve evlilik tatmininin aracılık rolü. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 25-44.
- Reddy, M. S. (2010). Depression: the disorder and the burden. *Indian journal of psychological medicine*, 32(1), 1-15.
- Rhodes, G. L., & Lakey, B. (1999). Social support and psychological disorder: Insights from social psychology. In R. M. Kowalski & M. R. Leary (Eds.), *The social psychology of emotional and behavioral problems: Interfaces of social and clinical psychology* (281-309). American Psychological Association.

- Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Schreurs, B. H., Hetty van Emmerik, I. J., Günter, H., & Germeys, F. (2012). A weekly diary study on the buffering role of social support in the relationship between job insecurity and employee performance. *Human Resource Management*, 51(2), 259-279.
- Schuntermann, P. (2002). Pervasive developmental disorder and parental adaptation: Previewing and reviewing atypical development with parents in child psychiatric consultation. *Harvard Review of Psychiatry*, 10(1), 16-27.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Hopelessness scale: Reliability and validity. *Kriz Dergisi*, 1, 139-142.
- Seçer, İ. (2015). Üniversite öğrencilerinde okul tükenmişliği ile psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 81-99.
- Shanock, L. R., & Eisenberger, R. (2006). When supervisors feel supported: Relationships with subordinates' perceived supervisor support, perceived organizational support, and performance. *Journal of Applied psychology*, 91(3), 689-705.
- Sivberg, B. (2002). Family system and coping behaviors: A comparison between parents of children with autistic spectrum disorders and parents with non-autistic children. *Autism*, 6(4), 397-409.
- Soresi, S., Nota, L., & Ferrari, L. (2007). Considerations on supports that can increase the quality of life of parents of children with disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(4), 248-251.
- Taslak, S., & Işıkyay, Ç. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin eğitim algıları ile kaygı ve umutsuzluk düzeylerine yönelik bir araştırma: Sağlık yüksekokulu örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 108-115.
- Taştan, S. (2013a). Bir negatif iş davranışı olarak üretkenliğe aykırı davranışların işyerinde örgütsel adaletsizlik ve agresif davranış algıları ile ilişkisinde psikolojik güçlendirme, benlik değeri ve sosyal bütünleşmenin düzenleyici rolünün incelenmesi: Otizm tanısı almış çocuk sahibi çalışanlar üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 466-481.
- Taştan, S. (2013b). The relationship between psychological empowerment and psychological well being: The role of self-efficacy perception and social support. *Öneri Dergisi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (40), 139-154.

- Taştan, S. (2014). The theoretical implications of job demands–resources model: A research study on the relations of job demands, supervisor support and job autonomy with work engagement. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(4), 149-195.
- Taştan, S., & Torun, A.A. (2016). Travma sonrası stres bozukluğunun algılanan psikolojik uyumsuzluk, gelecek beklentileri, hayatın kontrol edilemezliği ve işyeri tutumları ile ilişkilerinin incelenmesi, 4. *Örgütsel Davranış Kongresi*, Tam Metin Bildiri, 04-05. Kasım. 2016, Adana.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 1-11.
- Troister, T., & Holden, R. R. (2010). Comparing psychache, depression, and hopelessness in their associations with suicidality: A test of Shneidman's theory of suicide. *Personality and Individual Differences*, 49(7), 689-693.
- Ünlüer, E. (2009). 2-6 yaş arası otistik çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Vitriol, V., Cancino, A., Weil, K., Salgado, C., Asenjo, M. A., & Potthoff, S. (2014). Depression and psychological trauma: an overview integrating current research and specific evidence of studies in the treatment of depression in public mental health services in Chile. *Depression Research and Treatment*, 4(4), 1-17.
- Vural, İ. (2007). *SOS: Otizm ve iletişim problemi olan çocukların eğitimi*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Wallace, K. A., Bisconti, T. L., & Bergeman, C. S. (2001). The mediational effect of hardiness on social support and optimal outcomes in later life. *Basic and Applied Social Psychology*, 23(4), 267-276.
- Wang, X., Cai, L., Qian, J., & Peng, J. (2014). Social support moderates stress effects on depression. *International journal of mental health systems*, 8(1), 41-60.
- Weiss, H. M., & Cropanzano, R. (1996). Affective Events Theory: A theoretical discussion of the structure, causes and consequences of affective experiences at work. In B. M. Staw & L. L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior: An annual series of analytical essays and critical reviews*, 18 (1-74). Elsevier Science/JAI Press.

- Wiebe, D. J. (1991). Hardiness and stress moderation: A test of proposed mechanisms. *Journal of personality and social psychology*, 60(1), 89-105.
- Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), 258-267.
- Yıldırım, N., Karaca, A., Cangur, S., Acıkgöz, F., & Akkuş, D. (2017). The relationship between educational stress, stress coping, self-esteem, social support, and health status among nursing students in Turkey: A structural equation modeling approach. *Nurse Education Today*, 48, 33-39.

TÜRKİYE'DE METAL SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN SAĞIRLAR VE İŞİTME ENGELLİLERE İLİŞKİN BİR DURUM ANALİZİ

Ömür Kaya KALKAN¹

Şener KARABULUT²

Öz

Bu araştırmanın amacı, metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engelli bireylerin istihdamına yönelik betimsel bir analiz yapmaktır. Bu amaçla, betimsel araştırma türlerinden tarama araştırması kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, 55 şirkette istihdam edilen 1.502 sağır ve işitme engelli çalışana ait veriler, şirketlerin insan kaynakları birimi aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, Türkiye'de metal sektöründe çalışan engelli bireylerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğunu (%87) ve çalışanların yarısından fazlasının (%53) engelli kadrosunda istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Şirketler engelli çalışan istihdam ettiklerinde, ekstra eğitim ihtiyacı ve sürekli denetim (%13,8) gereksinimi ile karşılaşacaklarını düşünmektedirler. Metal sektöründe çalışan engelli bireylerin yaklaşık %67'sinin işitme engeli bulunduğu ve iş yaşamında karşılaştıkları en büyük zorluğun (%41,6) iletişim problemleri olduğu belirlenmiştir. Sağır ve işitme engelli çalışanların işe alımlarının büyük bir kısmı resmi kurumlar aracılığıyla (%43,3) gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, metal sektöründe çalışan engelli işgücünün iyileştirilmesine yönelik politika ve uygulamalarda, cinsiyet eşitsizliğini (%87-%13) gidermek adına kadınlar lehine bir ayrımcılığa öncelik verilmesi önerilebilir. Gelişen teknolojinin sunmuş olduğu imkânları da kullanarak engelli çalışanların uygun eğitimi ve eğitim materyalleri ile desteklenmesi oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Metal Sektörü, Engelli Çalışan, Sağır ve İşitme Engelli Çalışan

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, E-posta: kayakalkan@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7088-4268

² Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe ASO 1.OSB Meslek Yüksekokulu, Makine Bölümü, E-posta: senerkarabulut@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6384-8162

KALKAN, Ö., KARABULUT,Ş. (2021).Türkiye'de Metal Sektöründe Çalışan Sağırlar ve İşitme Engellilere İlişkin Bir Durum Analizi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 53(21), 941-962. DOI: 10.21560/spcd.vi.961775

A SITUATION ANALYSIS OF DEAF AND HEARING-IMPAIRED PEOPLE WORKING IN THE METAL INDUSTRY IN TURKEY

Abstract

The purpose of this research is to make a descriptive analysis for the employment of deaf and hearing-impaired people working in the metal sector. For this purpose, a descriptive type of research, survey research was used. Within the scope of the research, data from 1,502 deaf and hearing-impaired employees employed by 55 companies were obtained through the human resources unit of the companies. The results of the research reveal that the majority of the disabled working in the metal sector in Turkey are men (87%) and more than half of the employees (53%) are employed as disabled staff. The companies believe that there will be a need for extra training and constant supervision (13.8%) when employing the disabled. It is seen that approximately 67% of the disabled working in the metal sector have a hearing impairment and the biggest difficulty they encounter in business life (41.6%) is communication problems. Most of the deaf and hearing-impaired employees were recruited through official institutions (43.3%). Based on the results of the research, a suggestion may be made to prioritize discrimination (positive discrimination) in favour of women in order to eliminate gender inequality (87%-13%) in policies and practices aimed at augmenting the disabled workforce working in the metal sector. It is very important to support disabled employees with appropriate trainers and training materials by using the opportunities offered by developing technology.

Key Words: *Metal Industry, Disabled Employee, Deaf and Hearing Impaired Employees*

GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), 31 Aralık 2020 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun 83.614.362 olduğu ve bu nüfusun %49,9'unun kadınlardan (41.698.377), %50,1'inin erkeklerden (41.915.985) oluştuğu belirtilmektedir (TÜİK, 2021a). Türkiye'deki engelli nüfusuna ilişkin güncel veriler bulunmamakla birlikte; Eurostat (2011) raporunda Türkiye'de uzun süreli sağlık sıkıntısı ve temel aktivite zorluğunu birlikte yaşayanların oranının %16,2 olduğu belirtilmektedir. TÜİK (2011) Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) raporuna göre, en az bir engeli olan bireylerin oranı %6,9'dur. Bunun yanı sıra, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Türkiye Özürlüler Araştırması (TÖA) raporuna (2002) göre, engelli nüfusun oranı %12,29'dur.

Türkiye nüfusunun işgücüne katılım oranları TÜİK (2021b) I. çeyrek işgücü istatistikleri sonuçlarına göre, kadınlarda %31,5, erkeklerde %69,4 ve toplamda %50,3 olarak gerçekleşmiştir. 10 Haziran 2003 tarihli, 25134 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesinde; 50 veya daha fazla çalışanı bulunan özel sektör işletmelerinin, çalışın sayısının en az %3'ü, kamu işletmelerinin ise en az %4'ü kadar engelli bireyi, engellerine uygun işlerde istihdam etmekle yükümlü oldukları belirtilmektedir. Türkiye'de 2020 Ocak ayı itibarıyla, 50 veya üzerinde çalışanı bulunan ve engelli çalıştırmakla yükümlü 1.273 kamu kurumu ve 16.464 özel işyeri bulunmaktadır (Türkiye İş Kurumu [İŞKUR], 2020). Bu yasal destek ile birlikte, engelli bireylerin işgücüne katılma oranları NKA sonuçlarına göre, 15 yaş ve üzeri en az bir engeli olan kadınlarda %12,5, erkeklerde %35,4 ve toplamda %22,1'dir (TÜİK, 2011). Bunun yanı sıra, DİE (2002), TÖA sonucuna göre engelli bireylerin işgücüne katılım oranı %21,71'dir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 51 ülkede yürütülen Dünya Sağlık Araştırması sonuçlarına göre, istihdam oranları engelli erkek bireyler için %52,8 ve engelli kadın bireyler için %19,6'dır. Aynı raporda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından 27 ülkede yürütülen araştırma (2010) sonucuna göre, çalışma yaşındaki engellilerin istihdam oranının %44 olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bu bireylerin engelli olmayan çalışma yaşındaki kişilere göre, önemli bir işgücü piyasası dezavantajına sahip oldukları belirtilmektedir. Yukarıda sunulan

bilgiler ışığında, Türkiye’deki engelli bireylerin işgücüne katılım oranlarının, Türkiye’deki sağlıklı bireylere ve dünya genelindeki engelli bireylere kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020) bünyesinde, kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan engelli sağlık kurulu raporları esas alınarak oluşturulan *Ulusal Engelli Veri Sistemi (UEVS)*’ye kayıtlı 2.533.209 engelli birey (1.423.334 erkek, 1.109.875 kadın) bulunmaktadır. Bu sisteme kayıtlı bireylerin engel türlerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020, s.17). Tablo 1’de yer alan bilgiler, bir engelli sağlık kurulu raporu almış ve sisteme başvuru yapmış bireyler ile sınırlıdır.

Tablo 1. UEVS’ye Kayıtlı Olan Bireylerin Engel Türlerine Göre Dağılımları

| Engel Grubu | Kişi Sayısı | Oranı (%) |
|--------------------|-------------|-----------|
| Süreğen Hastalık | 1.111.254 | 43,87 |
| Zihinsel | 507.377 | 20,03 |
| Ortopedik | 389.627 | 15,38 |
| Görme | 281.604 | 11,12 |
| İşitme | 230.806 | 9,11 |
| Ruhsal ve Duygusal | 219.050 | 8,65 |
| Diğer | 70.698 | 2,79 |
| Dil ve Konuşma | 42.917 | 1,69 |

Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de en fazla *Süreğen Hastalık* engel türünde engelli bireylerin olduğu görülmektedir. Bu engel türünü sırasıyla *zihinsel*, *ortopedik*, *görme* ve *işitme* engel türleri izlemektedir. En az engelli bireyin bulunduğu grup ise *dil ve konuşma* engel türündedir.

Kamu kuruluşlarında çalışan engelli bireylere ilişkin veriler daha kolay ulaşılabilirken, özel sektörde çalışan engelli bireylere ilişkin güncel verilerin (örn., demografik özellikler, engel türleri, görev alanları vb.) elde edilmesi oldukça güç ve sınırlıdır. Mamatoğlu (2015), engelli bireylerin hangi sektörlerde ve alanlarda istihdam edildiğinin ve işverenlerin engelli çalışana bakış açılarının öncelikli belirlenmesi gereken bir durum olduğunu belirtmektedir.

Özel sektör faaliyet alanlarından metal sektörü makine, imalat, otomotiv, savunma sanayi gibi birçok sektörü kapsamaktadır. Bu nedenle, metal sektöründe çalışan engelli bireylere ilişkin araştırmalar yürütülmesinin ve güncel veriler sağlanmasının, engelli bireylerin ihtiyaç duydukları mesleki eğitim, rehabilitasyon ve istihdam gibi konularda etkili ve verimli politikalar geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Mamatoğlu (2015), engelli istihdamını ele alan araştırmaların devlet tarafından atılacak adımlar için yol gösterici olacağını belirtmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırmanın amacı, metal sektöründe çalışan engelli bireylerin istihdamına ilişkin betimsel bir analiz yapmaktır. Bu amaçla, metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engelli bireylerin demografik özelliklerine, işe alım yöntemlerine, şirketler tarafından kendilerine sunulan imkânlarla, iş yaşamında karşılaştıkları zorluklara, çalışma sürelerine ve işten ayrılma nedenlerine ilişkin bulgulara ulaşılması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Bu başlıkta araştırmanın türü, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve veri analizi başlıklarına yer verilmiştir.

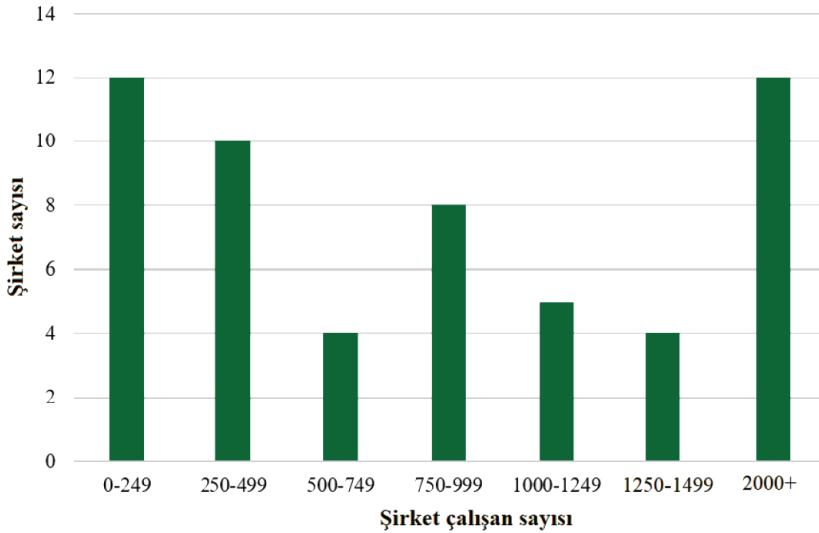
Araştırmanın Türü

Mevcut çalışma temelde bir tarama araştırmasıdır. Tarama araştırmalarında görüşme soruları, anketler ve testler gibi veri toplama araçları yardımıyla bir grubun özellikleri tanımlanmaya çalışılır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2015).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini özel sektörde çalışan 101.544 engelli çalışan oluşturmaktadır (İŞKUR, 2020). Ancak bu çalışanların engel türlerine göre dağılımına ilişkin net bir veri bulunmadığından, bu evren içerisindeki sağır ve işitme engellilerin sayısı net olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, İŞKUR (2016) istatistik yıllığı sonuçlarında sağır ve işitme engelli olarak geçerse de kulak, burun, boğaz sistemi engeli bulunan kişilerin sayısı 9.170 olarak rapor edilmiştir. Araştırmanın örneklemini Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası'na (MESS) bağlı 55 şirkette çalışan, 1.502 sağır ve işitme engelli çalışan oluşturmaktadır. Bu şirketlerde toplam 2.021 engelli çalışan bulunmaktadır.

Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi, hazır olan bir grup ile çalışmaya işaret ettiğinden örnekleme yanlılığına neden olabilmektedir. 10.000 evren büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve %5 güven aralığı için seçkisiz yöntemle seçilmiş 370 kişilik bir örneklem yeterlidir (Cohen, Manion ve Morrison, 2011). Ancak mevcut araştırmada tamamen seçkisiz bir örneklem seçimi mümkün olmadığından, örneklemden kaynaklı yanlılığı azaltmak amacıyla mümkün olan en büyük örneklem büyüklüğüne ulaşmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, Metal Sanayicileri Sendikası'na (MESS) üye 55 şirkette çalışan 1.502 sağır ve işitme engelli bireylerin verilerine, şirketlerin insan kaynakları birimi aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu anlamda 1.502 kişiden oluşan bir örneklem büyüklüğünün yeterli olabileceği öne sürülebilir. Araştırmaya katılan şirketlerin çalışan sayılarına göre dağılımları Şekil 1'de verilmiştir.



Şekil 1. Çalışan Sayılarına Göre Şirket Dağılımları

Şekil 1, araştırmaya katılan şirketlerin büyük çoğunluğunun 0-249 ($n=12$, %22) ile 2.000 ve üzeri ($n=12$, %22) çalışanı bulunduğunu göstermektedir. Bu şirketleri, %18 ($n=10$) ile 250-499 çalışanı bulunan şirketler izlemektedir. Araştırmaya katılan şirketler arasında 1.500-1.749 ve 1.750-1.999 arası çalışanı olan şirket bulunmadığından Şekil 1'de yer verilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Engelli Çalışan Anketi'nin hazırlanması amacıyla sağır ve işitme engellilerin yanı sıra diğer engel gruplarını da kapsayan 45 ulusal araştırma incelenmiştir. Bu araştırmalar bir kitap bölümü, bir doktora tezi, dört yüksek lisans tezi, iki uzmanlık tezi ve 37 makaleden oluşmaktadır. Bu araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları incelenmiş ve 65 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu uzman bir ekip (bir lider eğitim uzmanı, Ankara Sanayi Odası [ASO] eğitim temsilcisi, MESS eğitim temsilcisi, bir insan kaynakları uzmanı, bir akademisyen ve bir ölçme ve değerlendirme uzmanı) tarafından incelenerek ankette yer alacak 21 madde belirlenmiştir. Metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engelli bireylere yönelik hazırlanan anket maddeleri dört başlık altında yapılandırılmıştır:

- Demografik özelliklere (örn., cinsiyet, eğitim durumları, engel türleri vb.) ilişkin maddeler,
- İşe alım süreçlerine (örn., istihdamlarında karşılaşılan zorluklar, işe hazırlık eğitimleri vb.) ilişkin maddeler,
- Çalışırken karşılaşılan zorluklar ve sunulan imkanlara (örn., işyerlerinde sunulan imkanlar, şirketlerdeki ortalama çalışma süreleri ve işten ayrılma nedenleri vb.) ilişkin maddeler,
- Sağır ve işitme engellilerin işe alım süreçlerinin kolaylaştırılması ve daha etkin çalışabilmelerine olanak tanınması açısından mevcut teknolojik araçların etkinliğini değerlendirmeye yönelik maddeler.

Oluşturulan taslak form beş şirketin insan kaynakları yöneticilerine gönderilerek uzman görüşü alınmıştır. Gelen geribildirimler incelendikten sonra, anket maddeleri üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve ön uygulama formu oluşturulmuştur. Anketin ön uygulama formu ile beş şirkette bir ön uygulama gerçekleştirilmiş, yapılan analiz ve değerlendirmelerin ardından ankete son şekli verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında hazırlanan anket, Türkiye'de faaliyet gösteren ASO üyesi 8.800 ve MESS üyesi 250 şirkete eposta yoluyla iletilmiştir. Anketler 15 Aralık 2020- 28 Nisan 2021 tarihleri arasında cevaplandırmaya

açık tutulmuştur. Pandemi sürecinde yaşanan olumsuzluklar dönüşlerin az olmasına neden olmuş, bu nedenle anketlerin doldurulması için şirketlere farklı tarihlerde üç kez duyuruda bulunulmuştur. Anketler engelli çalışanı bulunan MESS üyesi 55, ASO üyesi 15 şirket tarafından yanıtlanmıştır. Ancak, ASO üyesi şirketler tarafından cevaplandırılan anketler analizlere uygun olmadığından (örn., büyük miktarda kayıp veri içermeleri, belirtilen engelli personel sayıları ile kadrolara ve cinsiyete göre dağılım sayıları arasındaki tutarsızlıklar vb.) değerlendirmeye alınmamıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizi SPSS (sosyal bilimler için istatistik paketi) yazılımı ile gerçekleştirilmiştir. Birden fazla işaretleme yapılabilen anket maddelerinin analizinde çoklu yanıt analizi kullanılmıştır. Bulguların raporlaştırılmasında frekans (*f*) ve yüzde (%) gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır.

BULGULAR

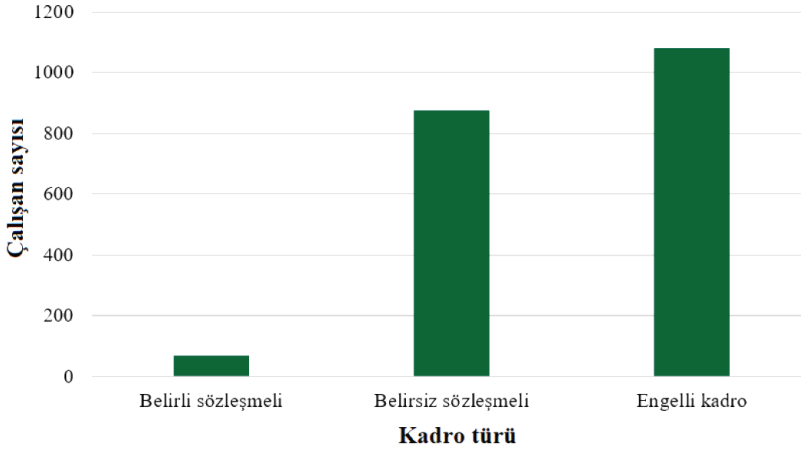
Şirketlerin, *Engelli bir çalışan istihdam ettiğinizde karşılaştığınızı düşündüğünüz zorluklar nelerdir?* sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Şirketlerin Engelli Çalışan İstihdamında Karşılaşacaklarını Düşündükleri Zorluklar

| Cevaplar | <i>f</i> | % |
|--|----------|------|
| Ekstra eğitim ihtiyacı ve sürekli denetim | 31 | 13,8 |
| Takım çalışması/sosyal beceriler | 28 | 12,4 |
| Gerekli ergonomik koşulların sağlanmasındaki zorluklar | 28 | 12,4 |
| Güvenlik | 27 | 12,0 |
| Verimlilik | 24 | 10,7 |
| İş performansı ve kalite | 24 | 10,7 |
| İşin içeriği | 19 | 8,4 |
| Beceri eksikliği | 17 | 7,6 |
| İşe devamlılık | 16 | 7,1 |
| Diğer | 5 | 2,2 |
| Herhangi bir zorlukla karşılaşacağımı düşünmüyorum | 4 | 1,8 |
| Maliyetler | 2 | 0,9 |
| Toplam | 225* | 100 |

*Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=225) örneklem büyüklüğünü (*n*=55) geçmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde, şirketlerin engelli çalışan istihdam ettiklerinde karşılaştıklarını düşündükleri zorlukların başında, *ekstra eğitim ihtiyacı ve sürekli denetim* ihtiyacının geldiği görülmektedir. Bu zorluğu *takım çalışması/sosyal beceriler ve gerekli ergonomik koşulların sağlanmasındaki zorluklar* birlikte takip etmektedir. *Güvenlik, verimlilik ve iş performansı ve kalite* faktörleri şirketlerin önemli gördükleri zorluklar arasındadır. Diğer yandan, şirketler *maliyetleri* önemli bir zorluk olarak görmemektedir. Diğer seçeneğinde *iletişim ve bir refakatçi bulundurma gerekliliği* gibi zorluklar ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan 55 şirkette toplam 2.021 engelli çalışan bulunmaktadır. Engelli çalışanların 264'ü (%13) kadın, 1.757'si (%87) erkektir. Engelli çalışanların kadro türlerine göre dağılımı Şekil 2'de verilmiştir.



Şekil 2. Engelli Çalışanların Kadro Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 2 incelendiğinde, engelli çalışanların 1.080'inin (%53,44) *engelli*, 873'ünün (%43,2) *belirsiz sözleşmeli* ve 68'inin (%3,36) *belirli sözleşmeli* kadro türünde istihdam edildiği görülmektedir. Mevsimlik kadro türünde çalışan rapor edilmediğinden Şekil 2'de yer verilmemiştir. Şirket çalışanlarının engel durumlarına göre sayıları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Şirket Çalışanlarının Engel Durumlarına Göre Dağılımı

| Cevaplar | f | % |
|---------------------|--------|------|
| İşitme | 1.502 | 66,9 |
| Dil ve konuşma | 168 | 7,48 |
| Ortopedik | 152 | 6,77 |
| Süreğen hastalıklar | 121 | 5,39 |
| Görme | 114 | 5,08 |
| Diğer | 109 | 4,87 |
| Zihinsel | 45 | 2,00 |
| Ruhsal ve duygusal | 34 | 1,51 |
| Toplam | 2.245* | 100 |

*Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=2.445) örneklem büyüklüğünü (n=55) geçmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, en yüksek engel türü sıklığının *işitme* olduğu, onu sırası ile *dil ve konuşma*, *ortopedik* ve *süreğen hastalıkların* takip ettiği görülmektedir. En düşük engel türü *ruhsal ve duygusal*dır. Katılımcılar *diğer* seçeneğinde nörolojik, kalp, üretra darlığı, diyabet, astım, Behçet hastalığı, göğüs, yanık sekeli gibi engel türlerini rapor etmişlerdir. Şirketlerin işletmelerinde çalışmaya uyumlu olduğunu belirttikleri engel türleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Şirketlerde Çalışmaya Uyumlu Engel Türleri

| Cevaplar | f | % |
|---------------------|------|------|
| İşitme | 39 | 26,4 |
| Dil ve konuşma | 31 | 20,9 |
| Ortopedik | 30 | 20,3 |
| Süreğen hastalıklar | 25 | 16,9 |
| Görme | 8 | 5,4 |
| Ruhsal ve duygusal | 7 | 4,7 |
| Zihinsel | 4 | 2,7 |
| Diğer | 4 | 2,7 |
| Toplam | 148* | 100 |

*Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=148) örneklem büyüklüğünü (n=55) geçmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde şirketlerin, çalışmaya en uygun gördükleri engel türünün *işitme* engelliler olduğu görülmektedir. Bu engel türünü sırasıyla *dil ve konuşma* ile *ortopedik* engel türleri izlemektedir. Şirketlerin kendi işletmelerinde çalışmak için en az uygunluk belirttikleri engel türü ise *zihinsel* engelliler olmuştur. Katılımcılar *diğer* seçeneğinde şirketleri için nörolojik, tedavi sürecinde olan ve ilaç ile sıkıntı yaratmayan hastalıklar ve başkasının yardımına muhtaç olunan engel türlerinin uygunluğunu rapor etmişlerdir. Tablo 4'te cevapları sunulan bu anket maddesinin devamında şirketlerin belirtmiş oldukları engel türü önceliklerinin nedenlerini açıklamaları istenmiştir. Ağır ve tehlikeli işler alanında faaliyet gösteren şirketlerde veya fiziksel güce dayalı çalışma gerektiren iş kollarında şirketler, bedensel engelli yerine *işitme, dil ve konuşma* engelli çalışanları öncelikle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, şirketler *işitme, dil ve konuşma* engellileri birden fazla çalışma pozisyonunda değerlendirebildikleri için öncelikle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Şirketler, imalat iş istasyonlarında ağır olmayan ve çoğunlukla oturarak yapılabilen işlerde ise önceliklerini ortopedik engellilerden yana kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra şirketler, *zihinsel, ruhsal ve duygusal* engel türünün uygunluğunu beyan ederken ayakta çalışabilme durumlarını dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak *zihinsel, ruhsal ve duygusal* engel türünün işyeri hekimleri tarafından çalışmaya uygun bulunmaması (şirket çalışma koşulları açısından), çalışma alanlarının çok kısıtlı olması, azami dikkat ve kontrol gerektirmeleri, acil durumlarda ilave yardım gereksinimleri gibi nedenlerden dolayı şirketlerin öncelikli tercihi olmadığı belirlenmiştir. İşitme engelli çalışanların işe alımlarının nasıl yapıldığına dair betimsel istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Sağır ve İşitme Engelli Çalışanların İşe Alım Yöntemlerine İlişkin Betimsel İstatistikler.

| Cevaplar | <i>f</i> | % |
|--|----------|------|
| Resmî kurumlar aracılığıyla | 42 | 43,3 |
| Referans aracılığıyla | 27 | 27,8 |
| Kariyer portalları aracılığıyla | 18 | 18,6 |
| Diğer | 6 | 6,2 |
| Proje (AB, Çalışma Bakanlığı, hibe vb.) aracılığıyla | 4 | 4,1 |
| Toplam | 97* | 100 |

Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=97) örneklem büyüklüğünü (n=55) geçmektedir.

Tablo 5, sağır ve işitme engelli çalışanların işe alımlarının en fazla *resmî kurumlar aracılığıyla* gerçekleştirildiğini göstermektedir. *Resmî kurumlar aracılığıyla* işe alımları sırasıyla *referans* ve *kariyer portalları* izlemektedir. En düşük işe alımın ise *proje (AB, Çalışma bakanlığı, hibe vb.) aracılığıyla* gerçekleştirildiği görülmektedir. Şirketler *diğer* seçeneğinde *bireysel başvuru, elden özgeçmiş ulaştırma* ve *şirket içi duyuru* şeklinde görüş belirtmişlerdir. Şirketlerin %76,4'ü ($n=42$) sağır ve işitme engelli çalışanları işe başlatmadan önce bir oryantasyon eğitimi verirken, %10,9'u ($n=6$) bir oryantasyon eğitimi verilmediğini belirtmiştir. Şirketlerin %12,7'si ($n=7$) bu soruyu cevaplamamıştır. Oryantasyon eğitimi süresinin, şirketlerin faaliyet alanlarına göre 4 saat ile 17 gün arasında değiştiği ve eğitimin teorik, pratik ve işbaşı şeklinde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bu eğitim içerikleri işyeri tanıtımı, genel oryantasyon eğitimi, iş güvenliği, etik kurallar, çevre eğitimi, gizlilik eğitimi, insan kaynakları, idari işler ve kalite yönetim sistemleri, sendikal faaliyetler, mesleki ve operasyonel beceri eğitimleri gibi konu başlıklarından oluşmaktadır. Şirketler oryantasyon eğitiminde işaret dili bilen personel eşliğinde görsel, görüntülü ve sanal gerçeklik (VR) teknolojisine dayalı içerikler kullandıklarını belirtmektedirler. Bunun yanı sıra, bazı şirketler bu eğitimler esnasında daha önceden işe alınan sağır ve işitme engelli çalışanlar ile yeni işe alınan sağır ve işitme engelli bireylerin eşleştirildiği ve birbirlerinin sorumluluklarını üstlendikleri (Buddy) sistemini uyguladıklarını belirtmişlerdir. Şirketlerin %36,4'ünde ($n=20$) engelli çalışanlar haricinde işaret dili bilen bir çalışan bulunurken, %58,2'sinde ($n=32$) bulunmamaktadır. Şirketlerin %5,5'i ($n=3$) bu soruyu cevaplamamıştır. Sağır ve işitme engelli çalışanların şirketlerdeki ortalama çalışma süreleri Tablo 6'da sunulmuştur. Şirketlerin %81,82'si ($n=45$) sağır ve işitme engelli çalışanların şirketlerindeki ortalama çalışma sürelerini rapor ederken, %18,18'i ($n=10$) bu soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 6. Sağır ve İşitme Engelli Çalışanların Şirketlerdeki Ortalama Çalışma Süreleri

| Ortalama çalışma süresi (yıl) | Şirket sayısı | % |
|-------------------------------|---------------|-------|
| 0-2 | 2 | 4,44 |
| 2-4 | 3 | 6,67 |
| 4-6 | 16 | 35,56 |
| 6-8 | 13 | 28,89 |
| 8-10 | 6 | 13,33 |
| 10 ve üzeri | 5 | 11,11 |
| Toplam | 45 | 100 |

Tablo 6 incelendiğinde, sağır ve işitme engelli çalışanların ortalama çalışma sürelerinin 4-6 ve 6-8 yıl aralığında yoğunlaştığı (%64,45) görülmektedir. Diğer yandan, şirketlerde kısa süreli çalışan (0-2 yıl) sağır ve işitme engelli çalışanların az olduğu görülmektedir ($n=2$). Şirketler sağır ve işitme engelli çalışanlarının işten ayrılma nedenleri arasında; iş temposuna uyum sağlayamama, çalışma arkadaşları ile iletişim zorluğu, emeklilik, istifa ve yeni bir iş bulma, devlet memurluğuna geçiş gibi gerekçeleri belirtmişlerdir.

Sağır ve İşitme engelli çalışanların eğitim durumlarına göre dağılımı Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Sağır ve İşitme Engelli Çalışanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

| Eğitim Durumu | <i>f</i> | % |
|---------------|----------|-------|
| Meslek Lisesi | 820 | 54,59 |
| Lise | 273 | 18,18 |
| Ortaokul | 160 | 10,65 |
| İlkokul | 129 | 8,59 |
| Ön lisans | 66 | 4,39 |
| Okur-yazar | 36 | 2,4 |
| Lisans | 18 | 1,2 |
| Toplam | 1.502 | 100 |

Tablo 7, sağır ve işitme engelli çalışanların büyük çoğunluğunu (%54,59) meslek lisesi mezunlarının oluşturduğunu göstermektedir. Meslek lisesi mezunlarını sırasıyla lise, ortaokul ve ilkokul mezunları takip etmektedir. *Yüksek lisans* ve *doktora* düzeyinden mezun sağır ve işitme engelli çalışan bulunmadığı için Tablo 7'de bu mezuniyet türlerine yer verilmemiştir.

İşitme engelli çalışanların görev yaptıkları birimlere göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, sağır ve işitme engelli çalışanların büyük çoğunluğunun (%93,54) *üretim* alanında görevlendirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, en az görev yaptıkları birimler ise *bilişim teknolojileri* ve *AR-GE* olmuştur. *Yönetim* biriminde görevlendirilen sağır ve işitme engelli çalışan bulunmadığından Tablo 8’de bu birime yer verilmemiştir.

Tablo 8. Sağır ve İşitme Engelli Çalışanların Görev Yaptıkları Birimlere Göre Dağılımı

| Görev Birimi | <i>f</i> | % |
|-----------------------|----------|-------|
| Üretim | 1.405 | 93,54 |
| Diğer | 37 | 2,46 |
| İdari işler | 18 | 1,2 |
| İnsan Kaynakları | 18 | 1,2 |
| Pazarlama | 14 | 0,93 |
| Ar-Ge | 9 | 0,6 |
| Bilişim Teknolojileri | 1 | 0,07 |
| Toplam | 1.502 | 100 |

Şirketlerin sağır ve işitme engelli çalışanlara yönelik sağladığı imkânlarla ilişkin betimsel istatistikler Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Şirketlerin Sağır ve İşitme Engelli Çalışanlara Yönelik Sağladığı İmkanlar

| Cevaplar | <i>f</i> | % |
|--|----------|------|
| Görsel yangın alarmları | 23 | 22,1 |
| Buddy sistemi | 21 | 20,2 |
| İşaret dili tercümanları | 12 | 11,5 |
| Sağır ve İşitme engelli farkındalık eğitimleri | 11 | 10,6 |
| İşaret dili eğitimleri | 8 | 7,7 |
| Görsel kapı zilleri | 7 | 6,7 |
| Altyazılar veya işaret dili çevirisi içeren videolar | 6 | 5,8 |
| Diğer | 6 | 5,8 |
| Sağır ve İşitme engelli kişiler için danışmanlık | 5 | 4,8 |
| Online işaret dili tercümanlık hizmeti | 4 | 3,8 |
| Video materyalleri için güçlendirilmiş bir telefon | 1 | 1,0 |
| Toplam | 104* | 100 |

*Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=104) örneklem büyüklüğünü (n=55) geçmektedir.

Şirketlerin sağır ve işitme engelli çalışanlara yönelik sağladığı imkânların başında (%22,1) *görsel yangın alarmları* gelmektedir. Bu imkânı, *buddy sistemi* (bireylerin eşleştirildiği ve birbirlerinin sorumluluklarını üstlendiği sistem) izlemektedir (%20,2). *Video materyalleri için güçlendirilmiş bir telefon, online işaret dili tercümanlık hizmeti ve sağır ve işitme engelli kişiler için danışmanlık* ise şirketler tarafından en az sağlanan imkanlar arasındadır. Şirketler *diğer* seçeneğinde; özel tasarlanmış iş istasyonları, görsel uyarı sistemine sahip iş makinaları, görsel-ışıklı ikazlar ve uyarı levhaları, işaret dili ve VR destekli teknik eğitim içerikleri gibi imkânların sağır ve işitme engelli çalışanlara sağlandığını belirtmişlerdir. Sağır ve işitme engelli çalışanların karşılaştıkları zorluklara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Sağır ve İşitme Engelli Çalışanların Karşılaştıkları Zorluklar

| Cevaplar | f | % |
|--|----|------|
| İletişim problemleri | 37 | 41,6 |
| Farkındalık eksikliği | 16 | 18,0 |
| Motivasyon eksikliği | 12 | 13,5 |
| İzole veya dışlanmış hissetme | 12 | 13,5 |
| Uygun bölümde çalıştırılmama | 3 | 3,4 |
| Destek ve tavsiye için başvuruda bulunmama | 9 | 10,1 |
| Toplam | 89 | 100 |

Soru çoklu yanıtlanabildiğinden, toplam frekans (=89) örneklem büyüklüğünü (n=55) geçmektedir.

Tablo 10 incelendiğinde, sağır ve işitme engelli çalışanların karşılaştıkları en önemli zorluğun *iletişim eksikliği* (%41,6) olduğu görülmektedir. Bu zorluğu *farkındalık eksikliği* ile *motivasyon eksikliği* ve *izole veya dışlanmış hissetme* izlemiştir. Sağır ve işitme engelli çalışanların *uygun bölümde çalıştırılmaması* önemli bir zorluk olarak değerlendirilmemiştir. Şirketler *diğer* seçeneğine ilişkin görüş beyan etmedikleri için Tablo 10'da bu seçeneğe yer verilmemiştir. Şirketlerin büyük çoğunluğu (%74,55), mevcut teknolojik araçların (örn., bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, uygulamalar vb.) sağır ve işitme engelli kişilerin daha etkin çalışabilmesini kolaylaştıracağını düşünmektedir. Bu görüşe katılmayan şirketler %5,45 düzeyinde iken, şirketlerin %20'si ise bu soruyu cevaplamamıştır. Bunun yanı sıra, mevcut teknolojik araçların sağır ve işitme engelli kişilerin işe alım süreçlerini kolaylaştıracağını düşünen şirketler %76,36, bu görüşe katılmayanlar %5,45 düzeyindedir. Şirketlerin %18,19'u ise bu soruyu cevaplamamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Mevcut araştırmanın amacı, metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engelli bireylerin istihdamına ilişkin betimsel bir analiz yapmaktır. Bu amaç kapsamında, metal sektöründe çalışan sağır ve işitme engellilerin demografik özelliklerine, işe alım yöntemlerine, şirketler tarafından kendilerine sunulan imkânlarla, iş yaşamında karşılaştıkları zorluklara, çalışma sürelerine ve işten ayrılma nedenlerine ilişkin bulgular ortaya konulmuştur.

Araştırma sonuçları, Türkiye’de metal sektöründe çalışan engelli bireylerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğunu (%87) ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, İŞKUR İstatistik Yıllığı (2016) sonuçlarına göre, kayıtlı engelli erkek işgücü ($n=80.007$), kayıtlı engelli işgücünün %81’ini oluşturmaktadır. Aynı raporda işe yerleştirilen engelli erkeklerin oranı %83’tür ($n=12.550$). Metal sektöründeki engelli çalışanların yarısından fazlası (%53) *engelli* kadrosunda istihdam edilmektedir. *Belirsiz sözleşmeli* olarak istihdam edilen engelli çalışan oranı yaklaşık %43 iken, *belirli sözleşmeli* olanlar ise %3 civarındadır. Sağır ve işitme engelli çalışanların işe alımlarının büyük bir kısmı *resmî kurumlar aracılığıyla* (%43,3) gerçekleştirilmektedir. Bu işe alım yöntemini sırasıyla *referans* (%27,8) ve *kariyer portalları* izlemektedir (%18,6). *Proje (AB, Çalışma bakanlığı, hibe vb.) aracılığıyla* işe alım oranı %4 olurken, *bireysel başvuru, elden özgeçmiş ulaştırma* ve *şirket içi duyuru* şeklinde işe alımların %6,2 olduğu belirlenmiştir. Bu tespitler ışığında, istihdam edilmek isteyen engelli bireylerin öncelikle resmî kurumlara başvuru yapmaları (örn., İŞKUR vb.), referans edinmeleri ve kariyer portallarına özgeçmişlerini bırakmalarının işe alınma olasılıklarını artıracığı ifade edilebilir. Bunun yanı sıra, kadın engelli çalışanların istihdam oranı (%13) dikkate alındığında, istihdam politikasını belirleyen kurum ve kuruluşların, politika belirleyicilerin kadın engellilere yönelik bir pozitif ayrımcılık göstermeleri önerilebilir.

Şirketler engelli bir çalışan istihdam ettiklerinde karşılaştıklarını düşündükleri en büyük zorluğun, *ekstra eğitim ihtiyacı ve sürekli denetim* (%13,8) ihtiyacı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu güçlüğün ardından *takım çalışması/sosyal beceriler* (%12,4) ve *gerekli ergonomik koşulların sağlanmasındaki zorluklar* (%12,4) gelmektedir. Bunun yanı sıra, *güvenlik* (%12), *verimlilik* (%10,7) ve *iş performansı ve kalite* (%10,7) faktörleri de

şirketler tarafından belirtilen zorluklar arasındadır. Bu nedenle engelli istihdamını destekleyen politikaların, engel türüne uygun eğitimci ve eğitim materyalleri sağlanması, engelli bireylerin sosyal becerilerini destekleyici uygulamalar sunulması gibi konularda işyerlerine destek sunmasının önemli olduğu görülmektedir.

Türkiye'de metal sektöründe çalışan engelli bireylerin yaklaşık %67'sinin işitme engeli bulunduğu belirlenmiştir. Bu engel türünü *dil ve konuşma* (%7,48), *ortopedik* (%6,77) ve *süreğen hastalıklar* (%5,39) takip etmektedir. Bu sektörde istihdam edilen en düşük engel türü *ruhsal ve duygusal* (%1,51) türündedir. Şirketlerin işletmelerinde çalışmaya en uyumlu olduğunu belirttikleri engel türü işitme engelidir (%26,4). Bu engel türünü sırasıyla *dil ve konuşma* (%20,9) ile *ortopedik* (%20,3) engel türleri izlemektedir. Şirketlerin bu uygunluk tercihleri incelendiğinde, ağır ve tehlikeli işler alanında faaliyet gösteren şirketlerde veya fiziksel güce dayalı çalışma gerektiren iş kollarında, bedensel engelli yerine işitme, dil ve konuşma engelli çalışanların öncelikle tercih edildiği belirlenmiştir. Ayrıca, işitme, dil ve konuşma engel türleri şirketlerde birden fazla çalışma pozisyonunda değerlendirebildiğinden öncelikli tercih edildiği görülmüştür. Şirketler, imalat iş istasyonlarında ağır olmayan ve çoğunlukla oturarak yapılabilen işlerde ise önceliği *ortopedik* engellilere vermişlerdir. Mamatoğlu (2015), işyerleri tarafından en çok tercih edilen engelli grubunun ortopedik engelliler (%41) olduğunu ve bunu işitme (dil ve konuşma) engellilerin (%19) takip ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, iş başvurusunda bulunacak engelli bireylerin işyerlerinin faaliyet alanları, tehlike sınıfı, işin fiziksel güç gerektirip gerektirmediği gibi konular ile mevcut engel durumlarını dikkate almaları istihdam olasılıklarını artırabilir.

Sağır ve işitme engelli çalışanlarını işe başlatmadan önce bir oryantasyon eğitimi veren şirketlerin oranı %76,4'tür. Bu oryantasyon eğitiminin süresinin şirketlerin faaliyet alanlarına göre 4 saat ile 17 gün arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu eğitim teorik, pratik ve işbaşı şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Belirtilen eğitim içerikleri işyerinin tanıtımı, genel oryantasyon eğitimi, iş güvenliği, etik kurallar, çevre eğitimi, gizlilik eğitimi, insan kaynakları, idari işler ve kalite yönetim sistemleri, sendikal faaliyetler, mesleki ve operasyonel beceri eğitimleri gibi başlıklardan oluşmaktadır. Bazı şirketler engelli çalışanların oryantasyon eğitimlerini engelsiz çalışanlarla

birlikte gerçekleştirirken, bazı şirketler ise işaret dili bilen personel eşliğinde görsel, görüntülü ve sanal gerçeklik (VR) teknolojisine dayalı içerikler kullanmaktadırlar. Bunun yanı sıra, bazı şirketler bu eğitimler esnasında daha önceden işe alınan sağır ve işitme engelli çalışanlar ile yeni işe alınan sağır ve işitme engelli bireylerin eşleştirildiği ve birbirlerinin sorumluluklarını üstlendikleri (Buddy) sistemini uyguladıklarını belirtmişlerdir. Şirketlerin büyük bir çoğunluğunda (%58,2) engelli çalışanlar haricinde işaret dili bilen bir çalışan bulunmamaktadır. Alsancak (2018), işyerinde işaret dilinin bilinmemesi nedeniyle sağır ve işitme engelli bireyler ile iletişim kurulamamasından kaynaklı problemler yaşandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Erdiken (2005), işitme engelli bireylerin iş bulma sürecinde karşılaştıkları en büyük zorluğun *iletişim zorluğu* olduğunu rapor etmiştir. Bu nedenle sağır ve işitme engellilerin istihdamına yönelik destekleyici politikaların bu hususu dikkate alması önerilebilir. Böylece, sağır ve işitme engelli çalışanların iletişim sorunlarının çözümüne ve verimliliklerinin artırılmasına katkıda bulunulacağı öngörülebilir.

Bir şirkette 4 yıl ve üzeri bir süre çalışan sağır ve işitme engellilerin oranı yaklaşık %89'dur. Sağır ve işitme engelli çalışanların şirketlerdeki ortalama çalışma süreleri dikkate alındığında bir istikrar sergiledikleri söylenebilir. Sağır ve işitme engelli çalışanların işten ayrılma nedenleri arasında; emeklilik, istifa, yeni bir iş bulma, devlet memurluğuna geçiş, iş temposuna uyum sağlayamama, çalışma arkadaşları ile iletişim zorluğu gibi gerekçeler bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sağır ve işitme engelli çalışanların daha uzun süreli çalışabilmeleri için, iletişim zorluklarını aşmalarına yardımcı olacak uygulamaların yararlı olabileceği ifade edilebilir.

Sağır ve işitme engelli çalışanların büyük çoğunluğunun (yaklaşık %73) lise mezunu oldukları belirlenmiştir. Lise mezunları arasında büyük çoğunluğu (yaklaşık %55) meslek lisesi mezunları oluşturmaktadır. Herhangi bir diplomaya sahip olmayanların oranı ise %2,4'tür. Bu anlamda meslek lisesi mezunu olmanın sağır ve işitme engelli bireylerin istihdamında bir avantaj sağlayabileceği ifade edilebilir. Sağır ve işitme engelli çalışanların büyük çoğunluğu (%93,54) *üretim* alanında istihdam edilmektedir. En az istihdam edildikleri birimler ise *bilişim teknolojileri* (%0,07) ve *AR-GE* (%0,6) olmuştur.

Şirketlerin sağır ve işitme engelli çalışanlara yönelik sağladığı imkanların başında (%22,1) *görsel yangın alarmları* gelmektedir. Bu imkânı, *buddy sistemi* (bireylerin eşleştirildiği ve birbirlerinin sorumluluklarını üstlendiği) izlemektedir (%20,2). *Video materyalleri için güçlendirilmiş bir telefon* (%1), *online işaret dili tercümanlık hizmeti* (%3,8) ve *sağır ve işitme engelli kişiler için danışmanlık* (%4,8) ise şirketler tarafından en az sağlanan imkanlar arasındadır. Şirketler *diğer* seçeneğinde; özel dizayn edilmiş iş istasyonları, görsel uyarı sistemine sahip iş makinaları, görsel-ışıklı ikazlar ve uyarı levhaları, işaret dili ve VR destekli teknik eğitim içerikleri gibi imkânların sağır ve işitme engelli çalışanlara sağlandığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, sağır ve işitme engelli bireylerin istihdamını destekleyecek politikaların, şirketler tarafından çok düşük düzeyde sağlanabilen imkânlarla öncelik vermeleri önerilebilir.

Sağır ve işitme engelli çalışanların iş yaşamında karşılaştıkları en büyük zorluk (%41,6) *iletişim problemleri* olarak görülmektedir. Benzer şekilde Şahan (2018), işitme engelli bireylerin iletişim problemleri yaşadıklarını belirtmiştir. Bu zorluğu *farkındalık eksikliği* (%18) ile *motivasyon eksikliği* (%13,5) ve *izole veya dışlanmış hissetme* (%13,5) izlemektedir. Sağır ve işitme engelli çalışanların *uygun bölümde çalıştırılmaması* (%3,4) önemli bir zorluk olarak değerlendirilmemiştir. Sağır ve işitme engelli çalışanların iş hayatında karşılaşılabilecekleri zorlukların azaltılması ve iş performanslarının artırılması adına şirketler ve politika yapıcılar belirtilen bu başlıklara odaklanabilir.

Mevcut teknolojik araçların (örn., bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, uygulamalar vb.) sağır ve işitme engelli kişilerin daha etkin çalışabilmesini kolaylaştıracağını düşünen şirketlerin oranı %75, bu araçların sağır ve işitme engelli kişilerin işe alım süreçlerini kolaylaştıracağını düşünen şirketlerin oranı ise %76'dır. Bu bağlamda, sağır ve işitme engelli kişilerin işe alım süreçlerinin kolaylaştırılması ve daha etkin çalışabilmelerinin desteklemesi açısından mevcut teknolojik araçlardan yararlanılmasının olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlara dayanarak, metal sektöründe çalışmak isteyen engelli bireylerin meslek liselerine yönelmeleri, iş başvuru sürecinde öncelikle resmî kurumlara başvurmaları olmak üzere referans edinmelerinin ve kariyer portallarına özgeçmişlerini bırakmalarının istihdam

olasılıklarını artıracığı söylenebilir. Ayrıca, iş başvurusunda bulunacak engelli bireylerin, işyerlerinin faaliyet alanları, tehlike sınıfı, işin fiziksel güç gerektirip gerektirmediği gibi konularda bilgi sahibi olmaları ve elde edecekleri bu bilgiler ışığında mevcut engel durumlarını da dikkate alarak iş başvurusunda bulunmaları yararlı olacaktır. Metal sektöründe çalışan engelli işgücünün iyileştirilmesine yönelik politika ve uygulamalarda, cinsiyet eşitsizliğini (%87-%13) gidermek adına kadınlar lehine bir ayrımcılığa öncelik verilmesi önerilebilir. Bunun yanı sıra şirketlere, engelli bireylerin ihtiyaç duydukları sosyal ve mesleki eğitimlerin verilmesi, eğitimci ve materyal desteği sağlanması, gerekli ergonomik koşulların oluşturulması hususlarında destek olunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sağır ve işitme engelliler özelinde bu desteğin işaret dili tercümanlarını kapsaması, iletişimden kaynaklı problemlerin azaltılmasına ve sağır ve işitme engelli çalışanların verimliliğinin artmasına katkı sunabilir. Bunun yanı sıra, sağır ve işitme engelli bireylerin işe alım süreçlerinde ve daha etkin çalışabilmelerinde bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar gibi mevcut teknolojik araçların yararlı olacağı görüşü öne çıkmaktadır.

Mevcut araştırma kapsamında, metal sektöründe çalışan engelli bireylerin istihdamına ilişkin veriler, şirketlerin insan kaynakları birimleri aracılığıyla elde edilmiştir. Bundan sonraki araştırmalarda sağır ve işitme engelli bireyler ile görüşmeler yapılarak nitel araştırmalar yürütülmesi veya tutum ölçekleri kullanılarak, sağır ve işitme engelli bireylerin duyuşsal özelliklerine ilişkin çeşitli veriler (örn., tükenmişlik, yaşam doyumu, psikolojik dayanıklılık vb.) toplanması ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin nicel araştırma türlerinden bir korelasyonel (ilişkisel) araştırma temelinde incelenmesi önerilebilir.

BİLGİLENDİRME

2019-1-TR01-KA202-076675 numaralı “Giving A Voice to Deaf People in Metal Sector” isimli proje çalışmasına desteklerinden dolayı Türkiye Ulusal Ajansı’na teşekkür ederiz. Bu çalışma Erasmus+ Programı kapsamında Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmektedir. Ancak burada yer alan görüşlerden Avrupa Komisyonu ve Türkiye Ulusal Ajansı sorumlu tutulamaz.

KAYNAKÇA

- Alsancak, F. (2018). Sağır toplumunun sosyal dışlanma sorunları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 423-430.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education*. Oxon: Routledge.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2002). *Türkiye özürlüler araştırması*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). *Dünya engellilik raporu 2011*, Erişim Tarihi: 16.06.2021, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf.
- Erdiken, B. (2005). Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu'ndan mezun olmuş işitme engelli öğrencilerin istihdamı, iş durumları ve ayrımcılık. *ÖZ-VERİ Dergisi*, 2(1), 389-409.
- Eurostat (2011). People reporting a longstanding health problem or a basic activity difficulty by sex and age, Erişim Tarihi: 18.06.2021, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dp010&lang=en.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N., & Hyun, H. (2015). *How to design and evaluate research in education*. NY: McGraw Hill.
- Mamatoğlu, N. (2015). Türkiye'de engelli istihdamının genel görünümü: İşveren gözüyle engelli istihdamını artırma konusunda önerilen politikalar. *Alternatif Politika*, 7(3), 524-561.
- OECD (2010). *Sickness, disability and work: breaking the barriers. A synthesis of findings across OECD countries*. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2010.
- Resmî Gazete, 4857 sayılı İş Kanunu, 10 Haziran 2003, Sayı: 25134.
- Şahan, E. C. (2018). Çalışma hayatına katılımda engellilerin yaşadıkları sorunlar: Tekirdağ Süleymanpaşa örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.<http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/3265/0053469.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni Mart 2020*. Ankara: Engelli Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2011). 2011 *Nüfus ve konut araştırması*, Erişim Tarihi:17.06.2021, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf>.

- Türkiye İstatistik Kurumu (2021a). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, Erişim Tarihi: 18.06.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021b). İşgücü istatistikleri, I. Çeyrek: Ocak - Mart, 2021, Erişim Tarihi: 18.06.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak---Mart,-2021-37545>.
- Türkiye İş Kurumu (2016). *2016 İstatistik yılığı*. Ankara, Erişim Tarihi: 19.06.2021, <https://media.iskur.gov.tr/13397/2016-istatistik-yilligi.pdf>.
- Türkiye İş Kurumu (2020). İstatistikler, Erişim Tarihi: 18.06.2021, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>.

TÜRKİYE'DE YAŞLILARA YÖNELİK HİZMETLERİN YERİNDE YAŞLANMA YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer Faruk BİLGİN¹
Betül TAMKOÇ²
Özge AYDOĞDU³

Öz

Doğum oranlarının azalması ve doğuşta beklenen yaşam süresinin uzaması ile dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Bu durum toplumları ekonomik, sosyal ve kültürel birçok açıdan etkilemektedir. Yaşlı nüfusa yönelik hizmet ve politikaların geliştirilmemesi durumunda gelecek yıllarda birçok ülkenin artan yaşlı nüfus için bakım ve sosyal koruma sistemleri, emekli aylıkları, sağlık sistemleri vb. konularda sorunlar ile baş etmek durumunda kalacağı öngörülmektedir. Türkiye de hızla yaşlanmakta ve yaşlı oranı giderek artmaktadır. Bu durum politika yapıcılarının maliyetleri azaltacak aynı zamanda aktif, sağlıklı ve yerinde yaşlanmayı sağlayacak sosyal politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetlerin yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yerinde yaşlanma kavramı açıklanmış daha sonra Türkiye'de yaşlılara sunulan hizmetlere ilişkin bilgiler verilmiş ve yerinde yaşlanmayı sağlamaya yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yerinde yaşlanma, yaşlılara yönelik hizmetler

¹ Daire Başkanı. Ömer Faruk BİLGİN, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel Bakım Kuruluşları Daire Başkanlığı, E-Posta: ofarukbilgin@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3626-4847

² Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı. Betül TAMKOÇ, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel Bakım Kuruluşları Daire Başkanlığı, E-Posta: betultamkoc@gmail.com ORCID: 0000-0001-5091-5813

³ Aile ve Sosyal Hizmetler Uzman Yardımcısı. Özge AYDOĞDU, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Ekonomik Hayata Katılım Daire Başkanlığı, E-posta: ozgeaydogdu07@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4054-9351

BİLGİN, Ö., TAMKOÇ, B., AYDOĞDU, Ö. (2021). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Yerinde Yaşlanma Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(53), 963-977. DOI: 10.21560/spcd.vi.702917

EVALUATION OF THE ELDERLY SERVICES IN TURKEY BY AGING IN PLACE APPROACH

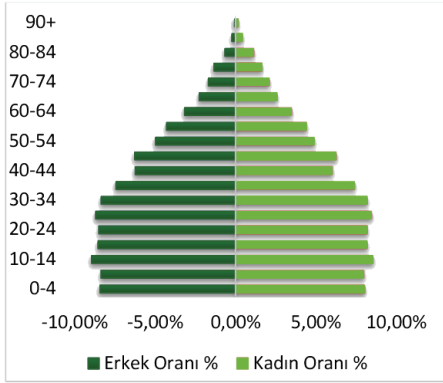
Abstract

The world population is aging rapidly with the decrease in birth rates and the increase of life expectancy at birth. This situation affects societies in many economic, social and cultural aspects. If services and policies for the elderly population are not developed, in the coming years, it is foreseen that many countries will face problems such as care and social protection systems, pensions, health systems for the increasing elderly population. Turkey is aging rapidly and the proportion of the elderly is increasing. This situation requires policy makers to develop social policies that will reduce costs and ensure active, healthy and aging in place. In this study, it is aimed to evaluate the services for the elderly in Turkey with the aging-in-place approach. In this context, first of all, the concept of aging in place was explained, then information about the services offered to the elderly in Turkey was given and inferences were made to ensure aging in place.

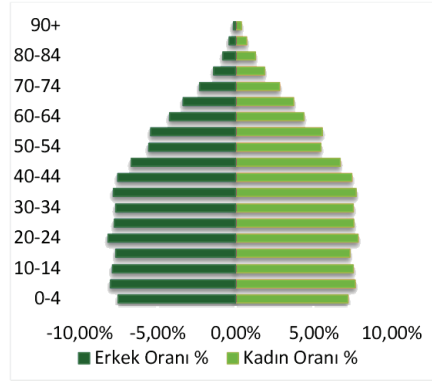
Key Words: *Aging, aging in place, services for the elderly*

GİRİŞ

Dünya nüfusu giderek artan bir hızla yaşlanmaktadır. 65+ yaş grubunda bulunan bireylerin sayısı diğer herhangi bir yaş grubunda bulunan bireylerin sayısına kıyasla çok daha hızlı bir artış göstermektedir. 2020 yılı itibariyle dünya genelinde 65+ yaş grubundaki bireylerin sayısı 727 milyona ulaşmıştır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020, s. 3). Nüfus projeksiyonlarına göre bu artışın devam edeceği ve toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %11,7'ye, 2050 yılında %15,9'a ve 2100 yılında %22,6'ya ulaşacağı öngörülmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2019, s. 18).



Şekil 1. 2010 Yılı Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye Nüfus Piramidi



Şekil 2. 2020 Yılı Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Türkiye Nüfus Piramidi

Türkiye 2010'lu yıllardan itibaren yaşlanma sürecine girmiştir. Şekil 1 ve Şekil 2 incelendiğinde yalnızca 10 yıllık süreçte demografik yapıda meydana gelen değişim görülmektedir. Toplam nüfus içerisindeki 65+ yaş ve üzeri bireylerin oranı 2010 yılında %7,1 iken 2020 yılında %9,5'e ulaşmıştır (TÜİK, 2021). Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın hızla artacağı, 2040 yılında %16,3'e, 2060 yılında %22,6'ya ve 2080 yılında %25,6'ya ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018).

Gelişmiş ülkeler nüfusun yaşlanmasını daha uzun bir süreçte ve sosyal refah sistemleri buna hazır iken deneyimlemişken gelişmekte olan ülkeler daha kısa bir zaman diliminde ve refah sistemleri tam olarak hazır olmadan

bunu deneyimlemek durumunda kalmaktadır. Toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranının %7'den %14'e çıkması, Fransa'da 115 yılda, İsveç'te 85 yılda, Almanya ve İngiltere'de 45 yılda gerçekleşmiş iken ülkemizde 27 yılda gerçekleşmesi beklenmektedir (Kinsella and He, 2009, s. 14). Yaşanan bu demografik dönüşüm tüm dünyada insan hayatını ekonomi, istihdam, sağlık ve sosyal bakım olmak üzere birçok açıdan derinden etkilemektedir. Bu ise temelde bir fırsat olan yaşlanma olgusunun sosyal bir sorun olarak gündeme gelmesine neden olmaktadır.

Geniş aile modelinden çekirdek aileye doğru geçiş yaşanması, evlilik oranlarının ve doğum oranları azalması, boşanmaların artması, ailedeki zorlu yaşam koşulları ve daha iyi şartlarda yaşam beklentisi ile ailelerde çalışan kişi sayısının artması, kırsal alanlardan kentsel mekânlara yapılan göçler sonucunda yaşlıların yalnızlaşması gibi faktörler yaşlılıkta yaşam kalitesi ve yaşlı bakım sorununu gündeme getirmektedir (Aközer, Nuhrat ve Say, 2011; Erdem, 2005; Güngör, Güler, Kocataş ve Akgül, 2009; Müftüler, 2018). Bu durum toplumları sağlık, bakım, finans, sosyal güvenlik, ekonomi, emeklilik sistemleri, işgücü vb. olmak üzere birçok açıdan etkilemekte ve var olan politikaların yeniden gözden geçirilmesini, yaşlı bireyleri odağa alan yeni politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı, yerinde yaşlanmayı sağlayabilmek için çıkarımlarda bulunmak ve Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetleri yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirmektir.

YAŞLILIK VE YAŞLANMA

Genellikle birbirinin yerine kullanılan iki kavram olan yaşlılık ve yaşlanma kavramları özlerinde farklı anlamlara sahip iki ayrı kelimedir. Koşar (1996), yaşlanma kavramını biyolojik olarak ele almış olup yaşlanmayı doğumdan başlayarak ölüme kadar geçen süreç olarak tanımlamıştır (Koşar, 1996, s. 3). Yaşlanma kavramını biyolojik olarak ele alan diğer bir tanıma göre ise yaşlanma, kişilerde ekonomik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere birçok konuda meydana gelen değişiklikleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır (İlgar ve Şengül, 2007, s. 149). Yaşlılık ise diğer yaşam evreleri gibi kendine özgü özelliklere sahip bir dönemdir (Özdemir Ocaklı, 2018, s. 36; Özyer, 2016, s. 5). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise yaşlılık kavramını belirli bir süreç içerisinde, aşamalı olarak bireylerin hücresel yapılarında meydana gelen

deformasyon olarak tanımlamakta ve bu durumun zamanla kişilerin fiziksel aktivitelerinde kısıtlanmalara ve azalmalara neden olduğunu belirtmektedir (WHO, 2015, s. 25).

Yaşlılık dönemi, Erik H. Erikson tarafından geliştirilen psikososyal gelişim evrelerinin sekizinci ve sonuncu evresidir. Erikson'un kuramına göre hayatta sekiz kritik evre bulunmakta olup her evrede iki karşıt özellik ve aşılması gereken bir kriz bulunmaktadır. Birey bu krizlerle başa çıkabildiği ölçüde hayatta başarılı ve mutlu olabilmektedir. Eğer kişi içinde bulunduğu dönemdeki krizi başarıyla atlatırsa bir sonraki evreye gerekli donanımı kazanmış olarak erişmektedir (Erikson, 1980). Yaşlılık dönemine eşlik eden iki karşıt durum ise benlik bütünlüğü ve umutsuzluktur. Bu dönemde kimliğine uygun yaşama biçimi bulabilen bireyler benlik bütünlüğüne sahip olmakta ve geçmiş yaşam deneyimleri ile ilgili olarak olumlu duygulara sahip olmaktadır. Ters durumda ise birey huysuz ve inatçı olmakta, ölüm korkusu yaşamakta ve uyumsuz olmaktadır.

YERİNDE YAŞLANMA

Yaşlılık alanında nispeten yeni bir kavram olan yerinde yaşlanma kavramı, gerekli sosyal destek ağlarının sağlanarak yaşlı bireylerin kurumsal bakım yerine kendi sosyal çevresinde, evinde bağımsız olarak, ailesi ve arkadaşları ile yaşlanması anlamına gelmektedir (Kalınkara ve Kapıkıran, 2017, s. 55). Farklı bir tanımlamaya göre ise yerinde yaşlanma bireyin yaş ve gelir gibi durumlarına bakılmaksızın kendi evlerinde güven içerisinde ve aktif olarak yaşamasıdır (Öğüt, Öğüt Düzen ve Polat, 2017). Ev, yaşlı bireyin zamanının önemli bir kısmını harcadığı yer olup anılarının büyük bir bölümünü içermesi nedeniyle yaşlıların gençlere oranla daha fazla bağlandıkları yerdir. Yerinde yaşlanma tek başına konuta odaklanmamakta komşuluğu ve toplumu insanların o yerde kalmalarındaki etken olarak değerlendirilmektedir (Kalınkara ve diğerleri, 2013, s. 59). Temelde aktif yaşlanma kavramından ortaya çıkan bu kavram, yaşlı bireylerin kendi evlerinde, kendi sosyal çevrelerinde, güvenli, bağımsız ve konforlu bir şekilde yaşaması olarak tanımlanmaktadır (Ahn, Kwon and Kang, 2017, s. 3).

Yerinde yaşlanmayı sağlamak için dünya genelinde çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetler yaşanılan evin yaşlı bireyin ihtiyaç ve özelliklerine

uygun hale getirilmesi, bilgi teknoloji sistemlerinden yararlanması, gündüz hizmet merkezleri, evde bakım hizmetleri, evde sağlık hizmetleri, yaş dostu çevreler, uzaktan izleme sistemleri (hareketlilik izleme, sesli yanıt, yangın algılama vb.), yaşlılara uygun konut politikası şeklindedir (Sixsmith and Sixsmith, 2008, s. 219; Van Hoof, Kort, Rutten and Duijnste, 2011, s. 311). Yaşlılık süreci söz konusu olduğunda yaşanan ortam yalnızca bir ev değildir. Yaşlılıkta ev biriktirilmiş anılar, iletişim kurulan komşular, alışılan mekân gibi anlamları ifade etmektedir. Bireyler kendi sosyal çevrelerinde olduklarında daha aktif bir şekilde hayata devam etmektedir. Yerinde yaşlanma hem hizmet sunanlar hem de hizmetlerden yararlananlar açısından bahsedilen tüm bu olumlu özellikleri nedeniyle yaşlı bakımı konusunda öne çıkan bir kavram olmaktadır. Bu kapsamda yaşlı bireylerin sosyal çevrelerinde yaşlanmalarını destekleyici politikalar öne çıkarılmaktadır (Gürer, Çırpan ve Özlen, 2019).

Dünya genelinde artan yaşlı nüfusa yönelik bir çözüm arayışı sonucunda kurumsal bakıma kıyasla daha az maliyetli olan ve yaşlı bireylerin aktifliğine olumlu katkısı olan yerinde yaşlanmaya doğru bir eğilim meydana gelmiştir. Bu kapsamda dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Yaşlanan Amerikan nüfusunun kurumsal bakım yerine, yerinde yaşlanmayı tercih etmesi için devlet tarafından teknoloji desteklenmektedir. Bunun için yaşlıların evlerinde hayatı kolaylaştıran, bireyselleştirilmiş ihtiyaçlara göre yaşlılara asistanlık hizmeti veren, sağlık durumlarını takip edip sağlık verilerini işleyerek olası sağlık problemlerin tespit edilmesine öncülük eden teknolojik evlerin oluşturulması için girişimciler Amerikan devleti tarafından finanse edilmektedir (Dishman, 2004). İngiltere’de yapılan araştırmada yaşlıların yerinde yaşlanmaya teşvik edilmesi için yapılması gerekenler ile ilgili bir çalışmada yaşlıların yaşadıkları evleri, destekleyici ortamlar haline getirmenin yaşlıların yerinde yaşlanmayı tercih etmelerinin en önemli etmeni olarak bulunmuştur. Buna göre yaşlıların evlerinde yapılacak tadilatla erişilebilir bir ev ortamının yaşlıların alışkın oldukları toplumsal hayattan koparılmadan çevresiyle uyumlu bir şekilde yaşlanmalarının mümkün olduğunu göstermektedir (Hwang, Cummings, Sixsmith, & Sixsmith, 2011).

Hızla yaşlanan bir nüfusa sahip olan Hong Kong’ta yaşlı bireylerin itibarla ve mümkün olduğunca kendi sosyal çevrelerinde yaşamalarını sağlamak için

evde bakım hizmetleri, ev tadilat ve bakım hizmetleri, destekli yaşam için yenilikçi konutlar vb. hizmetler sunulmaktadır (Chui, 2008).

TÜRKİYE'DE YAŞLI BİREYLERE YÖNELİK HİZMETLER VE YERİNDE YAŞLANMA

Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik hizmetler sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sosyal hizmetler kapsamında yatılı bakım, geçici bakım, evde bakım, gündüz bakım, ücretsiz/indirimli seyahat hizmetleri; sosyal yardımlar kapsamında 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı, evde bakım aylığı hizmetleri sunulmaktadır.

Yatılı bakım hizmetleri huzurevleri, huzurevi ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı yaşam evleri aracılığıyla sunulmakta olup 2021 yılı itibarıyla huzurevi sayısı 447'e, bu kuruluşlardan hizmet alan yaşlı sayısı ise 27.113'e ulaşmıştır. Apartman dairesi veya müstakil binalarda, yaşlıların kalmasına uygun şekilde düzenlenmesi yapılan, giderleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından karşılanan, yaşlı yaşam evlerinin sayısı ise 25 olup toplam 90 yaşlı bu hizmet modelinden yararlanmaktadır (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanan bireylerin bu hizmet modeline ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan araştırmalar yaşlı bireylerin bu tür hizmetlerden memnun olsalar bile imkânları olması durumunda kendi evlerinde yaşamayı tercih ettiklerini, kendi sosyal çevrelerinde yaşamaları durumunda daha mutlu olduklarını göstermektedir. Kendi evinde yaşayan ve huzurevinde yaşayan yaşlıların günlük aktivite ve sosyal izolasyon durumlarını karşılaştırmak amacıyla yapılan, kendi evinde yaşayan 72, huzurevinde yaşayan 50 olmak üzere toplamda 122 yaşlının dahil edildiği araştırma sonucunda kendi evinde yaşayanların huzurevinde yaşayanlara kıyasla daha aktif ve bağımsız oldukları görülmüştür (Parlak Demir, 2017). Burdur ve Eğirdir Huzurevlerinden bakım hizmeti alan yaşlıların yerinde yaşlanma konusundaki görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla yapılan toplamda 73 yaş toplamda 73 yaşlının katılımı ile yapılan araştırma sonucunda yaşlıların yaşadıkları ortamdan memnun oldukları fakat kendi sosyal çevrelerinde, kendi evlerinde yaşamayı özledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Öğüt, Öğüt Düzen ve Polat, 2017). Huzurevinde yaşayan bireyler ile yerinde yaşlanmayı tercih eden bireylerin çevreleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkiyi inceleyen

bir araştırmada ise kendi evinde yaşayan bireylerin huzurevinde yaşayan bireylere göre psikolojik bakımdan daha iyi durumda oldukları, kendilerini daha iyi hissettikleri, fikirlerine daha çok önem verildiğini hissettiklerini belirttikleri, sosyal destek ağlarının daha güçlü olduğu, yakın akraba ve arkadaş çevresi ile daha fazla iletişimde oldukları ve yalnızlık hissini daha az yaşadıkları sonuçları elde edilmiştir (Dörter, 2014, s. 90). Huzurevinde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşlanmaya ilişkin görüşlerini açığa çıkarmak amacıyla 100 yaşlının katılımı ile Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Sultangazi Huzurevi ve Zeytinburnu Semiha şakir Huzurevi'nden bakım hizmeti alan 65 yaş ve üzeri toplam 100 yaşlının katılımı ile gerçekleştirilen bir araştırmada huzurevinde yaşayanların çoğunu eşi vefat eden yaşlıların oluşturduğu, bu yaşlıların huzurevine müracaat etme sebebinin bakımdan ziyade "yalnızlık" olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşlıların huzurevlerine yerleşme sebeplerinin başında sosyalleşme ihtiyaı gelmektedir (Artan ve Irmak, 2018, s. 57-60). Bu araştırmalar ışığında, huzurevlerinin artan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde niceliksel ve niteliksel olarak geliştirilmesi gerektiği ancak kendi muhitinde, kendi sosyal çevresi ile yaşamak isteyen yaşlılar için gündüz bakım merkezleri, evde bakım hizmetleri gibi hizmetler geliştirilerek yerinde yaşlanmanın teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bir diğer hizmet modeli olan evde bakım hizmetleri farklı kurum ve kuruluşlarca farklı içeriklerle sunulmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca sunulan evde bakım hizmetleri aylık demeler şeklinde, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 7'inci maddesine dayanarak sosyal yardım olarak sunulmaktadır. Kanun kapsamında koşulları sağlayan engellinin evde bakımını desteklemek için evde bakımını üstlenen kişiye verilmek üzere aylık olarak ödeme yapılmakta olup 2020 yılı itibariyle bu yardımdan yararlanan kişi sayısı 535.805 kişidir (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Sağlık Bakanlığınca 2010 yılından itibaren uygulanan evde sağlık hizmetleri ise özellikle hareket kısıtlılığı yaşayan yaşlıların, yaşadıkları ortamda, hastaneye gitmesine gerek kalmadan sağlık hizmetine erişmeleri sağlamak amacıyla sunulmaktadır. Evde sağlık hizmetleri, yaşlı hastaların özerkliklerinin ve kendiliklerinin korunmasını sağlayarak onları en yüksek özgürlük düzeyine çıkararak yaşlıların yerinde yaşlanırken daha mutlu olmalarına imkân

vermektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2010, s. 130). Yerel yönetimler tarafından sunulan evde bakım hizmetleri ise temizlik, teknik yardım, yemek, tadilat vb. olarak evde destek hizmetleri olarak sunulmaktadır. Evde bakım hizmeti verilen yaşlılar ile ilgili araştırmalarda evde bakım hizmetinden yararlanan yaşlıların evlerinde aileleri tarafından bakılmakta olduğu ve bakım verenlerin büyük bir kısmının kadın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaşlıların çoğunun alışveriş ve öz bakım faaliyetlerinde bağımlı olduğu bildirilmiştir (Taşdelen ve Ateş, 2012, s. 28). Ev temizliği, alışveriş, yıkanma, beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılandığında yaşlılara bakım veren kişinin yükü hafifleyerek kişi kurumsal bakıma gereksinim duymadan kendi sosyal çevresinde yaşlanabilecektir. Ayrıca yapılan araştırmalar yaşlı bireylere bakım sağlayanların duygusal ve fiziksel açılardan tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir (Özmete, 2016, s. 262). Evde bakım hizmetleri bakım veren yükünün bir süreliğine de olsa azaltılmasına, kişinin nefes almasına bakım verenin kendisine zaman ayırmasına ve sorumlulukların paylaşılmasına yaptığı olumlu katkılar ile yerinde yaşlanmayı destekleyen bir bakım modelidir. Bu hizmet sayesinde yaşlılarına bakım sunan bireyler kısa süreli olarak kendine zaman ayırma imkânı bulmaktadır.

Gündüz bakım hizmetleri kapsamında ise, tıbbi bakıma ihtiyaç duymayan, aile üyeleriyle veya evde tek başına yaşayan yaşlılara yönelik hizmetler sunulmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı 31 adet merkezde 382 yaşlıya gündüz bakım hizmeti sunulmaktadır (EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Bu hizmet modeli kapsamında açılan merkezlerde, yaşlıyı sosyal yönden destekleyen, başkasına bağımlı olmadan evinde yaşamasını sağlayan hizmetler sunulmaktadır (Savaş, 2010, s. 133). Bakanlık dışında yerel yönetimler, STK'lar tarafından açılış olan gündüz hizmetleri sunan kuruluşlar da bulunmaktadır. Ancak bunlar kesin sayılarına ilişkin resmi istatistik bulunmadığından burada bu bilgiye yer verilmemektedir. Türkiye'de yaşayan ve sosyal destek ihtiyacı olan 65+ yaş grubundaki bireylerin kendi sosyal çevrelerinde desteklenmesi amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2016 yılında YADES (Yaşlı Destek Programı) hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerden ihtiyaca yönelik olarak hazırlanan projeler Bakanlığa sunulmakta ve onaylanan projelere finansman desteği sağlanmakta olup gündüz bakım ve evde bakıma destek hizmetlerine

öncelik verilmektedir (YADES Projesi Uygulama Usul ve Esasları, 2019). Gündüz bakım hizmetleri kurumsal bakım talebini geciktirerek, bireyin olabildiğince kendi sosyal çevresinden koparılmadan, sevdikleriyle birlikte ve aktif yaşamasını desteklemektedir. Ancak Türkiye’de bulunan toplam yaşlı nüfus göz önünde bulundurulduğunda gündüz bakım hizmetlerinden yararlanan yaşlı sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireylere sunulan bir diğer hizmet ise ücretsiz/indirimli seyahat uygulamalarıdır. Bu uygulama sayesinde “Türk vatandaşı olan 65 yaş ve üzeri kişiler, demiryolları ve denizyollarının şehir içi hatları ile belediyeler ile belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak; demiryolları ve denizyollarının şehirlerarası hatlarından %50 indirimli olarak yararlanmaktadır” (Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği, 2014). Yaşlanma sürecine sosyal ve ekonomik açıdan birçok zorluk eşlik etmektedir. Bu durum ise yaşlı bireylerin bağımsızlık olarak yaşamlarına devam etmeleri önünde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireyler topluma tam ve etkin katılım sağlamak için desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Ücretsiz/indirimli seyahat uygulamaları sayesinde, ekonomik açıdan zorluk içerisinde olan yaşlı bireylerin bağımsız birer birey olarak toplum içerisinde aktif olarak var olmaya devam etmesine olumlu katkıda bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ücretsiz/indirimli seyahat uygulamalarının yaşlı bireylerin aktifliğini arttırdığını, onları toplumsal hayatta var olmaya devam etmek için cesaretlendirdiğini göstermektedir (Kurtkapan, 2018, s. 47).

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında kriterleri sağlayan 65 yaş üstü bireylere aylık ödeme yapılmakta olup 2020 yılı itibariyle bu hizmetten yararlanan yaşlı sayısı 820.933 kişidir. Yaşlılıkta ortaya çıkan problemler sadece yaşlanmaya bağlı sağlık sorunlarını değil ekonomik sorunları da içermektedir (Ardahan, 2010, s. 27). Özellikle kadınlar ekonomik açıdan erkeklere kıyasla daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Şenol ve Erdem, 2017, s. 43). Yaşlının maddi nedenlerle kurumsal bakımı tercih etmesinin önüne geçebilmek için yaşlıya yapılan nakdi yardımlarla birlikte yaşlının evinde kalması sağlanarak yerinde yaşlanması desteklenmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yaşlı nüfusta meydana gelen artış ile yaşlılık alanında yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu kapsamda yatılı bakım, geçici bakım, gündüz bakım, sosyal yardım vb. olmak üzere çeşitli hizmetler bulunmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar hiçbir hizmet modelinin yaşlı bireylerin kendi evlerinde, aileleri ve sevdikleri ile kendi sosyal çevrelerinde yaşamaları kadar yararlı olmadığını göstermiştir (Şahin ve Yalçın, 2003; Kaçan Softa, 2015; Ögüt, Ögüt Düzen ve Polat, 2017). Kurumsal bakım hizmetlerindeki maliyetlerin artması, bunun da ötesinde yaşlı bireylerin kendi evlerinde yaşamayı istediklerine dair araştırma sonuçlarının ortaya çıkması yaşlılık alanında geliştirilen politikalarda yerinde yaşlanmaya doğru bir yönelim olmasına neden olmuştur (Burton, Mitchell and Chris, 2011, s. 2). Bu nedenle çoğu gelişmiş ülkede "gelişmiş" ekonomide, yaşlı bireyler için üretilen politikaların hedefinde mümkün olduğunca uzun süre bireylerin yerinde yaşlanmasını sağlamak bulunmaktadır (Means, 2007, s. 65). Çünkü yaşlılık dönemi söz konusu olduğunda yaşanan ev yalnızca fiziksel bir çevre olmayıp, yaşanmışlıklar, biriktirilmiş anılar, aynı zamanda bireyin bağımsızlığının ve otoritesinin bir simgesi olup bireylerin refahı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Her bireyin farklı sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklere sahip olduğundan “tek beden herkese uyar” anlayışı ile üretilen çözümler efektif olamamaktadır. Bu nedenle farklılıkları göz önünde bulundurarak, bütün kesimleri kapsayıcı ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini arttıracak olan hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kalınkara ve diğerleri, 2013, s. 56).

Yaşlanan nüfusla birlikte bakım konusu çözülmesi gereken bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmakta olup buna yönelik yatılı bakım, evde bakım, gündüz vb. çözümler geliştirilmektedir. Yaşlı nüfusta meydana gelen artış ile bağlantı olarak hem kurumsal bakım hizmetlerine hem de evde bakım, gündüz bakım vb. hizmetlere ihtiyaç artmaktadır. Ancak Türkiye’de yaşlı bireylere yönelik hizmetler incelendiğinde hizmet çeşitliliği bulunmakla birlikte ağırlıklı olarak kurumsal bakıma odaklanıldığı görülmektedir. Elbette kurumsal bakım hizmetlerinin de ihtiyaçlar ile orantılı olarak niceliksel ve niteliksel olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak diğer hizmetlerinin de geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle gündüz bakım, evde

bakım gibi hizmet modelleri sayesinde bireylerin kendi sosyal çevrelerinde ve aktif birer birey olarak yaşamlarına devam etmeleri sağlanmaktadır. Bununla birlikte ekonomik anlamında desteklenme gereksinimi bulunan yaşlıların da sosyal yardımlar ile desteklenmesi de sırf ekonomik nedenlerle kurumsal bakım talebi olan yaşlıların yerinde yaşlanmasını sağlamak açısından önem taşımaktadır.

Yaşlı bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde, aktif ve bağımsız birer birey olarak toplumsal alanda var olmaya devam edebilmeleri için onların ihtiyaçlarını, sosyal ve kültürel farklılıklarını dikkate alarak, yaşam kalitesini yükseltecek, yerinde ve aktif yaşlanmayı sağlayacak politika ve hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yerinde yaşlanmayı sağlamak için yaş dostu çevreler oluşturulması, konutların yaşlı bireylerin ihtiyacına göre yeniden tasarlanması, evde bakım ve gündüz bakım gibi hizmet modellerinin geliştirilmesi ve ICT, yapay zekâ gibi teknolojilerin yaşlı bakımı konusunda kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahn, M., Kwon, H. J., and Kang, J. (2017). Supporting Aging-in-Place Well: Findings From a Cluster Analysis of the Reasons for Aging-in-Place and Perceptions of Well-Being. *Journal of Applied Gerontology*, 39(1), 3-15.
- Aközer, M., Nuhurat, C., ve Say, Ş. (2011). Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması. *Aile ve Toplum*, 7(27), 103-128.
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Aile ve Toplum*, 5(20), 25-32.
- Artan, T., Irmak, H. S. (2018). Huzurevindeki Yaşlıların Huzurevinde Yaşlanmaya İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: İstanbul Bahçelievler, Zeytinburnu ve Sultan-gazi Huzurevi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 51-70.
- Burton, E., Mitchell, L., and Chris, B. (2011). Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing. *Public Health*, 11(1), 2-13.
- Chui, E. (2008). Ageing in Place in Hong Kong-Challenges and Opportunities in a Capitalist Chinese City. *Ageing International*, 32(3): 167-182.
- Dishman, E. (2004). Inventing Wellness Systems For Ageing in Place. *Computer*, 37(5), 34-41.
- Dörter, S. S. (2014). Huzurevinde ya da Yerinde Yaşlanmayı Tercih Eden Yaşlı Bireylerde Yaşadıkları Çevre ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Erdem, M. (2005). Yaşlıya Bakım Verme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 101-106.
- Erikson, E. (1980). *Identity and Life Cycle*. New York: W.W. Norton&Company Inc.
- EYHGM Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (2021, Nisan). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *İstatistik Bülteni*. Ankara.
- Güngör, G., Güler, N., Kocataş, S., ve Akgül, N. (2009). Yaşlıların Sağlık Bakım Gereksinimleri. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31(4), 367-373.
- Gürer, A., Çırpan, F. K., ve Özlen, N. A. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Journal of Health Services and Education*, 3(2), 1-6.
- Hwang, E., Cummings, L., Sixsmith, A., and Sixsmith, J. (2011). Impacts of Home Modifications on Aging-in-Place. *Journal of Housing for the Elderly*, 25(3), 246-257.
- İlgar, L., Şengül, İ. (2007). Yaşlılık Dönemi ve Yaşlının Gelişim Görevleri . *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 147-156.
- Kaçan Softa, H. (2015). Evde ve Huzurevinde Kalan Yaşlıların Fizyolojik, Psikolojik ve Sosyal Yönden İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 63-76.

- Kalınkara, V., Arpacı, F. ve Denizli, Ç. (2013). Yerinde Yaşlanma. *VII.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 54-60. Karabük.
- Kalınkara, V., ve Kapıkıran, Ş. (2017). Yerde Yaşlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 54-66.
- Kinsella, K. and He, W. (2009). An Ageing World 2008: International Population Reports. National Institutes of Health.
- Koşar, N. G. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kurtkapan, H. (2018). Aktif Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 38-52.
- Means, R. (2007). Safe as Houses? Ageing in Place and Vulnerable Older People in the UK. *Social Policy & Administration*, 41(1), 65-85.
- Müftüler, H. G. (2018). İstanbul'da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80.
- Öğüt, S., Öğüt Düzen, K., ve Polat, M. (2017). Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yerinde Yaşlanma Konusundaki Duygu ve Düşünceleri. *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522-526.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak, M. T., ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 566-589.
- Özdemir Ocaklı, B. (2018). Yaşlılıkta Bireysel Yaşam. E. Özmete içinde, *Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet* (s. 36-45). Ankara: Matsa Basımevi.
- Özmete, E. (2016). Yaşlı Bakımı İşinin Psiko-Sosyal Riski: Kurumsal Yaşlı Bakımında Çalışanların Stres Nedenlerinin, Tükenmişlik ve İş Tatmini Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 243-264.
- Özyer, H. (2016). Yaşlılık Sorunu ve Bir Çözüm Olarak Huzurevi (Konya Dr. İsmail Işık Huzurevi Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Parlak Demir, Y. (2017). Kendi Evinde Yaşayan ve Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerinin, Depresyon Düzeylerinin ve Sosyal İzolasyon Durumlarının Karşılaştırılması. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(1), 19-27.
- Savaş, S. (2010). Avrupada ve Dünyada Gündüz Bakım Evleri. 3. *Akademik Geriatri Kongresi*, 132-136.
- Sixsmith, A., and Sixsmith, J. (2008). Ageing in Place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32 (3), 219-235.
- Şahin, E. M., ve Yalçın, B. M. (2003). Huzurevinde veya Kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırılması. *Geriatrici*, 6(1), 10-13.

- Şenol, D., ve Erdem, S. (2017). Yaşlılık ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 31-50.
- Taşdelen, M., ve Ateş, M. (2012). Evde Bakım Gerektiren Hastaların Bakım Gereksinimleri ile Bakım Verenlerin Yükünün Değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 22-29.
- TÜİK. (2018, Şubat 21). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. Aralık 1, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> adresinden alındı.
- TÜİK. (2021, Mart 18). İstatistiklerle Yaşlılar 2020. Haber Bülteni: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227> adresinden alındı.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). *World Population Prospects 2019*. New York.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). *World Population Ageing 2020 Highlights: Living Arrangements of Older Persons* (ST/ESA/SER.A/451).
- Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği. (2014,). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140304-3.htm> adresinden alındı.
- Van Hoof, J., Kort, H., Rutten, P., and Duijnste, M. (2011). Ageing in Place with the use of ambient intelligence technology: Perspectives of older users. *International Journal of Medical Informatics*, 80(5), 310-331.
- World Health Organization. (2015). *World Report on Ageing and Health*. Luxembourg.
- YADES Projesi Uygulama Usul ve Esasları. (2019). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*. 12 3, 2019 tarihinde https://ailevecalisma.gov.tr/media/6669/2019_yades_uu_esaslari_d-14052019.pdf adresinden alındı.
- Yılmaz, M., Sametoğlu, F., Akmeşe, G., Tak, A., Yağbasan, B., Gökçay, S., Erdem, S. (2010). Sağlık Hizmetinin Alternatif Bir Sunum Şekli Olarak Evde Hasta Bakımı. *İstanbul Tıp Dergisi*, 11, 125-132.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

